magazin istoric

SERIE NOUĂ

IUNIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 6 (315)
iunie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă (responsabil de număr), Dorin Matei, Doina Pascu, Marian Ştefan
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre
Consilier onorific: Radu Ion Popescu
Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR

Dimensiuni ale spiritului românesc: D. Stăniloae 2
1848. Revoluţia română: Silviu Dragomir 3
Moravurile veacului fanariot: P. Cernovodeanu 7
Din vremea lui Cuza Vodă: Th. C. Văcărescu 11
Convorbiri pentru pregătirea păcii (1942-1944): Mihai Antonescu 16
Din istoria S.S.I. Traian Borcescu: Cristian Troncotă 21
La 3 000 km de Nistru: Dumitru Păsat 29
Rhône-Poulenc: Dorin Matei 33
Ioan Hudiţă — Pagini de jurnal: Dan Berindei 36
Anii '70. În spatele uşilor închise, la Bucureşti şi Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney 45
Animalele în China — simbol şi realitate: Danielle Elisseeff 50
De la Reichstag la Bundestag: Dumitru Hîncu 53
Francmasoneria şi Revoluţia franceză: G.V. Voiculescu 57
1403-1406. În solie la Timur Lenk: Clavijo 61
Cazacii — piraţii Mării Negre: Marina A. Tolmaceva 67
Regele Eduard VIII — colaboraţionist?: F.S. Ruano 74
Cele două pasiuni ale lui Jefferson: André Castelot 80
Charles şi Barbara Jelavich: Paul şi Jean Michelson 83
În Bucureşti, acum 50 ani 86
• **Cărţi sosite la redacţie ...10** • **Concursul** Magazin istoric, **ediţia 1993,** Autori — cititorii **...27** • **Ora şcolii ...90** • **Istoria şi şcoala ...92** • **Curierul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric ...93** • **Rebus istoric ...94** • **Dialog cu cititorii** 95

D. STĂNILOAE

Dimensiuni ale spiritului românesc

Balansarea spiritului românesc între Est și Vest, sau componența orientală și occidentală a conținutului ethosului său au ca rezultat un echilibru general al acestui spirit. Acest echilibru se poate constata în toate formele sale de viață și în toate atitudinile lui spirituale.

Nu vrem să spunem prin aceasta că nu găsim un echilibru sufletesc și la unele popoare occidentale sau orientale. Echilibrul lor din punct de vedere formal poate să fie remarcabil. Dar nu ni se pare să fie nota dominantă a lor. În afară de aceea, el e un echilibru în cadrul unui conținut mai restrâns de viață, în cadrul unui conținut restrâns de aspecte și forme ale spiritualității lor.

Față de aspectele și formele de viață generale ale popoarelor, echilibrul fiecărui popor luat în parte se pare că se menține într-o închidere ermetică față de acestea, urmarea fiind rigiditatea și într-un fel lipsa de elasticitate.

Trebuința continuă a poporului român de a se balansa între Est și Vest, de a împăca într-un conținut și într-un mod unitar de viață componentele atât de variate ale Occidentului și Orientului, a făcut ca spiritul românesc să se caracterizeze printr-un echilibru de o maximă amplitudine din punct de vedere al conținutului și de o elasticitate nemaiîntâlnită din punct de vedere formal.

Există la mulți occidentali un viu interes pentru conținuturile și formele de viață ale popoarelor orientale și savanții lor sunt în stare să scrie cărți de o mare acribie științifică exterioară despre ele. Totuși, nici membrii de rând, nici savanții occidentali nu pătrund la o înțelegere prin trăire a acelor conținuturi și forme de viață; cunoștința lor despre ele rămâne exterioară, păstrează pentru ei o notă de curiozitate și pitoresc. Când voiesc să le interpreteze le răstălmăcesc fără voia lor, sau spun lucruri demne de râs. Iar dacă vor să le imite, devin de-a dreptul caraghioși.

Sau invers: membrii popoarelor orientale (un grec, un rus, ca să nu mai spunem un chinez) pot trăi o viață întreagă în Occident se cunosc însă că nu sunt occidentali. Românii, în schimb, se pot conforma atât de mult Occidentului, încât nu-i mai cunoști că nu sunt occidentali. Ei își pot însuși perfect accentul oricărei limbi străine, precum și modurile de comportare ale occidentalilor. E probabil apoi ca tot acestei posibilități deosebite de a se „conforma" cu Occidentul și Orientul să se datoreze și marea putere de asimilare a limbii române și gramatica sa polivalentă.

Spiritul românesc, asimilând componente străine atât de multe într-o sinteză deplină sau putându-se conforma cu ușurință unor medii străine, se aseamănă culorii albe în care se sintetizează culorile variate ale spectrului solar, fără să se mai recunoască, dar în care ele se cuprind virtual și din care fiecare iese în relief în mediul propriu ei în care un român se deplasează. E asemenea albului care, neopunându-se ca o culoare parțială uneia sau alteia din celelalte care formează spectrul, poate părea lipsit de culoare sau neutru, dar care în realitate își are individualitatea deosebită de a tuturor altfel de cum sunt deosebite acelea între ele, tocmai prin faptul că le cuprinde în sine pe toate.

Spiritul românesc e, prin această largă sinteză pe care o reprezintă, și definit și indefinit; el are o subtilitate greu de definit, sau formula care-l definește este subtilitatea, ca sinteză a unei mari bogății de elemente variate și chiar contradictorii.

S-ar putea ridica întrebarea: ce legătură este între subtilitate și echilibru? Căci echilibrul pare, dimpotrivă, o persistare într-un plan neinteresant, o evitare a atitudinilor șocante, o preferință pentru o comportare lipsită de noutăți, de accente care atrag o atenție mărită, asupra unui aspect al realității insuficient de remarcat înainte.

Această aparență e produsă de ideea că echilibrul ar proveni dintr-o greutate de a remarca reliefurile mai adânci, mai nuanțate, mai ascunse ale realității. Ea mai provine din ideea că echilibrul ar fi numai un mod de a fi al unei naturi, nu și un act continuu de conștiință și de voință. Dar, echilibrul românesc, deși e și un mod de a fi al spiritului românesc, dobândit prin obișnuința unei balansări neîntrerupte între Est și Vest, impusă prin geografia sa, a fost și este și un act continuu de conștiință și de voință, prin care românul, deși a văzut și vede componentele parțiale cele mai nuanțate ale realității, care se înfățișează captivant atenției sale, sau trezește în ființa sa impulsuri spre una sau alta din aceste componente, întrezărește în sinteza lor un aspect de o atracție superioară și impulsul spre alegerea sintezei îi procură o plăcere sau vine dintr-o plăcere cu mult mai subțire decât îngroșatele plăceri oferite de componentele parțiale ale realității și de pornirile unilaterale ale ființei sale.

Echilibrul românesc nu e un echilibru al mediocrității. Chiar dacă soluția aleasă pare cea mai simplă, cea mai puțin spectaculoasă, simplitatea aceasta cuprinde în ea cumpăna între luarea în considerare a mulțime de posibilități. ■

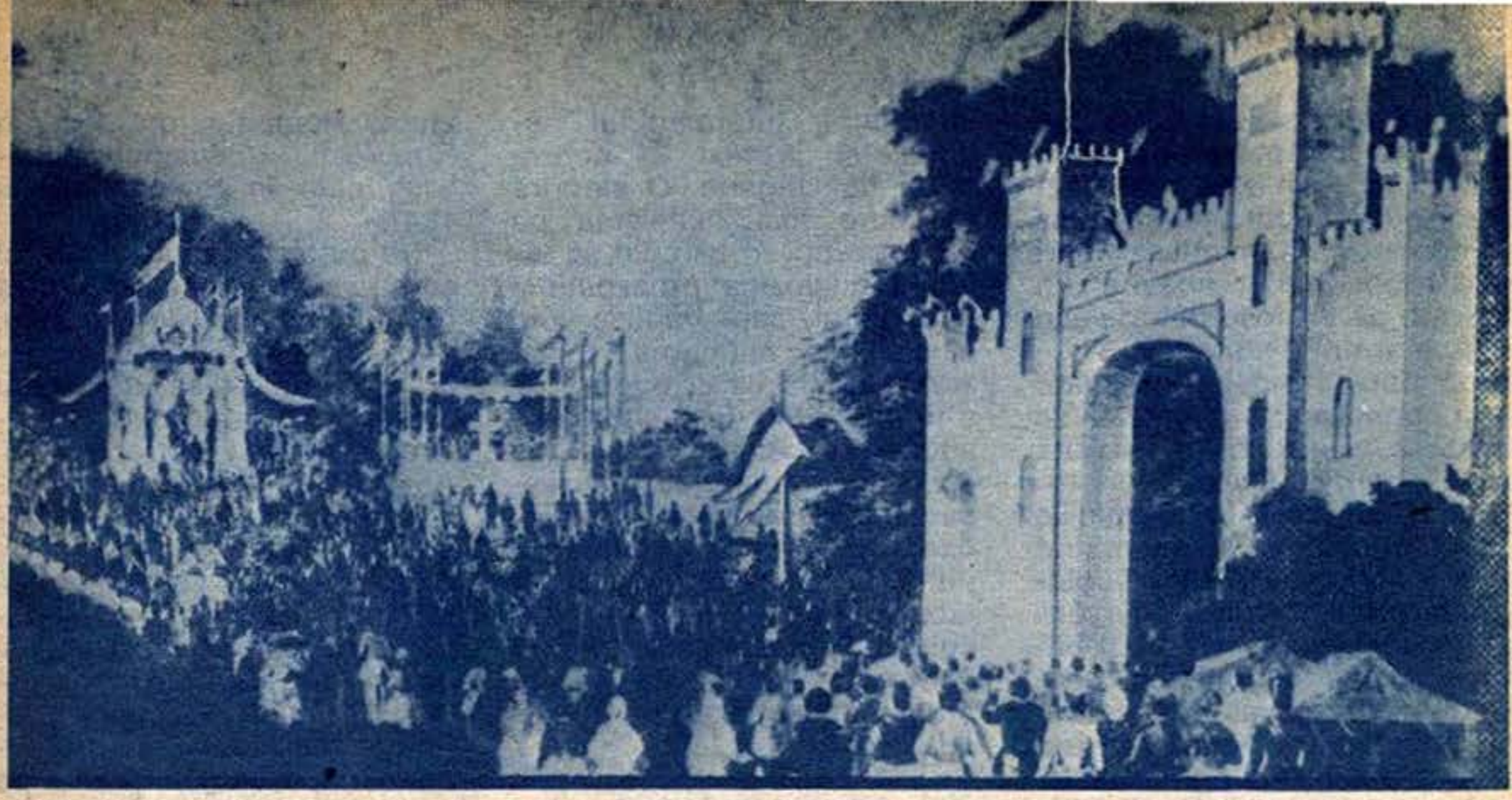

CAUZA GENERALĂ A ROMÂNILOR

SILVIU DRAGOMIR

La 29 mai 1929, în şedinţă solemnă, istoricul Silviu Dragomir (1888-1962) îşi prezenta, conform tradiţiei, discursul de recepţie la Academie, după ce, cu un an mai înainte, la 25 mai 1928, fusese ales membru titular, în cadrul Secţiunii istorice, în locul rămas vacant prin moartea lui V. Pârvan. Intitulat Un precursor al unităţii naţionale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu, **discursul său solemn era închinat memoriei unui tribun revoluţionar de la 1848. Era nu numai o vibrantă evocare a unuia dintre revoluţionarii români care luptaseră şi căzuseră pentru idealurile naţionale, ci şi expresia uneia dintre direcţiile fundamentale ale cercetărilor lui Silviu Dragomir — istoria revoluţiei române din Transilvania. Acestei importante teme i-a închinat valoroase volume de documente, studii, monografii ale unor conducători revoluţionari, fiind „autorul prin excelenţă al istoriei revoluţiei din 1848 în Transilvania" (cf.** Enciclopedia istoriografiei româneşti, **Bucureşti, 1978).**

Din acest discurs — publicat în 1929, în volumul LXII al seriei de Discursuri de recepţiune **ale Academiei Române — reproducem câteva fragmente semnificative pentru gândirea şi acţiunea revoluţionarilor români de la 1848, reflectând caracterul unitar al revoluţiei şi al idealurilor unităţii naţionale afirmate atunci de-o parte şi de alta a Carpaţilor.**

În imagine: Adunarea revoluţionară a bucureştenilor pe Câmpia Libertăţii (Filaret) din ziua de 15/27 iunie 1848.

Aşa cum rezultă şi din studiul lui Silviu Dragomir, la 1848 flacăra idealului naţional a imprimat acţiunilor revoluţionarilor români, de-o parte şi de alta a Carpaţilor, trăsăturile specifice care particularizează evenimentele din urmă cu 145 ani din Moldova, Muntenia şi Transilvania în ansamblul mişcărilor revoluţionare europene.

„Nu poate fi fericire fără libertate — scria Nicolae Bălcescu la 8 martie 1849 —, nu poate fi libertate fără putere şi noi românii nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toţii într-unul şi acelaşi corp politic.

Unimea naţională e singurul principiu de viaţă, singurul principiu de mântuire pentru noi. Ţelul acesta către care aţintă părinţii noştri trebuie să-l avem şi noi..."

În urmă cu 145 ani, revoluţionarii români au afirmat Europei voinţa lor de libertate şi dreptate socială şi naţională, de unitate şi progres, deschizând calea înfăptuirii marilor acte istorice care au jalonat drumul spre Marea Unire din 1918 — Unirea din 1859, consfinţirea Independenţei depline în 1877 şi proclamarea Regatului în 1881.

În transcrierea textului lui S. Dragomir, am păstrat particularităţile stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin puncte întreruperile din text. Titlul şi intervenţiile explicative din paranteze drepte ne aparţin.

I. LĂCUSTĂ

Să-mi fie îngăduit acum să mă întorc la subiectul ce mi l-am ales şi să dezgrop din negura uitării una din cele mai luminoase figuri ale frământărilor noastre din trecut, pe profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu. Sub poleiul razelor de soare ale primăverii naţionale se trezesc, pare că, la o viaţă nouă, umbrele mari ale istoriei. Unul câte unul, reînvie apostolii care au semănat ideea naţională şi răsar luptătorii cari au fecundat cu sângele lor scump dorinţa nestinsă pentru unitatea neamului românesc.

Constantin Romanul Vivu a fost o asemenea figură uitată. Istoriografia ardeleană abia dacă a încrestat numele său, care s-a pierdut cu vremile ce au urmat după năpraznica dezlănţuire a dragostei de libertate din anii 1848/49.

Capriciul soartei a vrut însă ca în zilele cele dintâi după unire să găsim în arhive ce au fost închise până acum pentru noi aproape toate actele prefecturii a XII-a, condusă în anii 1848/49 de Constantin Romanul.

Povestind discuţiile care s-au desfăşurat în Sibiu, în ajunul adunării de la 3/15 mai 1848, Papiu Ilarian, după ce zugrăveşte însufleţirea ce stăpânea inimile tuturor, adaugă un episod foarte caracteristic: „Când se ţinea această conferinţă, intră în mijlocul ei un român necunoscut şi abia s-a pus pe scaun şi începu îndată a cuvânta cu mare însufleţire, provocându-i pe români să şteargă diferenţa aceasta religioasă şi să fie toţi una. Acest român era fericitul prefect Constantin Romanul, care atunci se întorsese din România".

Şi din alte izvoare avem informaţie că profesorul Romanul a sosit la Sibiu în ziua de 8 mai, împreună cu Treboniu Laurian. Conferinţa fruntaşilor români, care se întrunise într-o sală a Consistoriului, pentru a stabili programul adunării naţionale, primise cu unanimitate propunerile lui Bărnuţiu. Ele se rezumau în proclamarea naţiunii române, depunerea jurământului naţional şi protest în contra unirii cu Ungaria. O singură întrebare mai neliniştea pe cei prezenţi: în ce chip să înlăture dispoziţia proaspătă a guvernului, care dăduse voie a convoca adunarea numai sub condiţia ca ortodocşii să o ţină la Sibiu, iar uniţii să se adune la Blaj. Căzură de acord că nimeni nu va respecta o asemenea măsură, dacă guvernul ar insista să o pună în practică. Atunci se făcu intervenţia tânărului necunoscut, despre care Papiu Ilarian ne spune că a fost prefectul Constantin Romanul.

Născut în Pintic, un sat din judeţul Cojocnei [acum jud. Mureş], aşezat nu departe de şoseaua ce duce de la Reghin la Bistriţa, el va fi crescut hrănindu-şi sufletul cu minunata privelişte a Ţibleşului, care se înalţă spre cer ca o stâncă uriaşă, şi respirând aerul proaspăt al livezilor înălţate cu floare, care dau farmec rar acestor margini din câmpia Ardealului.

Numele de Roman îl poartă şi azi ţărani din satele învecinate Iuda şi Dipşa. Paraschiva Romanul, bunica înaltului nostru regent şi patriarh [Miron Cristea, întâiul patriarh al României], era, de asemenea, născută în Pintic şi înrudită îndeaproape cu profesorul Constantin. Cu 21 de ani fu el înscris, în toamna lui 1842, la seminarul teologic din Blaj. Anii de liceu fură ca un preludiu al vieţii sale zbuciumate. Constantin Romanul făcu parte din seria de clerici eliminaţi din seminar în anul 1843 pentru un act de revoltă în contra episcopului Lemenyi, iar când în anul ce urmă se întoarse la Blaj, o boală grea începuse a-i mistui corpul. Apoi, în primăvara anului 1845, ieşi de bună voie din seminar.

Pe când ceilalţi colegi se înscriau la academiile de drept din Cluj şi Târgu Mureşului [lui C. Roman] nu-i rămânea decât să treacă munţii în Principate, unde tinerii ardeleni au găsit şi atunci cea mai caldă primire. Astfel a ajuns Romanul profesor în Bucureşti, la pensionul Schewitz, cam în toamna anului 1847.

Ne putem imagina procesul ce se va fi petrecut în mintea fostului cleric de la Blaj, după ce a călcat în Bucureştii lui Vodă Bibescu. Dar nu avem nici o informaţie cu privire la timpul petrecut aici. Abia târziu, în primăvara anului 1848, aflăm dintr-o scrisoare a colegului său, I. Axente Sever, adresată lui Bărnuţiu, ceva despre gândurile care îl munceau. Conduşi de cei doi mari dascăli ardeleni, [August] Treboniu Laurian şi Ioan Maiorescu, ei urmăreau cu sârg mişcarea de redeşteptare naţională ce se îndrumase pretutindeni.

Îndeosebi Constantin Romanul avu ocazie să facă cunoştinţa fraţilor Goleşti şi, după ce se întoarse Bălcescu din Paris, va fi sorbit cu lăcomie verbul său înaripat, care fixa, cu o profetică intuiţie, liniile mari ale programului naţional. Axente descrie în chipul următor această întâlnire: „Un tânăr, Bălcescu, redactorul *Magazinului istoric*, veni nu demult din Paris şi aduse mai multe extrase din *Revue des deux Mondes*, le împarte pre la mai mulţi. Într-aceasta se cuprind pe scurt cele mai de frunte trăsături din istoria românilor. Tot acolo se zice că «la Dacie est bornée naturellement pour être unie». Eu n-am textul la îndemână, sper că Romanul va aduce o broşură şi acolo".

Articolul despre care se face aici menţiune apăruse, de fapt, în numărul de la 1 ianuarie al revistei franceze, scris de cunoscutul publicist Hyppolite Desprez, care preconiza cu căldură reînfiinţarea vechii Dacii[1]. Fraza nu se găseşte întocmai în textul francez. Se pare că Axente a citat-o numai din memorie, deoarece broşura a luat-o Romanul să o ducă în Ardeal, ca o nouă evanghelie a naţionalităţii române. Era pentru întâia dată că tinerii noştri ar-

[1] Articolul, intitulat *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain*, a apărut la 1 ianuarie 1848; vezi şi *Magazin istoric*, nr. 2/1984.

deleni își încingeau sufletul și își adăpau nădejdile cu îndemnul generos care venea din Franța. Cu ochii duși în depărtarea zărilor, ei vor fi admirat nobila vervă a lui Bălcescu și în vreme ce ideea integralității naționale se închega ca o stâncă în sufletul lor, gândul le zbura spre frații din Ardeal. Dintru început se răspândise zvonul că românii s-ar fi răsculat în Abrud și la Câmpeni, pe urmă, una după alta, soseau și la București știri tot mai lămurite despre primele mișcări ale românilor din Ardeal, despre convocarea adunării naționale și despre lupta împotriva uniunii cu Ungaria. Axente ne povestește cât de nerăbdător era „fratele Roman să știe toate mai deaproape".

La 1 mai, Constantin Romanul sosi la Brașov, împreună cu alți ardeleni patrioți, care se îndreptau către Blaj. Poliția de frontieră care-i viză pașaportul află că Romanul era de naștere din Ardeal, că a fost dascăl în Muntenia și că, ceea ce este foarte caracteristic, propagă ideea de a restabili imperiul dacilor.

Astfel sosi Constantin Romanul la Sibiu, în ziua de 8 mai 1848, pentru a se arunca în vâltoarea revoluției. El aducea cu sine amintirile unei copilării pline cu mizerii și ale unei tinereți care a fost prea curând osândită a cunoaște realitatea aspră. Dar în deosebire de cei mai mulți dintre contemporanii săi ardeleni, el avu norocul să respire, câțiva ani, și aerul de la București, unde în societatea tinerilor patrioți își lărgi orizontul politic. Deși nu se făcuse cunoscut printr-o activitate pe teren literar, totuși avea să fie în curând apreciat pentru firea sa înflăcărată și pentru curățenia sentimentelor sale naționale. La adunarea de la 3/15 mai a fost ales între membrii Comitetului [național] permanent de sub președinția lui Șaguna și Bărnuțiu. Câte visuri nu-și vor fi clădit, în avântul lor tineresc, cei dintâi fruntași ai românilor din Ardeal, care au luat răspunderea politică în prima fază după emanciparea de sub jugul secular al iobăgiei și cum se vor fi risipit ele, ca niște fantome fugare, după ce s-au ciocnit cu forțele adverse. Chiar delegațiile care au plecat să prezinte rezoluția adunării naționale dietei din Cluj și împăratului de la Viena au încercat cea dintâi deziluzie. Comitetul național aștepta cu înfrigurare rezultatul intervenției ce-o făcuse la guvernanții din Cluj și la dieta feudală a Ardealului, prin cei 100 delegați conduși de episcopii Lemenyi și Șaguna. Dar așteptarea fu zadarnică. Ungurii solidarizați proclamară, la 29 mai, într-o pornire vijelioasă, uniunea Ardealului cu Ungaria și în loc de a vota recunoașterea naționalității române îi contestară și dreptul de-a delibera asupra soartei sale, iar guvernul se grăbi a lua măsuri pentru dizolvarea comitetului național, sub cuvânt că numără între membrii săi și funcționari ai unui stat străin, adică pe profesorii Bălășescu[1] și Constantin Romanul.

La sfârșitul lui iunie 1848, Romanul trimitea din Sibiu lui Alecu Golescu o scrisoare în care ne dezvăluie o bună parte din ideile ce-l frământau și în care se proiectează o lumină neașteptată asupra planurilor ce le făurea în intimitate generația aceasta de vizionari. Vestea despre revoluția din București și constituirea guvernului provizoriu trezi un entuziasm de nedescris în cercul tinerilor ardeleni și cuvântul aducător de solie răsună limpede în sufletul lor învăluit de primele decepții: „Izbutirea cea norocită ne dete și nouă un nou motiv de viață și ne-am bucurat prea mult", scrie Romanul și adaugă „acum așteptăm cu nerăbdare să vedem cum va izbuti și în Moldova". Pătrunzând importanța covârșitoare a mișcării revoluționare din ambele Principate pentru evoluția politică a poporului român, Romanul fixează de pe acum un axiom pe care, după căderea revoluției, îl va repeta cu atâta stăruință și Bălcescu: „După cum stăm noi cești dincoace de Carpați, toată mântuirea românilor atârnă de la unirea și bunăstarea Principatelor". Cât de simplu era adevărul ce-l întrevedea limpede tânărul profesor ardelean.

Sub impulsul veștilor de la București, Constantin Romanul așterne pe hârtie următoarea pagină, care ilustrează avânturile largi ale generației tinere din Ardeal în anul 1848: „V-am descris starea noastră, ca să știți cum stăm și cum să vă îndreptați. Să știți că nu stăm așa precum ni se arăta dintru-ntâiu. Să știți și aceea că ni s-au încurcat ițele. Trebuie bine să luăm seama că de nu va lucra tot românul în interesul comun, suntem pierduți, că toate elementele s-au conjurat în contra noastră și toate elementele omogene astăzi umblă să se concentreze. Așa italienii, așa germanii, așa slavonii. Apoi noi de ce să nu o facem aceasta, acum când ni s-a arătat epoca? Toți ne strigă că voim să formăm o Dacie".

Mărturisirea lui Romanul constituie certificatul de naștere al ideii de unitate politică la românii din Ardeal, abia scăpați de jugul robiei feudale și abia intrați în făgașul luptelor politice moderne. De aceea, înainte de a-și termina scrisoarea, după ce roagă „pe frații de peste Carpați" să-i scrie mai des și să-l informeze despre intențiile lor, revine la ideea sa, formulând-o lapidar: „Și mai repetez încă odată, că deviza noastră să fie formarea Daciei".

Pentru un asemenea tânăr entuziast, era deci firesc să treacă din nou munții la cea dintâi chemare a prietenilor săi din București. Lacom de muncă, dornic de luptă și gata de jertfă pentru neamul său, Constantin Romanul veni la București în primele zile din iulie 1848 pentru a se pune la dispoziția guvernului

[1] Nicolae (Nifon) Bălășescu (1806-1880), militant revoluționar, membru în Comitetul național permanent.

provizoriu. În 17 iulie scria un mic raport către Bărnuțiu și Laurian, satisfăcut de cele văzute în Muntenia, unde se discuta cu aprindere tocmai împroprietărirea țăranului, iar Bălcescu începuse opera de propagandă prin comisarii săi. Romanul fu însărcinat dintru început să facă parte din comitetul presei și să îngrijească corespondența cu ardelenii, iar mai târziu fu trimis de Bălcescu și în provincie pentru propagandă. El chemă din Sibiu pe tovarășii din comitet, pe Buteanu, pe Papiu Ilarian și Alexandru Bătrâneanu, cum și pe [Aron] Pumnul „fiindcă știu că acolo nu mai pot deocamdată mișca nimic și face trebuință și aici". De asemenea îi da zor lui Laurian să se întoarcă la București. Încât privește pe Bărnuțiu, mesajul ce-l trimite prezintă o deosebită importanță. „Am vorbit și despre domnia ta cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume Ștefan Golescu, mi-a zis ca să vă scriu, ca să vii încoace, măcar pe o săptămână, ca să vă înțelegeți și să vă trimită unde vei putea lucra în cauza generală a românilor. Politica de aici e ca acum toți bărbații cu capacitate însemnată să se concentreze aici și să lucreze de aici. Eu încă cuget că au dreptate. Ce zici și d-ta? Mă rog răspunde-mi cât mai curând, că îmi dă zor Șt. Golescu, că ce zici și că scrisu-ți-am?". El vorbește iarăși de cauza generală a românilor și, de acord cu Golescu, îndeamnă frații din Ardeal să se orienteze după politica din București. În 20 iulie, ascultând pe Câmpul Libertății de la București[1] cuvântarea lui Ion Brătianu, trimitea o entuziastă dare de seamă *Gazetei [Transilvaniei]* din Brașov, iar câteva zile mai târziu pregătea alt material pentru a-l tipări în jurnalele de peste munți. Dar munca stăruitoare și enervarea continuă în care trăia îi mistuiră în curând sănătatea. În 25 iulie zăcea bolnav la niște oameni buni, cari îi deteră adăpost. În singurătatea din aceste zile se va fi gândit la modul cum s-ar putea intensifica mijloacele de propagandă și la serviciile pe care le-ar putea aduce el revoluției, ca informator și corespondent cu românii de peste frontieră și ca redactor la gazetele care erau să fie tipărite. De bună seamă că Bălcescu îl va fi ajutat să iasă din strâmtoarea pecuniară în care se afla, inspirându-i și curaj. Nu mult după aceasta, prin august, el pare mai apropiat de binefăcătorul său pe care-l agrăiește „frate Bălcescule". Însănătoșit, cutreieră acum valea Teleormanului, cu alți trei tineri ardeleni, ca să explice poporului noua constituție. La 10 august, Constantin Romanul iscălea încă rezoluția ce se dete lui Suleiman pașa, dar la 6 septembrie 1848, cu sufletul răvășit de fiorii deznădejdii, el pleca în fruntea convoiului, cu un drapel în mână, ca să ardă *Regulamentul organic*[2].

După căderea revoluției în București, urma lui Romanul se pierde și el apare din nou pe Câmpia Libertății, de la Blaj, abia către mijlocul lui octombrie. Dacă înfrângerea de pe Dealul Spirei îi va fi risipit nădejdile și dacă în refugiul ce-i va fi căutat în munți, întors cu fața spre Ardeal, corpul său firav va fi suferit și puterile i se vor fi istovit, desigur că pe câmpia de la Blaj el își va fi regăsit în curând echilibrul sufletesc.

În toamna anului 1848, Ardealul era prins de la un capăt la celălalt de duhul cotropitor al răzmeriței. Suferințele seculare ale poporului românesc se dezlănțuiau printr-o izbucnire furtunoasă și ura adunată în sufletul bieților iobagi amenința să se reverse iarăși ca un torent de lavă. Meritul Comitetului național care se reconstituie zace tocmai în faptul că a știut să prindă într-un ritm unitar răzvrătirea ce zvâcnea și să îndrume energiile populare răscolite spre o luptă nobilă pentru libertatea națională. Când, pentru a treia oară în cursul aceluiași an, gloatele de români se adunară pe Câmpia Libertății, situația politică se schimbase cu desăvârșire în urma conflictului declarat între dinastia habsburgică și guvernul maghiar. Noul comitet de pacificare pus sub conducerea lui Bărnuțiu organiza acum națiunea, împărțind teritoriul locuit de români în 15 prefecturi și numind în fruntea lor pe tinerii cei mai înflăcărați. Romanul sosi tocmai în momentul potrivit pentru a i se acorda conducerea unei prefecturi, a celei de la Reghin și organizarea legiunii a XII-a. Întocmai cum își făuriseră planul din primăvară, lui Axente îi reveni valea Ampoiului, lui Iancu Munții Apuseni, iar lui Romanul regiunea în care s-a născut și a copilărit.

Aici, în ținutul Reghinului, Constantin Romanul a căzut la începutul lui martie 1849 în luptele pentru apărarea drepturilor naționale ale românilor. Și Silviu Dragomir continuă. Va fi avut răgaz să-și recapituleze, sub fulgerarea clipei tragice, viața sa scurtă, goana după libertate, lupta pentru națiune și jertfa unui vis pe care l-a împletit cu toate fibrele inimii sale tinere? Își va mai fi reamintit scurta frază ce o așternuse biruitoare printre slovele scrise pentru Alecu Golescu: „și mai repetez încă odată, că deviza noastră să fie formarea Daciei"? ■

---

[1] La 20 iulie 1848 (stil vechi) a avut loc pe Câmpia Libertății de la Filaret o adunare de protest a populației bucureștene împotriva încălcării teritoriului țării de către armata otomană. Silviu Dragomir reproduce, în notă, și câteva fragmente din relatarea lui C. Romanul Vivu: „Această zi de 20 iulie 1848 iar va fi însemnată în Analele românilor cu litere de aur, ca și acelea din 9, 11 și 30 iunie a.c. în cari românii arătară din nou că... își iubesc patria și libertatea ca și strămunii lor, arătară că este [sunt] un popor pașnic, civilizat... și demn de libertatea, după care oftează cu atâta sete de mai multe secole".

[2] La 6 septembrie 1848, la București a avut loc o mare demonstrație a populației în sprijinul revoluției. Au fost arse cu acest prilej, în mod simbolic, textul *Regulamentului organic* și *Arhondologia* (condica rangurilor boierești).

DIN CRONICA MORAVURILOR VEACULUI FANARIOT (II)

PAUL CERNOVODEANU

În hotărârea de desfacere a căsătoriei lui Gheorghe din mahalaua bucureşteană Tutueni, a cărui soţie se făcuse vinovată de practicarea prostituţiei, îmbolnăvindu-se şi de sifilis, se făcea precizarea că domnia intervenise, la rându-i, hotărând surghiunirea vinovatei. Acest document din 25 februarie 1739 (Magazin istoric, **nr. 5/1993) este interesant deoarece ne arată atitudinea domniei faţă de flagelul prostituţiei, probabil devenit destul de grav în acea epocă tulbure de războaie şi ocupaţii străine. Femeile găsite vinovate de un atare delict erau surghiunite, în cel mai bun caz izolate pe la mănăstiri, dar cel mai adesea aruncate în temniţe. În acest sens sunt semnificative fragmentele din Cronica anonimă zisă a Ghiculeştilor şi cea atribuită lui Enache Kogălniceanu, indicând măsurile severe adoptate de Constantin Mavrocordat în cursul celei de a treia domnii în Moldova (aprilie 1748-20 august 1749).**

Pentru Ţara Românească nu cunosc astfel de dovezi în cronici, dar este firesc ca domnitorul şi colaboratorul apropiat al mitropolitului Neofit să fi adoptat măsuri similare în ambele principate. Astfel, în Cronica anonimă se precizează că, în Moldova, „nu numai că a încetat, din poruncă domnească, vechea deprindere a boierilor de a pune femei la cârciumi şi mai ales de a alege pe cele frumoase, pentru ca vinul să se vândă repede dar a scris şi ispravnicilor din fiecare ţinut, poruncindu-le ca oriunde ar găsi vreo femeie învinuită de curvie mărturisită şi mai ales vreuna care ar fi fost ibovnică a vreunui musulman sau creştin, s-o prindă numaidecât şi s-o trimită la Iaşi. Şi, într-adevăr, fiind trimise numeroase asemenea femei, au fost pedepsite cu închisoare îndelungată, pe urmă au fost liberate, dând chezăşie că se vor îndrepta".

Cronica lui Enache Kogălniceanu oferă încă şi mai multe precizări în această privinţă. Se arată cum domnul a dat poruncă „ca să ridice femeile cele rele din pământul acesta, care sunt fără de bărbaţi" şi să fie închise în chiliile de la „Sfântul Gheorghe la Mitropolie...; [acolo] ele mureau de foame, strigând la oamenii de pe drum să le dea milostenie, căci rămăsese ca vai de ele...; pe care doamna [Ecaterina Rosetti, soţia lui C. Mavrocordat] le căuta câte odată, trămiţându-le pâne şi lumină [lumânări], ca să nu şadă prin întuneric şi încă... le trămitea şi câte un cântar, două de in, ca să nu şadă fără treabă", torcând la furcă, „până când se vor găsi niscavai oameni ca să le cee [în căsătorie]; căci aşa hotărâse şi domnul, că de se va găsi cineva ca să le mărite şi câte se vor mărita, se vor slobozi. Şi aşa făcea, că pre care le cerea şi primiia şi ea, punea de le cununa şi apoi o slobozea".

Nu ştiu cât de eficiente s-au dovedit măsurile luate de Mavrocordat, dar soluţiile la care s-a recurs nu aveau cum să îndrepte acest năravv vechi de când lumea.

Boieroaică din Ţara Românească (începutul sec. XVIII)

Ibovnica mincinoasă şi iubeaţa jupânească

Revenind la condica Mitropoliei, să răsfoim în continuare alte câteva cazuri ce ni s-au părut demne de reţinut.

Astfel, mitropolitul Neofit aminteşte că la 22 noiembrie 1738 s-a înfăţişat înaintea sa, „din porunca Măriei Sale prea luminatului şi prea înălţatului domnului nostru Io Constandin Nicolae voevod..., Radu logofăt de taină" din Bucureşti „cu Stana ce o au avut posadnică [ibovnică, întreţinută] şi noi am cercetat pricina ce o avea între dânşii pre amăruntul (care iaste într-acestaşi chip). Stana, cu mijlocirea şi cu îndemnarea mume-sii, s-au făcut posadnică log[ofăt] Radului (precum nici mumă-sa n-au tăgăduit) cu care au făcut Radu log[ofăt] şi doi copii şi au murit. Radu log[ofăt] vrând să se despărţeze de păcatul acesta al curviei, au hotărât să-i dea ei ce va fi prin putinţă ca să se mărite şi el să-şi ia soţie pre leage. Iar [ea] nici într-un chip n-au priimit, zicând că au fost fată curată şi o au stricat-o el şi cerea au să se cunune cu dânsa, au să o ţie posadnică precum şi mai-nainte au fost. Dar el o au dovedit precum că ia, până a nu veni în casa lui, au intrat şi în grosul [puşcăria] căpitanului de dorobanţi pentru curvăsăria ce făcuse cu un neguţătoriu (precum şi ia însuşi au mărturisit)", aducând în acest sens şi un zapis iscălit de părinţii Stanei.

Neofit a trecut la consultarea legislaţiei în vigoare şi îndemnat şi de rigoarea domnitorului Mavrocordat, a hotărât ca „Radul log[o]fătul să fie slobod de acum înainte de către Stana posadnica lui şi făcându-şi canonul [adică ispăşirea] ce-i vom da noi, să-şi ia soţie cu pravilă pre care va vrea", răscumpărându-se însă faţă de fosta lui ibovnică, în afara unui rând de „haine" ce-i dăduse mai dinainte, şi cu suma de 30 taleri, „ca să să poată şi ea chivernisi şi să să mărite după Sfânta pravilă şi ca să scape de păcatul acesta al curviei".

Aşadar, o fostă legătură sentimentală se încheia printr-o banală tranzacţie în spirit mercantil, Radul logofătul căpătând chiar şi o „carte de judecată..., ca de acum înainte să fie în pace şi nesupărat de către Stana posadnica lui şi de către părinţii ei".

Dar afacerile de moravuri n-au afectat, cum s-ar părea după cele prezentate de noi până acum, numai lumea rurală sau modestul univers citadin al mărunţilor târgoveţi sau dregători bucureşteni, ci şi înalta societate. Scandalul provocat în 1740 de desfacerea căsătoriei dintre marele armaş Constantin Brezoianu şi soţia sa Maria, născută Filipescu, „căzută în preacurvie", este revelator.

Totul a început în 1731, când jupâneasa Maria a fost prinsă de soţul ei în flagrant delict de adulter cu un anume Vasilache saigiul. Cu acel prilej, Maria a dat un înscris soţului său, contrasemnat de părinţii ei, Grigore Filipescu şi Voichiţa, precum şi de boierii Constantin Năsturel, mare paharnic, şi Pantazi Primicheriu, mare medelnicer, prin care îşi recunoştea vina, „căzând" la bărbatul său cu mare rugăciune „ca s-o ierte", iar dacă se va mai „ispiti a mai face lucruri ca acela, să fie dumnealui volnic cu scrisoarea mea, să-mi facă orice pedeapsă va vrea".

Dedesubturile sordidei legături sunt scoase la lumină printr-o mărturisire a proxenetei Ilinca Mucioae, făcută la 11 octombrie 1731, la porunca „popei Isaac, de la biserica dumnealui vel dvornic Creţulescul" şi înaintea „popei Mihai de la biserica Brezoianului" din mahalaua unde locuia Constantin Brezoianu. Proxeneta a încercat să-şi minimalizeze culpa, pretextând că ea n-ar fi fost amestecată în mijlocirea vinovatelor întâlniri dintre cocoana Marica şi Vasilache saigiul, aruncând vina asupra ginerelui său, un alt Vasilache, încârdăşit cu un anume Mihalache Gruia şi cu

Ţărani din Muntenia în straie de vară (sec. XVIII)

Slamna ţiganca, probabil roabă în iatacul boieroaicei. Ilinca Mucioae recunoştea doar că ea ştia „când veniia Vasilache noaptea şi-şi lăsa calul la casa ei şi el veniia pă jos la casa pos[telnicului] Constandin şi şădea cât îi era voia". Dar „când au trimis post[elnicul] Constandin feciori de l-au prins în casa dumnealui [pe Vasilache saigiul], după ce au scăpat [el] de la feciori, au mers în casa ei [a Mucioaei] şi i-au zis el cu gura lui ei, cum că l-au prins feciorii post[elnicului] Constandin şi i-au luat inelul din déget şi i-au luat şi t[a]l[eri] 15 din buzunar şi apoi, după ce s-au dus de la dânsa acasă, au mai trimis cu ginere-său [al Mucioaei] Vasile bani de au împlinit t[a]-l[eri] 50 cu cei t[a]l[eri] 15 şi i-au dat în mâna ţigăncii Slamnii, [de] i-au dus de i-au dat feciorilor, căci făcuse pace cu ei".

La rugămintea preotului de la biserica Brezoianu, această declaraţie a fost scrisă de mâna onorabilului boier Hrizea postelnicul Bălăceanu, deoarece era vecin cu

Mucioaia, femeie neştiutoare de carte, alcătuind actul „după zisa ei“ şi amestecat fără voie în această degradantă afacere de adulter.

Jupâneasa Marica Brezoianu nu s-a lăsat însă de obiceiurile ei rele şi a continuat legătura amoroasă cu Vasilache, încât soţul ei, exasperat de comportarea nedemnei sale consoarte, după câţiva ani s-a înfăţişat în faţa mitropolitului Neofit, cerând despărţirea. Constantin Brezoianu, acum ajuns mare armaş, a venit, la 3 octombrie 1740, în faţa înaltului ierarh, plângându-se de „jupâneasa dumisale Marica Filipesca, pentru că, luându-se amândoi întru căsătorie de june cu fată cu cununie pre lége şi pre pravilă, după acéia au căzut dumneaiei în păcatul preacurviei şi dumnealui, ca un obraz de cinste, n-au vrut să meargă la judecătorie, ci au pus de au făcut zapis la măsura dumnealui scris de dumnealui pan Constandin Hierăscul [Năsturel] biv vel vist[ier], iscălit de dumneaei şi de alte mărturii, obraze de cinste şi vrédnice de credinţă, cum că să va părăsi“ de asemenea purtări. „Măcar că de când s-au despărţit între dumnealor până acum sânt 9 ani (însă făr-de carte de despărţeală arhierească)“ — precizează Neofit — „pentru că răposaţii întru H[risto]s fraţii noştri arhierei [adică foştii mitropoliţi Daniil şi Ştefan în perioada 1719-1738] fiind dumnealor [Constantin şi Maria Brezoianu] obraze de cinste, n-au vrut să le dea carte de despărţeală, socotind doară, cu vréme să vor împăca şi cu aceia s-au îndelungat vréme până acum şi într-atâta vreme, neputându-se nici într-un chip a să împăca... am despărţit pre mai sus numit fiiul nostru sufletesc de către Marica ce au fost soţie dumisale şi i-am dat dum-[nealui] voe ca să să căsătorească şi să-şi ia altă fămée cu cununie pre lége şi pre pravilă, iar dumnéei nicidecum nu-i dăm voie ca să să mărite, ca pre o vinovată“.

În privinţa atribuirii zestrei, înaltul prelat a făcut apel la prevederile legilor şi la 11 octombrie 1740, după un supliment de anchetă, în cursul căreia s-au adus noi dovezi de vinovăţie a Mariei, a dat sentinţa definitivă, atribuind soţului şi zestrea fostei soţii, considerată vinovată şi sperjură.

Post, metanii şi tundere

Până acum am prezentat doar cazuri de divorţ din vina soţiilor. Nu doar pentru faptul că adevărul era cu totul altul, dar şi pentru a nu comite o discriminare, vom spicui şi câteva cazuri în care bărbaţii se făceau vinovaţi de diverse încălcări ale bunelor moravuri. Personajele erau recrutate din diverse medii sociale. Iată, de pildă, „cartea de despărţenie“ dată în dicasteria Mitropoliei la 5 iunie 1741 „Dimei plăcintariul grecul, că trăindu-i muiarea cea dintâi şi copiii, au venit aici în ţară de s-au însurat şi au luat pe Mariia“; apoi, dovedindu-se prin răvaşul unor negustori „că tot trăiaşte muiarea şi copiii“, cei doi au fost despărţiţi, „el să să ducă la muiarea lui şi ia să fie slobodă de dânsul“, nu fără a suferi şi canon post pe şase luni şi „metanii“ câte 20 pe zi.

La 26 iunie 1749, mitropolitul Neofit a procedat la tunderea diaconului Vasile de la Jiblea (judeţul Argeş), deoarece, „fiind însurat acolo, şi-a lăsat muiarea lui acolo şi au fugit la Carabina sud, Buz[ău] şi s-au însurat de au luat şi altă muiare. Şi apoi au mersu de au înşălat pre fratele episcop de Buzău şi n-au vrut să spue cum că are şi altă muiare la Jămblea [!] şi aşa l-au hirotonisit diacon. Apoi iarăşi s-au sculat şi au furat caii cumnatu-său, însă mergând împreună cu cumnatu-său pe un drum şi ajungând într-o pădure, au luat caii cumnatu-său cu dânsul, scoţând cuţitul la el. Şi pentru aciaste l-am tunsu, căci hirotonisit n-au fost de vreme ce a avut doao muieri“.

Iată acum un caz de adulter, agravat de incest. La 26 septembrie 1743, Neofit dispunea desfacerea căsătoriei dintre Păuna din Bucureşti şi soţul său Aldea, fugit de acasă cu o fată a soţiei sale. „Şi pentru căci din pricina aciasta ei s-au dus de sânt 4 ani nu se ştie unde, despre cum au mărturisit oameni din Gurbăneşti [azi jud. Călăraşi] şi rudele Aldii aceluia...“ Păunei, precizează hotărârea instanţei, „i-am dat voe să se mărite dupe alt bărbat cu cununie pre lége, dându-i şi carte de despărţeală, cu capete din Sfânta pravilă cărţile împărăteşti, cap. 69, titl. 36, unde zice că «cel ce umblă cu muma şi cu fata lui vitregă, acela să bate şi i să taie nasul»...“.

Un caz insolit ne este relevat de sentinţa dată de mitropolit la 8 ianuarie 1742. Mirica din mahalaua bucureşteană a Totoescului era slobodă de bărbatul ei Necula, pentru că „luându-se amândoi în căsătorie cu cununie pre lege, fiind el june şi ea fată (însă el au fost armean de lege, om striin, şi s-au miruit întru creştinătate) şi luând-o pre această Mirică, nu

peste multă vreme au început a să apuca de beţii şi blestămăţii şi a nu căuta de dănsa, nici o chivernisiia cu cele ce-i trebuia de hrana vieţii ei şi au fugit de la ia în multe rânduri. Şi când au fost în vremea răzmiriţii [războiul austro-ruso-turc din 1736-1739], s-au însoţit cu ostaşi şi au mersu cu ei la casa unde şădea, vrând să-i facă mare răotate să o dea ostaşilor, şi ia, prinzând de veste, au fugit şi scăpând dentru acea nevoe ce era să i se întâmple, în urmă s-au jăluit la Măriia Sa... Costandin Vodă [Mavrocordat] cu răvaş. Măriia Sa, după jalba ei, au trimis de l-au prinsu pre el şi l-au trimis în închisoare în ocnă de au şăzut întru acea pedeapsă un an şi jumătate. Şi după ce au scăpat de la închisoarea ocnei, s-au rugat Măriei Sale lui Costandin Vodă cu răvaş, ca să i-o dea iarăşi să-i fie fămée, să vieţuiască cu dănsa şi o va chivernisi ca pre o soţie. El după acéia au locuit cu dânsa 2, 3 săptămâni de zile... şi iar au fugit de la dănsa, lăsând-o pe [la] uşile oamenilor. Văzând ia atâta necaz şi atâta nevoie ce au pătimit de la el şi nu o chiverniseşte şi au fugit de la ia, au dat iarăşi jalbă la Măriia Sa Costandin Vodă al doilea rând. Măriia Sa, după jalba ei, au orânduit la Smerenia noastră ca să cercetăm şi să hotărâm fiind judecată bisericească".

Mitropolitul i-a dat Miricăi un soroc de şase luni să-şi aştepte bărbatul, dar acesta neîntorcându-se, pe baza mărturiilor depuse de mai multe persoane vrednice de încredere, care au relatat că Necula „au venit cu turci să-i facă răotate şi să o ia cu sila să o ducă în ţara turcească", Neofit a dispus desfacerea căsătoriei, dându-i voie Maricăi „să se mărite după alt bărbat".

Purtări rele se întâmpla să aibe şi boierii, aşa cum o dovedeşte actul din 13 august 1739 de despărţire a soţilor Constantin Băjescu-Merişescu şi Marica, născută Conţescu. La 25 mai 1739, femeia a cerut mitropolitului să-i despartă, dar înaltul prelat, luând în considerare poziţia lor socială, n-a încuviinţat divorţul, sfătuindu-i să-şi dea cărţi la mână prin care se obligau să se îndrepte. Dar cale de împăcare n-a existat, căci Constantin Băjescu-Merişescu a căzut şi mai rău în patima beţiei, supunându-şi soţia unui tratament plin de insulte şi brutalităţi. Din acest motiv, unchiul soţiei năpăstuite, marele vistier Grigorie Greceanu, a intervenit pe lângă mitropolit, înfăţişându-i dramatismul situaţiei. „Aseară viind de la Măriia Sa Vodă, am găsit pă copila cumnatei Ancuţa plângând — scria marele vistier la 25 mai 1739 — ... îngrozită de bătăile lui [C. Băjescu-Merişescu] şi mi-au răspunsu că de să va mai duce la dânsul o va omorâ, ci mai bine zice că să omoară ia singură decât să o omoară iel. Pentru care eu îmi fac dat[o]ria de scriu Sfinţiei Tale, să mai socoteşti Sfinţiia Ta că faptele sânt dovedite, că deaca să îmbată, umblă cu sabiia goală, moarte au făcut beat în zilele Mării Sale Neculae Vodă, în aşternut să pişă beat, blestemat de casă iaste... Ci Sfinţiei Tale mă rog mai bine să-i dai carte la mâna ei să fie slobodă despre dânsul, că a mai lăcui amândoi nu să poate şi aşa o mântuieşti Sfinţia Ta de moarte şi de primejdie".

După profundă chibzuire, la 13 august 1739, Neofit a dat cartea de despărţire.

Cu aceasta am şi încheiat trecerea în revistă a divorţurilor înscrise în condica Mitropoliei. Măcar parţial, ele ne-au îngăduit o anchetare a moravurilor societăţii româneşti de la mijlocul sec. XVIII. O întregire a acestei imagini vom încerca în numărul viitor... ■

(Va urma)

CARŢI SOSITE LA REDACŢIE

● **MANUSCRIPTUM.**

Nr. 3-4 (80-81), anul XXI (1990), 336 pp., 150 lei: revista trimestrială - al cărei director fondator a fost D. Panaitescu-Perpessicius - editată de Ministerul Culturii şi Muzeul Literaturii Române, a împlinit 20 ani de apariţie. Semnalăm din cuprins: tragedia *Ifigenia*, de Radu Stanca, prezentată de Petru Creţia; Constantin Noica despre poezia lui Nichita Stănescu; versiunea în limba română, redactată de Mircea Eliade, a unor capitole din *Tratatul de istorie a religiilor*; un document biografic controversat: Ion Budai-Deleanu; un fragment memorialistic Onisifor Ghibu; pagini de jurnal Nichifor Crainic şi noi pagini, în traducerea lui Dan Slusanschi şi cu comentariile acad. Virgil Cândea, dintr-o carte mult aşteptată, *Istoria Imperiului Otoman*, de Dimitrie Cantemir.

● **Acad. Alexandru Bârlădeanu — LA RĂSCRUCE...**

Grupul de publicaţii „Economistul", 1992, 62 pp., 95 lei: „unele gânduri în ajunul alegerilor" din septembrie 1992, puse sub motto-ul: „Dacă o ţară ca România nu reuşeşte să se întreţină pe sine însăşi, de vină este clasa politică a acestei ţări".

● **Dumitru Botar — ATUNCI' LA ROBĂNEŞTI.**

Editura Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1992, 50 pp., 70 lei: o faptă de arme mai puţin cunoscută, săvârşită de ostaşii români la 10 noiembrie 1916.

● **Vladimir Soloviov — TREI DIALOGURI DESPRE SFÂRŞITUL ISTORIEI UNIVERSALE** (traducere şi note de **Dana Cojocaru**; studiu introductiv de **Ion Ianoşi**).

Editura Humanitas, Bucureşti, 1992, 175 pp., 390 lei: întemeietorul „liniei" existenţial-creştine din cugetarea rusă de la sfârşitul veacului trecut şi prima jumătate a acestui secol, despre război, progres, sfârşitul istoriei universale şi o scurtă povestire despre Antihrist.

● **Mihnea Gheorghiu — CELE DOUĂ ROZE. POVESTIRI DUPĂ WILLIAM SHAKESPEARE.**

Editura Junior Club, 1992, 158 pp., 320 lei: ilustrate de graficianul Val Munteanu, într-o ediţie excepţională, şase poveşti despre istoria Angliei, adaptate din piesele Marelui Will, cu dorinţa de a-i apropia pe micii cititori de creaţia dramaturgului englez; preţul foarte mic se explică printr-o subvenţie guvernamentală.

DIN VREMEA LUI CUZA VODĂ

TH. C. VĂCĂRESCU

Am văzut în episodul precedent, publicat în nr. 5/1993, al însemnărilor generalului Theodor C. Văcărescu (1842-1913) cu câtă prudenţă şi cu câte măsuri de securitate, pentru a preîntâmpina eventuale incidente sau provocări, s-a pregătit plecarea lui Al.I. Cuza din ţară, în urma abdicării sale după lovitura de forţă de la 11 februarie 1866 (Magazin istoric, **nr. 9-12/1976, 3-6/1977, 4-6/1978, 5/1991).**

Memorialistul — fost în anii 1863-1864 ofiţer de stat major şi aghiotant domnesc — s-a aflat, atunci, în februarie 1866, printre cei însărcinaţi cu paza fostului domn al Unirii pe drumul său spre Predeal.

Amintirile sale au apărut, postum, în revista Viaţa Românească **în anii 1914-1916, de unde am luat şi noi fragmentele publicate în nr. 4-7/1988 şi 5/1993 ale** Magazinului istoric.

Ca şi la episoadele precedente, am reprodus selectiv aceste însemnări, transcriindu-le conform normelor ortografice actuale. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat cu trei puncte întreruperile de text, păstrând însă unele particularităţi stilistice ale autorului.

Intervenţiile explicative din paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin.

Înainte de a-i da cuvântul memorialistului, mai precizăm că revista noastră pregăteşte, pentru numerele viitoare, o altă selecţie din însemnările lui Th. C. Văcărescu, în care sunt evocate venirea principelui Carol în ţară, suirea sa pe tronul României, fapte, întâmplări şi oameni din primii săi ani de domnie etc., etc.

Până atunci, să vedem ce s-a mai întâmplat în noaptea de 12 februarie şi în dimineaţa zilei de 13 februarie 1866, când Al.I. Cuza s-a aflat în trăsura ce l-a dus, în cel mai deplin secret, departe, tot mai departe, de Bucureşti, capitala statului român modern, la a cărui întemeiere şi consolidare lucrase cu neostenită râvnă în cei 7 ani de domnie.

Bucureştii la mijlocul veacului trecut

Revin la călătoria noastră spre Ploieşti, în ziua de 13 februarie 1866. Uşurat de teama de a merge în gura lupului, cum se exprimase Grigorescu la auzul canonadei, care ne îngrijase când abia sosiserăm la Băneasa, deşi el încă tot nu era liniştit asupra sfârşitului expediţiunei noastre, fostul deputat liberal al Ploieştilor era însă un agreabil tovarăş de drum, interesant prin întâmplările svânturate, la care luase parte din frageda lui tinereţe, începând de la revoluţia din 1848. El intrase pe la 1850 în magistratură, în postul modest de ajutor de grefier, şi prin zelul, activitatea şi o probitate mai presus de orice bănuială, ajunsese, numai prin practica sa, membru de şedinţă la Tribunalul de Prahova, post în care îndatoră multă lume şi-şi creă credincioşi amici. Ales de concetăţenii săi deputat al oraşului Piteşti în Divanul ad-hoc, el se alipise cu sufletul şi inima de Partidul liberal şi avea un cult pentru C.A. Rosetti, reprezentantul cel mai activ al acestui partid.

Din conversaţiunea mea cu Grigorescu, căutai a completa, mai ales, informaţiunile ce posedam asupra impiegaţilor şi a persoanelor notabile din acel judeţ, care însă nu-mi era cu totul străin, având proprietate într-însul şi petrecând la intervale, în timp de aproape 3 ani, ca ofiţer, în garnizoana Ploieşti. Astfel îmi formai convingerea că nu voi putea menţine aproape nici unul din actualii impiegaţi în funcţiune.

In asemenea convorbiri, timpul trecu repede şi la 6 ore seara sosirăm în Ploieşti, ţinându-se astfel birjarul de cuvânt. De aceea, el având cai aşa de buni, hotărârăm cu Grigorescu a-l mai ţine câteva zile şi a-l avea la dispoziţiune, la caz de trebuinţă.

Mă oprii un moment la domiciliul lui Grigorescu, care îngrijise de o altă trăsură pentru a lăsa timp birjarului, care venise cu noi în 7 ore de la Bucureşti, să odihnească caii. Într-adevăr, mă urcai acolo în altă trăsură, pe care ne-o trimisese un prieten discret, dar partizan politic al său, Alecu Gheorghiu, arendaş al apropiatei moşii Corneştii şi totodată şi al pădurii mele de la Măneşti. Lăsai pe Grigorescu acasă, mă urcai în trăsura ce el ne puse la dispoziţie, înhămată cu 4 cai de bic, pietroşi şi iuţi ca nişte zmei şi mă dusei direct la prefectură, unde, fiind duminică, afară de santinela de la casierie, abia putui afla un uşier, pe care îl trimisei repede să înştiinţeze pe directorul prefecturii, S. Potecă, pe căpitanul Dăscălescu, comandantul escadronului de dorobanţi şi pe casierul judeţului, G. Plăvianu, că a sosit la prefectură noul prefect, unde îi aşteaptă.

Nu trecu mult timp şi sosi mai întâi directorul prefecturii, căruia îi comunicai adresa ce-mi făcuse ministrul de interne, înştiinţându-mă că pe ziua de 12 februarie 1866, prin decretul locotenenţei domneşti, eram numit prefect de Prahova şi aveam a mă duce imediat să-mi iau postul în primire. Observasem că, în graba şi învălmăşeala plecării, nu mi se dăduse şi ordinul ministerului [Consiliului de Miniştri], anunţând prefecturii această numire; însă, cum zisese Grigorescu, luai repede pe directorul S. Potecă, spuindu-i că această numire se va notifica chiar în seara aceea prefecturii, prin telegraf. Directorul Potecă, cumnat al locotenentului Candiano-Popescu, ofiţer de artilerie devotat colonelului Haralamb, avea mai mult simpatii către opoziţie, dar, ca funcţionar, nu credea prudent a le manifesta pe faţă.

El se mulţumi dar a lua act de comunicarea numirii mele şi a contrasemna, ca director, adresa ce trimiteam lui Istrate Negulescu, notificându-i numirea mea şi invitându-l a veni la prefectură, a-mi remite cheia casieriei judeţului, ţinută de dânsul, cealaltă fiind ţinută de casier. Negulescu avea asemenea a-mi depune orice alte hârtii şi dosare confidenţiale aflate în cabinetul său.

În răstimpul acesta sosise şi căpitanul Dăscălescu, comandantul escadronului de dorobanţi, căruia îi cerui a-mi redacta imediat raport despre repartiţia oamenilor şi muniţiei escadronului său. Pe când mă îndeletniceam repede în aceste lucrări, amicii lui Grigorescu se însărcinaseră a face pe crainicii bunei vestiri a sosirii noului prefect şi încetării din funcţiune a regimului căzut.

Sosise şi casierul G. Plăvianu cu a doua cheie ce-i încredinţase Istrati Negulescu şi terminând prin cuvenite procese verbale primirea administraţiei, plecai cu comandantul escadronului de dorobanţi la telegraf. Convenisem la Bucureşti că ministrul de interne, principele D. Ghica, şi cel de rezbel, maiorul Lecca, vor fi în permanenţă la Consiliul de Miniştri, toată noaptea, spre a fi în comunicare cu mine şi a primi raportul aşteptat că am luat în mână administraţia judeţului şi dacă se săvârşeşte fără piedică transportul fostului domn până la Predeal.

În conversaţiunea ce avui cu miniştrii de interne şi rezbel la aparatul telegrafic nefiind faţă decât şeful oficiului, Filionescu, care servea de intermediar, ministrul de interne îmi făcu cunoscut un raport verbal, pe care guvernul îl primise cu câteva ore înainte din partea prefectului poliţiei, G.M. Ghica, cum că nişte agenţi ai săi secreţi aflaseră că nişte indivizi din serviciul personal al lui Liebrecht, fost director al telegrafelor, umblaseră toată ziua să închirieze câteva căruţe de birji din Herasca, spre a se transporta chiar în ziua aceea la Câmpina şi a încerca a ademeni pe ţăranii din Breaza şi Comarnic a face o mişcare în favoarea fostului domn, fie în trecerea sa prin aceste comune rurale, fie în Ploieşti, aţâţând aci poporul la răscoală. Prinţul Dimitrie Ghica îmi spuse că a ordonat măsurile necesare spre a dejuca acest plan, şi Ploieştii aflân-

Membrii Locotenenței domnești; de la stânga la dreapta: Nicolae Golescu, Lascar Catargiu, colonelul N. Haralambie

du-se acum cu totul lipsit de trupe permanente și transportul, în starea defectuoasă în care se aflau poștiile, fiind imposibil, ordonase, în acord cu ministrul de rezbel, ca pentru a doua zi în zori un număr de 20 căruțe de birji să pornească din Capitală cu o companie de 60 de soldați din Regimentul 7 de linie — guvernul de atunci găsind efectivul armatei mult mai redus din ceea ce urma să fie în mod normal — care soldați îmi vor sta la dispoziție pentru orice eventualitate.

Totodată, ministrul de rezbel îmi recomandă că odată ce fostul domnitor va fi trecut fără stânjenire de Breaza și Comarnic, comune cu numeroasă populațiune rurală, să mă întorc și să aștept în Câmpina comunicarea telegrafică a comisarului I. Fălcoianu despre sosirea lui Cuza în Predeal și pornirea lui spre Brașov, spre a fi astfel în măsură a priveghia din Câmpina cele ce se petrec în Ploiești, unde să pot pleca imediat la caz de trebuință.

Măsura luată de miniștrii de interne și rezbel părându-mi o precauțiune ce putea fi utilă pentru orice eventualitate, nefiind bine ca un oraș cu situațiunea și populațiunea Ploieștilor să fie cu totul lipsit de trupe, mai rugai pe ambii miniștri a încredința comanda companiei, ce avea să sosească, locotenentului I. Călinescu din Regimentul 7, fost camarad al meu în școala cadeților din Potsdam și Berlin, desemnând între ofițerii trupelor trimise și pe fratele acestuia, sublocotenentul D. Călinescu, militar hotărât și energic, a cărui cunoscută bravură s-a adeverit și mai mult pe câmpul de bătaie, unde căzu ucis în capul coloanei ce dădea asalt la Grivița.

Apoi maiorul Lecca, ministrul de rezbel, înștiință pe căpitanul Dăscălescu că are a executa, fără cea mai mică șovăire, ordinele ce le va primi în astă-seară de la mine, în privința punerii în mișcare a dorobanților, atât a celor din Ploiești, cât și a celor ce-i vor aduna din Câmpina, Breaza, Comarnic, până în Predeal. Trupa va avea echipamentul și munițiune de rezbel, din depozitul său de munițiuni; căpitanul va împărți de fiecare om câte 10 cartușe încărcate și în cazul când va primi ordinul meu se va servi de dânsele; ministrul de rezbel termină adăogând că face direct responsabil pe căpitanul Dăscălescu pentru stricta îndeplinire a ordinelor ce-i voi da. După primirea acestor preciziuni telegrafice ale ambilor miniștri, plecai la cazarmă cu căpitanul unde acesta luă dispozițiunile necesare, pentru ca oamenii să fie gata de încălecare și le împărți cartușele încărcate. Apoi, din plotonul de 9 rânduri, oprirăm 10 oameni, care, cu cei 16 ce veneau cu convoiul, ridicau la 26 numărul soldaților, care aveau să escorteze trecerea convoiului prin Ploiești; iar pentru restul plotonului de dorobanți, dădurăm ordin sergentului major să pornească îndată cu el, spre a forma cu plotonul comandat de sublocotenentul Chirițescu, care era în Câmpina, pichetele ce aveau să patruleze șoseaua până la Predeal. Sergentul major urma a fi în Câmpina ceva înainte de 12 ore și să dea raport de la stația telegrafică, împreună cu sublocotenentul Chirițescu, dacă drumul înainte este liber și totul în regulă. Apoi ordonarăm ca oamenii destinați pentru escortă în Ploiești să încalece imediat și să ne urmeze pe drumul lăturalnic care înconjură orașul, ieșind prin bariera Râfovului și oprind la celălalt cap al orașului, de la bariera București.

Aci oamenii descălecară, așteptând până aproape de orele 12 semnalul convenit că convoiul a trecut de Bărcănești, semnal la care răspunserăm printr-un foc de pușcă la fel, că drumul prin Ploiești este liber. Atunci cele 4 trăsuri, care transportau pe fostul domnitor, cu felinarele stinse, cu clopotele scoase de la gâtul cailor, porniră în

goană pe același drum lăturalnic și ieșiră la casa poștei de la bariera Dâmbului, unde era gata schimbul de cai, ce aveau a înlocui pe cei ce se deshămau. În timpul acestor pregătiri garda trăsurilor descinsese, formând cerc la oarecare distanță. Această gardă fusese împărțită în trăsuri în modul următor:

La cupeul în care se afla domnitorul Cuza, având alături pe căpitanul Costiescu, erau pe capră credinciosul său servitor și vechi intendent al palatului, Gabriel, și Stan Popescu, care din momentul ridicării din palat nu se despărțise de Cuza, pe care, cu toată gravitatea momentană a împrejurărilor, îl făcea să petreacă cu observațiuni sincere și naive. Fostul domnitor cunoștea pe Stan Popescu, căci avusese de mai multe ori prilegiul a-l vedea, în capul tuturor manifestațiunilor patriotice, — ce i se făceau din momentul alegerii sale de domn al amberor Principate — manifestațiuni făcute de Partidul liberal, care se măgulea că Cuza va guverna numai cu dânsul. Atunci C.A. Rosetti, director al ziarului *Românul*, care făcea parte din deputațiunea trimisă, în urma alegerii de la 24 ianuarie 1859, la Iași, de Camera din București, spre a felicita pe noul domnitor, trimitea din capitala Moldovei depeșă ziarului său spunând cu obișnuitu-i patos: „Alesul, căruia națiunea i-a pus pe cap coroanele lui Ștefan și Mihaiu, este un domn sublim".

— Nene Popăscule, — zicea Cuza, cu accentul său moldovenesc — dar ceea ce ați făcut d-voastră e grav, foarte grav!

— Așa e, Măria Ta, — răspundea Popescu — dar n-avem ce face, căci așa voia *poporul*.

— Dar, — urmă Cuza — eu în cealaltă noapte n-am văzut decât ofițeri și soldați, n-am văzut *popor*. Am văzut pe Lecca căruia, eu, din locotenent, i-am dat două grade, acel de căpitan și de maior și aveam atâta încredere într-însul, încât i-am dat comanda vânătorilor, cel mai frumos batalion format de mine. Apoi am văzut, călare și înconjurând palatul cu trupele sale, pe colonelul Haralamb, pe care îl știam om de onoare și nu l-aș fi crezut niciodată capabil de asemenea faptă. În sfârșit, am văzut pe colonelul [Dimitrie] Kretzulescu, pe care îl socoteam prieten devotat mie. Ia spune-mi, nene Popăscule, fratele său, Nicolae Kretzulescu, președintul guvernului meu [*Magazin istoric*, nr. 2/1993], știut-a el ceva despre această conspirație?

— De! Măria Ta, — răspunse Popescu — nu știu, dar cred că nu se poate să nu fi știut ceva, de vreme ce n-a luat nici o măsură spre a zădărnici lucrul.

— Ciudate lucruri, nene Popăscule, și care vor uimi lumea, când se va ști cum s-au petrecut.

Se cuvine, dimpotrivă, adevărului istoric rectificare că N. Kretzulescu, șeful ultimului guvern al lui Cuza, fusese arestat în noaptea de 11 februarie, ca și ceilalți miniștri ai lui Cuza, afară de colonelul Solomon, luat, cum am spus, pe chezășie de amicul său, colonelul Haralamb; cum fusese arestat și comandantul Diviziei 2 teritorială, generalul I. Florescu, și acesta de către chiar locotenentul de artilerie Candiano Popescu; cum asemenea fusese arestat și maiorul Slăniceanu, comandantul batalionului de geniu, și alți ofițeri superiori, bănuiți de a fi credincioși partizani ai lui Cuza.

În a doua trăsură, un landou cu 4 locuri, se afla comisarul extraordinar Arion, comisarul ad-hoc I. Fălcoianu și cumnatul său, sublocotenentul de artilerie P. Warthiadi; pe capră, ca și pe scaunul dinapoi al landoului, erau 4 soldați de vânători cu armele încărcate. În a treia trăsură; asemenea un landou, se așezaseră căpitanul de vânători A. Lipoianu, locotenentul de vânători Mălinescu și sublocotenentul de artilerie E. Gârleanu; pe capră și pe scaunul dinapoi erau alți 4 vânători; iar în a patra trăsură se aflau ceilalți 8 soldați. În furgonul cu mici bagaje ale domnitorului era lacheul Nicolae, aflat în serviciul palatului încă din timpul căimăcămiei lui vodă Alexandru Ghica.

Comisarul ad-hoc ne anunță, pe Arion și pe mine, care convorbeam încet lângă trăsură, că totul e gata pentru plecare.

În acel moment, vodă Cuza, care se afla în cupeu cu căpitanul Costiescu, îl întreabă cu cine convorbește Arion; căpitanul Costiescu îi răspunsese:

— Cu prefectul.

Vodă Cuza, crezând că e fostul său prefect, Negulescu, voi să deschidă geamul spre a-i vorbi. Dar căpitanul Costiescu îi spuse că e noul prefect, T. Văcărescu.

— Acela care a fost ofițerul meu de ordonanță? întreabă Cuza.

— Chiar acela, Măria Ta.

Atunci Vodă Cuza deschise geamul de tot și chemându-mă îmi zise:

— Domnule Văcărescu, îți datoresc o satisfacțiune, pentru o nedreptățire ce ți s-a făcut, când ai demisionat din armată[1]. Mi-ai spus atunci, că în școala în care ai învățat, ai primit principiul că militarul nu trebuie a se amesteca în politică. Văd astăzi câtă dreptate aveai. Dacă domnul acesta, — zise el arătând pe Costiescu — ar fi fost pătruns de asemenea principii, n-ar fi fost astăzi lângă mine. Țineam să-ți spun aceasta, — sfârși Cuza dându-mi mâna.

La cuvintele fostului domnitor mă înclinai în tăcere, salutând respectuos.

Atunci își luară locurile toți cei ce însoțeau trăsurile. Eu

---

[1] În octombrie 1864, nemulțumit de faptul că nu fusese înaintat în grad, Th. C. Văcărescu și-a dat demisia din armată. Într-un fragment memorialistic publicat în 1892 în *Convorbiri literare*, el nota în legătură cu acest episod: „Tinerețea este simțitoare și iute la fire. Nedreptatea ce mi se făcea mi se păru atât de nemeritată și de nesuferită, încât nu stătui la îndoială a-mi sfărâma mai bine cariera, cu care mă deprinsesem de mic, având pentru dânsa mare tragere de inimă, și îmi dădui demisia din armată".

mă suii în a doua trăsură cu comisarii, spre a ne comunica mutual instrucțiunile ulterioare, primite de ei în București, de mine în Ploiești. Luminile de la trăsuri fură iar aprinse, clopotele atârnate de gâtul cailor și surugii încălecând o întinseră în goană spre cele „Două Cârciumi", poștia din urmă înaintea Câmpinei.

Pe drum, îi spusei lui Arion toate cele ce regulasem cu Grigorescu în Ploiești... Arion păru foarte mulțumit, deși bănuitor și dânsul ca și amicul său Grigorescu — nu era încă deplin liniștit de vreo surprindere, ce putuse să puie la cale fostul cârmuitor, în numeroasa populațiune țărănească din Valea Prahovei, în care autorul legii rurale [Al.I. Cuza] avea, desigur, îndreptățite simpatii.

(Dar se constată și aci, cum s-a constatat în urmă în diferite împrejurări și mai ales în revolta țărănească din 1907, că chestiunile economice nu se rezolvă numai prin măsuri politice și lovituri de stat, nici chiar în Rusia, ci trebuie reforme sociale adânci și progresive, spre a produce o adevărată îmbunătățire și nu o înrăutățire, pe care un teoretician al socialismului ca Gherea-Dobrogeanu, a putut-o numi „Neoiobăgie".)

Ajungând la bariera Câmpinei, repetarăm ca și în Ploiești semnalele prin focuri de pușcă, anunțând că drumul e liber. La stațiunea telegrafică găsirăm pe sublocotenentul Chirițescu și pe sergentul major, care ne dară raport că toate pichetele de dorobanți au fost așezate conform ordinelor și că patrulează toată noaptea șoseaua până la Predeal. Din biroul telegrafic din Câmpina, comisarul Arion, Fălcoianu și eu trimiserăm o depeșă ministrului de interne la București, iar căpitanul Lipoianu, comandantul escortei, depeșă asemenea ministrului de război că am sosit și pornit fără accident din Câmpina, îndreptându-ne spre Comarnic, fiind anunțați prin patrule că drumul este liber.

Căpitanul Dăscălescu rămase în Câmpina spre a lua în persoană direcția măsurilor de siguranță spre Breaza și Comarnic. Eu mersei până la această localitate, de unde convoiul putu să-și urmeze drumul fără piedici; astfel mă putui întoarce la Câmpina, spre a primi știri de la Grigorescu că totul e liniștit în Ploiești.

La Câmpina primirăm știrea că convoiul sosise între 10-11 dimineața la Predeal, unde se opri la biroul vamal. Ofițerii și soldații nu puteau trece mai departe granița, căci intra pe teritoriul austriac. Apoi, mai erau formalitățile pentru viza pașapoartelor, pentru care se ceruse la București agentului diplomatic imperial a mijloci la Viena ordinele necesare pentru admiterea fostului domnitor Cuza pe teritoriul austriac, mergând la Viena.

La Predeal se petrecu iarăși o scenă pe care mi-o relată comisarul I. Fălcoianu la întoarcerea sa în Câmpina.

Pe când se făceau formalitățile, arătate mai sus, vodă Cuza ceru să se adune vânătorii spre a-și lua rămas bun de la dânșii; ei se înșirară în fața biroului vamal, a cărui ușă rămase deschisă, așa încât se putea vedea înăuntru o cadră populară, reprezentând scena asasinării lui Mihai Viteazul în tabăra de la Turda. Atunci printr-una din acele inspirațiuni ale momentului, de care știa să se folosească adesea fostul domnitor, arătând imaginea, zise soldaților:

— Vedeți voi, cum a fost trădat acest domn, așa m-ați trădat și voi. Să dee Dumnezeu ca într-o zi să spălați această pată de pe steagul vostru, cu sângele vrăjmașilor țării. Rămâneți sănătoși!

După aceasta spuse comisarilor că dorește să pornească mai curând înainte spre Brașov și Viena. Toate măsurile pentru plecare fiind terminate, vodă Cuza se sui în cupeu cu comisarul Arion, și cu caii de poștă pregătiți de Ioan Fălcoianu porni din Predeal și trecu granița, intrând pe teritoriul austriac.

Ofițerii și soldații mai rămaseră în ziua de 14 februarie în Predeal așteptând nerăbdători știri din Brașov. Fălcoianu era grăbit a se întoarce în București, totuși a trebuit să mai rămână până pe la orele 4 după amiazi în Predeal, ca să se mai odihnească caii de poștie, cu care avea să se întoarcă. La orele 4 porni din Predeal și sosi în Câmpina noaptea târziu, unde îl așteptam, spre a porni împreună la Ploiești.

Printr-o depeșă, Grigorescu mă înștiința că se aflase trecerea domnitorului Cuza noaptea prin Ploiești, ceea ce, până dimineața, nu știuse nimeni, nici chiar poliția... ■

Prezentare și selecție:
Ioan LĂCUSTĂ

ARMAND CĂLINESCU — DISCURSURI PARLAMENTARE

Lucrarea Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, 1926-1937, **vol. I-II, poate fi procurată de la sediul fundației și redacției revistei** Magazin istoric, **la prețul de 450 lei. Cele două volume reproduc textul ediției din 1938, completată cu numeroase fotografii din colecția domnului arhitect Barbu Călinescu și o** Postfață **semnată de dr. Cristian Popișteanu.**

Lansarea cărții va avea loc în ziua de 21 iunie, la Librăria „Mihail Sadoveanu", în prezența fiului marelui om politic român.

1940-1944

MIHAI ANTONESCU

Convorbiri pentru pregătirea păcii

„Nu este uşor să fii ministru al afacerilor străine în împrejurările de azi... Acelaşi simţământ mă conduce când vă solicit sprijinul dvs. ... Aş dori să adaog la aceasta încă un lucru. Românii au obiceiul măreţ şi tragic în acelaşi timp să-şi manifeste, la constituirea şi la luarea de iniţiative, cele mai mari şi bune intenţii, pentru ca apoi să se retragă în pasivitate din rândurile colaborării şi din cohortele bunelor intenţii...

V-am convocat pentru că, cu toate că războiul nu oferă nici o perspectivă surâzătoare de pace, cred că este totuşi de datoria mea ca, în împrejurările actuale, să ne gândim la pregătirea întregului material documentar privitor la problemele păcii, care va trebui totuşi să vină. Greşala care s-a făcut altădată de ţara noastră, de a lăsa în spatele unor delegaţii numite ad-hoc răspunderea istorică a destinului naţional, fără material pregătit, fără posibilităţi de informare, fără documentaţie care să înlesnească acţiunea şi răspunderea, nu o putem repeta.

Sunt o infinitate de probleme, unele care privesc ţara şi drepturile noastre, altele care privesc ordinea, organizarea Europei, altele de ordin economic şi financiar care se pot pune mâine, fie pentru a ne apăra interesele, a ne acoperi contribuţiile de război şi a ne apăra drepturile naţionale pe plan financiar, fie pentru a prezenta sau participa cu soluţiile noastre la ordinea economică şi financiară care va trebui să se aşeze în Europa de mâine.

Sunt, în sfârşit, în special, problemele Transilvaniei şi ale românilor de dincolo de hotare în genere, pe care trebuie să le studiem din vreme, să pregătim materialul documentar şi să-l avem gata întocmit pentru momentul păcii... Pun problema Transilvaniei, văzută nu numai din punctul de vedere al dreptului nostru de populaţie, ca şi a Dobrogei de altfel, dar pun în primul rând problema Transilvaniei... În problema Transilvaniei avem de studiat consecinţele actului de la Viena... Prezentarea deci a consecinţelor actului de la Viena faţă de puterile care sunt legate de acest act trebuie să fie pregătită cu tot materialul documentar, nu numai acela care poate oricând să servească pentru înfăţişarea problemelor Transilvaniei din punct de vedere dogmatic, din punct de vedere practic şi politic. Prezentarea problemelor Transilvaniei trebuie văzută din punct de vedere negativ, sub raportul neajunsurilor şi al consecinţelor grave ale actului de la Viena.

În această privinţă, cu sprijinul Ministerului de externe şi cu munca d-lui Valer Pop [Magazin istoric, **nr. 10/1985**] **şi a comisiei care se ocupă de acest lucru, am întocmit o serie de memorandumuri care au fost deja remise nu numai guvernului Reich-ului, dar şi guvernului italian, iar în ultima vreme chiar mai multor cancelarii europene, pentru informaţia lor...".**

Pasajele citate mai sus fac parte din cuvântarea rostită de Mihai Antonescu în ziua de 16 iunie 1942, în faţa a peste 100 personalităţi ale vieţii politice, culturale şi ştiinţifice a ţării — miniştri, academicieni, universitari, scriitori, diplomaţi, publicişti, oameni de artă ş.a. — spre a constitui un aşa-numit Birou al păcii. Acest organism avea misiunea să pregătească din vreme întreaga documentaţie necesară prezentării corespunzătoare a României la viitoarea conferinţă a păcii. În funcţie de sarcinile pe care le avea de îndeplinit, Biroul păcii a constituit şapte comisii speciale: istorică; presă şi propagandă; etnică, biologică şi statistică; politică; juridică; economică; financiară. **Pe lângă aceste secţiuni au fost înfiinţate Centrul de studii transilvane — afiliat Universităţii din Cluj (refugiată atunci la Sibiu) şi având ca director pe istoricul Silviu Dragomir, Institutul social Banat, Crişana, Maramureş, cu sediul la Timişoara, iar Oficiul de studii al Ministerului afacerilor străine, în fruntea căruia a fost numit diplomatul Vasile Stoica** (Magazin istoric, **nr. 12/1992**), **şi-a intensificat mult activitatea. Curând, iniţiativele Biroului păcii s-au materializat în studii şi lucrări, păstrate şi azi în Fondul 71 „Transilvania" din Arhiva Ministerului afacerilor externe. În anii 1942-1944, o serie de teme majore aflate în atenţia Biroului păcii au format subiectul unor lucrări şi studii publicate sub semnăturile lui Silviu Dragomir, Ion Lupaş, Petre Nemoianu, Constantin C. Giurescu, Ştefan Meteş, David Prodan ş.a., iar conoscuta lucrare a lui Gh. I. Brătianu —** Marea Neagră **— a fost elaborată şi concepută sub imperiul aceloraşi necesităţi.**

Era o mobilizare de forţe intelectuale rar întâlnită şi ea măsoară gravitatea momentului şi dramatismul situaţiei prin care trecea ţara după trei ani de război. Guvernul mareşalului Antonescu se dovedea conştient de toate aceste împrejurări, care puneau

iară în joc existența statului român la viitoarea alcătuire postbelică. Iar Mihai Antonescu era cel ce încerca să fundamenteze pe argumentele științifice poziția românească în apărarea drepturilor noastre istorice.

Dar spre a afla mai multe amănunte cu privire la rosturile Biroului păcii și ale celorlalte organisme afiliate lui, să-l lăsăm pe inițiatorul său să ne dea informațiile necesare, publicate acum în Magazin istoric pentru prima oară, dar mai ales principiile generale care trebuiau să-i guverneze întreaga activitate. Pentru aceasta vom reproduce ample fragmente din cele două discursuri rostite în ziua de 16 iunie 1942 în fața membrilor Comisiei I și II. Textele sunt reproduse după stenogramele păstrate la Biblioteca Națională, Fondul „Saint Georges", pachetul LXXVII, dosar nr. 3 și pachetul LXXII, dosarul nr. 5. Reproducerea lor parțială s-a datorat nu numai exigențelor impuse de spațiul de care dispunem, ci și de faptul că textele prezintă, în multe paragrafe, reluări în formule aproape identice. Întreruperile noastre, urmărind evitarea acestor repetiții, au fost marcate prin trei puncte, iar completările prin paranteze drepte.

I. ARDELEANU

Biroul păcii
Comisia I
București, 16 iunie 1942
Directive și îndrumări

Domnilor miniștri,
Domnilor,

...Noi nu putem, indiferent de revendicările pe care le-am putea valorifica la un moment dat, ținând seama de sfârșitul războiului, să anticipăm asupra acestei soluțiuni, atunci când Germania însăși n-a făcut-o, adică n-a declarat un statut special în ce privește aceste teritorii. Ceea ce am considerat esențial pentru noi totdeauna, este așezarea neamului nostru pe bază de frontiere etnice și în principal prin restabilirea drepturilor noastre asupra teritoriului Transilvaniei.

Aceasta a fost acțiunea noastră diplomatică de căpetenie și întotdeauna am susținut că problemele din Apus sunt legate de problemele din Răsărit, atât de insolubil, încât România nu poate să formuleze un punct de vedere în problemele Răsăritului, înainte de a cunoaște soluția în problemele Transilvaniei. Pe de altă parte, în problema Răsăritului ne dăm seama că aceasta este o soluție care nu poate să de-

Mihai Antonescu, prof. I. Petrovici, patriarhul Nicolae participând la una din ședințele Colegiului Național Bisericesc

pindă de noi, că ea va face obiectul marei formule de pace prin care se va soluționa toată problema Rusiei, indiferent de drepturile pe care le-am avea la despăgubiri pentru toate prejudiciile pe care le-a suferit neamul românesc de la 1917 până azi în contra Rusiei. Indiferent de prejudiciile pe care le-a suferit neamul românesc de pe urma ocupației și agresiunei din 1940, ceea ce ne preocupă pe noi era ca să nu facem ca, prin formularea unui punct de vedere politic în această problemă, să pară că înlesnim deschiderea unor ipoteze de satisfacție a României la Răsărit, care să-i poată micșora poziția revendicărilor sale legitime la Apus.

Aceasta a fost marea noastră preocupare de căpetenie, ca să nu ne slăbim poziția în ce privește drepturile asupra Transilvaniei...

Acestea fiind preocupările — pentru că dvs. constituiți grupul de răspundere în dirijarea acestei acțiuni de informație, de propagandă și de pregătire a materialului documentar — aș voi să vă rog ca fiecare dintre dvs. să-mi facă propuneri concrete asupra problemelor pe care trebuie să le cerceteze Comisia II-a. Am definit Comisia II-a ca o comisie cu preocupări mai mult științifice — dogmatice, de informație, de propagandă și de pregătirea materialului documentar cu acest caracter... Consider că în primul rând sunt o serie de subiecte care se raportă la materii pe care le putem considera ca un fel de permanențe, ca un fel de constante ale materialului documentar, care intră în cercetarea oricărei conferințe de pace, anumite probleme fundamentate sau alte probleme de ordin technic, care în mod inevitabil trebuie să intre în cercetarea unei conferințe de pace...

Iată, de pildă, o serie întreagă de probleme în legătură cu situația istorică, cu drepturile istorice ale neamului românesc, sinteze de prezentare a neamului românesc, a drepturilor lui, de-a lungul veacurilor: misiunea neamului românesc la Răsărit; misiunea poporului român la gurile Dunării; misiunea poporului român în bazinul dunărean; misiunea poporului român de legătură între Europa centrală și Europa orientală; misiunea poporului român — coroană a Balcanilor. Toate acestea ar fi probleme cu caracter general, la care dvs. ați putea să sugerați teme în raport cu preocupările dvs. directe...

În sfârșit, trebuie să studiem în mod separat și să avem materialul pregătit pentru fiecare din fascicolele de români de peste hotare. Lăsând problema Transilvaniei la o parte, de care mă voi ocupa îndată, cred că trebuie să ne ocupăm în mod special de problema românilor din Balcani, indiferent dacă ne raportăm la grupul din Banatul de vest, la cel din Timoc sau la grupurile românești din Macedonia. Pentru acest material documentar trebuie să adunăm prin toate mijloacele cifre, statistici, date informative, să concentrăm toată acțiunea noastră diplomatică pentru a ne înlesni în această perioadă, unde putem să avem noi izvoare, să adunăm materialul documentar sau să verificăm materialul de care dispunem, pentru că toate aceste probleme ale românilor din Balcani să fie studiate cu toată documentațiunea și cu tot materialul serios din care să putem trage concluziuni politice.

În privința acestor români din Balcani îmi fac datoria să vă spun că de asemenea, guvernul român n-a fixat nici o poziție. Într-un singur memorandum, din 23 aprilie 1941, trimis guvernelor german și italian, am fost siliți să punem problema românilor de peste hotare și să anexăm chiar un material documentar făcut în grabă pentru informarea acestor guverne. Aceasta am făcut-o din cauza următoarelor împrejurări:

La 21 și 22 aprilie 1941, miniștrii noștri de la Sofia și Budapesta ne-au înștiințat prin telegrame precipitate și reiterate că este un proiect ca la 23 sau la 24 aprilie să aibă loc la Viena o conferință internațională a cărei sarcină să fie stabilirea granițelor din Balcani, în urma dezmembrării statului iugoslav. Aveam chiar unele informații. Ministrul de la Sofia mi-a anunțat că bulgarii se vor întinde pe linia Vardarului și vor ocupa o mare parte din teritoriu iugoslav, că de asemenea, în ce privește pe unguri, ar exista posibilitatea ca aceștia să ocupe Banatul de vest și trupele ungare să poată eventual să meargă chiar mai departe în ocuparea teritoriilor dezmembrate ale statului iugoslav.

În acea împrejurare, am prezentat populația românească din Balcani ca un titlu de preocupare fundamentală pentru guvernul român dintr-un îndoit motiv. Întâi, aveam nevoie ca să-mi găsesc prilejul ca să pun întâia oară într-un act diplomatic și în mod oficial problema cererii guvernului român de a se reveni asupra actului de la Viena și întreaga problemă a granițelor neamului românesc și în special a granițelor din Transilvania în al doilea rând, pentru că, firește, o conferință de ordin politic, care să rezolve ordinea teritorială din Balcani, la acea dată putea să constituie o consolidare, o întărire excepțională a Bulgariei și Ungariei, în dauna acesteia [a României], și să constituie prin această soluție de ordin politic o schimbare a echilibrului politic din Balcani.

Pentru ca să ajung ca România să participe la această conferință, deși noi nu eram implicați în conflictul balcanic, și să refuzăm chiar să participăm la războiul împotriva Iugoslaviei — pentru că aveam datoria să folosim orice împrejurare diplomatică pentru a actualiza problema granițelor Transilvaniei și pentru că în același timp trebuia să împiedicăm o soluție, care să apese în mod și mai grav echilibrul regional profund schimbat în 1940, agravat prin împrejurările din Balcani din 1941 — am insistat în mod special asupra

unei revendicări, pe care de altfel neamul românesc putea oricând s-o facă, revendicarea de a ocroti soarta românilor din Balcani, așa cum este datoria oricărui popor care stă pe baza principiului național și care consideră că statul național și elementul biologic în formația lui politică constituie o structură sănătoasă și temeinică, la care trebuie să țină...

Atunci când s-a pus problema războiului contra Iugoslaviei, noi am fost înștiințați. Domnul ministru [al Italiei, Pellegrino] Ghigi a venit la mine, deși nu eram ministru de externe — eram numai ministru de stat, domnul mareșal era ministru de externe interimar — și m-a întrebat care este punctul de vedere românesc și dacă România ar participa la un război împotriva Iugoslaviei? Aveam în acel moment în fața mea tocmai harta cu teritoriul Transilvaniei. Răspunsul meu a fost:

— Domnule ministru, atâta vreme cât acest pumnal stă înfipt încă în spatele României, este greu să privim în fața noastră, indiferent de ce soluție am adopta. Pe de altă parte, poporul român a fost un popor care a avut decența actelor sale internaționale. Într-un moment când trebuia să ne rotunjim granița, care în mod nedrept fusese fixată la nord printr-o exagerare a polonezilor, noi totuși n-am voit să participăm la dezmembrarea Poloniei și am ținut ca poporul român să ofere acest exemplu de etică internațională, de a nu lua din teritoriile aliaților săi de ieri. Cred că nu este demn ca România să aibă o acțiune militară directă împotriva Iugoslaviei, în aceste împrejurări, atunci când alianța noastră cu Iugoslavia abia încetase.

Pe de altă parte, o asemenea participare deschide firește o infinitate de probleme noi și de răspunderi politice și militare; poate fi interpretată ca un act de agresiune, care să aibe și alte consecințe internaționale...

Domnul mareșal [Ion Antonescu] a adăugat la aceste considerații ale mele, pe care și le-a însușit în mare parte, că un asemenea act ar putea să fie considerat ca un pretext de agresiune din partea României; că ținând seama de apropierea din totdeauna și în mod special de ultimele negocieri și tratatul inițiat cu Iugoslavia, Rusia ar putea să considere actul român ca un act generator de război și să folosească această ocaziune pentru ca să atace România. Domnia sa a arătat că nici Axa n-are nimic de câștigat din această acțiune, fiindcă ar putea să provoace conflictul cu Rusia, în timp ce rămânând în neutralitate, România ar constitui un flanc defensiv care să poată să ferească acțiunea din Balcani de orice fel de consecințe din punct de vedere rusesc.

Acesta a fost punctul de vedere în ce privește problemele noastre în Balcani...

O atenție specială trebuie să dăm problemei Ardealului. Problema Ardealului, în afară de documentarea de care v-am vorbit, cred că trebuie s-o privim din multe puncte de vedere... Să prezentăm echivocul ungar, asupra căruia s-a insistat foarte puțin. Într-un document recent, într-un memorandum pe care domnul mareșal Antonescu l-a remis Führerului Adolf Hitler, eu mi-am făcut mândria și datoria — pentru că am redactat acest memorandum ca ministru al afacerilor străine — să înfățișez toată această problemă a echivocului ungar de-a lungul veacurilor, firește în termeni de sinteză sumară. Ea trebuie să fie reluată și susținută cu toată documentarea și toate consecințele practice, din punct de vedere al experienței pe care ne-o relevă istoria, începând de la însăși dobândirea coroanei Sfântului Ștefan — întreaga politică a echivocului ungar, sub Habsburgi, după Habsburgi, pentru restaurarea Habsburgilor, împotriva Anschlussului, pentru revizuirea tratatelor alături de Axă, și așa mai departe, cu toate datele documentare, pentru ca să înlăturăm această prezență a Ungariei, care, jucând pe amândouă tablourile, își oferă grațios elemente de propagandă, susținând față de lumea anglo-saxonă că este o putere democratică, cu un mare liberalism, la baza ordinei sale economice și că din punct de vedere internațional Ungaria a stat totdeauna alături de puterile democratice, cu aceeași putere și cu aceeași documentare cu care față de Axă susține exact contrariul.

Toate aceste lucruri trebuie să le înfățișăm pentru ca să înlăturăm, prin această acțiune negativă, toate temele de propagandă ungară legate și ele de soluția de reconstrucție europeană sau de experiența politică din bazinul dunărean...

Biroul păcii
Comisiunea II
16 iunie 1942
Ora 12 1/2

Directivele și îndrumările
d-lui profesor
Mihai Antonescu,
vicepreședintele
Consiliului de Miniștri

Domnilor miniștri, domnilor, un dicton bătrân și plin de înțelepciune spunea: *Si vis pacem para bellum* [Dacă vrei pace, pregătește-te de război]. Cred că la acesta, omul modern trebuie să adauge un nou dicton: Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea.

Problemele păcii, pentru ordinea europeană viitoare și pentru ordinea lumii în genere, vor fi atât de grave și de mari, încât câștigarea războiului, câștigarea păcii, trebuie să fie nu numai o operă militară, ci și o operă de informație și de înfățișare a drepturilor, ca și de afirmare hotărâtă a unor puncte de vedere asupra organizării internaționale.

Desigur, stăm sub semnul formațiunii unor mari conglomerate internaționale și mondiale. Spre deosebire de o altă epocă, în care iluzia voinței naționale intra pe un

principiu de egalitate, experienţa ultimilor ani şi această încleştare sângeroasă a lumii arată că problema statelor, şi a naţionalităţilor chiar, este depăşită, că ne aflăm în faţa unui conflict al raselor şi a unei ordini de echilibru între continente.

Soluţiile păcii vor fi date deci pe aceste baze. Contribuţia la ele a României nu poate să fie desigur de proporţiile pe care le comandă ordinea mondială actuală marilor conglomerate, marilor state. Consider însă că în această frământare avem şi noi datoriile noastre, şi faţă de noi înşine şi faţă de alţii, în special faţă de Europa...

Conferinţa de pace de mâine găseşte ordinea europeană şi angajamentele internaţionale într-o stare cu totul nouă. Lupta şi asociaţiile dintre beligeranţi sunt încă de pe acum atât de relative, şi paradoxale unele; reconstrucţia de mâine a lumii cere o strădanie de coordonare aşa de deosebită de ostilitatea, de antagonismul funciar al beligeranţilor de azi, încât cu siguranţă se va naşte la conferinţa de pace o problemă de adevărată chimie mondială. În retorta acestei conferinţe vor arde, vor fierbe, nu numai drepturile, tratatele şi lucrurile prestabilite prin ordinea care leagă pe unii dintre reprezentanţii statelor, dar vor fi acolo adevărate lupte de ordin spiritual sau de ordin practic pe baza cărora va trebui să se aşeze continentul şi lumea de mâine. Pentru ca să ne înfăţişăm la această conferinţă cu mândrie, sau cel puţin cu liniştea datoriei împlinite, noi trebuie să cercetăm toate ipotezele şi toate problemele care, legate de destinul românesc, se pot deduce înaintea conferinţei de pace...

De aceea, cu toate că în împrejurările de azi nu se poate vorbi de o perspectivă de pace care să-mi legitimeze formal această iniţiativă, cu toate că soluţiile păcii sunt încă amorfe, chiar pentru cei mai însemnaţi dintre beligeranţii acestui război, am considerat de datoria mea ca să vă rog să sprijiniţi iniţiativa Ministerului afacerilor străine la stabilirea, la întocmirea şi la prezentarea materialului documentar, prin care să înfăţişăm constantele, permanenţele interesului naţional românesc, şi anumite probleme cu valoare istorică sau cu caracter de continuitate obligatorie şi de forţă obligatorie pentru oricare şi orcând... De aceea, aş dori ca astăzi chiar, să adoptăm o soluţie de principiu asupra căreia într-o conferinţă cu dl. ministru [Ion] Petrovici, dl. profesor Gheorghe Brătianu, dl. profesor [Constantin C.] Giurescu şi dl. profesor [Ioan] Lupaş, am avut deja prilejul să discut unele aspecte ale acestei colaborări. Astăzi chiar să adoptăm acest principiu al coordonării obligatorii...

Pentru a izbuti ca din prima zi să trecem într-o fază constructivă şi să lăsăm bunele intenţii, care nu au lipsit în ţara noastră, ca să rodească de îndată, ci nu cum au făcut altă dată, propun ca chiar azi cei prezenţi să ne împărţim în şapte secţii: secţia istorică, secţia de presă şi propagandă, secţia etnică şi statistică, secţia politică, secţia juridică, secţia economică şi secţia financiară... Fiecare secţie îşi va întocmi un program de activitate, cu persoanele care colaborează, cu lucrările sau activitatea pe care vor să o desfăşoare, cu termenele în care vor să aducă contribuţia lor.

Domnilor, nu pentru a ofensa pe aceia dintre dvs. cari au patriotismul drept cel mai mare tezaur, care să le justifice şi sensul şi activitatea vieţii, dar pentru că doresc să ştiţi că nu vreau să ne pierdem vremea, că vreau ca această activitate să reuşească şi să reuşească repede, vă anunţ că nu cruţ absolut nimic — oricât m-ar turbura prezenţa ministrului de finanţe, pe care tocmai de aceea l-am adus aici, ca să ne ajute; şi chiar dacă se turbură, să ne înţeleagă — nu voi cruţa nimic pentru ca dvs. să aveţi la îndemână pentru lucrările dvs., sau pentru lucrările colaboratorilor dvs., cea mai dreaptă cinstire a vremii închinată acestei activităţi, şi mai ales cea mai mare siguranţă a dreptului pe care îl avem noi de a vă cere respectarea angajamentului luat...

Noi avem datoria să nu mai pierdem vremea. De aceea vă rog ca împărţirea în secţii şi înscrierea în secţii să o facem chiar azi...

Domnilor, urmează să facem repartizarea pe secţiuni.

I. *Secţiunea istorică:* 1. prof. I. Petrovici, ministrul culturii naţionale; 2. prof. Gh. Brătianu; 3. Cosma Aurel; 4. Dumitrescu Vladimir; 5. Fotino Gheorghe; 6. Giurescu Constantin; 7. Lupaş Ion; 8. Manciulea Ştefan; 9. Mihăilescu Vintilă; 10. Nistor Ion; 11. Păcleşeanu Zenovie; 12. Pastia F., colonel; 13. Papacostea Victor.

II. *Secţiunea de presă şi propagandă:* 1. Prof. Al. Marcu, subsecretar de stat al propagandei naţionale; 2. Bădăuţă Alexandru; 3. Blaga Lucian; 4. Bobeş Tita; 5. Bornemiza Sebastian; 6. Chinezu Ion; 7. Ciurezu D.; 8. Coculescu Gheorghe; 9. Conea Ion; 10. Cosma Aurel; 11. Dianu Romulus; 12. Gociman Aurel; 13. Grigorescu Mircea; 14. Moldoveanu Petre; 15. Nedelcu Gheorghe; 16. Păcleşanu Zenovie; 17. Popescu Spineni Ilie; 18. Rădulescu Ilie; 19. Şeicaru Pamfil; 20. Simionescu Ion; 21. Smochină Nichita; 22. Vintilescu I.; 23. Vulcan C.

III. *Secţiunea etnică, biologică şi statistică:* 1. Dragomir Silviu; 2. Golopenţia Anton; 3. Manuilă Sabin; 4. Mehedinţi Simion; 5. Mihăilă Vintilă; 6. Papahagi Tache; 7. Păcleşeanu Zenovie; 8. Smochină Nichita; 9. Someşan Laurian; 10. Valer Pop; 11. Vuia Romulus.

IV. *Secţiunea politică:* 1. Antonescu Eftimie; 2. Antonescu Ervin; 3. Barbu Gheorghe; 4. Budişteanu Radu; 5. Coculescu Gheorghe; 6. Cruţescu Gheorghe; 7. Cosma Aurel; 8. Daşcovici Nicolae; 9. Davidescu Gheorghe; 10. Dianu Romulus; 11. Fotino

(Continuare în p. 44)

Din istoria S.S.I.

„Subsemnatul Borcescu C. Traian de ani 66, fost pensionar militar cu gradul de locotenent-colonel în rezervă, cu domiciliul în București, strada Cobălcescu nr. 22, raionul 16 Februarie, cu respect vă aduc la cunoștință cazul meu, cu rugămintea de a aprecia situația și a mă ajuta în sensul de a mi se reda pensia.

În urma condamnării pe care am avut-o de detențiune grea pe viață, pentru activitatea mea desfășurată în timpul războiului la Serviciul Special de Informații de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, pedeapsă redusă în ianuarie 1963 la 25 ani, din care am executat aproape 16 ani, statul nostru democrat apreciind că sunt un cetățean ce nu mai pot fi considerat periculos societății, m-a grațiat de restul pedepsei și acum 7 luni (13 aprilie 1964) m-a pus în libertate, fapt pentru care sunt adânc recunoscător, putând în această situație să-mi dau seama și mai bine de marile realizări ale regimului nostru și îndeosebi de aportul și munca prodigioasă depusă de clasa noastră muncitoare în toate domeniile de activitate pentru realizarea acestui scop măreț, înfăptuirea societății socialiste.

Într-adevăr, azi sunt un om liber și mă bucur de acest drept de viață, în care sufăr și îndeosebi bătrânețea, nu-mi permit să mai muncesc, așa după cum aș dori, iar din puținul care-l cîștig, abia pot face față nevoilor absolut strict necesare pentru: hrană, regia locuinței și foarte puțin pentru îmbrăcăminte, sănătatea rămânând pe al doilea plan, deși ea este aceea care mă chinuie cel mai mult.

Alte surse de venit nu am, fiind un om sărac atât personal, cât și după soție; toată viața mea am trăit numai din soldă".

TRAIAN BORCESCU — RISCURILE JOCULUI DUBLU

CRISTIAN TRONCOTĂ

Așa își începea, la sfârșitul anului 1964, fostul adjunct al lui Eugen Cristescu (Magazin istoric, **nr. 6-9/1992) memoriul adresat conducerii superioare a fostului P.C.R. Documentul — în care Traian Borcescu își povestește pe larg activitatea la S.S.I.[1] — se află în Arhiva Istorică a Bibliotecii Academiei Române și ne-a fost semnalat și pus la dispoziție cu deosebită amabilitate de domnul Gheorghe Neacșu, căruia îi mulțumim, încă o dată, și pe această cale. Datelor din documentul menționat le-am adăugat altele obținute din diverse fonduri arhivistice (citățm, cu titlu de exemplu, Președinția Consiliului de Miniștri, pe lângă care funcționa și Serviciul Special de Informații, Ministerul de Război, Ministerul Afacerilor Străine, Ministerul Propagandei) și din discuțiile pe care le-am purtat cu Traian Borcescu, azi în vârstă de 93 ani, dar perfect lucid și cu o memorie care se vede că a fost îndelung exersată.**

Tare greu trebuie să îi fi fost celui care cunoscuse multe dintre secretele statului român în intervalul 1941-1945, care jucase un anume rol la 23 august 1944, pentru care primise calde mulțumiri și atrăgătoare promisiuni neonorate mai târziu, încât să ajungă să scrie un astfel de text.

---

[1] Revista *Magazin istoric* a publicat până acum mai multe articole despre istoria serviciilor secrete române: nr. 1,2/1982; 6,9/1984; 11,12/1985; 8/1986; 2/1987; 8/1989; 11/1990; 1-7,10/1991; 3,5-9,12/1992; 2/1993.

O frumoasă carieră militară

Traian Borcescu s-a născut la 22 noiembrie 1899, în comuna Cireşani, judeţul Buzău. Tatăl său, Constantin, s-a ocupat cu agricultura, viticultura, negoţul cu cereale şi închirieri de case. În memoriul amintit, din 1964, Traian Borcescu spunea despre el „[nu avea] decât 3 clase primare, n-a putut face nimic". Mama, Sultana, era ţărancă, din comuna Tomşani, judeţul Prahova. Locuiau într-o casă cu cinci camere din oraşul Ploieşti, pe strada Primăverii nr. 3. Nici unul dintre ei nu a făcut politică. Mama i-a murit în anul 1925, iar tatăl în 1929. Au fost şapte fraţi, şase băieţi şi o soră. Un frate, Mihai, a fost dat dispărut pe front în anul 1943. Reîntors acasă, după război, a absolvit A.S.E.-ul. Un alt frate al său, Constantin, s-a înscris, după 23 august 1944 în P.C.R.

Între anii 1912-1916 — potrivit propriilor lui afirmaţii — a urmat gimnaziul la Liceul „Sfinţii Petru şi Pavel" din Ploieşti. Clasa a V-a a urmat-o în 1917 la Liceul militar din Iaşi, unde a fost coleg cu Corneliu Z. Codreanu, iar clasele a VI-a şi a VII-a, în 1924-1925, la Liceul „Dr. Meşotă" din Braşov. Clasa a VIII-a şi bacalaureatul le-a susţinut, în 1926, la acelaşi liceu din Ploieşti. Între 1917-1919 a urmat Şcoala militară de infanterie, la Botoşani şi Bucureşti. În 1919 era sublocotenent, repartizat Regimentului 7 infanterie Ploieşti. A urmat o frumoasă carieră militară[1]. La 20 mai 1927, se căsătorise la Ploieşti cu Sevasta Popescu, fiică de ţăran înstărit, din comuna Urlaţi-Mărunţiş, judeţul Prahova. Au o fiică: Elisabeta Eugenia.

La 1 octombrie 1938 a fost mutat la Marele Stat Major, în cadrul Secţiei II, principalul compartiment cu sarcini informative şi contrainformative al armatei, la „biroul de contrainformaţii în armată, având problema contraspionajului". Ulterior, a fost înaintat la gradul de maior, iar la 1 aprilie 1941, la cel de locotenent-colonel. La 1 mai 1941 a fost mutat la Ministerul de Război şi detaşat la Serviciul Special de Informaţii.

Pentru activitatea desfăşurată în cadrul armatei, fusese decorat astfel: în 1920 „Crucea comemorativă a Războiului 1916-1918", pentru activitatea desfăşurată la spitalul militar din Vaslui în 1928 Medalia „Victoria Marelui Război pentru civilizaţie" şi Ordinul „Coroana României", mai întâi în gradul de cavaler şi apoi în gradul de ofiţer; în 1939 Ordinul „Steaua României" în gradul de cavaler. În perioada cât a lucrat la S.S.I. a mai primit, în 1943 Ordinul „Steaua României" în grad de ofiţer cu spade, „Semnul onorific pentru serviciu militar de 25 de ani" şi „Vulturul german" cu spade.

Informatorul „D.T."

Aducerea lui Traian Borcescu la S.S.I., ca şi a altor ofiţeri din Marele Stat Major, se făcuse în baza unui acord încheiat între Ion Antonescu şi Eugen Cristescu. Pentru a accepta funcţia de director al S.S.I.-ului[2], Cristescu prezentase şefului statului o serie de condiţii — ne spune fratele lui Eugen, Gheorghe Cristescu —, între care trecerea Serviciului la Cabinetul militar al lui Antonescu, legalizarea funcţionării sale şi întărirea lui cu ofiţeri din M.St.M. Gheorghe Cristescu vorbeşte chiar de o întrevedere Horia Sima-Eugen Cristescu, în prezenţa lui Ion Antonescu, care le-a cerut să se împace, lucru acceptat, formal, de Horia Sima. Prin aducerea unui mare număr de ofiţeri, Eugen Cristescu urmărea blocarea accesului legionarilor în structura informativă şi contrainformativă a statului român, lucru care i-a reuşit pe deplin.

Cum a ajuns la S.S.I. ne povesteşte Traian Borcescu în memoriul din 1964: „...am ajuns, pur şi simplu, printr-o întâmplare, aşa cum putea să ajungă oricare altul în locul meu". De fapt, n-a fost chiar o întâmplare: „În mai 1941, fiind considerat ca inoportun pentru germanofilii din Marele Stat Major, sunt mutat în interesul serviciului la Divizia 7, dar am fost reţinut de conducerea militară de atunci şi mutat în M.A.N. (Secretariatul General) şi detaşat la S.S.I. (Preşedinţia Consiliului de Miniştri)". O mână de ajutor a dat şi un fost coleg de liceu, locotenent-colonelul Constantin Rădulescu-Şiţa, pe atunci şeful secretariatului S.S.I. Între 1 mai şi 15 iunie 1941, a lucrat în cadrul Secţiei I, la Agentura Frontului de Sud. Era, totodată, director de studii la şcoala S.S.I.[3], în care calitate se ocupa de rezolvarea problemelor administrative, întocmea programa analitică, stabilea titularii cursurilor, controla desfăşurarea programului, evi-

---

[1] Din toamna anului 1920 şi până la 1 iulie 1921 a urmat Şcoala specială de infanterie de la Sf. Gheorghe, revenind la regimentul său. În octombrie 1921 a fost mutat instructor şi profesor la Şcoala de subofiţeri infanterie din Braşov. A fost avansat locotenent la 1 aprilie 1923, iar la 1 octombrie 1925 revenea la Regimentul 7 infanterie. La 1 septembrie 1927 era detaşat la Cartierul Diviziei 13 infanterie Ploieşti, până la 1 octombrie 1928, când revine la acelaşi regiment. La 10 mai 1928, fusese avansat la gradul de căpitan. Din 1931 până la 1 aprilie 1932 a fost ofiţer stagiar la Regimentul 19 obuziere Ploieşti, până la 1 iulie 1932, tot ca stagiar, la Centrul de instrucţie al aviaţiei de pe aerodromul Pipera, între 1.07-1.08, la Şcoala de tragere şi bombardament a aviaţiei şi la centrul hidroaviatic Mamaia. De la 1 octombrie 1932 şi până la 1 noiembrie 1934 a urmat cursurile Şcolii Superioare de Război, din Bucureşti. Revenit pentru un an de zile la Regimentul 7 infanterie, a fost detaşat în 1935 ca ofiţer stagiar la Marele Stat Major. După ce primeşte brevetul de ofiţer de stat major, este numit şef al birourilor II şi IV din statul major al Diviziei 13 infanterie Ploieşti.

[2] După arestarea lui Moruzov, la conducerea S.S.I. a trecut colonelul Nicolaid, un prieten al mareşalului. Curând însă a fost înlocuit, fără să fie numit oficial, cu colonelul Ghiţă Ştefănescu, căruia i-a succedat Eugen Cristescu.

[3] Erau, de fapt, trei şcoli: una care pregătea cadre pentru serviciu, alta pentru Direcţia Generală a Poliţiei şi alta pentru Inspectoratul General al Jandarmeriei. Aveau acelaşi program.

dența prezenței la cursuri atât a elevilor, cât și a profesorilor, centraliza caracterizările și notele elevilor. Această școală — care, potrivit lui Traian Borcescu, a dat o singură promoție, în 1941 — nu trebuie confundată cu o alta, aflată tot sub conducerea Secției I, înființată în 1944, în cooperare cu germanii și care avea ca scop pregătirea unor agenți ce urmau să rămână în spatele trupelor sovietice, aflate în ofensivă pe teritoriul României[1].

De la 15 iunie până la 15 noiembrie 1941, Traian Borcescu a fost șef de birou la Secretariatul general al S.S.I. În noiembrie 1941 „primesc în cadrul S.S.I.-ului Secția de contrainformații, care se ocupa cu problemele interne de stat. Această secție fusese condusă de directorul Becescu Florin (Georgescu în conspirativ), însă înlocuit, deoarece fusese identificat ca fiind stipendiat de germani și primise în ajun de numirea mea, chiar un autoturism cadou".

Secția de contrainformații a S.S.I. căpătase o amploare deosebită după reorganizarea făcută de Moruzov în 1933-1934. Atunci au fost detașate o serie de cadre militare din armată la S.S.I. Dispunând acum de suficienți oameni, Moruzov a înființat o secție specială de contrainformații, a cărei conducere i-a încredințat-o lui Niki Ștefănescu. După cum spunea Gheorghe Cristescu, „era «ofensiva» contrainformativă necesitată și de cerințele expansiunii informative generale, dar și de nevoile specifice interne ale statului român, cu Garda de Fier în continuă creștere. De aci înainte, Secția contrainformații a Serviciului Secret preia pe cont propriu majoritatea atribuțiunilor Siguranței, organizându-se spre a putea face față tuturor cerințelor ca: contraspionaj, curente subversive, supravegherea legațiilor și a celorlalte misiuni diplomatice (atașați militari, navali, aeronautici, comerciali, culturali, de presă etc.), supravegherea marilor hoteluri, localuri, baruri și alte locuri de întâlnire ale flotanților sau localnicilor străini. Avea numeroase echipe de filaj — pe specialități — precum și grupe organizate pentru întreținerea legăturilor cu numeroși informatori".

Sarcinile sporiseră până în 1941, după cum rezultă dintr-o mărturie a lui Traian Borcescu: „Secția de contrainformații organiza întreaga activitate contrainformativă pe întreg teritoriul țării. Se ocupa cu strângerea informațiilor din cercul partidelor politice în legătură cu războiul, urmărea activitatea legionară și comunistă, minoritățile conlocuitoare care făceau agitație iredentistă sau șovină, problemele economice și cele militare, adică starea de spirit din rândurile armatei... Întocmeam zilnic un buletin politic ce era trimis după avizul lui Eugen Cristescu la Președinția Consiliului de Miniștri, Departamentele interesate și uneori la Ministerul de Război. Întocmeam de două ori pe lună un buletin contrainformativ și păstram contact cu Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Legiunea de Jandarmi C.F.R., obținând de la acestea toate datele de pe întreg teritoriul țării cu privire la latura contrainformativă. Păstram legătura cu Ministerul de Război-Cabinet, Secretariatul general și Marele Stat Major, Secția a II-a pentru a obține toate ordinele, instrucțiunile, circularele date unităților militare în scopul de a urmări latura contrainformativă în rândurile armatei".

Sigur că pentru realizarea acestor obiective, S.S.I.-ul nu folosea doar cele mai ortodoxe metode. Se apela și atunci la interceptarea convorbirilor, chiar dacă nu apăruseră rafinamentele de azi. Iată ce declara Traian Borcescu în legătură cu acest aspect: „«D.T.» nu este propriu-zis un informator, ci sunt niște domnișoare sau doamne de la Societatea de Telefoane sau de la Centrala Președinției, care serveau legături telefonice rapide S.S.I.-ului cu autoritățile sau cu provincia. Telefonista de la Președinția Consiliului de Miniștri anunța plecările sau sosirile fostului Mareșal de la Președinție la Predeal sau la Vilă. Doamnele sau domnișoarele de la Societatea de Telefoane, în număr de 4-5 persoane, se ocupau și cu interceptările telefonice locale (din București), așa că pentru păstrarea strictă a acestui secret profesional li se servea o diurnă de 1000-1500 lei lunar. În total, erau trecute cu 6-8000 lei lunar".

„Câțiva funcționari de valoare"

De ce l-a numit Eugen Cristescu în fruntea unuia dintre cele mai importante compartimente ale Serviciului aflăm dintr-o Notă din 20 iunie 1949: „În acest post [șef de birou la Secretariatul general] lucrează în apropierea lui Cristescu și devine omul lui de casă. În primăvara anului 1942 i se încredințează conducerea Secției de contrainformații a S.S.I.-ului [atunci s-a definitivat numirea lui pe post, în cadrul unei restructurări de anvergură a Serviciului]. Motivele care l-au determinat pe Cristescu să ia o astfel de decizie se bazau pe faptul că Borcescu era un om inteligent și dispunea de o pregătire militară deasupra mediei, fiind, de formație ofițer de stat major brevetat. Avusese o carieră militară destul de frumoasă, în care parvenise fără sprijinul unor rude sau relații de familie — așa cum erau parveniți majoritatea ofițerilor — ci prin propria sa străduință și mai cu seamă stăruință".

Evident, numirea nu i-a adus numai simpatii. Existau deja tensiuni între foștii angajați ai S.S.I. și noile cadre venite din armată. Iată de ce mărturiile care ne-au rămas despre Traian Borcescu — semnate, dar mai ales anonime — sunt contradictorii. Ne vom folosi de ele, ca și de

[1] Anul trecut, revista *Tinerama* a publicat mărturia unui fost absolvent al cursului.

afirmațiile făcute de Borcescu, în diverse momente, despre același episod, în încercarea de a-i creiona un portret. Am văzut că aprecierile oficiale îi erau favorabile. Să mai adăugăm o caracterizare făcută în februarie 1949, când era deja arestat: „în toată viața sa, Borcescu s-a condus după o singură indicație, aceea de a fi de partea armatei. Fără a fi milităros sub aspectul negativ de cazarmagiu, Borcescu era un militar convins și permanent în modul cum a putut, greșit sau potrivit, să înțeleagă lucrurile, a căutat să fie de partea armatei". Iată însă că altcineva spunea că după preluarea funcției de șef al Secției a II-a contrainformații, Borcescu a impus personalului civil un regim cazon, afirmație contrazisă de majoritatea celor care l-au cunoscut. Spusele lor au fost sintetizate de organele de anchetă în iunie 1949, care au avut grijă să includă tot ce putea fi mai rău: „În anul 1941 a fost numit de Cristescu ca șef al Secției contrainformații din S.S.I. tocmai fiindcă părea cel mai inofensiv dintre ofițerii Serviciului. Întrucât nu cunoștea mecanismul de funcționare al contrainformațiilor și pentru ca ajungând să îl cunoască să nu aibe inițiative și veleități periculoase, Cristescu i-a dat ca ajutori — în calitate de subșefi ai Secției — pe Guță Petrovici, ruda sa, și pe Mihalcea, care însă nu s-a interesat de calitatea sa de subșef al Secției, mărginindu-se a conduce grupa politică, a cărei șefie îi fusese încredințată suplimentar, fiind luată lui N. Stănescu [*Magazin istoric*, nr. 1-6/1991]. Prin structura sa sufletească, Borcescu nu era un om de afirmații categorice și de credințe afirmate cu curaj, preferând oricărei atitudini tari cuvântul insinuat, șoptit la urechea șefului său ierarhic. Datorită acestei structuri, funcționarea Secției contrainformații s-a resimțit.

Secția a II-a era cea mai importantă unitate a S.S.I.-ului. Datorită lipsei de dârzenie și de curaj a lui Borcescu, era aproape ultima la protocol sau la avantajele pe care serviciul le creia funcționarilor săi (diurne, trimiteri de curieri externi, împărțirea de alimente sau obiecte raționalizate, repartizarea de mașini etc.). De unde înainte funcționarii Secției se bucurau — pe bună dreptate, datorită faptului că lor li se cerea cel mai mare efort — de cel mai mare prestigiu în Serviciu, iar șeful Secției trecea înaintea tuturora, în special la primirea în audiență de serviciu, deoarece avea totdeauna comunicări mai urgente și mai importante de făcut șefului Serviciului decât ceilalți șefi de Secții, sub Borcescu Secția a II-a contrainformații nu mai avea în interiorul Serviciului aceeași prețuire, cu toate că sforțarea și randamentul funcționarilor săi erau mult mai importante decât la alte secții... Tot datorită acestei lipse de fermitate, Borcescu a putut fi influențat de funcționarii din Secția sa a căror orientare personală nu era conformă mentalității antonesciene și care au putut astfel exercita o acțiune frenatorie. Fără a avea o orientare politică proprie, în cadrul căreia să nu admită ororile rasiale, Borcescu nu era totuși un antisemit, așa după cum nu era nici filosemit. Pe evrei nu-i detesta, dar nici sentimente favorabile nu le purta, după cum este de menționat că, fiind în general milos, nu putea admite în sinea sa tratamentul barbar la care unii evrei erau supuși.

Cât privește raporturile sale cu germanii, probabil că datorită instrucțiunilor ce le primise de la Eugen Cristescu, nu era în tovărășia lor, cu excepția unor mese oficiale la care trebuia să ia parte, ceea ce determinase pe ofițerii filogermani din serviciu, ca Micandru[1] și Proca[2], să-l acuze în convorbiri particulare că este ostil național-socialismului și Reich-ului.

De altfel, fără a avea în această privință o atitudine ostilă, care ar fi implicat o fermitate de caracter pe care nu o poseda, Borcescu, iarăși conform instrucțiunilor primite de la Cristescu, organizase, împreună cu șeful de grupă N. Petrașcu și cu știința lui Petrovici și a lui Stănescu, o evidență urmărind stabilirea românilor care se manifestau fățiș ca filogermani sau care aduceau servicii informative germanilor [...]

Subalternii săi, nu numai cei cu care lucra mai des, erau în mod intuitiv conștienți de scăderile sale, ceea ce îi diminua considerabil prestigiul și deși uneori încerca a simula atitudini energice, convocând conferințe la care amenința pe cei lăsători în muncă, toți își dădeau seama că o asemenea atitudine nu va fi în stare să o ducă până la capăt. Sub conducerea sa, funcționarii Secției contrainformații care obișnuiau să muncească, munceau, iar care erau leneși continuau să lenevească, cu toate că în ce îl privea personal, era muncitor, fiind printre primii care venea la serviciu, plecând ultimul [...].

Cât privește randamentul Secției contrainformații, acesta era asigurat de câțiva funcționari de valoare, care duceau întreaga muncă, așa încât produsul Secției sale nu a avut de suferit prea mult de pe urma lipsurilor sale personale".

Cristescu la S.S.I., se creează o secție specială, numită Secția a III-a „G", care trebuia să țină legătura cu Abwehr-ul, singurul serviciu de informații german cu care S.S.I. avea aprobare să aibă contacte oficiale, dar limitate strict la domeniul militar. Ionescu Micandru devine șeful respectivei Secții.

[2] Spre deosebire de Micandru, lt. col. Alexandru Proca vorbea perfect limba germană, mama sa fiind de origine germană. Fusese mai mulți ani ajutor de ataşat militar la Berlin și era un pronazist convins. La 16 septembrie 1942 a fost numit șeful Secției a V-a contrasabotaj, însărcinată cu paza zonei petrolifere, a Cazanelor și a altor puncte strategice. Tot el ținea legătura cu Legația germană, în special cu generalul Gerstenberg.

[1] Locotenent-colonel Constantin Gh. Ionescu Micandru fusese omul de legătură al lui Moruzov cu Abwehr-ul, încă din februarie 1937. Deși nu vorbea limba germană, nemții insistaseră foarte mult pentru el; soția lui era de origine germană și Gheorghe Cristescu o bănuia că era agenta lui Canaris. După venirea lui Eugen

Am avut cuvântul domnului preźident

Mărturisim că nu ne-am putut reprima plăcerea de a cita copios din acest document. Şi credem că autorii informărilor pe baza cărora s-a făcut respectiva sinteză trebuie căutaţi printre cei „câţiva funcţionari de valoare". Să nu fim cumva greşit înţeleşi, nu vrem să îi luăm apărarea lui Traian Borcescu. Trebuie să spunem că atunci când a fost încolţit, după prima arestare, din 1945, a dat declaraţii contradictorii, a negat totul, a aruncat vina asupra lui Lissievici[1] şi Siminel[2], s-a revoltat — într-o scrisoare trimisă lui Emil Bodnăraş — că „Siminel Victor care înainte de 23 august a stat la Joiţa, pregătind, în baza ordinului 9053 sau 8953 — nu-l ştiu precis — pe rezidenţii şi spionii pentru Transnistria şi Basarabia — vine la 26-28 august în Bucureşti, este numit şef al S.S.I.-ului şi pus pentru avansare la gradul de general ca răsplată la contribuţia S.S.I.-ului la 23 august şi zilele următoare, cu toate că era opera mea personală din anii 1942-1943 şi 1944. După 6 martie 1945 obţine de la dl. general Susaikov — pentru aceleaşi motive — o decoraţie... El este liber şi eu cu detenţiune pe viaţă". În aceeaşi scrisoare către Emil Bodnăraş, Traian Borcescu spunea: „Eu am avut cuvântul d-lui prezident Dr. Petru Groza, la 6 martie, 1945, că voi fi avansat la gradul de general şi onorat fiindcă cunoaşte aportul meu modest alături de domnia sa. Apoi cuvântul d-lui ministru Bodnăraş Emil la prima eliberare (23-XII-1945) că nu are nimic să-mi impute şi că este posibil să mă folosească. Apoi cu ocazia procesului lui Lucreţiu Pătrăşcanu (1954) [*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992], cuvântul d-lui ministru de interne că situaţia mea este f. bună". A rămas doar cu promisiunea. Traian Borcescu a avut faţă de fostul său şef, Eugen Cristescu, o atitudine oscilantă. Este adevărat că a ştiut unde s-a aflat acesta, începând din seara de 23 august 1944 şi nu l-a trădat. A ţinut legătura cu el telefonic, încă vreo câteva zile. Într-o primă declaraţie, în timpul anchetei, spunea: „Îi raportam lui Eugen Cristescu că faptul a reuşit, noul guvern s-a constituit, mareşalul este arestat la Palat cu Mihai Antonescu, iar el tot credea că nu vom avea forţe suficiente să dezarmăm pe germani. Îmi era ciudă că nu se pune la dispoziţia Palatului şi am rămas surprins când am auzit că a fugit cu generalul Tobescu din Jandarmerie".

În legătură cu masacrul de la Iaşi[3], rechizitoriul nr. 20 din Dosarul 5260/1947-Cabinetul Criminalilor de război reproduce următorul fragment din declaraţia dată de Traian Borcescu la 10 noiembrie 1945: „Nu am văzut buletinele informative întocmite de Eugen Cristescu, care se afla la Iaşi şi trimitea aceste buletine direct mareşalului Ion Antonescu la Piatra Neamţ, iar un exemplar la Bucureşti, direct lui Mihai Antonescu. Secretarul meu Radu Silvestru, care făcea şi el parte din Eşalonul I Operativ, mi-a spus că aceste note informative s-au trimis lui Ion Antonescu în zilele masacrului de la Iaşi, de către Eugen Cristescu, care se afla la Iaşi, împreună cu tot Eşalonul în acele zile. În chestiunea masacrului de la Iaşi am mai văzut un album de fotografii în dreptul cărora erau făcute note explicative asupra întâmplărilor de acolo, album întocmit de către Florin [Becescu] Georgescu care redactase notele, şi de către Gheorghe Cristescu, fratele lui Eugen Cristescu, care luase fotografiile... În notele explicative se justifica masacrul prin aceia că evreii, ajutaţi de către elemente de partizani sovietici, au atacat cu focuri de armă trupele germane şi române, în trecere spre front [...]. Se indică drept executanţi ai masacrului elemente din S.S.-ul german, poliţie şi trupă românească. În ce priveşte prepararea masacrelor de la Iaşi, mai precizez că conducătorii centrului de informaţii, din Serviciul Special din Iaşi, erau maiorii Balotescu Gheorghe şi Tulbure Emil, şi care au lucrat împreună cu Eşalonul Operativ la pregătirea şi săvârşirea pogromului"[4].

Ce a fost la Iaşi?

Sigur, despre pogromul de la Iaşi s-a scris şi se va mai scrie. Considerăm util să facem loc şi declaraţiei pe care o dădea, la 4 iulie 1947[5], fostul director al S.S.I. în legătură cu evenimentele de la Iaşi, din iunie 1941: „În afacerea de la Iaşi au avut amestec cele trei servicii clandestine [germane] şi nu

---

[1] Locotenent-colonel Ion Lissievici a fost numit, odată cu Traian Borcescu, şef al Secţiei I-a informaţii din S.S.I. După intrarea României în război, în iunie 1941, s-a constituit, din cadrul S.S.I., un Eşalon Operativ, care a însoţit Marele Cartier General al Armatei române; în fruntea lui a fost numit Lissievici. Între 19 septembrie-24 decembrie 1944 a fost director al S.S.I.

[2] Colonelul Victor Siminel a fost numit, după plecarea colonelului Ivanovici ca ataşat militar la Paris, în 1941, subşef al S.S.I. La numirea lui Lissievici în fruntea Eşalonului Operativ, a preluat şi Secţia informaţii. Între 28 august şi 19 septembrie a fost director al S.S.I.

[3] Atât declaraţia lui Borcescu, cât şi cea a lui Eugen Cristescu au fost reproduse şi de Matatias Carp, în *Cartea Neagră*, vol. II, pp. 41-42, respectiv 46-52.

[4] În *Cartea Neagră*, vol. II, p. 50, acest din urmă pasaj este complet modificat: „În ce priveşte pregătirea şi regizarea masacrelor de la Iaşi, bănuiesc că au fost opera Eşalonului I Operativ, întrucât Eugen Cristescu, când s-a întors la Bucureşti, mi-a spus: «faptele mari care le-am făcut în Moldova, le-am făcut în colaborare cu Marele Cartier General, Secţia a II-a, şi anume cu colonelul Dinulescu Radu şi lt. colonelul Petrescu Gheorghe»".

[5] În *Cartea Neagră*, vol. II, p. 41, nu se menţionează data la care Eugen Cristescu a făcut respectiva declaraţie, plasată înaintea celei date de Traian Borcescu la 10 noiembrie 1945 — când fostul său şef se afla la Moscova, pentru anchetă —, sub presiune şi ameninţare. De semnalat şi faptul că anchetatorii nu au considerat necesar să îi confrunte pe cei doi.

a putut avea nici un amestec Abwehr-ul, pe baza documentărilor și preciziunilor ce le voi da". Eugen Cristescu ordonase, *după 15 iulie 1941*, când ajunsese cu Eșalonul Operativ la Iași, o anchetă. În iunie 1946 aflase că dosarul respectiv nu mai exista în arhiva Serviciului. Deci, făcea apel la memorie pentru a reconstitui faptele și afirma „că germanii au aranjat o provocațiune la Chestura Poliției Iași din preajma căreia s-a tras cu armele asupra trupelor din organizația Todt, care se găseau în mare număr în Iași și deși acestea nu avuseseră nici un rănit au procedat apoi la dezlănțuirea masacrelor. Deci așa-zisa rebeliune a evreilor de la Chestura Poliției Iași trebuie înțeleasă sub concepția reală de provocațiune, care s-a făcut de către elemente germane și române, din serviciile clandestine germane de informații: Gestapo, S.D. și Geheimfeldpolitzai... Ancheta a mai stabilit că grupa română era formată dintr-o serie de vechi elemente antisemite din Iași, agenți în serviciile clandestine de informații germane; această grupă era condusă de un oarecare Marinescu, iar ei s-au servit de arme germane pentru a face provocații. Dosarul anchetei informative mai conținea și alte nume germane și române, amestecate în provocația de la Iași. Am întreprins o acțiune de urmărire a românilor culpabili, constatând însă că fugiseră în Germania cu concursul germanilor și bănuind că maiorul Gregori și căpitanul Rochseheid au avut și ei amestec în afacerea Iașilor, am stăruit și obținut expulzarea lor din țară". Apoi, Eugen Cristescu demonstrează, pe ore și zile, faptul că nici un element al Eșalonului Operativ, respectiv al S.S.I., nu s-a aflat angrenat în acțiunea din Iași. Abia la 30 iunie 1941 a primit Mihalcea ordin să plece la Iași pentru a începe ancheta; personalul S.S.I. nu putea pătrunde în zonele militare fără autorizația Marelui Cartier General. Primul care a ajuns la Iași a fost Petrovici, la 1 iulie. Primele rezultate arătau că „autoritățile române au fost depășite de germani și nu au putut stăpâni situația. De altfel, nici măsurile de prevedere nu au fost luate...". Lipsa oricărui organ S.S.I. în Iași sau stație radio a Serviciului au făcut să afle de masacru de la colonelul Dinulescu, șeful Secției II din Marele Cartier General. În legătură cu „conferința" pe care directorul S.S.I.-ului a ținut-o cu Canaris la Iași sau Piatra Neamț înainte de masacru, Eugen Cristescu preciza că abia la 10 iulie 1941, deci după masacru aflându-se lângă Roman, a fost anunțat telefonic de colonelul Siminel că amiralul Canaris sosise la București și și-a exprimat dorința de a-l vedea. „Este o regulă de protocol, strict respectată în uzanțele internaționale ale șefilor serviciilor de informații, că nu pot păși unii pe tărâmul altora fără a vizita pe șeful serviciului de informații al statului respectiv și a-i comunica scopul venirii în țară". Cum avionul lui Canaris nu putea ateriza pe aerodromul din Roman, el s-a dus direct la Iași. Locotenent-colonelul Micandru și maiorul Stransky[1] s-au dus cu o mașină la Iași, l-au întâlnit pe Canaris și s-au întors la Roman. „În ceea ce privește afirmația că amiralul Canaris ar fi venit să vadă opera agenților lui Himmler, am dat mai sus lămuririle din care rezultă că între aceștia doi și între serviciile lor era o mare diferență de structură, metode de lucru și obiective urmărite și o mare luptă, ceea ce nu poate confirma bănuiala că acesta ar fi venit să vadă opera agenților lui Himmler". Deci, spunea în concluzie Eugen Cristescu, nu s-a întâlnit cu Canaris, acesta a venit după săvârșirea masacrului, Stransky și Micandru nu s-au aflat într-o pădure de lângă Iași de unde să conducă masacrul, la Iași nu se afla vreun contingent S.S.I., ci forțe ale Direcției Generale a Poliției care urmau să ocupe polițiile din Basarabia, iar cei care au dat informațiile false „nu se puteau pronunța în chestiuni care nu sunt de domeniul lor, de înțelegerea lor și de faptul că nu au fost la eșalon, că nu au fost la Iași nici înainte, nici după petrecerea faptelor și nici nu au avut însărcinarea să facă vreo informație sau cercetare în această afacere, astfel și afirmațiile lor sunt simple versiuni, intrigi, acte de răzbunare între agenți"[2]. ■

(Va urma)

---

[1] Maiorul Herman von Stransky, conspirativ „Sandu", era omul de legătură al Abwehr-ului cu S.S.I. Avea o legitimație și pe numele Alexandru Stavrescu. Vorbea foarte bine românește, pentru că lucrase multă vreme la întreprinderile forestiere „Goetz" din Munții Buzăului, desigur nu numai de dragul aerului curat. Era originar din Viena, locuia la Breslau, era căsătorit cu o româncă de origine germană, din Galați, și aveau un fiu, Berti, sublocotenent în armata germană.

[2] Și totuși, Tribunalul Poporului care judeca pe „criminalii de război" trebuiau să găsească vinovați și în cadrul S.S.I.-ului. Și i-a găsit. Ei au fost: Florin Becescu (Georgescu), mort în împrejurări neelucidate, în aprilie 1945, maiorul Emil Tulbure, mort în iulie 1941, în urma unui atac de cord, maiorul Gheorghe Balotescu, fugit în Germania odată cu trupele germane, după 23 august 1944, și Gheorghe Cristescu, condamnat în contumacie, căci în perioada procesului (1947-1948) se afla ascuns. O situație ciudată o constituie și cazul lui Ionescu Micandru. Trei documente elaborate în 1947 de S.S.I. (o declarație, un memoriu și o notă de investigații) îi demonstrează nevinovăția, dar ele nu au fost incluse în dosarul de anchetă. De altfel, însuși autorul *Cărții Negre*, Matatias Carp, animat de dorința sinceră de a afla adevărul, nota: „reconstituirea pregătirii pogromului de la Iași nu se poate face decât pe temeiul declarațiilor sau mărturiilor adunate de organele de instrucție. Acestea sunt și ele deficiente, pentru că lipsesc complet mărturiile germane și cele ale românilor decedați. Lipsește mărturia generalului von Schobert, comandantul armatei a XI-a germane, lipsește cea a generalilor von Hauffe și Gerstenberg, conducătorii misiunii militare în România, cea a generalului von Salmuth, comandantul Corpului XXX german, cea a generalului von Roetung, comandantul Diviziei 198 germane, a colonelului Alexander von Stransky, a căpitanului Hoffman, comandantul garnizoanei germane Iași și peste toate lipsește mărturia baronului Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București".

AUTORI — CITITORII

Etapa B

Şi de data aceasta, stimaţi cititori, ne-aţi făcut să vă simţim alături de noi, confirmându-ne că legăturile dumneavoastră cu revista, cu redacţia noastră, sunt generatoare de noi şi noi bucuroase surprize.

Felul cum aţi răspuns invitaţiei noastre de a fi autorii concursului Magazin istoric, ediţia 1993, constituie o emoţionantă confirmare a faptului că marea dv. dragoste pentru istorie, preţuirea şi ataşamentul cu care ne onoraţi constituie adevărata sevă vie a Magazinului istoric, izvorul dătător de viaţă care asigură existenţa revistei, în pofida dificultăţilor de tot felul cu care ne confruntăm lună de lună, număr de număr.

În numărul 3/1993, după cum ştiţi, revista noastră a inaugurat un concurs într-o formulă organizatorică nouă, în dorinţa — exprimată şi de numeroşi cititori — de a diversifica modalităţile de prezentare a concursurilor Magazin istoric.

Am organizat astfel, un concurs al cititorilor care au devenit atât autorii întrebărilor cât şi concurenţi în aflarea răspunsurilor corecte.

Concursul se desfăşoară în două etape: A — în care au fost formulate întrebările de către cititorii-autori — şi, respectiv B — în care sunt publicate întrebările şi se primesc răspunsurile de la cititorii-participanţi.

Pentru etapa A, termenul de expediere a întrebărilor formulate de cititorii noştri pe baza numerelor de revistă apărute în anii 1990, 1991, 1992 şi nr. 1-3/1993 a fost de 15 aprilie 1993. Au sosit pe adresa concursului un număr de 253 buletine de participare, respectiv formulare cu întrebări la care au fost ataşate cuvenitele taloane. Nu au fost luate în considerare 12 scrisori care nu au avut taloanele de concurs, după cum de la acei cititori care au trimis mai multe întrebări, dar un singur talon, nu a fost reţinută decât o singură întrebare.

Se cuvine să remarcăm seriozitatea, competenţa şi ingeniozitatea cu care participanţii la concursul nostru au formulat întrebările, diversitatea tematică abordată — toate reflectând interesul şi ataşamentul pentru revistă, pentru concursurile Magazin istoric. Într-o ediţie viitoare a Poştei concursului vom reproduce unele dintre opiniile cititorilor-autori, precum şi alte considerente pe marginea participării lor la actuala ediţie. Autorii sunt cititori statornici ai revistei, de cele mai felurite vârste şi profesiuni, atât din ţară cât şi din străinătate (Germania), după cum o oglindeşte şi fiecare dintre cele trei serii de întrebări.

Mulţumim tuturor celor care s-au ostenit pentru a formula şi a ne trimite întrebări şi îi felicităm pentru reuşita lor. Neputând publica totuşi toate întrebările primite, am operat o selecţie, impusă, de altfel, tot de dv., stimaţi cititori-autori. Marea majoritate a întrebărilor au abordat subiecte de istorie românească, cu precădere cele privind trecutul luptei pentru unitate naţională, pentru realizarea Marii Uniri, de la a cărei înfăptuire se împlinesc în acest an şapte decenii şi jumătate.

Am avut, totodată, bucuria şi surpriza să constatăm că unele întrebări au... mai mulţi autori. Chiar dacă ele nu au fost formulate ca atare, se referă la acelaşi articol de revistă şi au aceeaşi temă. Le-am unificat, menţionându-i — cum este şi firesc — ca autori pe toţi cei care au abordat subiectul respectiv.

După cum se poate constata, unii cititori-autori şi-au formulat întrebările propunând trei variante de răspuns, dintre care — evident — doar una este exactă şi, ca atare, pe lista cu răspunsuri în dreptul numărului întrebării respective va fi menţionată litera variantei de răspuns considerată corectă.

Mai menţionăm că în cazul unor întrebări am operat unele intervenţii, din considerente strict publicistice şi pentru a realiza o anumită unitate de prezentare a concursului.

Înainte de prima serie de întrebări, câteva precizări organizatorice privind această a doua etapă, B:

• Actuala etapă B a concursului este alcătuită din trei serii de câte 10 întrebări, care vor fi publicate în nr. 6,7,8/1993 ale revistei noastre.

• Răspunsurile, scrise, pe o singură faţă a unei foi de hârtie, vor fi trimise, toate împreună cu cele trei taloane B, nr. 1,2,3 pe adresa Revista Magazin istoric, CP — 1 — 702, Bucureşti, cu menţiunea Concursul Autori-cititorii B.

• Termenul ultim de expediere a plicurilor cu răspunsurile şi cu cele trei taloane este de 25 septembrie 1993, data poştei.

• Nu se iau în considerare rectificările ulterioare.

• Desemnarea câştigătorilor se va face prin tragere la sorţi. Reamintim că se vor efectua două trageri la sorţi. La prima tragere, categoria A, participă toţi concurenţii care au trimis întrebări şi vor fi desemnaţi cei 15 câştigători ai celor 15 premii în valoare de 2 000 lei fiecare. La a doua tragere la sorţi, categoria B, participă toţi concurenţii care au dat răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări ale concursului şi care au ataşat taloanele corespunzătoare. Concurenţii care trimit mai multe seturi de taloane participă cu un număr corespunzător de buletine de concurs la tragerea la sorţi.

• Tragerile la sorţi categoriile A şi B se vor efectua în aceeaşi zi şi vor fi publice, data şi locul urmând a fi anunţate din timp în paginile revistei, precum şi prin presă şi radio.

• Etapa B a Concursului Autori-cititorii este prevăzută cu următoarele premii:

Premiul I — 10 000 lei
Premiul II — 7 500 lei
Premiul III — 5 000 lei
Premiile IV-XIII — 10 abonamente pe un an la Magazin istoric (ianuarie-decembrie 1994)
Premiile XIV-XXIII — 10 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric (ianuarie-iunie 1994)

Aşteptăm, de asemenea sponsori pentru cele două etape A şi B ale Concursului Autori-cititorii, care au astfel posibilitatea să-şi prezinte activitatea, produsele şi reuşitele lor unor cercuri largi de cititori.

Şi acum iată primele 10 întrebări ale seriei I din cea de-a doua etapă, B, a concursului.

Vă dorim mult succes în dezlegarea lor.

Concursul Magazin istoric, ediţia 1993

AUTORI B CITITORII

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Cărula dintre aceşti istorici îi aparţine afirmaţia: „O naţie ce nu-şi cunoaşte istoria seamănă fiinţelor lipsite de memoria celor trecute"?

a. Al. Papiu-Ilarian
b. Gh. Şincai
c. I. Puşcariu

Autor: **Denisa-Mihaela JAI,** elevă, Ploieşti

2. Cu ce prilej releva Duiliu Zamfirescu, în 1909, cele două mari virtuţi sufleteşti — conservatorismul cel mai ireductibil şi sensul de orientare extraordinar — virtuţi fundamental latine ale strămoşilor noştri?

Autori: **Dumitru CIORAN,** maior (r), Baia Mare; **Mircea VIOREANU,** referent în cadrul Gărzii financiare, Slobozia; **Anton VOICU,** pensionar, Bucureşti; **Dorina NEGREA,** economistă pensionară, Mediaş.

3. În urma combinării feluritelor acţiuni — presiuni, şantaj, mituiri, falsuri ş.a. — ambasadorul habsburg la Poartă, von Thught, raporta că Poarta a acceptat să „cedeze Prea Înaltei Curţi [de la Viena] o bucată din Moldova", consemnând, astfel, anexarea Bucovinei la Austria.

Din ce dată era acest raport?

Autor: **Ioan OVESEA,** maistru S.C. „Roman S.A.", Braşov.

4. Cum îl numeau pe principele Ţării Româneşti, Petru Cercel, regele, regina şi regina-mamă, Caterina de Medici, când acesta a sosit, în 1579, la Curtea Franţei?

Autori: **Eugeniu HĂNESCU,** învăţător emerit pensionar, sat Şopteriu, jud. Bistriţa Năsăud; **Viorel SIMION,** profesor, Buzău.

5. La 10 august 1941, ziarul **Timpul** saluta astfel apariţia unei importante opere de istorie literară: „Este cea mai vastă şi cea mai impunătoare dintre lucrările de specialitate apărute până acum. Imensa arenă în care sunt resuscitate chipuri şi cariere de scriitori, curente şi cenacluri artistice, semnificaţii şi îndreptare de arte... reprezintă nu numai un moment ci şi un monument literar".

Indicaţi autorul şi titlul lucrării.

Autori: **Orestea Melania SLAVU, Ioan SLAVU,** pensionari, Deva.

6. Printre deputaţii Sfatului Ţării din Chişinău, care au votat Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918, s-a aflat şi o femeie, „prima şi ultima deputată a ţării", după cum a numit-o Al. Marghiloman.

Precizaţi numele ei.

Autori: **Mihaela DEMIAN,** contabilă, com. Budeşti, jud. Maramureş; **Petre OLTEANU,** Bucureşti; **Antoniu T. LUPU,** învăţător, com. Baia de Arieş, jud. Alba; **Tamara FERARU,** pensionară, Bucureşti.

7. În anul 1571 a avut loc vestita bătălie navală de la Lepanto, unde flota creştină (veneţiano-spaniolă) a obţinut o strălucită victorie asupra flotei otomane.

Cine a fost comandantul flotei creştine?

Autor: **Constantin BALA,** inginer, Ploieşti.

8. Care era mottoul dat de Dimitrie Cantemir la scrierea sa Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor?

Autor: **Traian D. GHINESCU,** învăţător, pensionar, Ploieşti

9. În Proclamaţia către ţară rostită la posturile de radio în seara zilei de 23 august 1944, regele Mihai declara: „În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înţelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea ţării de la o catastrofă totală..."

Care era această singură cale?

Autori: **Constantin NICOLESCU,** pensionar, Craiova; **Ion I. MĂNESCU,** inginer pensionar, Râmnicu Vâlcea.

10. Câte piese aflate acum la Muzeul naţional Cotroceni au aparţinut mănăstirii şi Palatului Cotroceni?

Autor: **Diamanta NISTOR,** învăţătoare pensionară, com. Pătârlagele, sat. Valea Muncelului, jud. Buzău.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

CITITORII SCRIU ISTORIE

Am publicat, în anii de după Revoluţia din decembrie 1989, pagini de istorie până atunci interzise, deşi ele erau încă vii în amintirea celor care le trăiseră. Între acestea, se află şi cele referitoare la soarta românilor în campania din Est din timpul celui de-al doilea război mondial, cu momente de eroism şi jertfă, dar şi de suferinţe şi umilinţe, de derută şi neputinţă.

Am publicat şi vom mai publica, desigur, din cronica acelor ani însângeraţi, care au marcat destinul atâtor şi atâtor participanţi la război, cu răsfrângeri dureroase, deseori, şi asupra urmaşilor. Dl. dr. Corneliu Tamaş, **din Râmnicu Vâlcea, ne trimite un astfel de document memorialistic** inedit, **datorat unui supravieţuitor al calvarului ostaşilor români căzuţi prizonieri la sovietici, în urma grelelor bătălii de la cotul Donului din a doua parte a anului 1942** (Magazin istoric, **nr. 11/1992, 1, 2/1993).**

Sunt însemnările veteranului Dumitru Păsat, **comandant (cu gradul de căpitan) al unei companii din Batalionul 991 independent care, în încleştarea de la cotul Donului, a căzut prizonier, în decembrie 1942, împreună cu unitatea sa. Alături de alţi camarazi, de la soldaţi până la ofiţeri superiori şi generali, a urmat drumurile grele ale prizonieratului, fiind în cele din urmă deţinut în Lagărul 74 Carnachi. După revenirea din captivitate, a fost epurat din rândurile armatei (pentru că participase la campania din Est), lucrând ca hamal în portul Constanţa şi sobar în Râmnicu Vâlcea. Ulterior a fost reîncadrat, fiind avansat până la gradul de colonel.**

Să urmărim câteva fragmente din însemnările sale din prizonierat.

PE DRUMUL CALVARULUI

„Am ajuns [în noaptea de 21/22 decembrie 1942], la Punctul de comandă al Diviziei a 6-a [în satul Golovski].

Era acolo un mare număr de ofiţeri veniţi de la mai multe unităţi vecine diviziei. Cu trupa şi ofiţerii ocupaseră o poziţie în jurul satului, în formă de arici. Ne găseam înconjuraţi din toate părţile şi infanteria inamică strângea cercul. Am rezistat şi aici cca două ore.

Sub comandamentul Diviziei se găsea un beci mare, care ne-a primit pe toţi, cei prinşi în acel cerc. Din partea noastră, nimeni nu mai trăgea. Inamicul şi-a dat seama de prada bogată şi de valoarea celor ce eram în beciul acela şi aşteptau să ieşim afară cu mâinile ridicate sau cu steagul alb. Au înconjurat casa şi au început să tragă cu arme, mitraliere şi puşti anticar. Zburau geamurile, giurgiuvelele se prefăceau în ţăndări, cădea molozul din tavane, dându-mi impresia unui cutremur. La un moment dat, s-a făcut linişte în jurul casei, nu se mai trăgea, dar se auzeau voci şi se săpau gropi în care să se pună trotil, ca să ne arunce în aer pe toţi.

Generalii Mazarini şi Lascăr întrebau de un căpitan de jandarmi de origine din Basarabia, care să iasă afară şi să spună inamicului că acolo sunt doi generali şi mulţi ofiţeri superiori şi că ne predăm fără condiţii. Căpitanul nu se afla acolo, probabil că o întinsese. Generalii rugau pe ofiţerii care ştiau rusește să iasă unul afară din adăpost, ca să se ducă la ruşi să le spună să trimită un ofiţer căruia să ne predăm. Nimeni nu s-a oferit să facă acest lucru. Văd însă lângă mine un ofiţer, ce grad însă nu ştiu, care era cu o treaptă mai sus ca mine şi de el se rezema uşa sau chepengul beciului, că saltă capacul dându-l peste cap şi iese afară cu mâinile în sus. Am aşteptat câteva secunde şi, neauzind nici un foc de armă, m-am convins că nimeni n-a tras în el. Atunci am strigat — D-le general, a ieşit un ofiţer şi acum ies şi eu. — Cine eşti d-ta? întreabă generalul Lascăr, şi-i spun numele. Am părăsit şi eu adăpostul, cu mâinile în sus şi m-am dus lângă primul care ieşise.

Acolo, era un singur soldat, un uzbec cu ochii încrucişaţi care mi-a făcut semn să lepăd porthartul, pistolul, binoclul şi cureaua

La 3 000 km de Nistru

de la pantaloni. Acum ţineam pantalonii cu mâna ca să nu-mi cadă. După mine au ieşit toţi ce se găseau în beci, unul după altul şi ne-am predat unui simplu soldat, nu unui ofiţer cum se cădea şi cum cereau cei doi generali. După ce aruncam actele, binoclurile, portharturile, care zăceau grămadă în faţa noastră, treceam mai departe şi ne aşezam pe patru rânduri, aşa cum cereau ei.

Iată-mă împreună cu atâţia alţii căzut prizonier. Eram un om mort. Se strânseseră în jurul nostru mai mulţi soldaţi şi gradaţi inamici, unii din ei îmbrăcaţi în halate albe şi pe schiuri. Ne-au cerut imediat ceasurile şi stilourile, după care, în coloană câte unul, pe o potecă strâmtă, am fost duşi într-o casă cu două camere şi o mică sălită. Eu am dat ceasul, un Anker, imediat ce mi l-a cerut, pentru a nu avea neplăceri. Ne-au băgat în cele două camere unde nu era nici un fel de mobilier. În camera în care am intrat eu, era o măsuţă la mijloc. M-am băgat imediat sub masă, singurul loc pe care l-am găsit neocupat. A venit un ofiţer rus şi a luat pe generalul Lascăr să vorbească la megafon, mai bine zis să dea ordin celor câtorva grupuleţe izolate de soldaţi de ai noştri să înceteze lupta. Soldaţii ruşi care aflaseră unde suntem adunaţi veneau pe rând şi ne jefuiau de tot ce aveam de preţ. Căutau ceasornice şi stilouri, inele şi maşinca (brichete). Căutau pe fiecare în buzunare şi chiar în sân, punându-ne să lăsăm pantalonii jos. Când nu au mai găsit nimic, au început să ne descalţe. Cine avea cisme, bilgheri în special, era imediat descălţat de ele şi de ciorapi. Dacă i se potriveau sau chiar dacă erau şi mai largi, le încălţa spunând satisfăcut „haraşo", „spasiva", iar deposedatul rămânea să încalţe bocancii lui prăpădiţi şi obielele murdare.

În faţa mea îl vedeam pe colonelul Cernăianu. Nu vorbea cu nimeni, se gândea unde nu ştiu. Am auzit în acest timp vorbindu-se ruseşte şi nişte soldaţi însoţeau pe un ofiţer tânăr, îmbrăcat în halat alb, având la petliţe nişte dreptunghiuri mici de email, aşa cum văzusem şi la ofiţerul rus prins de Străoanu. Era un lt. major comandantul companiei de pistolari care ne încercuise. El era eroul din satul Golovski, care făcuse prizonieri comandamentele aproape întregi ale Div. 5 şi 6 şi un număr de peste 300 ofiţeri. Era un om slab şi mititel, bun pentru a fi pus jocheu. Prin tălmaci, el ne-a spus cum a acţionat de ne-a prins şi s-a mirat cum n-am încercat o spărtură prin cerc la căderea serii, căci tancurile aveau combustibilul consumat şi ele nu atacau noaptea. Mi-a venit rău la auzul acestor cuvinte şi cred că la mulţi ca mine, când auzeam cele spuse de ofiţerul rus.

După ce ofiţerul a terminat ce avea de spus îl aud pe Cernăianu: — Felicitările mele, d-le lt. major. Fericit Stalin că are asemenea oameni ca d-ta. O să câştigaţi războiul repede şi o să stăpâniţi lumea că meritaţi, sunteţi cei mai viteji dintre viteji. D-ta o să ajungi repede un mare general. Ofiţerul a cerut să i se traducă cele spuse de col. Cernăianu.

Ochii ofiţerului rus sticleau de bucurie şi întinde mâna col. Cernăianu şi-i mulţumeşte pentru cele spuse. N-a mai rămas la noi, a plecat urmat de garda lui.

Din soldaţii care-l însoţiseră pe ofiţerul rus, unul a rămas în urmă şi s-a apropiat de col. Cernăianu. Pusese ochii pe bilgherii lui noi, frumoşi şi foarte bine lustruiţi, cu cremă maron. Soldatul rus îi face semn să se descalţe, în timp ce el îşi desfăcea şiretul de la bocanci, albiţi pe de lături şi la vârf de apă şi zăpadă. Nu-i venea să creadă colonelului Cernăianu că are să rămână fără cizme. Nu ar fi crezut niciodată că va încălţa o pereche de bocanci de trupă şi îşi va înveli picioarele cu obielele unui soldat rus. Fiindcă ezita să-şi scoată cizmele şi ciorapii, soldatul rus s-a răstit la el aşa de tare, că nu ştia cum să le scoată mai repede, deşi se ruga de el să i le lase că este om bătrân şi că trebuie să meargă pe jos. Soldatul rus şi-a tras pe picioare ciorapii de lână moi şi călduroşi şi cizmele care-i veneau destul de bine, iar col. Cernăianu, care-l ridicase în slava cerului pe ofiţerul de mai înainte, înfăşura pe picior o obială murdară şi mirositoare de atâta transpiraţie şi încălţa un bocanc strâmt şi murdar, blestemând în acelaşi timp neamul acesta de sălbatici şi de necivilizaţi.

Se luminase bine de ziuă şi era în 23.XII.1942. Au intrat peste noi uzbeki, cu ochii cruciş şi ne-au scos imediat afară, repezindu-ne şi câte un pat de armă, însoţit de obişnuitele lor înjurături. La ieşire am văzut două putini pline cu grâu, şi repede am băgat în buzunar câteva mâini de grâu din fugă, căci mă împingeau cei din spate. Aceste boabe de grâu le-am mâncat în ziua aceea, absolut nimic altceva. Ne-au scos la marginea satului lângă un drum care era străbătut de sănii. Alături era un grup de soldaţi români, peste două mii de oameni şi ei strânşi unul în altul ca să se încălzească şi fumau din ţigările care le mai rămăseseră. Cei care îşi cunoşteau comandanţii îi strigau pe nume şi plângeau nenorocirea amândurora. După ce ne-am depărtat de acest grup de soldaţi români, am fost puşi pe patru rânduri şi ne-au dat direcţia de marş. După circa 500 m în urma noastră, încolonaţi câte patru, au pornit cei circa 2 000 soldaţi români. La un moment dat, această coloană de oameni trişti, nemâncaţi, obosiţi şi înghemaţi, ne-au ajuns din urmă şi am format o singură coloană. Cum mergeam aşa cu mâinile încrucişate ca să le încălzesc un pic, deşi aveam o pereche de mănuşi de piele căptuşite, un soldat din escorta noastră se repede la mine şi mi le trage din mână, le îmbracă el şi-şi vede de treabă. Pe lângă că eram îmbrăcat sumar, mi s-au luat acum şi

mănușile, care de bine de rău mă apărau contra frigului.

Eram în a șaptea sau a opta noapte de mers continuu pe ger, pe viscol și prin nămeți. De data aceasta mergeam pe o șosea pietruită și fără zăpadă pe ea. Era o șosea principală, fiindcă treceam printr-un sat mare, ale cărui case se întindeau pe dreapta și pe stânga șoselei. Tot timpul ofițerii mergeau în capul coloanei. Eu țineam pe lângă mine un soldat basarabean de origine care se numea Lescenco. Coloana întreagă este oprită și capul coloanei se găsea chiar în fața unei clădiri mari, lângă șosea. În fundul curții se aflau alte clădiri. Am dedus că acolo era un mare colhoz. În curte, pe alei erau multe autocamioane și tancuri — probabil o unitate care cantona, noaptea aceea acolo, urmând ca în ziua următoare să-și continue drumul spre front.

Escortele care ne însoțiseră până aici au intrat în curte. Chem pe Lescenco lângă mine și-i spun să stea în marginea șoselei și să asculte orice vorbă rusească, de la santinelele cari vor veni din curte. Lescenco face întocmai cum îi spusesem, stătea în marginea coloanei și bătea din picioare și mâini ca să se încălzească. Cel mai mare în grad ca ofițer în această coloană era col. Cernăianu care de abia își ținea picioarele în bocancii strâmți și înghețați.

Cam după douăzeci de minute, apare pe poartă un călăreț urmat de patru soldați care vorbeau răstit între ei. Călărețul a luat-o înainte și cu patru soldați de escortă au trecut unul pe dreapta și pe stânga coloanei, iar doi s-au dus către coada coloanei. S-a dat ordin de pornire iar eu l-am chemat pe Lescenco să-mi spună ce anume a auzit. Lescenco vine lângă mine și-mi spune: — D-le căpitan, va fi rău, curând, foarte curând, vom fi împușcați. Este vorba să ne ducă vreo 3 km și acolo vor pune mitralierele pe noi și ne vor secera ca pe grâu. Nu-mi venea să cred că eu am auzit așa ceva și din nou spun lui Lescenco că poate a auzit greșit, căci dacă era să ne împuște o făceau imediat ce ne-au prins. Lescenco a început să se închine și jura pe mormântul mamei lui, că așa a auzit. Mă duc și-i raportez colonelului Cernăianu cele auzite de Lescenco. Col. Cernăianu mi-a dat ordin să-l prezint pe soldat. Lescenco a spus și col. Cernăianu aceleași cuvinte ca și mie. La auzul acestor cuvinte 90 la sută dintre ofițeri au dispărut, s-au strecurat printre soldați la coada coloanei, iar o parte din ei și-au scos tresele de pe umăr. Au mai rămas puțini, în capul coloanei, în frunte cu col. Cernăianu, care a spus că este o rușine pentru cei care s-au ascuns tocmai la coada coloanei, până aci am venit în frunte, tot în frunte trebuie să meargă de aici înainte.

[După mai multe zile de marș chinuitor, prizonierii fac un popas în curtea unui colhoz părăsit.]

Ies în curte și mă îndreptam spre marginea gardului. În drumul meu trec pe lângă un ofițer rus, cu grad mic, că era tânăr, tocmai când oprise un ofițer prizonier și-l buzunărea. Prizonierul se cam opunea, nu vrea să se lase buzunărit. Rusul era însă beat, duhnea a votcă. Lângă el mai avea o față de pernă, în care mai avea lucruri luate de la prizonieri. Îi spun prizonierului să se lase că tot nu are ce să mai ia. Ofițerul rus mă ia pe mine, de la care a luat o oglindă și un pieptene, după care a luat pe altul la rând. Întâlnesc un maior rus foarte bine îmbrăcat, pâslari, pantaloni, pufoaică și pe deasupra cojoc. Îi dau bună ziua și-l arăt pe jefuitor care își făcea meseria. Pune mâna pe mine și-mi spune — davai — să merg. M-a împins înainte și el în dosul meu pe ocolite, am ajuns în spatele tâlharului. Mie mi-a făcut un pic de vânt. M-a dat la o parte iar el a dat cu tocul revolverului în capul hoțului, strigându-i în același timp să ridice mâinile în sus. Hoțul surprins când a văzut cine l-a lovit, a ridicat mâinile în sus. Maiorul i-a luat pistolul și a dat ordin să ridice fața de pernă cu lucrurile jefuite și l-a dus cu pistolul în spate până la o clădire. După puțin timp s-a strigat în românește că cine a fost buzunărit să meargă să-și recunoască lucrurile și să le ia înapoi. M-am dus și eu și mi-am luat lucrurile mele.

În după amiaza zilei de 31 decembrie 1942, cu tot zgomotul pe care-l făcea trenul nostru, auzeam zgomot de motoare de avioane, iar printre ferestrele zăbrelite ale vagonului vedeam localități dese, cum nu mai văzusem până aici. Ne apropiam de Moscova. Trenul nostru a intrat în una din gările orașului, oprind în jurul orelor 19-19.30 pe linia întâia. Orașul era luminat de becuri puternice, deci rușii nu se mai temeau de bombardamentul aviației germane, luminile nefiind camuflate. Am primit ordin să coborâm cu gamelă, lingură și bidonul de apă, în vagon va rămâne unul din cei mai slăbiți dintre noi.

În front de patru, am pornit printre căpițe de zăpadă, înalte cât căpițele de fân de la noi. După circa 50 m ne-a băgat pe toți într-o sală mare, frumos luminată. Sala avea mese acoperite cu mușama cu desene pătrate ca tabla de șah, fiind curățenie ca în farmacie, cald și plăcut, să tot stai. Am completat mesele, așezându-ne câte 20 la o masă. A apărut o femeie îmbrăcată militar. Era tânără și excepțional de frumoasă, urmată de alte fete îmbrăcate în șorțuri albe. Femeia militar avea părul blond ascuns sub căciulă. Avea gradul de colonel și era medic, era înaltă și subțire ca o balerină. Nu ne privea ca dușmani, ci cu ochii unui medic și căuta să ne încurajeze, spunându-ne că războiul se va termina în curând și crede că în vara anului 1943 se va face pace și vom fi acasă. Veți merge într-un lagăr de ofițeri și

acolo veți fi tratați conform legilor internaționale. Ni s-a dat câte o bucată de pâine neagră de câte 600 gr. și un polonic de supă de circa un litru. Supa era cu macaroane, foi de dafin și piper și avea în ea o bucățică de carne, de circa 20-30 grame. Am mâncat cu lăcomie și am putut să ne luăm și apă de la robinet. Apoi ni s-a adus și împărțit câte un polonic de cașă cu mei. Am mâncat cașa, care avea un gust greu de ulei rânced, și pentru prima oară am simțit stomacul plin.

Căpitanul Bucșe care știa perfect limba rusă, i-a mulțumit în numele tuturor, frumoasei doctorițe. La plecarea din sala de masă, frumoasa doctoriță ne-a dat șase bucăți de lumânări și câteva chibrituri ca să le aprindem și să întâmpinăm anul nou, când tunurile din Moscova vor vesti acest lucru. Unul din noi la auzirea primei lovituri de tun a aprins lumânarea și ne-am revăzut la față. Plângeam toți, cu gândurile acasă.

Trenul s-a pus apoi în mișcare și am mers timp de șapte zile și șapte nopți. Numai ziua mai simțeam păduchii care ne mâncau grozav.

Ne-am deșteptat pe un ger și viscol mare. Vântul șuiera puternic ducând fulgi de zăpadă cu viteză mare înspre vest, era crivățul. Am felicitat pe toți cu numele de Vasile, urându-le sănătate și reîntoarcere grabnică în țară. Pe la jumătatea zilei primim și porția de pesmeți, ca a doua zi să primim pe lângă pesmet și o mică scrumbie sărată, „silotca". Eu am găsit în ea și un bob de piper pe care l-am strâns în dinți, parfumându-mi gura. După pește urma chinul setei, dar o mâncam, nu ne puteam abține.

În ziua de 6 ianuarie 1943 ne-a coborât jos din vagoane. Eram complet înghețat, deoarece dormisem la ușa vagonului unde era un curent grozav. Eram bucuroși cu toții că am ajuns, după 11 nopți și zile, lipsiți de apă și hrană, în afară de pesmet. Eram la 3 000 km de Nistru, pe paralela Finlandei, sau la 300 km de Moscova. ■

Colonel (r) Dumitru PĂSAT

COPERTELE

①„Într-o după-amiază spre seară, David s-a sculat de pe pat; și pe când se plimba pe acoperișul casei împărătești, a zărit de acolo o femeie care se scălda și care era foarte frumoasă la chip.

David a întrebat cine este femeia aceasta și i-au spus: «Este Bat-Șeba, fata lui Eliam, nevasta lui Urie, Hetitul».

Și David a trimis niște oameni s-o aducă..."

Astfel începe, în a doua **Carte a lui Samuel (Vechiul Testament),** povestea de dragoste a regelui David cu frumoasa Bat-Șeba.

Împletindu-se cu istoria încă din imemorialele vremuri biblice, iubirea a înflăcărat destine, a umanizat legende și face să vibreze și acum pagina de cronică. **David și Bat-Șeba,** pictură de Lucas Cranach cel Bătrân (**Cele două pasluni ale președintelui Jefferson,** p. 80)

②Cazacii zaporojeni scriu o scrisoare sultanului turc, subiectul unui tablou de I. Repin, din 1880. Viziunea romantică asupra cazacilor este evidentă aici: zaporojenii sunt oameni liberi, vajnici luptători pravoslavnici contra turcului — figurile lor îți inspiră aproape simpatie —, care nu se tem de nimeni (**Cazacii — piraților Mării Negre,** p. 67)

④Arta medievală chineză — unică și inegalabilă — este ilustrată și de această capodoperă a picturii, în lac pe lemn, datând din sec. V-VI (**Animalele în China, — simbol și realitate,** p. 50)

PLANȘELE

①②③④ Documente fotografice care văd acum pentru prima dată lumina tiparului, evocând momente și personalități din viața academică românească în deceniul patru al acestui veac: 1) Dr. C. Angelescu deschizând lucrările Comitetului internațional de științe istorice; 2) Pictorul Gh. Petrașcu, rostindu-și discursul de recepție; 3) Andrei Rădulescu evocându-l pe M. Kogălniceanu (în prim plan, Iuliu Maniu); 4) I. Simionescu vorbind cu același prilej; 5) O comunicare susținută de renumitul bizantinolog francez Ch. Diehl; 6) În timpul decernării „Premiului pentru virtute, Mavrogheni"; 7) D. Caracostea prezentând o comunicare despre Eminescu; 8) În timpul unei ședințe solemne, vorbește filosoful Ion Petrovici. (Fotografii inedite păstrate în colecțiile Bibliotecii Naționale, selectate cu ajutorul d-nei Ana Pleșia)

Album istoric
Fotocronică academică inedită

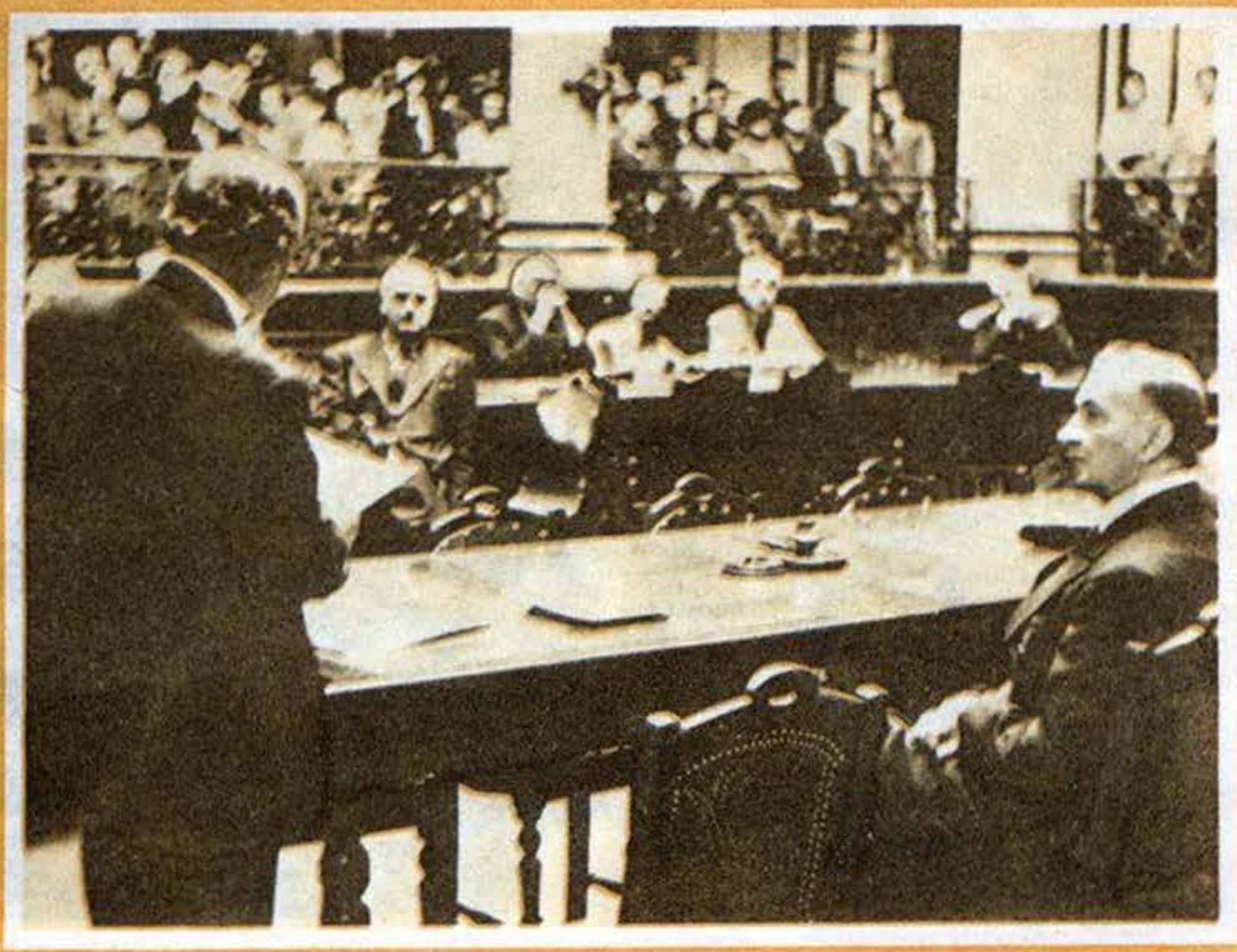

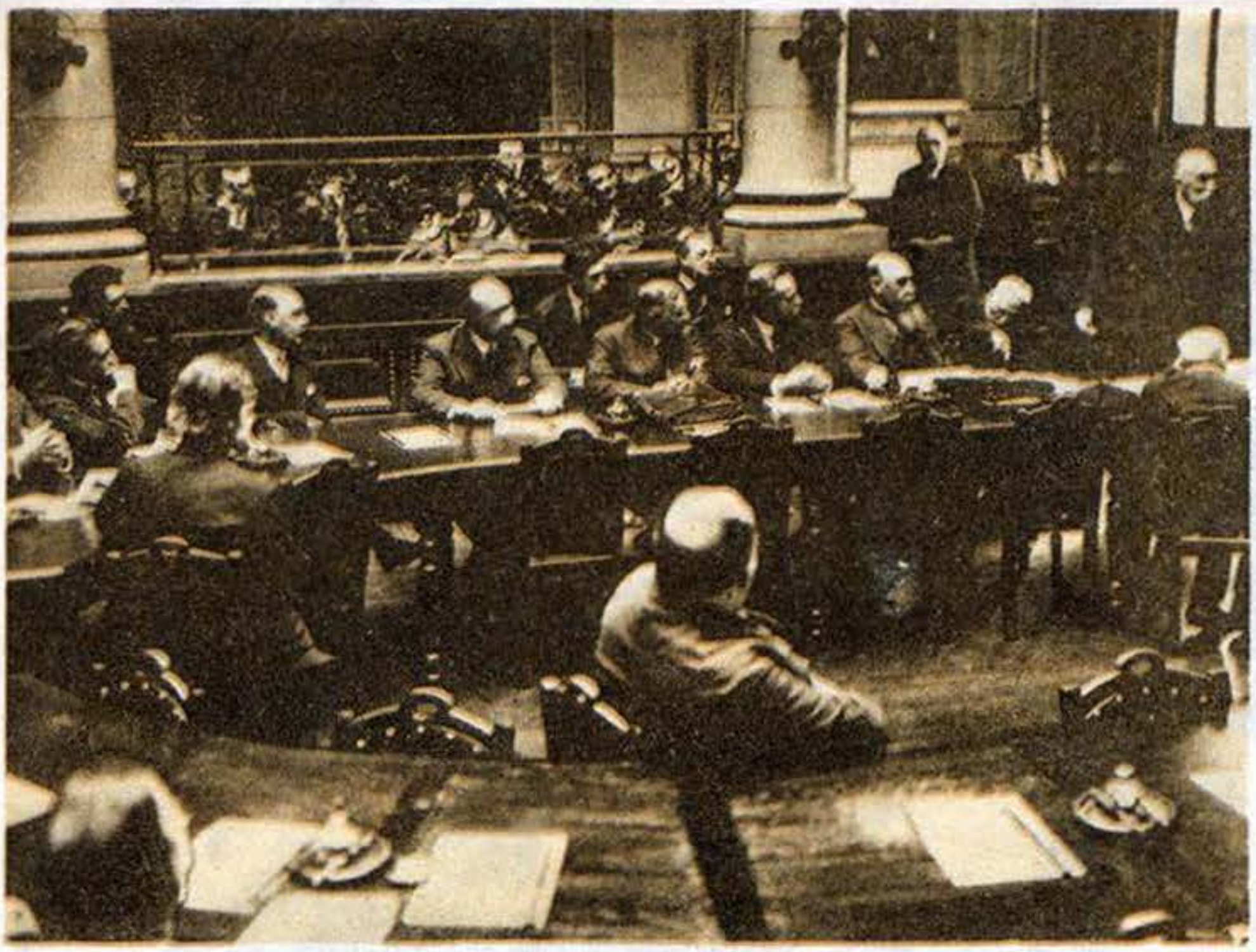

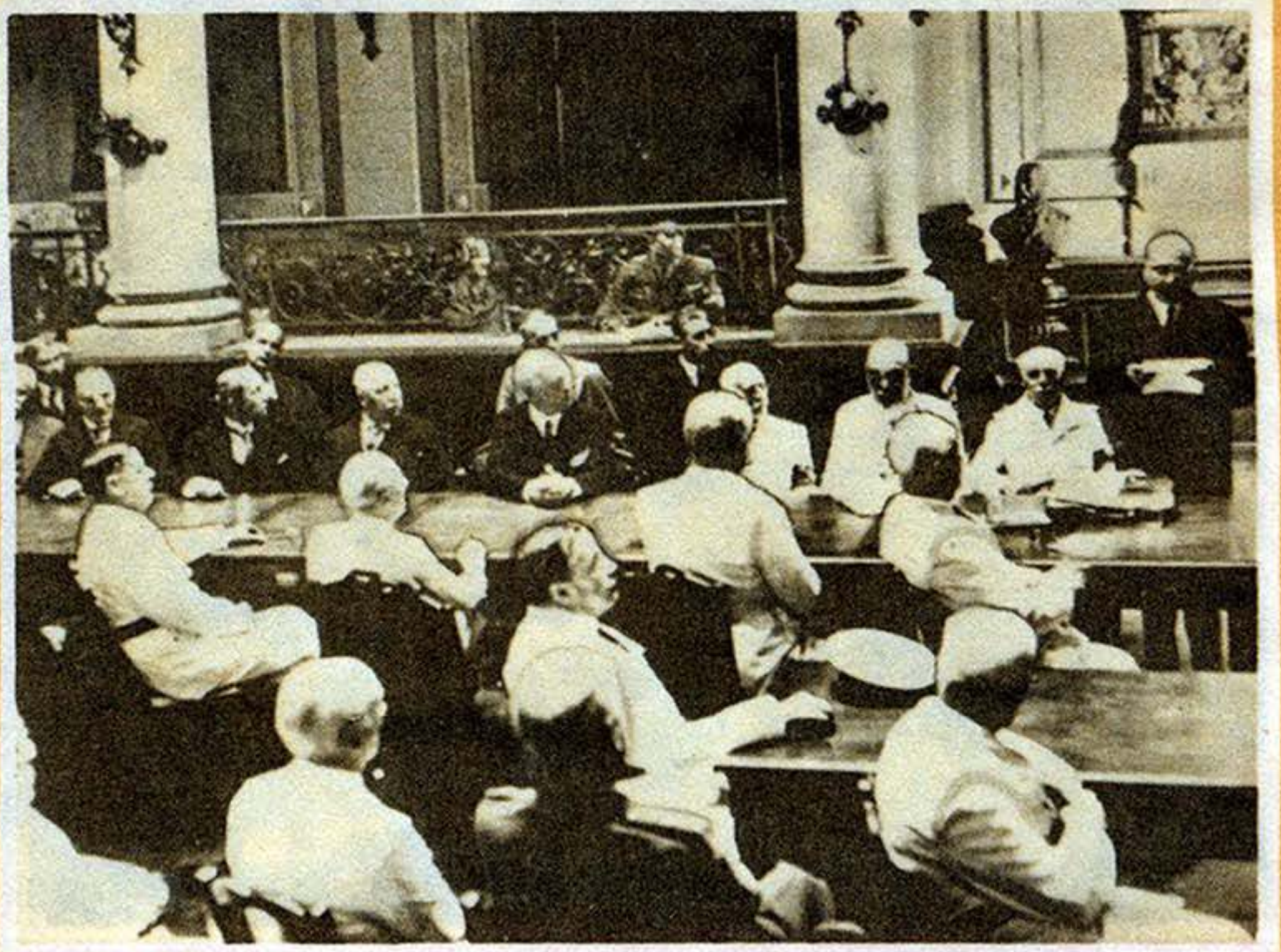

Doctorița învață o tânără pacientă să folosească medicamentul Azmacort

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Pentru a reuși într-un univers concurențial, este nevoie de oameni mai bine calificați, mai bine organizați, dar și mai bine motivați. Ceea ce implică un anume tip de management care dă un sens efortului fiecăruia și favorizează inițiativa.

Iată de ce fiecare entitate, fiecare responsabil trebuie să-și desfășoare, în domeniul său, cât mai bine activitatea, să se concentreze asupra factorilor-cheie ai succesului care îi sunt proprii, să adopte organizarea cea mai potrivită.

Organizarea și stilul de conducere trebuie, la toate nivelurile, să privilegieze inițiativa și responsabilitatea, să permită dezvoltarea spiritului de întreprindere. Pentru aceasta, fiecare trebuie să aibă o viziune globală a strategiei Grupului, cât și a unității în care lucrează. Proiectele lansate de Rhône-Poulenc **precizează clar obiectivele tehnice și economice care trebuie atinse, specifice fiecărei unități care participă la realizarea lor, permițând astfel fiecăruia să își aprecieze propria contribuție.**

Iată câteva dintre secretele reușitelor de până acum ale Grupului Rhône-Poulenc. **Unele dintre acestea, din domeniul medico-farmaceutic, vi le-am prezentat și noi. Continuăm în episodul de față cu cele din domeniul antibioticelor și al medicamentelor destinate combaterii unor afecțiuni respiratorii de origine alergică.**

Lupta rămâne deschisă

Cu cele câteva zeci de mii de pacienți în fiecare an și o rată a mortalității de 10% dintre cazuri, țările dezvoltate plătesc un greu tribut septicemiilor, pneumoniilor grave, endocarditelor și altor infecții datorate stafilococilor și streptococilor. Și aceasta în ciuda tuturor antibioticelor existente deja pe piață. Rămâne deci o necesitate continuă descoperirea de noi produse mai eficiente.

Ultima descoperire a cercetătorilor lui *Rhône-Poulenc Rorer* de la Laboratoarele din Vitry poartă încă doar un număr de înregistrare: R.P. 59500. Este rezultatul a cinci ani de cercetări asupra a mai mult de 500 molecule, din care au fost selecționate două, care, prin combinare, dau un nou antibiotic cu proprietăți deosebite. Spre deosebire de produsele din aceeași familie, R.P. 59500 este complet solubil în apă, deci ușor injectabil, ceea ce îi deschide largi posibilități de utilizare în sectorul spitalicesc, unde sunt tratate cazurile cele mai grave de infecții bacteriene (90% dintre acești pacienți ajung la serviciul de reanimare).

Studiată multă vreme in vitro, activitatea lui R.P. 59500 asupra bacteriilor nu mai trebuie demonstrată. El a trecut cu succes și testele efectuate pe animale (în conformitate cu normele comunității internaționale) și faza I-a a testelor clinice (toleranța la voluntari umani, conform protocoalelor aprobate de către comitetele de etică profesională). În aprilie 1991, R.P. 59500 a abordat faza II a testelor, înaintea punerii sale pe piață, prevăzută în Franța pentru 1994, pentru 1995 în Europa și Japonia și pentru 1996 în Statele Unite.

Numeroși cercetători străini au apreciat că prin acest nou produs, Grupul *Rhône-Poulenc Rorer* a luat avans de o lungime - ca să folosim un termen sportiv - față de concurenții săi. De altfel, *Rhône-Poulenc Rorer* are o bogată tradiție în domeniu. A fost primul care a obținut, în Europa ocupată de naziști în timpul celui de al doilea război mondial, penicilina, iar de la sfârșitul anilor '50 a produs numeroase antibiotice, precum streptomicina, spiramicina sau pristinamicina. Această importantă activitate a sectorului Sănătate al Grupului *Rhône Poulenc* (20% din cifra sa de afaceri) se înscrie într-o vastă piață, ce crește mereu. Și asta pentru că problemele legate de bacterii sunt departe de a fi soluționate. Unele dintre ele au devenit rezistente la produsele existente; și-au făcut apariția altele noi, fără a mai pune la socoteală că tehnicile medicale și chirurgicale actuale favorizează contaminarea. Lupta dintre bacterii și cercetători rămâne deschisă.

Mama este de vină

La fel cum rămâne deschisă și lupta contra afecțiunilor respiratorii, multe dintre ele de origine alergică. Una dintre cele mai răspândite și care afectează grav pe pacient rămâne astmul. Cercetările asupra originii acestei boli au progresat mult. Cercetători de la Oxford au descoperit că gena care provoacă astmul, guturaiul de fân și alte maladii de origine alergică, este activă doar când provine de la mamă. În cazul în care noul născut o moștenește de la tată, sunt mult mai mici șansele de a se îmbolnăvi. Aceste descoperiri explică observațiile făcute anterior că acei copii ale căror mame suferă de astm prezintă un risc mai mare de a dezvolta boala respectivă decât cei ai căror tați au fost bolnavi. În general, riscul apariției unei alergii este mai mare în cazul în care mama este alergică, decât în cazul unui tată alergic.

Explicația pare să fie dată de un mecanism numit matricea genomică, ce face ca unele gene să fie eliminate înaintea nașterii. Majoritatea celulelor din corp conțin două copii ale genelor, una moștenită de la tată, alta de la mamă. Deseori, cele două copii acționează reciproc, dar uneori doar o copie este necesară și cealaltă poate fi eliminată. În cazul alergiilor, copia masculină este, se pare, eliminată - dintr-un motiv pe care nu îl cunoaștem -, în vreme ce copia maternă determină predispoziția copilului pentru astm sau guturai de fân.

Moștenirea pe cale maternă a alergiilor s-ar putea datora influenței pe care mama o exercită asupra sistemului imunitar al copilului în perioada dezvoltării intrauterine, prin anticorpii pe care îi produce sau substanțele din mâncarea pe care o consumă. După naștere, copilul primește, prin laptele matern, o mare parte din anticorpii, celulele albe și substanțele din dieta mamei. Acești factori pot cauza schimbări ale sistemului imunitar al copilului cu implicații asupra riscului de a dezvolta alergii în timpul vieții adulte. Cei doi cercetători de la Oxford - dr. Bill Cookson și dr. Julian Hopkin - mai arată că genele care controlează creșterea placentei, cea care hrănește fetusul și îi asigură oxigenul necesar, provin mai ales de la tată, în vreme ce genele care controlează creșterea fetusului vin de la mamă. Or, sugerează cei doi cercetători, prezența unei gene provocatoare de alergie în placentă ar putea să nu îi convină acesteia, care o elimină. Alergiile care sunt moștenite de la tată au la bază gene dintr-un alt cromozom. În cercetările lor, efectuate la Spitalul John Radcliffe, din Oxford, cei doi au studiat 723 pacienți dintre care 459 sufereau de astm și guturai de fân. A rezultat că 125 dintre frații și surorile afectate de alergii moșteniseră gena respectivă de la mamă, iar 78 nu.

Lider mondial în terapia astmului

În ciuda progreselor realizate de medicină, 5-10% dintre adulți și 10-20% dintre copii sunt afectați de astm. Boala provoacă încă numeroase de-

cese - numărul lor este chiar în creștere -, în ciuda îmbunătățirii mijloacelor terapeutice, ceea ce demonstrează că acestea nu au atins încă nivelul de eficiență dorit. Se estimează că piața mondială a medicamentelor pentru tratarea astmului va crește de la 4 miliarde dolari în 1990, la 20 miliarde în anul 2000, iar cea a medicamentelor pentru alergiile respiratorii și rinite de la 1,8 miliarde, la 3,6 miliarde dolari, în același interval de timp.

În ultimii ani s-a pus un accent tot mai mare pe controlarea inflamației bronșice prin aerul respirat ca o metodă de stăpânire cu succes a astmului. Ceea ce a condus la o sporire substanțială a tratamentelor pe bază de steroizi bronșici inhalați, în special în Marea Britanie, Europa de Nord și, mai recent, în S.U.A. Aici, vânzarea steroizilor administrați sub formă de aerosol a crescut de patru ori, față de agoniștii beta-2-adrenergici. O statistică zonală arată că în Europa de Vest steroizii aerosoli dețin 38% din preferințele terapeutice, cu tendință de creștere rapidă. În S.U.A. doar 31%, căci predomină încă stimulanții beta-2, dar preferința pentru steroizii aerosoli este în creștere rapidă. Iar în Japonia, aceștia dețin doar 20%, căci se preferă tratamentele cu cât mai puține efecte secundare și profilaxia prin tablete.

O atenție deosebită se acordă și mecanismelor de propulsare a aerosolilor. Considerente de ordin ecologic au dus la crearea unui nou propulsor cu pulbere uscată, care protejează stratul de ozon. Aceasta în condițiile în care freonul utilizat în scopuri farmaceutice nu reprezintă decât 0,5% din totalul consumat în lume.

Rhône-Poulenc Rorer a alocat 150 milioane dolari pentru găsirea unor noi terapii în domeniul astmului, alergiilor respiratorii și rinitelor. S-au pus la punct mai multe strategii. Pe termen scurt, se va continua vânzarea produselor *Azmacort* și *Nasacort* în S.U.A. și *Slo-Bid* în S.U.A. și Japonia. *Nasacort* va fi lansat și în Canada, iar *Bastel* în Europa și S.U.A. Care sunt caracteristicile acestor medicamente?

Azmacort (triamcinolon acetonid) este un steroid inhalat oral. Este vândut în S.U.A. Din 1991, deține 49% din piața

R.P. 59500 va putea fi utilizat, cu mult succes, în spitale

americană, realizând cea mai rapidă creștere a vânzărilor cunoscută de un medicament din categoria sa. Per total, vânzările din anul 1991 au crescut cu 136% atingând 90 milioane dolari. *Slo-Bid/Slo-Phyllin* (teofilina) este un bronhodilatator folosit în tratamentul astmului, larg utilizat în S.U.A., Canada și Japonia.

Nasacort (triamcinolon acetonid) este primul steroid cu administrare nazală cu o singură utilizare pe zi, pentru rinitele alergice sezoniere și cronice. Între avantaje: este suficientă o singură doză zilnică, acțiunea se instalează rapid, iritația nazală este minimă și are un sistem unic de administrare. A fost lansat în S.U.A. în august 1991 și până la sfârșitul anului obținuse 10% din piață.

Bastel (ebastine) urmează să fie lansat. Este un antihistaminic puternic, ce nu induce efecte sedative, folosit în tratarea rinitelor alergice, a urticariei acute și cronice. Este recomandabil și pentru adulți și pentru copii. Este destinat pieței europene și nord-americane.

Se urmărește, în cazul acestor medicamente, realizarea unor noi dozimetre, care să răspundă cererilor pieței. La centrul *Rhône-Poulenc Rorer* de la Dagenham, Marea Britanie, s-a pus la punct un inhalator cu pulbere uscată, care oferă o mai bună inhalare a produsului, de-a lungul a mai multor inspirări.

Pline de promisiuni sunt și cercetările întreprinse în trei noi direcții: inhibitorul fosfodiesterazei de tip 4 (PDE IV) și antagoniștii leukotrienelor D4 și B4. Cele mai avansate sunt cercetările privind antagonistul leukotrienei D4, foarte puternic, administrabil pe cale orală. Leukotriena D4 provoacă bronhoconstricție și inflamații. Produsul, aflat în faza II a testelor clinice, s-a dovedit eficient în tratarea pacienților cu astm. Antagonistul leukotrienei B4 - care provoacă aceleași efecte ca și leukotriena D4 - se află în faza testelor preclinice.

În sfârșit, inhibitorul fosfodiesterazei de tip 4 reprezintă o abordare complet nouă a tratamentului astmului. Produsul este un puternic inhibitor al unei enzime implicate în procesul inflamator al plămânului. Se combină astfel activitatea bronhodilatatoare cu cea antiinflamatorie.

Cercetările asupra acestor produși sunt încă la început și este greu de speculat asupra eficacității lor. Dar sunt noutăți clare în tratamentul alergiilor și ele pot reprezenta străpungeri importante, care să plaseze *Rhône-Poulenc Rorer* drept lider mondial în terapia astmului. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Un fruntaş naţional-ţărănist depune mărturie în faţa istoriei

• Maniu crede că nemţii sunt încă destul de tari • Mareşalul e îngrijorat, dar n-are curajul • Supărări cu piciorul stâng • Ştirbei pleacă în străinătate cu acordul lui Antonescu • Hitler şi colegul său Stalin = greşeala enormă din 1939 • Puţini comunişti nu sunt agenţi ai Siguranţei • Bunul simţ al doamnei general • Hitler a pierdut războiul de când l-a început • Dr. Lupu vede o singură soluţie: înlăturarea lui Antonescu • Lagărul şi geamantanul • Ce profesori pot face politică şi ce fel de politică

IOAN HUDIŢĂ: PAGINI DE JURNAL

Ioan Hudiţă s-a născut la 1/13 august 1896, la Bogdăneşti, în judeţul Suceava. Tatăl său, Vasile Hudiţă, era învăţător, iar mama sa, Maria, fiică de învăţător. După absolvirea şcolii din comuna natală, a urmat cursurile gimnaziului din Fălticeni şi apoi pe acelea ale Liceului Naţional din Iaşi. În timpul primului război mondial, deşi mobilizat pe front, a reuşit totuşi, cu stăruinţă, să-şi încheie studiile universitare, obţinând, în octombrie 1918, licenţa în drept, apoi licenţa în geografie şi, în iulie 1919, licenţa în litere şi filosofie, specialitatea istorie. A funcţionat ca profesor, la Liceul „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Chişinău, în anii şcolari 1919-1920 şi 1920-1921.

În decembrie 1919, prin concurs, a obţinut o bursă a Casei Şcoalelor pentru a-şi pregăti un doctorat peste hotare. A plecat la Paris, unde, începând din toamna anului 1921 şi până în 1927, când şi-a susţinut teza, şi-a pregătit un doctorat de stat. Teza principală poartă titlul Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Principauté de Transylvanie au XVII-e siècle, iar cea complementară: Répertoire des documents concernant les relations politiques entre la France et la Principauté de Transylvanie au XVII-e siècle. Teza a fost întocmită sub îndrumarea renumitului Charles Seignobos, iar comisia de doctorat a prezidat-o Emil Bourgeois. Hudiţă a obţinut calificativul „très honorable", iar tezele sale au fost publicate la Paris, în anii 1926 şi 1927.

Reîntors în ţară, începând cu 1 ianuarie 1928, a fost numit conferenţiar de istorie diplomatică la Universitatea din Iaşi, post pe care l-a ocupat până în toamna anului 1935. În 1930 şi 1931 a concurat pentru ocuparea catedrei de istorie modernă şi contemporană de la Universitatea din Iaşi, în concurenţă cu Andrei Oţetea, fără ca, în acei ani, vreunul din cei doi concurenţi să obţină postul. Până la urmă, acesta va fi ocupat de Andrei Oţetea. Mutat din toamna anului 1933 la Bucureşti, I. Hudiţă a continuat să predea la Iaşi încă doi ani, în paralel cu activitatea politică pe care a început să o desfăşoare în fostul judeţ Baia şi în Camera deputaţilor. Din 1931, el aderase, pentru a face politică militantă, la Partidul Ţărănesc al doctorului Nicolae Lupu, iar din 1932 a fost ales în mod repetat ca deputat. Începând din toamna anului 1935 şi până în 1938, a funcţionat la Academia de înalte studii industriale şi comerciale din Bucureşti, deţinând tot o conferinţă de istorie diplomatică, desfiinţată în timpul dictaturii regale, datorită poziţiei opoziţioniste a celui care o susţinea. În toamna lui 1939 a reuşit, totuşi, să fie numit la nou-înfiinţata Şcoală de arhivistică, unde a funcţionat ca profesor până în anul 1941.

Din toamna 1941, Ioan Hudiţă a fost inca-

drat la Facultatea de litere şi filosofie în calitate de conferenţiar de istorie diplomatică. A şi fost, după multe complicaţii, aşa cum se va vedea şi din cuprinsul paginilor de jurnal pe care le publicăm începând cu acest număr, titularizat ca profesor, în februarie 1944.

Între timp, începând din februarie 1934, Partidul Ţărănesc al d-rului N. Lupu fuzionase cu Partidul Naţional-Ţărănesc. Rămânând în relaţii foarte bune cu dr. N. Lupu, I. Hudiţă s-a apropiat foarte mult de Iuliu Maniu şi, totodată, s-a găsit într-o evidentă stare de tensiune cu grupul de fruntaşi naţional-ţărănişti care s-au alăturat lui Carol II (Armand Călinescu, M. Ghelmegeanu, M. Ralea, P. Andrei ş.a.).

Pe poziţie de opoziţie, ca fruntaş naţional-ţărănist, s-a găsit şi faţă de regimul legionar şi politica germanofilă a generalului şi apoi mareşalul Ion Antonescu. Fiind secretar general adjunct al Partidului Naţional-Ţărănesc (secretar general era Ghiţă Pop), care, potrivit unui „compromis istoric" realizat cu generalul Antonescu, în primăvara anului 1941, şi-a desfăşurat mai departe activitatea, dar numai la nivelul conducerii, întrerupând-o pe cea publică, Ioan Hudiţă, ca membru al Biroului Comitetului Executiv al P.N.Ţ., l-a secundat pe Maniu în cursul anilor de război în toate acţiunile întreprinse de acesta. În casa sa, de altfel, la 20 iunie 1944, s-a şi semnat actul de constituire al Blocului Naţional Democrat, alcătuit pe baza unei platforme antifasciste, general-democratice, din Partidul Naţional-Ţărănesc, Partidul Naţional Liberal, Partidul Social Democrat şi Partidul Comunist din România. După răsturnarea, la 23 august 1944, a regimului Antonescu, păstrându-şi funcţiile de secretar general adjunct, I. Hudiţă s-a implicat în activitatea partidului său, până la dizolvarea acestuia. În anii 1944 şi 1945, a fost ministru al agriculturii în cel de al doilea guvern Sănătescu şi în cabinetul condus de generalul N. Rădescu. În toamna 1946, a fost ales deputat, în ciuda acţiunilor de fals electoral ce fuseseră desfăşurate de forţele de stânga conduse de comunişti.

La 15 septembrie 1947 a fost eliminat din învăţământ, iar la 1 octombrie 1947 a fost arestat. Fără a fi judecat, a fost deţinut timp de opt ani şi două luni, în mod succesiv, la Văcăreşti, Craiova, iar din 1950 la Sighet, cu întreg lotul foştilor demnitari. A fost eliberat la 22 decembrie 1955, dar în toamna lui 1961 a fost din nou arestat şi supus cercetărilor până în iulie 1962, când a fost eliberat, fără a fi fost supus vreunui proces. Între timp, după reîntoarcerea sa de la Sighet, la 1 februarie 1956, fusese încadrat ca cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae

Un grup de fruntaşi ai P.N.Ţ. În rândul din faţă (de la stânga la dreapta): Costache Lupu, V. Madgearu, I. Hudiţă (x), dr. N. Lupu şi M. Ghelmegeanu

Iorga", unde a funcţionat până în vara anului 1959, când a fost pensionat. Ioan Hudiţă a încetat din viaţă la 21 martie 1982, la 85 ani.

Ca pensionar, a continuat să lucreze peste două decenii pe tărâm ştiinţific, preocupându-l aspectele de politică externă ale domniei lui Al. I. Cuza şi mai ales politica puterilor garante faţă de Principatele Unite. De altfel, în 1941 publicase un volum — Franţa şi Cuza Vodă. Lovitura de stat proiectată în 1863 — **consacrat aceleiaşi problematici. În paralel, timp de decenii, Ioan Hudiţă a ţinut un jurnal de însemnări zilnice, manuscris care cuprinde mii de pagini. A fost redactat cu multă minuţie, zi de zi, reprezentând o oglindă de extrem interes a cotidianului, datorat firește şi inteligenţei şi spiritului analitic al autorului. Evident că aceste însemnări zilnice, ca toate lucrările de acest fel, reflectă pe autorul lor, concepţiile şi opiniile, interesele şi în primul rând propria-i persoană, aflată necontenit în centrul relatărilor.**

Autorul rândurilor de faţă — timp de aproape o jumătate de veac, studentul şi apoi ginerele istoricului şi omului politic — s-a străduit să dea cea mai nimerită utilizare acestui izvor de întreaga însemnătate. A fost însă necesar să fie eliminate din cuprinsul paginilor reţinute pentru acest prim serial: notaţiile reprezentând rezumarea zilnică a ştirilor transmise de posturile de radio străine, cele referitoare la relaţii cu persoane lipsite de însemnătate, ca şi unele adjective considerate inoportune de către fiicele lui Ioan Hudiţă (respectiv, soţia şi cumnata mea), eliminarea lor neafectând însă cu nimic poziţia autorului faţă de o problemă sau alta. Toate aceste eliminări le-am semnalat prin trei puncte.

Primele patru episoade cuprind intervalul unei luni — 10 ianuarie-9 februarie 1944. În ele se reflectă situaţia României, ameninţată de invazia sovietică şi având totodată teritoriul înţesat de trupe germane. Activitatea şi opiniile conducerii Partidului Naţional-Ţărănesc (şi în primul rând ale lui Iuliu Maniu), pregătirea misiunii prinţului Barbu Ştirbei (Magazin istoric, **nr. 8-10/1991), poziţia mareşalului Ion Antonescu şi a lui Mihai Antonescu (inclusiv conţinutul unor audienţe ale autorului la cei doi conducători ai României din acea vreme), problema personală, dar îmbrăcând şi o evidentă coloratură politică, a semnării de către mareşal a decretului de titularizare ca profesor de istorie diplomatică a lui I. Hudiţă şi atmosfera ce domnea în acele zile în diverse medii politice şi culturale, toate se regăsesc în paginile** Jurnalului **care vor fi reproduse în paginile** Magazinului istoric.

Dan BERINDEI

1944

Luni, 10 ianuar. S-a întors Maniu în dimineaţa aceasta. Iau dejunul eu, el şi cu Ionel Pop, la Capşa. Maniu nu se simte prea bine. Îl necăjeşte mereu piciorul stâng, cu tot tratamentul îndelungat la care a fost supus, la Sibiu, la doctorul Sturza[1], prietenul său. L-am pus în curent cu situaţia militară de pe frontul rus şi cu marea îngrijorare a militarilor noştri despre soarta trupelor române din Crimeea şi Cotul Niprului! Maniu vede situaţia aproape la fel ca şi generalul [Gabriel] Negrei, în sensul că nemţii sunt încă destul de tari pentru a mai rezista un an, doi, iar anglo-americanii încă nepregătiţi pentru a se măsura cu ei. În privinţa unei păci separate, anglo-germane, el o consideră „cu totul exclusă". Londra a anunţat în cursul dimineţii că la Verona are loc în prezent procesul lui Ciano şi al celorlalţi fruntaşi fascişti, cari, în iulie, anul trecut, au votat contra lui Mussolini. Maniu crede că Ciano va fi condamnat la moarte!

Seara, radio. Ciano şi alţi patru fruntaşi fascişti au fost condamnaţi la moarte. Rămâne de văzut dacă nu vor fi graţiaţi de Mussolini. Londra crede că ei vor fi executaţi. Luptele din regiunea Reciţa-Viniţa au luat, în ultimele 48 de ore, o întorsătură f. gravă pentru nemţi. Presa germană e alarmată de noua situaţie şi susţine că Germania va pune totul în joc pentru a împiedica ruperea frontului în această regiune. În timpul acesta, aviaţia anglo-americană îşi continuă activitatea ei distrugătoare asupra Germaniei şi Italiei de Nord.

Marţi, 11 ianuar. A sosit în cursul nopţii şi Lupu[2], de la Arsura. Ca membru în Congresul bisericesc, el are acum mult de furcă cu alegerile de episcopi; sunt vreo patru eparhii vacante. Îl văd un moment, pe la ora 10, însă nu putem vorbi mai nimic, biroul şi sufrageria lui fiind pline de preoţi şi candidaţi la episcopie. Ne vom vedea mâine la dejun, la Mihai Popovici[3], unde va fi şi Maniu. E vorba să vină şi Mihalache[4]. După masă lucrez pentru curs, iar seara, radio. Ciano şi ceilalţi patru au fost executaţi prin împuşcare, în dimineaţa aceasta...

---

[1] Doctorul Marius Sturza, medic balneolog, profesor universitar.

[2] Dr. Nicolae Lupu (1876-1946), medic şi om politic, membru al Partidului Naţional Liberal (din 1907), preşedinte al Partidului Ţărănesc (1924-1926), la care aderase în 1918. În 1926, după fuziunea formaţiunii sale politice cu Partidul Naţional, a devenit vicepreşedinte al noului partid ce va purta numele de Partidul Naţional-Ţărănesc. În 1927 a părăsit acest partid, formând un nou partid ţărănesc; în 1934 a revenit în cadrul P.N.Ţ., din care s-a desprins din nou în 1946, formând Partidul Ţărănesc-Democrat.

[3] Mihai Popovici, om politic, publicist, fruntaş al Partidului Naţional, membru al Consiliului Dirigent din Transilvania, ministru în mai multe guverne naţional-ţărăniste şi unul din fruntaşii conducerii P.N.Ţ.

[4] Ion Mihalache (1882-1965), om politic, în acea vreme vicepreşedinte al Partidului Naţional-Ţărănesc.

Miercuri, 12 ianuar. După ora de curs trec pe la Hulubei[1] să văd dacă n-are vreo ştire în legătură cu semnarea decretului meu. Nu ştie nimic, însă nu e convins că Antonescu îl va semna, „ca legalist ce este"! Hulubei consideră situaţia militară de pe frontul rus drept f. gravă. El are informaţii că şi Antonescu „e realmente îngrijorat, dar că n-are curajul să se despartă de nemţi". Înainte de Anul Nou, Mihai Antonescu i-a spus lui Hulubei că nici el nu mai vede posibilă o victorie germană, dar e sigur că se va ajunge „la o pace de compromis, pentru a se putea salva Europa de bolşevism"! I-am răspuns lui Hulubei că se va convinge f. curând cât de mult se înşală... Iică!

La 12 ajung la Popovici, unde găsesc şi pe Mihalache. Maniu, Lupu şi Ghiţă Pop[2] au sosit după o jumătate de oră. Ţinem o şedinţă de birou de-o oră. După rapoartele lui Ghiţă Pop şi al meu, referitor la organizaţiile noastre judeţene, s-a trecut la analiza situaţiei externe. Mihalache spune că a cerut de două zile audienţă lui Antonescu, dar n-a primit nici un răspuns. Impresia lui este că Antonescu se fereşte să mai dea ochii cu el, dată fiind „situaţia militară dezastruoasă de pe front". Mihalache pare orientat în fine, destul de bine, în problema externă. Prăbuşirea Italiei şi înfrângerile germane de pe frontul rus i-au zdruncinat complect încrederea oarbă care o avea în aprecierile lui Antonescu. Cu ocazia Sfântului Ioan, el a fost vizitat de I.C. Petrescu[3], subsecretarul de stat la învăţământ, care i-a spus că şi Mihai Antonescu „nu mai crede în victoria nemţilor, dar că o pace separată anglo-germană e mereu posibilă". Mihalache i-a răspuns că până la Conferinţa de la Teheran credea şi el posibilă o astfel de pace separtă, însă că de-atunci încoace s-a convins şi el că aşa ceva nu mai este posibil. L-am felicitat pe Mihalache pentru ralierea lui la vederile biroului.

Lupu şi Popovici au ridicat chestiunea atitudinei noastre faţă de Antonescu. Lupu e aproape sigur că trupele noastre nu se mai pot trage din Crimeea şi din regiunea Kerci. El conjură pe Maniu „să facă ceva, împreună cu Dinu Brătianu, fie pe lângă rege, fie direct pe lângă mareşal, pentru a se pune capăt războiului cât timp ruşii n-au dat peste cap frontul german". Popovici şi Mihalache sunt de aceeaşi părere. Popovici susţine pe Lupu şi pentru motivul că el e convins că Turcia nu va intra în război nici de partea nemţilor şi nici a anglo-americanilor. El se bazează pe ceea ce-i spune mereu Tanröer[4] că ţara lui va rămâne neutră, indiferent de presiunile care se fac asupra ei „de ambele tabere". Ghiţă Pop reia teoria lui Negrei că războiul ar mai putea dura un an, poate chiar doi, întrucât nemţii sunt încă f. tari, iar anglo-americanii nu se pot măsura cu ei. El e de părere că frontul german, „chiar dacă se scurtează", e încă destul de puternic pentru a rezista ruşilor şi a împiedica pătrunderea lor pe teritoriul nostru. Maniu şi cu mine îl combatem energic, susţinând amândoi că ceea ce se întâmplă în momentul de faţă în regiunea Jitomir-Viniţa trebuie să ne dea serios de gândit, întrucât nemţii înşişi sunt f. îngrijoraţi de perspectiva spargerii frontului. În cazul acesta, toată aripa dreaptă a frontului german, de la Kiev până la Marea Neagră, ar fi ameninţată cu încercuirea. „Să nu uităm lecţia de la Stalingrad şi minciunile gogonate ale propagandei germane care respingea cu aroganţă toate ştirile Moscovei privitoare la starea jalnică a trupelor germane — am spus eu; astăzi situaţia e la fel: nemţii dezmint mereu, în timp ce ruşii se apropie de frontiera polonă şi română".

„Tare mă tem, zice Mihalache, că dl. Hudiţă are dreptate şi noi continuăm să dormim pe urechea că nemţii sunt invincibili". Maniu pune în curent biroul cu discuţiile sale cu Ştirbei[5], referitoare la plecarea acestuia în străinătate, în înţelegere cu Antonescu. După ultimele lui informaţii, Maniu spune că şi mareşalul începe a fi serios îngrijorat de slăbiciunea nemţilor, dar că el mai speră totuşi într-o pace separată germano-engleză. „Când se va convinge, nenorocitul de el, continuă Maniu, că şi această iluzie se va prăbuşi, atunci e de aşteptat din partea lui să devină mai rezonabil şi să ne putem înţelege cu el; vă pot spune un singur lucru, cu condiţia să păstraţi cea mai perfectă discreţie, că Ştirbei a obţinut deja o aprobare de principiu, din partea lui Antonescu, de plecare la Ankara şi de-acolo, mai departe; rămâne de fixat numai data plecării, pe care eu o doresc cât mai repede".

Cu aceasta s-a terminat discuţia şi-am trecut la masă...

Joi, 13 ianuar. După ora de curs plec cu Constantinescu-Iaşi[6] la Mihai Popovici să-şi încaseze ajutorul pe luna ianuar. De data aceasta, Popovici a fost politicos cu el. L-am întrebat cum vede el şi prietenii săi situaţia din Rusia şi ce cred ei despre scopurile Moscovei în legătură cu Polonia şi România. Constantinescu i-a răspuns f. bine că „deocamdată nu ştie nimeni ceva precis asupra scopurilor Moscovei faţă de aceşti doi vecini", pentru că presa sovietică tace şi refuză să intre în polemici cu cea germană. „Pentru un moment, continuă el, ziarele

---

[1] Horia Hulubei (1896-1972), fizician, profesor universitar, membru al Academiei Române, în acea vreme rector al Universităţii Bucureşti.

[2] Ghiţă Pop, fruntaş al Partidului Naţional-Ţărănesc; după asasinarea lui Virgil Madgearu (noiembrie 1940), a fost ales secretar general al P.N.Ţ.

[3] I.C. Petrescu (1892-1967), pedagog; profesor universitar, membru al P.N.Ţ.

[4] Supfi Tanröer, ministrul plenipotenţiar al Turciei la Bucureşti.

[5] Barbu Ştirbei, om politic, nepot al domnitorului Barbu Ştirbei.

[6] Petre Constantinescu-Iaşi (1892-1977), istoric, profesor universitar, membru al partidului comunist încă de la crearea acestuia.

germane atribuie Sovietelor tot felul de preocupări imperialiste, în scopul vădit de a slăbi alianța lor cu anglo-americanii; desigur, între Polonia și Uniunea Sovietică există vechi neînțelegeri teritoriale pe care le exploatează azi propaganda germană; cât despre raporturile ei cu România poziția partidului nostru este cunoscută atât în privința Basarabiei cât și a Bucovinei de Nord, regiuni românești vechi asupra cărora Sovietele nu au nici un drept; partidul nostru speră că ele vor renunța la pretențiile lor, de îndată ce un guvern democratic român va da asigurări Moscovei că țara noastră e decisă să păstreze bune raporturi și să nu facă parte din blocuri ostile ei". „Dacă partidul d-stră, i-a răspuns Popovici, va face o declarație precisă în acest sens, atunci el poate conta oricând pe colaborarea noastră care urmărim aceeași politică față de Uniunea Sovietică". L-am felicitat pe Popovici pentru această declarație, care confirmă tot ce-am spus eu, mereu, de ani de zile, atât lui Constantinescu-Iași cât și prietenilor săi.

În ce privește situația militară de pe front, Constantinescu se teme de-o eventuală înțelegere anglo-germană pe spatele rușilor. „Victoriile armatei sovietice, zice el, au alarmat burghezia engleză, care, totdeauna, de altfel, a căutat o înțelegere cu Hitler pe care l-a și ajutat, în scopul de-a canaliza imperialismul german spre Răsărit". I-am arătat că se înșeală, deoarece astăzi nu mai este nici un englez care să accepte o înțelegere cu un bandit ca Hitler. „Mai curând se poate Hitler înțelege cu colegul său Stalin, tot așa de bandit ca și el", zice în glumă Popovici. Constantinescu e convins că Stalin nu mai poate repeta „greșeala enormă din 1939". În drumul spre casă, Constantinescu m-a rugat să-i găsesc un ajutor de câteva mii de lei pentru el personal, întrucât n-are haine și nici un radio bun să poată asculta posturile străine. I-am promis să mă ocup de cazul său...

Vineri, 14 ianuar. Vorbesc la telefon cu Capverde[1]. Nici un răspuns de la Președinție în legătură cu decretul meu. Să așteptăm. Plec la 10 cu Maniu la Buftea, dar nu rămânem la dejun, deoarece el ia masa la Dinu Brătianu. Știrbei ne confirmă știrea că, în adevăr, Antonescu nu se opune în principiu la plecarea lui la Ankara și eventual și la Cairo, pentru a sonda pe anglo-americani asupra intențiilor lor față de noi, „însă nu se știe clar ce se va întâmpla pe frontul de răsărit". După Știrbei, situația pe frontul rus e f. gravă pentru nemți, lucru pe care-l recunoaște și Antonescu. „Într-o săptămână, două, i-a spus Antonescu, nu este exclusă o nouă retragere germană, pe Bug și Berezina, pentru a scurta frontul, părăsind definitiv linia Niprului, mult prea lungă". „Ce ne facem atunci cu trupele noastre din Crimeea?", l-a întrebat Știrbei. „Ele se vor retrage pe Bug pentru apărarea Odessei și Transnistriei, unde vor rămâne până ce Germania va lămuri raporturile ei cu Anglia", i-a răspuns Antonescu.

Acesta i-a spus în continuare că „retragerea trupelor germane nu e motivată de considerații militare, ci numai de considerații politice, Hitler fiind convins că numai așa poate speria burghezia engleză, să stea de vorbă cu el, ea neputând admite întinderea bolșevismului asupra Europei". Din modul cum a prezentat Știrbei conversația lui cu Antonescu, am înțeles că și el e convins că o înțelegere anglo-germană este încă posibilă din cauza primejdiei bolșevice. Maniu și cu mine i-am arătat din nou pentru ce Antonescu se înșală amar de tot în această chestiune, în care suntem amândoi convinși că nici Hitler nu crede. „În orice caz, în două, trei săptămâni vom fi lămuriți definitiv dacă acest lucru e posibil, ne-a răspuns Știrbei, căci până atunci vom ști precis dacă Hitler mai are vreo șansă de înțelegere cu Anglia". N-am mai insistat, întrucât Știrbei este un mare încăpățânat, cam plin de sine și nu-i place să fie contrazis. „Faceți cum credeți, i-a spus Maniu, eu unul vă spun că pierdem timpul degeaba, deoarece Anglia nu se va despărți niciodată de Statele Unite, oricât s-ar teme ea de Rusia Sovietică".

Ne-am despărțit de Știrbei într-o atmosferă cam rece. „E f. greu de lucrat cu oameni încrezuți cari nu cunosc problemele externe și le judecă după capul și interesele lor", mi-a spus Maniu, profund decepționat de conversația cu Știrbei. „Nu trebuie să fiți surprinși, i-am răspuns eu, teama de bolșevism e așa de mare, mai ales la acei cari au ceva avere, încât judecata lor e deformată și nu mai văd realitatea; vedeți cât avem de furcă și cu unii dintre prietenii noștri de partid". Maniu a oftat adânc, în sens că mă înțelege perfect, dar a preferat să tacă. L-am lăsat la Dinu Brătianu, iar eu m-am dus acasă...

Sâmbătă, 15 ianuar. Dejun la Capșa cu Maniu, Ionel Pop, Negrei, Mihai Popovici, Ghiță Pop, A. Leucuția[2], Ilie Lazăr[3] și Sachi Boilă[4]. Lupu e mereu ocupat cu alegerile de episcopi. Se discută mult noua temă a propagandei germane; retragerea pe frontul rus pentru a putea ajunge la o înțelegere cu Anglia, speriată de prea marea victorie a Sovietelor. Mihai Popovici și Ghiță Pop se arată dispuși să ia în serios problema unei păci separate, anglo-germană, lucru care-l irită pe Maniu destul de mult. El îi repede pur și simplu, spunându-le să înceteze „cu astfel de fantezii copilărești". Negrei susține că înțelegerea

---

[1] Funcționar la Ministerul educației naționale.

[2] Aurel Leucuția, jurist, secretar al Consiliului Național Român din Transilvania, fruntaș al Partidului Național și apoi al P.N.Ț., deputat (1928-1930 și 1932-1933).

[3] Ilie Lazăr, avocat, fruntaș al P.N.Ț.

[4] Zaharia sau Zachi Boilă, directorul oficiosului național-țărănesc *România nouă*, fruntaș al P.N.Ț., nepot al lui I. Maniu.

anglo-germană e posibilă, însă numai cu condiția retragerii lui Hitler de la conducerea țării, iar cât despre înfrângerea nemților pe frontul rus, el e convins că ea n-are nimic politic la baza ei, ei fiind bătuți pur și simplu și siliți să scurteze frontul. Aceasta e și convingerea mea și a lui Maniu. Negrei dă mare importanță ofensivei ruseşti din sectorul nordic, unde, probabil, rușii urmăresc eliberarea Leningradului. În ce privește frontul din Italia, Negrei bănuiește o debarcare apropiată în regiunea Romei a anglo-americanilor, bazat pe faptul că ei bombardează în ultimul timp, fără întrerupere, Cetatea eternă și împrejurimile ei...

Duminecă, 16 ianuar. Văd în cursul dimineții pe d-rul Angelescu[1], pe care-l găsesc singur. E f. îngrijorat de situația de pe frontul rus. El nu mai vede nici o scăpare pentru armata noastră din Crimeea și critică pe Antonescu cu aceeași asprime ca și noi pentru că nu retrage armata pe Nistru și nu pune capăt războiului. E tot așa de convins ca și mine că este exclusă orice pace separată anglo-germană, cât timp nu se retrage Hitler. Se exprimă în termenii cei mai elogioși la adresa lui Maniu și nu vede altă soluție decât un guvern de uniune națională sub președinția acestuia. Critică în termeni vehemenți pe Tătărescu[2], pe care-l consideră mai vinovat de situația de azi decât chiar Carol al 2-lea, pentru a-l fi acoperit și ajutat „în politica lui criminală". Angelescu e fericit că Dinu Brătianu se înțelege atât de bine cu Maniu, „mare patriot, cap luminat, singurul care mai poate salva țara de la dezastrul care ne amenință". Mă felicită că sunt „colaboratorul unui astfel de om, providențial". Prin dărnicia lui de complimente la adresa noastră, bietul Angelescu speră să i se ierte tot sprijinul care l-a dat și el, atâta timp, ticălosului de Carol, făcând parte din guvernele lui Tătărescu și acceptând postul de consilier regal până la detronarea lui [Carol II].

Seara, la 7, ne ducem la familia Tudor Ionescu[3]. E prezentă și d-na Șteflea. Soțul ei[4] este în inspecție pe front; a plecat ieri noapte. Ieri dimineața el a avut o lungă conferință cu Antonescu și cu mulți colegi din [Marele] Stat Major. D-na Șteflea nu știe ce-au discutat și nici ce măsuri s-au luat. Ea a înțeles însă de la soțul ei că situația militară e f. serioasă pe frontul rus și că el speră într-o înțelegere apropiată anglo-germană pentru „a se face zid comun contra bolșevismului". I-am explicat pentru ce această ultimă invenție a propagandei germane e absurdă, întrucât ea urmărește să găsească o explicație onorabilă pentru înfrângerea continuă a armatei germane. „Antonescu susține în ultimul timp, i-am spus eu, că nemții se retrag mereu, nu pentru că sunt bătuți, ci pentru a speria pe englezi cu primejdia bolșevizării Europei, în cazul prăbușirii frontului german". „Această explicație e pur și simplu ridicolă, mi-a răspuns d-na Șteflea; mă întreb cum poate un om serios să creadă așa prostii!" Am felicitat-o pentru bunul ei simț, asigurând-o că i-am spus purul adevăr, fără să-i pot preciza sursa informației mele. Ionescu Tudor, care a asistat la discuția noastră, de obicei rezervat, a fost nevoit să recunoască și el că „în adevăr situația devine îngrijorătoare dacă la conducerea statului se află oameni atât de naivi". „Fii sigur, dragul meu, i-a răspuns d-na Șteflea, că Ilie al meu nu poate fi prostit cu astfel de naivități". „Ar fi de dorit, i-am spus eu, și de aceea aștept cu nerăbdare să văd ce va zice el despre această explicație a înfrângerii germane, când va reveni în Capitală".

Am ascultat apoi împreună, la radio Londra, Berlin și Moscova, știrile despre mersul războiului pe diferitele fronturi... D-na Șteflea și Ionescu T. sunt amândoi furioși pe americani pentru ajutoarele masive date rușilor, fără care, aceștia n-ar fi putut rezista.

Luni, 17 ianuar. Lucrez la Biblioteca Academiei toată dimineața. Vorbesc într-o pauză cu Al. Elian[5] și cu Damian Bogdan[6]. Mă surprinde faptul că și ei cunosc teza lui Antonescu privitoare la înfrângerea armatei germane pe frontul rus. Îi întreb de unde știau ei acest lucru. „De la generalul [Radu R.] Rosetti"[7], mi-a răspuns Elian. Însă nici el și nici Bogdan nu iau în serios această explicație. Le-am explicat și lor, în câteva cuvinte, absurditatea acestei teze și am făcut haz de halul în care au ajuns bieții nemți...

Marți, 18 ianuar. S-au terminat alegerile de episcopi, așa că azi e liber în fine și Lupu. Maniu e plecat din nou la Sibiu, pentru a-și continua tratamentul cu piciorul. Iau dejunul cu Lupu, la familia Răutu[8]. Pe la ora 12 am stat de vorbă, la Răutu, cu baronul Neuman, marele patron al industriei de stofe de la Arad. Răutu funcționează în calitate de comisar al guvernului pe lângă societatea lui Neuman. Am profitat de ocazie, ca să-l rog pe Neuman dacă nu poate da un ajutor lui Constantinescu-Iași. A acceptat imediat, dând dispoziții lui Răutu să treacă mâine dimineață la 9 pe la delegatul

---

[1] Dr. Constantin Angelescu (1869-1947), fruntaș al Partidului Național Liberal, în mai multe rânduri ministru al educației naționale.

[2] Gheorghe Tătărescu (1886-1957), fruntaș al Partidului Național Liberal, în mai multe rânduri prim-ministru și ministru, viceprim-ministru și ministru de externe în perioada 1945-1947 (vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1993).

[3] Theodor V. Ionescu, profesor universitar de fizică, membru al Academiei Române.

[4] Generalul Ilie Șteflea (1888-1946); despre viața și cariera sa, vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1979 și 1/1991.

[5] Alexandru Elian, istoric, bizantinolog, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române.

[6] Damian P. Bogdan, istoric, slavist, profesor universitar.

[7] Generalul istoric Radu R. Rosetti (1877-1949), membru al Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 11,12/1986, 1-3/1987, 10-12/1989, 1-3/1990).

[8] Mihai Răutu, avocat, membru al P.N.T.

întreprinderii de la București, Beiliș, și să ia 20 000 lei. „Îi dau acest ajutor, a spus Neuman, nu pentru că e comunist, ci numai pentru calitatea lui de intelectual, căci față de mișcarea lui nu am decât dispreț; de altfel, de la acești oameni nu te poți aștepta la nici o recunoștință". „Cred, am adăogat eu, că el e dintre puținii comuniști sinceri și care nu e agent al Siguranței".

Am schimbat apoi câteva cuvinte despre politica externă. Ca evreu, el detestă pe Hitler și nu are decât dispreț față de mișcarea lui. E convins că Germania va pierde războiul „poate chiar anul acesta", iar cât despre primejdia bolșevizării Europei, el o consideră „o simplă bazaconie hitleristă". Suntem amândoi de acord că anglo-americanii, la sfârșitul războiului, vor fi destul de tari pentru a sili Sovietele să stea liniștite între frontierele lor și să nu umble după noi cuceriri. Neuman a plecat pe la 12.30.

La unu și ceva a sosit Lupu, însoțit de fratele său, Costache. Răutu l-a oprit și pe el la masă. Cu alegerile lui de episcopi, Lupu nu mai e în curent cu situația politică de-aproape 10 zile. Află de la noi că rușii au dezlănțuit o nouă ofensivă de mari proporții și-n sectorul nordic, probabil pentru eliberarea Leningradului. Face mare haz de teoria lui Antonescu că nemții se retrag pentru a speria pe englezi. „Și-a găsit în englezi, zice el, oamenii cari să se sperie de victoriile ruseşti; Hitler și Antonescu trebuie să fie curat nebuni ca să creadă așa ceva; de când nemții au bombardat Londra și le-au cauzat atâtea stricăciuni, fără să mai vorbesc de pierderile lor navale de pe urma submarinelor germane, englezii au atâta ură în contra lor, încât sunt convins că ar fi fericiți să-i vadă pe ruși cucerind toată Germania și s-o stăpânească 10,20 de ani".

L-am felicitat pe Lupu pentru logica raționametului său. Cu instinctul său puternic, el reușește să găsească o orientare justă chiar și atunci când îi lipsesc informațiile necesare. Pentru el, „Hitler a pierdut războiul de când l-a început și și-a legat soarta de imbecilul de Mussolini și de imperialiștii japonezi. În ce ne privește pe noi, continuă Lupu, eu nu văd decât o soluție, înlăturarea lui Antonescu prin orice mijloc și aceasta cât mai repede posibil". Răutu și soția sa se uită cam speriați la Lupu, dar nu îndrăznesc să-l contrazică, mai ales că eu apăr punctul său de vedere, susținând că așa vede situația și Maniu și orice român cu simțul realității.

Seara, radio. Rușii avansează vertiginos în sectorul Leningrad. Lupte mari pe restul frontului, în regiunea Pripet și Nicopol, mai ales. La Kerci, trupele noastre luptă din greu.

Miercuri, 19 ianuar. După ora de curs, plec cu Constantinescu-Iași, la Răutu, care-i dă cei 20 000 lei de la Neuman. Constantinescu continuă să se teamă de o pace separată anglo-germană, pe spatele Sovietelor. Nu știu dacă crede sincer acest lucru, ori e o tactică, adoptând o teză comodă care nu-l pune rău cu regimul lui Antonescu, atât pe el cât și pe prietenii lui. Metoda aceasta o mai folosesc și alții, șireți, în special pretinși intelectuali iepuri de două hotare. I-am repetat lui Constantinescu ceea ce spun la toți, că o înțelegere anglo-germană, separată, este o simplă gogoriță a propagandei hitleriste. El e fericit însă pentru ajutorul care l-a primit și ne asigură, pe Răutu și mai ales pe mine, de recunoștința lui eternă...

Joi, 20 ianuar. După ora de curs, trec pe la minister să văd ce mai este cu decretul meu. Încă nimic. Drăgănescu[1] îmi spune că de la Președinție i s-au cerut acum trei zile, lui Petrovici[2], la telefon, unele explicații în legătură cu dosarul meu, dar că el nu știe ce-a răspuns el. Capverde nu cunoaște nici el răspunsul telefonic al ministrului. Încep să fiu îngrijorat. Nu pot întreba pe Petrovici, căci el lipsește azi de la minister. La ora 6 îmi telefonează Hulubei să trec imediat pe la Rectorat pentru a-mi citi adresa Președinției prin care anunță Universitatea că Antonescu a refuzat să-mi semneze decretul de titularizare. Am primit atâtea lovituri în viață și mi s-au făcut atâtea nedreptăți, încât una în plus nu mai contează! Când am ajuns la Hulubei, am găsit și pe Ionescu Tudor și pe Grigore Popa[3], primul, cu probleme de economat, al doilea cu chestiuni de facultate, fiind decan la Medicină. S-au mirat toți trei de sângele rece cu care am primit vestea citind rezoluția mareșalului pusă pe decretul meu. Am citit-o cu gals tare, ca s-o audă și Popa și Ionescu. Ei au comentat-o primii, găsind-o amândoi mai mult decât absurdă, ea fiind pur și simplu ilegală. Respingerea decretului îmi dă dreptul să fac un proces din moment ce toate formele legale sunt îndeplinite. Hulubei e de părerea lor, cu atât mai mult cu cât nesemnarea decretului reprezintă „O știrbire a autonomiei universitare", zice el. „La adresa Președinției, continuă Hulubei, eu voi răspunde chiar mâine în scris, că nesemnarea decretului este o ilegalitate și-n același timp și-o gravă atingere a autono-

---

[1] Funcționar la Ministerul educației naționale.

[2] Ioan Petrovici (1882-1972), filosof, profesor universitar, membru al Academiei Române, ministrul culturii naționale și al cultelor.

[3] Grigore Popa (1892-1948), medic, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române.

miei universitare, lucru pe care eu ca rector nu-l pot admite; argumentarea mareşalului că Hudiţă face politică nu stă în picioare; drepturile lui în învăţământ, e una, iar politica lui e cu totul alta; statul are la dispoziţie alte mijloace de a-l sancţiona pentru politica lui ilegală; nu poate fi sancţionat pentru ea cu măsuri privind situaţia lui în învăţământ; dacă nu i se semnează decretul, eu voi demisiona pe această chestiune".

Popa l-a felicitat pentru atitudinea pe care vrea s-o ia, întrucât „este perfect logică", însă el crede că nu este cazul de-a provoca un scandal, care nu este nici în interesul Universităţii şi nici al meu personal. „Cea mai bună soluţie, continuă el, este să-l vezi mai întâi pe Mihai Antonescu, ca şef de guvern, să-i explici poziţia delicată în care se pune mareşalul dacă persevereză în hotărârea lui, să-i atragi atenţia asupra consecinţelor, un proces zgomotos pe care îl va pierde sigur, demisia ta de la Rectorat şi probabil şi a lui Petrovici, întrucât nici el nu poate admite încălcarea autonomiei universitare; paralel cu demersul tău, eu sunt de părere că şi amicul Hudiţă ar trebui să ceară audienţă atât lui Ică cât şi mareşalului pentru a le explica poziţia sa; în felul acesta, i se face un serviciu şi mareşalului care, desigur, aşa cum este el obişnuit să ia măsuri pripite, nu s-a gândit la toate aceste consecinţe; în orice caz, în locul tău şi al lui Hudiţă, eu aşa aş proceda".

Ionescu T. a susţinut cu tărie că propunerea lui Popa este cea mai bună. Hulubei a acceptat-o. Ca unul care sunt în cauză, am găsit această soluţie ca cea mai potrivită, cu atât mai mult cu cât n-am niciun interes să se facă scandal în jurul titularizării mele şi să mă văd angajat într-un proces cu Preşedinţia Consiliului. „De altfel, a spus Popa, prietenul nostru Hudiţă a obţinut astăzi un mare succes moral care-i va servi enorm în cariera lui politică, un adevărat certificat de bună purtare civică, de la şeful dictaturii militare de azi, care recunoaşte public opoziţia lui dârză faţă de ea; orice intelectual român ar fi mândru să poată avea un astfel de certificat!" „Acum îmi dau seama, a spus râzând Hulubei, că mareşalul este cel mai bun prieten al amicului Hudiţă, din moment ce i-a dat un aşa certificat de bună purtare civică"...

Hulubei mi-a dat acasă adresa Preşedinţiei pentru a o copia şi să i-o duc mâine dimineaţă la Rectorat, la ora 9. După ce i-am citit-o Milicăi[1] şi fetelor noastre[2], interesant că şi ele au făcut aceeaşi remarcă, exact ca şi Gr. Popa, că „rezoluţia mareşalului reprezintă o mare onoare pentru mine". Le-am răspuns că în regimul de azi „astfel de onoruri pot fi prefaţa unei trimiteri în lagăr". „Cu atât mai bine, a spus Milica, în felul acesta va vedea toată lumea cât respectă regimul de azi libertatea şi dreptatea cetăţenilor". „Toate f. bune, i-am spus eu, însă n-ar fi rău ca mâine dimineaţă să-mi pregăteşti o valiză cu lucrurile necesare unui lagăr".

Am copiat apoi pentru jurnalul meu adresa Preşedinţiei:

Preşedinţia Consiliului de Miniştri
Direcţia Relaţii cu Departamentele

Bucureşti, 20 ianuar 1944
Confidenţial

Domnule Rector,

Conform dispoziţiei domnului mareşal Antonescu, avem onoarea a vă ruga să binevoiţi a lua la cunoştinţă de următoarea rezoluţie privitoare la numirea domnului Ion Hudiţă ca profesor la Facultatea de litere din Bucureşti: „Decretul care mi se propune este o primă de încurajare care se dă celor care calcă legile de ordine în stat. Statul era pe punctul să se prăbuşească şi din cauza anarhiei în care fusese aruncat şi tineretul, de dezordinea politică care domnea şi, în unele cazuri, şi de morala care stăpânea corpul profesoral şi Universitatea. Pentru a pune capăt sistemului care a turburat statul, de la sat până la Universitate, am interzis acţiunile politice şi am prevăzut sancţiuni în contra acelor care se abat. Mulţi au suferit de asprimea acestor legi, pe care, nu cu inimă uşoară am fost silit să le fac, fiind cerute de imensa majoritate a acestei ţări. Dovada o face faptul că ţara a aplaudat la luarea acestor măsuri şi nu a murmurat. Dovada este făcută mai ales de faptul că ţara a intrat în ordine. Unul dintre puţinii cari au sfidat cu îndrăzneală aceste legi este domnul Hudiţă. Dacă aş trece justiţiei dosarul d-sale, ar ajunge la puşcărie, nu la catedră. Dl. Hudiţă a avut de ales între catedră şi politică. A ales şi una şi alta. Pentru ordinea în stat, aceasta nu se poate deocamdată. Oamenii conştienţi nu pot face în aceste timpuri decât o singură politică, aceea naţională. Azi nu mai putem fi împărţiţi între naţionalişti, ţărănişti, cuzişti, codrenişti, comunişti etc. Astăzi trebuie să fim toţi români şi numai români. O singură ideologie, aceea a muncii nu a luptei de dezbinare între fraţi. Este regretabil că dl. Hudiţă nu a înţeles acest imperativ suprem pe care naţia l-a impus de la rege la soldat, de la profesor la elev, de la ţăran la orăşean. Pentru un principiu elementar de dreptate, nu pot

[1] Emilia Hudiţă (1900-1989), soţia lui I.Hudiţă.
[2] Ioana (n. 1922) şi Teodora-Ana (n.1928), fiicele lui I. Hudiţă.

răsplăti pe dl. Hudiță pentru că are curajul ca, la adăpostul a doi oameni pe care știe că-i stimez pentru serviciile aduse în trecut statului, să facă ceea ce face, pe când alți colegi sau elevi ai d-sale au mers la temniță sau la lagăr pentru greșeli similare.

Secretariatul va comunica rezoluția d-lui Petrovici și Universității".

Primiți, vă rugăm, d-le rector, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar general
ss Ion A. Rădulescu

Subdirector general
Gr. A. Bassarabescu

Deci, după Antonescu, profesorii pot face politică alături de el, făcând parte din guvern, ca Petrovici, Mihai Antonescu, Fințescu[1] de la Drept, Aleseanu[2], guvernatorul Transnistriei, Bagdasar[3], administratorul Casei Școalelor, I.C. Petrescu, subsecretar de stat la învățământ etc., etc. sau ca Gh. Brătianu, care-i susține politica lui externă, însă eu, care fac politică alături de Maniu și Lupu și nu-i admit politica lui de dictatură, nu am acest drept! Unde-i logica lui? Aștept să-l văd pe el și pe Ică pentru a-i întreba acest lucru. Vorbește de dezordine și anarhie în țară, făcând aluzie la tineretul legionar și la profesorii cari au sprijinit această mișcare. Ce legătură este între politica mea corectă, deschisă, în slujba democrației și-a națiunii și cea a foștilor săi colaboratori și prieteni, legionarii, cari au conspirat în contra lui și l-au atacat cu armele, căutând să facă jocul nemților în detrimentul intereselor țării? E tot una, d-le Antonescu?... ■

(Va urma)

[1] Ioan Fințescu, jurist, profesor universitar, ministru la departamentul economiei naționale.

[2] Gheorghe Alexianu, profesor universitar, guvernator al Transnistriei.

[3] Nicolae Bagdasar, filosof, profesor universitar.

MIHAI ANTONESCU

(Urmare din p. 20)

Gheorghe; 12. Grigorescu Mircea; 13. Grigorescu Horia; 14. Ilcuș Petre; 15. Lecca Gheorghe; 16. Lugoșanu Ion; 17. Meitani Gheorghe; 18. Meitani Radu; 19. Neguș Aurel; 20. Niculescu Buzești; 21. Niculescu Eugen; 22. Otetelișanu Alexandru; 23. Papacostea Petre; 24. Pop Valer; 25. Rădulescu Ilie; 26. Sofronie Gheorghe; 27. Șeicaru Pamfil; 28. Vântu G.I.; 29. Veniamin Virgil; 30. Vlădescu Ovidiu.

V. *Secțiunea juridică:* 1. Antonescu Eftimie; 2. Antonescu Ervin; 3. Costin Alexandru; 4. Fințescu Ion; 5. Gerota D.D.; 6. Meitani Radu; 7. Nedelcu Gheorghe; 8. Otetelișanu Alexandru; 9. Popescu Spineni Ilie; 10. Sofronie Gheorghe; 11. Mardare Socrate, colonel; 12. Veniamin Virgil; 13. Vulcan C.; 14. Vântu G.I.; 15. Vlădescu Ovidiu.

VI. *Secțiunea economică:* 1. Ing. C. Bușilă, ministrul lucrărilor publice; 2. Antipa Grigore; 3. Antonescu Eftimie; 4. Bădulescu Victor; 5. Bulgaru Valeriu; 6. Christu I.; 7. Cornățeanu N.; 8. Gerota D.D.; 9. Gociman Aurel; 10. Hanganu Mihail; 11. Ionescu Sisești Gheorghe; 12. Lapedatu Ion; 13. Leon Gheorghe; 14. Nasta M.; 15. Sterian Paul; 16. Strat Gheorghe.

VII. *Secțiunea financiară:* 1. General N. Stoenescu, ministrul finanțelor; 2. Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Ministerul finanțelor; 3. Bădulescu Victor; 4. Lapedatu Ion; 5. Nasta M.; 6. Leon Gh.

Secțiunea politică și Secțiunea juridică se vor întruni joi, 18 iunie, ora 11, la Președinția Consiliului; Secțiunea economică se va întruni joi, 18 iunie, ora 21, la Ministerul afacerilor străine; Secțiunea financiară se va întruni joi, 18 iunie, ora 19, la Ministerul finanțelor.

Ședința se ridică la ora 14.45.

stenografi: D. Fierăescu, N. Dumitrescu ■

CLIO ANUNȚĂ

VERONESE

În luna iunie 1989 a început prima fază a operației de restaurare a *Nunții din Cana*, pictură semnată de Paolo Veronese (1528-1588). Ea s-a încheiat la începutul anului 1991, după cum aflăm din revista *L'Express*. Tabloul a fost debarasat de adăugările ulterioare, menite să acopere distrugerile provocate de curgerea timpului sau de acțiunea oamenilor. În cea de a doua fază a restaurării pictura urmează să fie acoperită cu un vernis protector, conceput în așa fel încât să permită intervenții ulterioare ale restauratorilor. Operația se execută sub ochii celor 15 000 vizitatori care trec zilnic prin Muzeul Luvru, pentru a admira cea mai mare pânză pe care acesta o adăpostește: 7 m pe 10 m. Cheltuielile foarte mari pentru restaurare au fost suportate de firma multinațională - originar britanică -, Imperial Chemical Industries. Să mai adăugăm că în timpul restaurării a ieșit la iveală capul unui călugăr, pictat pe o bucată de pânză și lipit ulterior. S-ar putea să fie vorba despre portretul starețului de la San Giorgio, ales în 1564, și adăugat după ce tabloul era deja instalat pe perete.

Istoria acestei pânze a fost foarte agitată. Smulsă de Napoleon în timpul campaniei sale din Italia de pe zidul refectoriului mănăstirii San Giorgio-Maggiore - pentru care fusese pictată în 1562-1563 - nu a fost restituită după căderea Imperiului. Franța a trimis în schimb un tablou semnat de Le Brun. Pentru a fi transportată, *Nunta din Cana* a fost pur și simplu tăiată în două. În timpul războiului franco-prusian din 1870, a fost evacuată în portul Brest de pe malul Atlanticului, iar în vremea celui de-al doilea război mondial a călătorit prin toată țara, din castel în castel, pentru a scăpa de jaful nazist.

D.M.

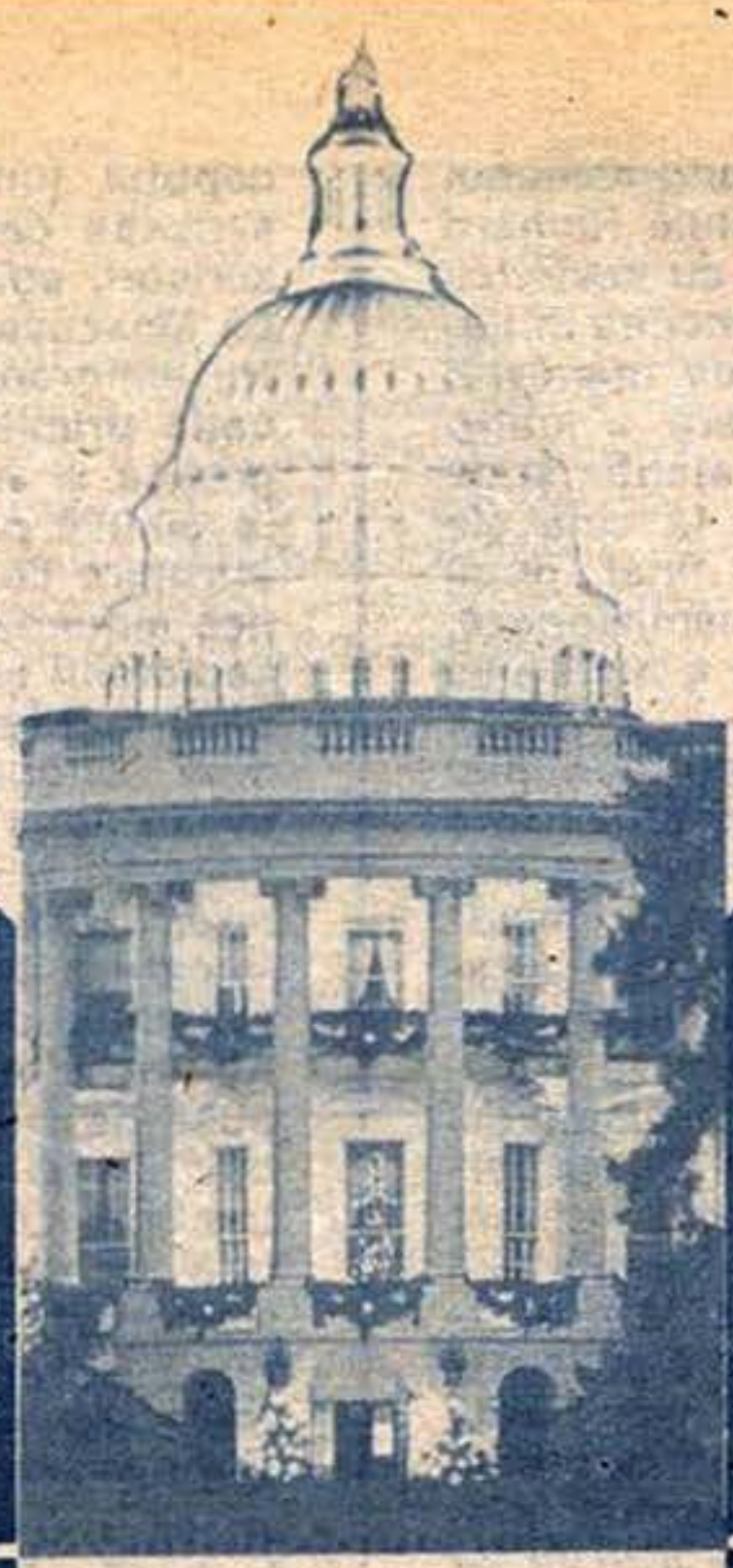

Anii '70

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

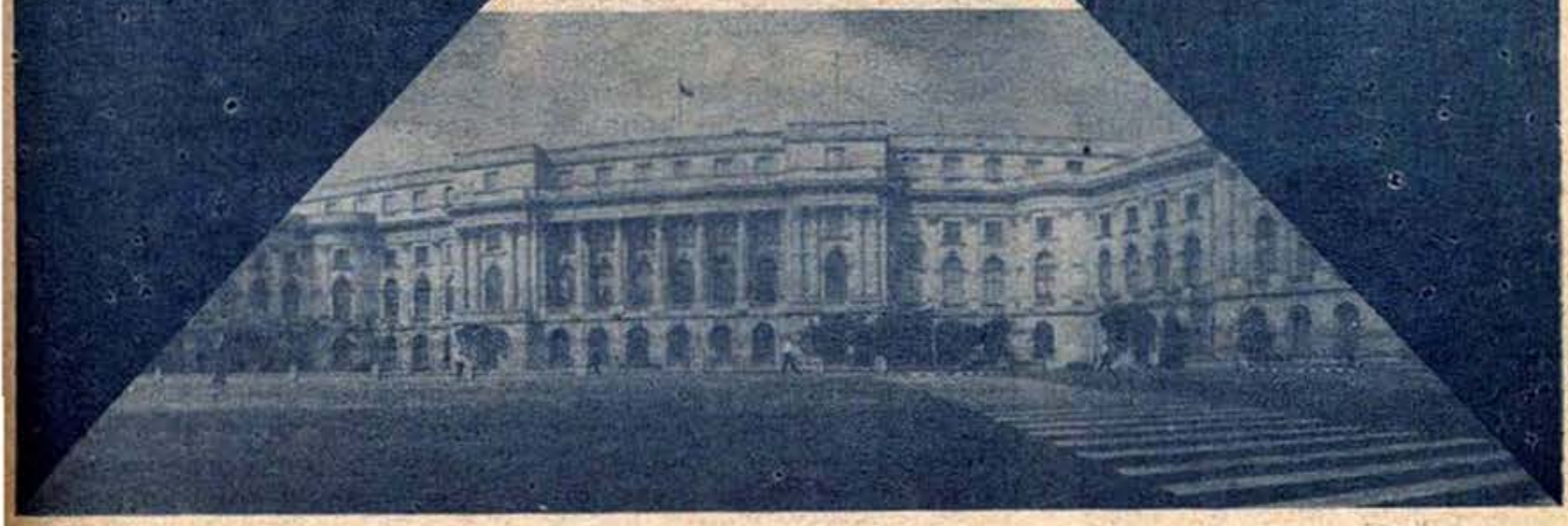

Amendamentul inițiat de congresmenul Jackson l-a înfuriat pe președintele Richard Nixon. Acesta dorea să trateze cu sovieticii în problema dezarmării și o asemenea inițiativă îi bloca orice posibilitate de manevră. Curând însă, dezvoltarea pe care a luat-o „afacerea Watergate" l-a abătut atenția și de la problemele dezarmării și de la cele ale comerțului internațional. Iar în final, după cum se știe, el a fost silit să demisioneze, căpătând în schimb garanția de a nu fi pus sub acuzare.

În vremea aceasta, Ceaușescu continua organizarea țării, a partidului comunist și a tuturor sectoarelor vieții sociale într-un sistem al piramidei puterii totalitare. În acest sistem se încadra și „politica de rotire a cadrelor". În martie 1974, într-o ședință a Comitetului Central, a hotărât înlocuirea Prezidiului permanent, până atunci organul cel mai puternic al partidului, cu un Birou permanent — format din cinci membri —, care nu mai era responsabil în fața Comitetului Central. Totodată, Ion Gheorghe Maurer — cel care dăduse un fel de distincție guvernărilor lui Dej și Ceaușescu, dar în fața căruia ultimul suferea, potrivit confesiunii făcute de Corneliu Bogdan, de „un complex de inferioritate" — a fost schimbat din funcția de prim-ministru.

După demisia lui Nixon, noul președinte, Gerald Ford, s-a întâlnit cu ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrânin. Acesta l-a asigurat că Moscova putea garanta verbal emigrarea a 55 000 evrei în fiecare an, dar nu se putea angaja și în scris. La 20 septembrie 1974, Ford l-a informat pe congresmenul Jackson despre promisiunea lui Dobrânin. Jackson a cerut un act scris. În luna care a urmat, președintele, secretarul de stat, ambasadorul și congresmenul au încercat să ajungă la un compromis. La începutul lunii octombrie, Kissinger a avut senzația că au reușit. Printr-un schimb de scrisori, sovieticii l-au asigurat pe Jackson, că Moscova nu va reintroduce obligația pentru emigranți de a plăti o sumă pentru educația primită, nu va face discriminări geografice și va permite plecarea evreilor până la 60 000 pe an. Jackson a acceptat, într-o întrunire cu Ford, în Salonul Oval, să modifice amendamentul său spre a-i permite președintelui să acorde U.R.S.S. clauza națiunii celei mai favorizate pentru 18 luni, dacă primea asigurări din partea sovieticilor că aveau să-și schimbe atitudinea în problema emigrărilor. Numai că, imediat după întrunire, Jackson a ținut o conferință de presă, la care a anunțat că el a înțeles că vor emigra anual din U.R.S.S. 60 000 evrei. Furia lui Kissinger era motivată, căci convenția impusă de ruși cerea să nu se facă nimic public și mai ales cifra emigranților. La 26 octombrie, Gromâko i-a trimis o notă particulară lui Kissinger, în care îl acuza de „distorsionarea poziției sovietice" și afirma că după părerea lui, numărul solicitărilor de emigrare era în scădere, nu în creștere. Eforturile Administrației de a realiza destinderea în relațiile cu U.R.S.S. au primit încă o lovitură din partea senatorului democrat Adlai Stevenson, care a cerut limitarea creditelor acordate țărilor comuniste. Deși această măsură lovea și în interesele României, Ceaușescu a profitat din plin de eșecul negocierilor sovieto-americane. Să vedem cum, **făcând în continuare apel la cartea istoricilor americani Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney,** Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990).**

Moscova trece înaintea Bucureștiului

Bogdan s-a zbătut în continuare pentru ca România să obțină clauza națiunii celei mai favorizate. A reușit să stabilească contacte chiar și cu cei mai conservatori congresmeni, dar nu și cu influenta confederație sindicală AFL-CIO. Aceasta devenise principalul oponent și dorea să se mențină taxele discriminatorii asupra exporturilor românești. Diferențele de taxe vamale între produsele venite din țări care beneficiau de clauză și cele exportate de țările lipsite de ea sporiseră foarte mult; în 1973, în cazul primelor, încălțămintea era taxată cu 5%, pentru țările fără clauză cu 20%; în cazul produselor din lână, diferența era de 60% (respectiv 15% și 75%). Eforturile lui Bogdan erau sprijinite de David Rockefeller, Walter Mondale și Edward Brooke. Rockefeller declara în *New York Times* că a fost foarte încântat de vizita sa în România. Peste patru zile, senatorii Mondale și Brooke au inițiat o nouă lege, care îl autoriza pe președinte să negocieze un acord comercial prin care se acorda clauza și României. Totuși, Bogdan știa că erau puține șanse ca legea să treacă. Așa încât a elaborat o nouă cale de atac. A cerut o întrevedere cu Kissinger, pentru a discuta un acord comercial pe termen lung. Un asemenea acord convenea foarte mult oamenilor de afaceri occidentali, pentru că era un semnal că ambele țări erau hotărâte să respecte relațiile comerciale și existau garanții legale pentru a face afaceri cu monopolurile de stat din țările comuniste. Iar pentru acestea din urmă, acordurile comerciale pe termen lung ofereau avantajul de a se ajusta foarte bine cu planurile cincinale.

Nu dispunem de documente despre întrevederea dintre Kissinger și Bogdan. Judecând după faptul că un asemenea acord s-a încheiat între cele două țări abia în 1976, putem presupune că Kissinger i-a spus lui Bogdan

că nu era momentul atunci să se încheie separat cu România un astfel de act.

Interesul senatorului Mondale de a promova comerțul cu România era dictat și de dorința lui Control Data Corporation — care-și avea sediul în statul său, Minnesota — de a pătrunde pe piața românească. La 4 aprilie 1973, reprezentanții corporației și cei ai Ministerului construcțiilor de mașini din România au semnat la București acordul pentru realizarea unui *joint-venture* (societate mixtă). În iulie 1973, noua firmă, RomControl Data, a primit și binecuvântarea lui Ceaușescu. Scopul întreprinderii era construirea și echiparea unei fabrici pentru producerea de echipamente periferice și de procesare, cât și pentru producerea și vânzarea de hardware. În octombrie 1974, fabrica a început să producă.

La 5 aprilie, România a semnat un acord și cu firma General Tire, care urma să construiască o fabrică de anvelope radiale, în valoare de 75 milioane dolari, la Florești, în județul Prahova.

La 10 aprilie 1973, Nixon a trimis Congresului pachetul de legi privind comerțul. Acesta și Amendamentul Jackson puneau practic capăt dorinței României de a obține, în mod separat, clauza. Termenii deveneau aceiași și pentru Moscova și pentru București. Totuși, România nu era amenințată de conexiunea făcută între comerț și problema liberei emigrări. Bucureștiul le permitea evreilor să plece. De fapt, politica guvernului român chiar stârnise supărarea șef rabinului Moses Rosen, care se opunea emigrării evreilor. Potrivit viitorului ambasador S.U.A. la București, Harry Barnes jr., Rosen afirma că „cultura evreiască era într-un serios pericol de dispariție datorită proporțiilor emigrației" (interviu acordat de ambasador autorilor, la 19 iulie 1987).

În consecință deci, România trebuia să aștepte până după votarea întregii legislații și abia apoi putea solicita acordarea clauzei. Nici proiectul Mondale și Brooks, nici eforturile lui Bogdan nu au putut promova cauza românească înainte de scurgerea celor 18 luni, cât s-a dezbătut pachetul avansat de președinte, interval în care discuția s-a focalizat în primul rând pe capacitatea Moscovei de a primi clauza, celelalte țări comuniste fiind tratate în bloc.

Amendamentul Jackson l-a înfuriat teribil pe Nixon. El dorea să poată trata cu sovieticii și era conștient că Moscova nu putea permite minorităților să emigreze decât dacă „schimbă sistemul [politic]". Se temea că amendamentul „punea în pericol posibilitatea de a ajunge la dezarmare" cu sovieticii.

La 10 mai 1973, Leonard Meeker, ambasadorul S.U.A. la București, și-a prezentat demisia. Înlocuitorul lui, Harry Barnes jr., urma să sosească la post abia peste 10 luni. Ceaușescu a luat hotărârea să dialogheze direct cu Washingtonul. Încă de la începutul anului, Nixon indicase că dacă președintele român dorea să viziteze Statele Unite, el va fi binevenit. În vară, Ceaușescu i-a notificat omologului său american faptul că dorea să îl întâlnească chiar la Casa Albă.

Un dezastru evitat

La 6 octombrie, forțele siriene și egiptene au atacat Israelul. Deși războiul a dus la amânarea discuțiilor din Congres pe marginea legislației privind acordarea clauzei țărilor din est, Ceaușescu a găsit ocazia să își îmbunătățească imaginea în S.U.A. Spre deosebire de ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia, România și-a declarat neutralitatea față de conflict. Corneliu Bogdan a subliniat acest lucru la Washington, astfel încât la 12 octombrie Kissinger i-a cerut generalului Haig, înlocuitorul lui Haldeman ca șef al personalului la Casa Albă, să găsească o dată potrivită pentru vizita lui Ceaușescu. Ținând cont de faptul că scandalul Watergate afectase și Casa Albă, este de înțeles de ce i-a trebuit lui Haig aproape o lună ca să obțină acordul președintelui pentru data vizitei. La începutul lui noiembrie, Nixon l-a invitat pe Ceaușescu să vină pe 4 decembrie 1973. Președintele român dorea să obțină clauza și un acord comercial pe termen lung.

La data fixată, Ceaușescu sosea la Washington. Continuând tradiția începută la vizita din 1969, cei doi lideri și soțiile lor au schimbat cadouri. Ceaușescu a oferit un serviciu de ceai din porțelan, fabricat în România, iar Nixon un serviciu de linguriță Tiffany. În timpul vizitei, congresmenul Peter Frelinghuysen a afirmat în Camera Reprezentanților că „România era îndreptățită" să beneficieze de clauză. Corneliu Bogdan a aranjat o întâlnire între Ceaușescu și senatorul Jackson la Blair House — reședința rezervată șefilor de stat aflați în vizită oficială în capitala americană. Ambasadorul l-a sfătuit să nu „se angajeze în discuții asupra unor probleme minore, precum vizele". Totuși, președintele român nu i-a ascultat sfatul și, cum povestea Bogdan după aceea, întâlnirea „n-a decurs prea bine". Ceaușescu „avea o prea mare încredere în Nixon și nu asculta pe cei care îi spuneau că Nixon se afla în pericol să fie pus sub acuzare [de Congres]". Prima zi a vizitei s-a încheiat cu un dineu oficial la Casa Albă.

A doua zi, cei doi președinți s-au întâlnit, la ora 11 dimineața, la Casa Albă, unde au semnat o serie de documente. Apoi, Ceaușescu a mers pe Capitol Hill și a vorbit în fața congresmenilor, pledând pentru acordarea clauzei. După masa de prânz, Ceaușescu s-a întâlnit cu ziariștii la National Press Club, informându-i că a primit asigurări de sprijin din partea mai multor congresmeni, cât și a președintelui. Întrebat dacă a discutat și cu senato-

rul Jackson, Ceaușescu a răspuns afirmativ și a încercat să treacă la alt subiect. Dar cum ziariștii au insistat, el le-a răspuns în mod retoric: „Ce ați spune dumneavoastră și poporul american, dacă alte țări ar introduce amendamente la legile lor care ar condiționa relațiile lor cu Statele Unite de rezolvarea unor probleme interne ale S.U.A.?" Președintele român și-a petrecut restul zilei întâlnindu-se cu reprezentanți ai unor importante firme americane, precum General Electric, Singer Sewing Machine, International Telephone and Telegraph, Pratt Whitney, Manufacturers Hanover Trust. Seara, el a oferit o recepție la Ambasada română. Recepția era gata-gata să se transforme într-un dezastru. La întâlnirea din 4 decembrie, președintele Nixon acceptase invitația la Ambasada română pentru seara următoare. Dar, nu se știe cum — probabil că cineva din cadrul Ambasadei fie nu a înțeles corect, fie a trimis un mesaj greșit —, recepția a fost anulată. Altcineva și-a dat seama de greșeală și românii au solicitat sprijinul Departamentului de Stat pentru a recupera timpul pierdut. La Casa Albă se știa că „Protocolul se dă peste cap ca să îi ajute pe români să încropească o recepție. Participanții vor fi probabil șefii misiunilor diplomatice. Recepția va începe probabil la ora 6 p.m., șefii misiunilor diplomatice urmând să sosească primii, iar ceilalți oaspeți speciali la 6.30 p.m." Președintele Nixon urma să sosească la 6.30 p.m. Ultimele două zile ale vizitei, Ceaușescu le-a petrecut întâlnindu-se cu oameni de afaceri din Carolina de Nord, Ohio, Connecticut și New York. La 7 decembrie el s-a reîntors la București.

Relațiile româno-americane au continuat fără poticneli, dar și fără rezultate deosebite. La 14 martie 1974, ambasadorul Harry Barnes jr. s-a prezentat la post. La 12 aprilie a sosit la București și secretarul Departamentului de Comerț, Dent, care conducea delegația americană la prima reuniune a Comisiei economice româno-americane. Ambele delegații au căzut de acord să fixeze un nivel de 1 miliard dolari pentru comerțul bilateral, până în 1980, convenind că în absența clauzei aveau puține lucruri de negociat.

Conștienți că discuțiile din Congres privind condiționarea acordării clauzei de politica de emigrări intraseră într-un impas, Ceaușescu și Bogdan au hotărât să reia problema clauzei pentru România. La sfârșitul lunii mai, ambasadorul român a luat masa cu Mike Dunn, asistentul secretarului de la Comerț pentru probleme internaționale, reamintindu-i cât de importantă era clauza pentru România. Câteva zile mai târziu, Claude Brineger, ministrul Transporturilor, a vizitat Bucureștiul și s-a întâlnit cu Ceaușescu. Președintele a insistat asupra importanței clauzei pentru extinderea relațiilor comerciale dintre cele două țări.

Totuși, începuseră să circule o serie de povești neplăcute despre România. În iulie, s-a prezentat în Subcomitetul pentru Europa al Comitetului Camerei Reprezentanților pentru relațiile externe un document al Departamentului de Stat din care rezulta că prețul unei vize de ieșire echivala cu 300 dolari, iar Direcția pașapoarte solicita în plus 50 dolari S.U.A. Ceea ce ridica mari probleme românilor; pentru că, potrivit legii, nu aveau voie să dețină valută.

În sfârșit, clauza!

La 9 august 1974, Richard Nixon își prezenta demisia. I-a urmat Gerald Ford, până atunci vicepreședinte. În Congres au sporit animozitățile la adresa Uniúnii Sovietice, ceea ce îndepărta șansele trecerii prin legislativ a pachetului de legi privind condițiile comerțului Est-Vest. Ceaușescu și Bogdan s-au alarmat tot mai mult. Ambasadorul României la Washington l-a vizitat, la 27 august, pe noul președinte, fiind însoțit și de un „trimis special" al lui Ceaușescu, Vasile Pungan. Ford a acceptat invitația lui Ceaușescu de a vizita Bucureștiul și i-a asigurat pe cei doi că și el dorea să sporească și să se îmbunătățească relațiile dintre cele două țări.

Pentru o vreme, cuvintele lui Ford au fost suficiente. Totuși, prin noiembrie, Ceaușescu a simțit nevoia unor noi asigurări. Pentru a-l liniști, Kissinger a vizitat România pe 3 și 4 noiembrie. El a declarat presei că era încrezător că după aprobarea legislației privind comerțul, România avea să primească dorita clauză.

La 20 decembrie 1974, Congresul american adopta, după numeroase discuții și amendamente, pachetul legislativ, rebotezat Legea comerțului. La 10 ianuarie 1975, Moscova notifica Washingtonului că nu putea accepta prevederile noii legi — în special amendamentul Jackson-Vanik — și deci respingea acordul comercial din 1972. Din acel moment, România avea din nou cale liberă ca să încerce să obțină clauza. Tot ce avea de făcut era să încheie o înțelegere bilaterală cu Washingtonul și apoi, să îndeplinească cerințele amendamentului Jackson-Vanik. A doua zi după ce Moscova și-a făcut cunoscută poziția, ministrul de externe român, George Macovescu, l-a invitat la el pe ambasadorul american, Harry Barnes Jr. Macovescu dorea să știe dacă Statele Unite erau gata să negocieze problema clauzei.

Barnes a răspuns pozitiv și a doua zi au început discuțiile. Ele se duceau în paralel, atât cu ministrul comerțului exterior, cât și la Ministerul de externe, pentru problema emigrării. Deși au durat două luni, nu s-a pus nici o clipă problema rezultatului final. Chiar dacă anumite practici ale Bucureștiului iritau Washingtonul. Astfel, în iarna 1974-1975, Statele Unite „stopaseră" exportul de cereale în Portugalia. Răspunzând

cererii portugheze, Ceaușescu aprobase exportul a 175 000 tone metrice cereale, importate anterior din S.U.A. Gestul avea semnificație exclusiv politică — dorința lui de a-și îmbunătăți relațiile cu Europa de Vest —, căci câștigul economic era minim. Departamentul de Stat notifica case lui Barnes că România nu mai putea cumpăra cereale din Statele Unite fără aprobarea guvernului, până ce nu se rezolva problema portugheză. Dar cu asta episodul luase sfârșit.

Principala problemă a constituit-o obținerea unei garanții din partea României că nu va practica o politică de dumping. Destul de dificile au fost și discuțiile privind emigrarea. Bucureștiul nu dorea să renunțe la controlul asupra unei probleme atât de fierbinți. În jurul datei de 18 martie, negocierile privind clauza se încheiaseră practic, nu însă și cele privind emigrarea. La 2 aprilie, ambasadorul Barnes și Ion Pățan, ministrul comerțului exterior și cooperării economice internaționale, au semnat un acord comercial pe trei ani, care prevedea acordarea reciprocă a clauzei. La jumătatea lunii aprilie, s-a ajuns și la o formulă de rezolvare a problemei emigrării, prin care Ceaușescu se angaja verbal în fața președintelui Ford ca România să „contribuie la soluționarea problemelor umanitare pe baza încrederii reciproce și a bunăvoinței". Cum România refuza să dea o garanție scrisă că va respecta dreptul de emigrare, președintele devenea singura garanție pe baza căreia se putea acorda clauza. La 24 aprilie, Gerald Ford a înaintat Congresului o proclamație privind extinderea clauzei și României, textul acordului comercial semnat la 2 aprilie și un Ordin al Executivului prin care se garanta respectarea de către România a dreptului de liberă emigrare. Formula era extrem de importantă, căci ordinul nu putea fi dezbătut de Congres; dar acesta putea refuza reînnoirea lui anuală. În cursul dezbaterilor privind acordul comercial, reprezentanții corporațiilor au fost aproape unanimi în a susține acordarea clauzei României. În favoarea acordării s-au pronunțat și B'nai B'rith International și Barbu Niculescu, de la Liga Românilor Liberi. S-au opus însă reprezentanții AFL-CIO, cei din industria materialelor de construcții. Între opozanți se afla și reverendul Florian Găldău, de la Comitetul româno-american pentru ajutorarea refugiaților, care s-a folosit de prilej pentru a obține ușurarea emigrării evreilor din România. Avea să revină, aproape de fiecare dată, în următorii 12 ani. Alături de el s-au aflat reprezentanți ai organizațiilor unguresti. Majoritatea celor audiați au fost în favoarea acordării clauzei. Dar unii congresmeni nu au ratat prilejul de a hărțui Administrația. Astfel, William Archer, din Texas, l-a încolțit pe Arthur Hartman, de la Departamentul de Stat, aflat într-o poziție delicată, căci nu putea recunoaște în public faptul că România nu acordase garanții scrise că își va modifica politica de emigrări. Bogdan s-a alarmat și i-a solicitat o întrevedere vicepreședintelui Nelson Rockefeller, la 14 mai, pentru a afla punctul de vedere al Administrației. Rockefeller a căutat să îl liniștească pe Bogdan că, în ciuda criticilor care s-au făcut auzite, Congresul avea să aprobe documentele respective. Totuși, Corneliu Bogdan i-a cerut lui Ceaușescu să îi solicite președintelui o întrevedere personală. La 4 iunie 1975, Ford și-a dat acordul. Ceaușescu vizita America de Sud și urma să facă o escală de două ore la Washington, pe drumul de întoarcere spre casă. Și Ceaușescu împărtășea temerile lui Bogdan.

Întâlnirea celor doi președinți nu s-a bucurat de atenția presei, Ford i-a indicat lui Ceaușescu că, pentru a influența pozitiv Congresul, trebuia să mărească numărul evreilor cărora li se permitea să emigreze. În mai, emigraseră 46 evrei, în iunie au plecat 199, iar în iulie 403. Totuși, senatorul ultra-conservator Jesse Helms era de părere că „între lucrurile pe care ni le vând românii nu se află vreunul fără de care să nu ne putem descurca... Adevărul gol-goluț este că România este disperată să obțină acest acord și noi trebuie să o ținem cu picioarele pe jar pentru a obține concesii în domeniul drepturilor omului". În fapt, prin cuvintele sale, senatorul rezuma evoluția ulterioară a raporturilor româno-americane. În următorii zece ani, problema emigrării avea să treacă pe locul doi, iar criteriul de bază invocat pentru acordarea clauzei avea să fie modul cum România respecta drepturile omului.

La 25 iulie, Senatul a aprobat, cu 88 voturi pentru și două contra, tratatul comercial cu România. La 28 iulie, cu 355 voturi pentru și 41 contra, și Camera Reprezentanților își dădea acordul. ■

(Va urma)

Introducere și versiune românească: Cristian POPIȘTEANU și Dorin MATEI

● **A apărut și s-a pus în vânzare** Primul Caiet Magazin istoric. **În paginile sale — documente și fotografii unicat privind cele din urmă zile ale mareșalului Ion Antonescu, „judecarea" și execuția sa.**

● **De la punctul de difuzare de la redacția noastră, puteți procura** Caietul Magazin istoric nr. 1 — Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu. **Prețul — 75 lei.**

● **Am primit, de asemenea, un nou stoc de exemplare din** Magazin istoric, **nr. 1/1993, număr pe care mulți cititori ne-au scris că nu și l-au putut procura la vremea respectivă.**

ANIMALELE ÎN CHINA — SIMBOL ŞI REALITATE

DANIELLE ELISSEEFF

Dintotdeauna, animalul a făcut parte din viaţa omului, fie ca sursă de hrană, fie pentru muncile domestice, fie, mult mai târziu, ca însoţitor. Danielle Elisseeff, reputată specialistă în istoria Chinei, evocă semnificaţia legăturilor cu lumea animalelor în marea ţară asiatică, într-un articol pe care îl reproducem — într-o formă prescurtată — cu subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză Historia, **nr. 536 — august 1991.**

Animale - reprezentate artistic - ce au făcut dintotdeauna parte din viaţa cotidiană: raţa şi gâsca (detaliu dintr-un paravan); bivolul (ceramică) şi, în p. 51: câinele (lut ars), calul (bronz) şi căprioara (email cloazonat)

Greierașul din dreptul inimii

În China, oamenii s-au aplecat cu interes, cu bunăvoinţă şi uneori cu invidie asupra animalelor, aceşti ciudaţi tovarăşi de viaţă, consideraţi în acelaşi timp inferiori, dar şi dotaţi cu puteri misterioase.

Să luăm o creatură în aparenţă neînsemnată, cum ar fi viermişorul lacom, care mânca tone de frunze de dud, sfârşind prin a se îmbrăca într-un cocon, format dintr-un singur fir moale şi călduros. Chinezii au observat viermele de mătase şi i-au admirat măiestria încă din neolitic. Ca şi grecii, probabil, care ştiau să producă mătasea „sălbatică", desfăcând coconii. Dar chinezii au continuat observaţia şi, mai mult, au devenit elevii acestei fiinţe, pentru a-i fura secretele. Oare ceea ce făcuse un vierme omul nu putea face?

Chinezii au dezvoltat deci creşterea viermilor de mătase şi au ajuns să găsească soluţia: dacă aruncau coconii în apă clocotită, sacrificând ocupanţii lor înainte de a deveni fluturi, se putea găsi capătul firului, aşa cum fusese el produs de vierme; nu mai rămânea decât să fie depănat. Se obţinea astfel un fir continuu şi suplu, pe care este suficient să-l torci, să-l răsuceşti împreună cu altele, pentru a realiza un material deopotrivă suplu şi solid, respectiv materia de bază pentru somptuoasele brocarturi, ce au contribuit atât de mult la faima Chinei.

Chinezii au acordat o asemenea importanţă acestei descoperiri, încât în epoca Shang (1711-1066 î.e.n.) au sculptat-o în jad. Astfel, de la ou la crisalidă, viermişorul a ajuns subiect sculptural, încărcat cu sen-

suri magice, fără îndoială, fiind inserat în anumite piese de mobilier funerar. Iar mătasea, produs animal tratat și transformat de om, a devenit un simbol al civilizației.

Dincolo de simbolistică însă, animalele, în China, ca peste tot, îi hrănesc pe oameni, îi transportă, lucrează pentru ei, le dau materie primă pentru îmbrăcăminte și obiecte uzuale. Ele joacă, de asemenea, rolul de însoțitori credincioși și discreți. Nimic mai banal deci.

Animalul de însoțire cel mai răspândit în China nu este nici pisica, nici câinele, ci gândacul de bucătărie, libarca ori șvabul, pe care noi îi alungăm cu scârbă, dar cărora unii istorici de artă cred că le pot identifica profilul pe bronzurile de sacrificiu din mileniul II î.e.n. De asemenea, greierele, care învie în sezonul cald și care apare în mormintele chinezești sub forma unei plăcuțe de jad așezate în gura morților: de fapt, un simbol al renașterii; emoționantul greier, pe care picturile din epoca Tang (sec. VII-VIII) îl reprezintă adesea, prins de tinere femei fermecătoare, plecate cu coșuri în mâini, în vesele plimbări estivale. Tot un prieten al omului este și greierele de casă, pe care, cel puțin din sec. XV, acesta îl păstra în pufoaica sa, într-un dovleac mic uscat, în dreptul inimii. Copiii îl scoteau din când în când, ținându-l cu grijă între degete.

Între ființele însoțitoare trebuie amintit peștișorul cel roșu din vasul de porțelan sau cel din bazinul cu apă din grădină. Aceste animale întrețin, de fapt, puține legături cu omul, însă conferă casei o mare parte din farmecul ei: mișcarea, o mișcare subtilă, ce distrează, fără să deranjeze.

Cine dispune de timp poate crește și o pasăre cântătoare, după tradiție, într-o colivie de bambus sau de porțelan. Aici intervine noțiunea de dresaj. O pasăre cântătoare cere un antrenament continuu: printr-un ușor balans al stinghiei pe care stă, trebuie să o învățăm să-și exerseze mușchii, să-și asigure echilibrul, apoi să o plimbăm, să o distrăm, pentru a evita melancolia captivității, să o ducem în păduri, să fie împreună cu suratele ei.

În sfârșit, se poate obține o muzică neașteptată de la creaturi cu voce monotonă, cum ar fi porumbeii. Și astăzi, locuitorii Beijingului le prind acestor păsări la coadă mici tuburi ce fluieră în vânt; un zbor de porumbei, de pe un acoperiș pe altul, devine astfel un mijloc de a face cerurile să cânte, iar învățații, prin tradiție, caută în acest fenomen doar semne filosofice.

Dar să lăsăm distracțiile și să revenim la esențial: supraviețuirea. Totul se mănâncă în China, de la înotătoarea rechinului la creierul maimuței, deși înțelepții și săracii țin — din convingere sau de nevoie — un regim vegetarian. Muritorii de rând practică un regim dietetic, în care animalul domestic ocupă un loc important: găinile pe care gospodina le hrănește în curte, împreună cu

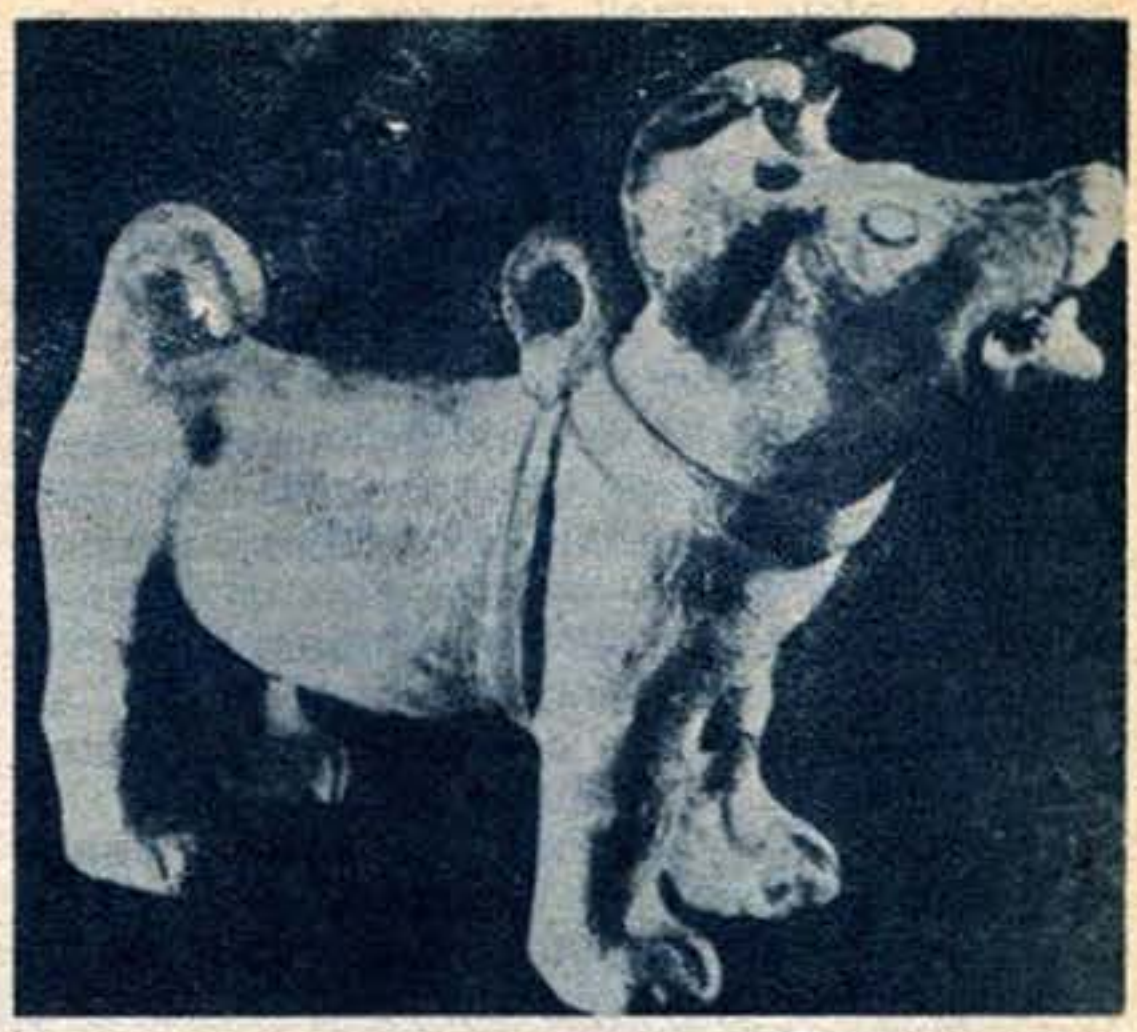

gâștele, rațele, porcii, mai rar boul, oaia și chiar câinele.

Vis împărătesc cu cai și rândunici

Animalul asigură un ajutor indispensabil în muncă. Cel puțin din epoca Han (206 î.e.n.-220 e.n.), pictorii știu că profilul unui bivol într-un câmp evocă, prin el însuși, truda unei vieți. Bivolii întruchipează promisiunea recoltelor, îndârjirea țăranilor și răbdarea nesfârșită a creaturilor exploatate.

Animalele sunt încărcate de simboluri. Cu toate că, din vremea dinastiei Tang (618-907), chinezii construiseră mari nave intercontinentale, în morminte, mișcarea și călătoria sunt reprezentate cel mai adesea prin cai și cămile. În plus, calul era protectorul indispensabil al civilizației, al patriei chineze.

De la descoperirea, în 1969, a celebrului „cal zburător" din bronz de la Wuwei, în Gansu, povestirile din textele istorice au o nouă semnificație. Cu o copită sprijinită pe o rândunică, superbul obiect semnifica iuțeala galopului. Este, de fapt, un vis împărătesc și o necesitate militară, deopotrivă: motorul armatelor chineze, în fața șarjelor rapide ale cavaleriei nomade, la granițele lumii chineze. Erau cai extrem de scumpi, mult mai iuți decât viguroșii ponei locali, și se cumpărau la Ferghana, în Uzbekistanul de azi. Mătasea, colții de elefant, cornul rinocerului, pielea de marochinărie, uleiul de balenă, chihlimbarul sunt numai câteva dintre „serviciile" pe care omul le pretinde, în China, de la animal.

A spune că, în simbolistica animalieră chineză, câinele joacă un rol central ar părea mai mult decât o necuviință. Toate aparențele sunt împotriva lui: ca și pisica ori pasărea, el este scos în afara legii, în 1950 autoritățile sanitare declarând prezența sa la fel de dăunătoare oamenilor ca și cea a mușteloi sau gândacilor. Uciderea câinelui unui vecin detestat rămâne și astăzi un mijloc violent, subtil și foarte eficace de a lovi sufletele: asta înseamnă că legături afective apropie, în China ca și în alte părți, câinii de stăpânii lor.

Nu vom ști dacă astfel de sentimente se înfiripau cândva între oameni și animale, dar arheologia, după ce a revelat prețuirea câinilor de vânătoare — pe care unii potentați îi „îmbrăcau" în coliere de aur și argint — dezvăluie și alte raporturi, mult mai vechi; acestea tind să-i dea câinelui puteri de natură religioasă sau magică.

În epoca Shang, toate mormintele regale sau aristocratice cuprindeau cel puțin un câine: așezat sub sarcofag, singur ori însoțit de un om, el asigura în viața cealaltă paza defunctului, așa cum îi păzea cândva casa, mârâind pentru a îndepărta vagabonzii. Câinele mârâia și pentru a alunga spiritele telurice: o cercetare recentă a scos la lumină temeliile unui palat Shang, lungi de vreo douăzeci de metri. În fața clădirii, pe toată lungimea, erau aliniate scheletele a opt câini îngropați în poziția așezat, având fața spre construcție. Erau îngropați astfel, vii sau omorâți pe loc, așa cum se făcea și cu tinerii sau copiii; unii ca și ceilalți transmiteau ceea ce era mai bun în ei înșiși; copiii dădeau zidurilor de cetăți robustețea răsuflării lor; câinii scrutau cu ochii lor adâncimile pământului.

În textele din vremea Regatelor Combatante (403-221 î.e.n.) găsim menționați urși dansând după pasul răsucit al șamanilor, învârtind cornul abundenței sau antrenând funcționari într-o muzică dezlănțuită, fiare săltărețe care se luptă la nesfârșit, cerbi cu coarne uriașe, considerate de magicieni ca ajungând în lumea cealaltă.

Bursucul lacom și rața mandarin

Învățații au considerat de datoria lor, încă de la începutul erei noastre, să organizeze animalele, ca și restul creației, după o schemă coerentă: cele „irațională", cărora nu li se mai înțelegeau sensurile magice, și animalele nobile, care întregeau repertoriul poetului, poezia servind la exprimarea ideilor politice sau a sentimentelor elegiace.

Erau acceptate astfel rața mandarin, simbol al dragostei conjugale, gâsca sălbatică, al cărei zbor melancolic este sinonim cu despărțirea sau cu ambiția decepționată, barza cenușie, ale cărei aripi imense anunțau fericirea, iepurele, atât de prolific încât roade din lună leacul nemuririi, vulpea vicleană, imagine tradițională a farmecelor femeiești.

Dar învățații, având o slăbiciune pentru construcțiile spiritului, au inventat și unicornul (inorogul), rar și prețios, fără îndoială o metamorfoză a rinocerului, și au dezvoltat cu predilecție mitul dragonului. Elefanți, rinoceri, șerpi, bovine, cerbi, păsări moțate cu gheare oțelite, toate acestea și chiar anumite motive ce imitau pielea crocodilului dezvăluiau vechea putere a naturii sălbatice, căreia omul a știut să-i asimileze forța.

Dragonul nu există în natură. Este o creație pură a spiritului, dar săpăturile arheologice sugerează două origini posibile ale acestei ciudate întruchipări, ce pot uneori să se combine. Prima ține de domeniul picturii: imaginea lui se poate descifra în diverse motive trasate pe ceramica neolitică, pornind de la tema șarpelui cu picioare și cap de om sau de la un pește căruia i se lipește un cap de mamifer.

A doua ne conduce la lucrătorii în jad din China de nord, la sfârșitul neoliticului și în

(Continuare în p. 56)

Practica constituțională a Germaniei postbelice se sprijină pe doi piloni fundamentali: pe de o parte, parlamentarismul, pe de alta, federalismul. Și era firesc ca „părinții Constituției" să fi plecat de la acest principiu, de nenumărate ori confirmat de atunci, întrucât Germania este un stat compus din landuri cu particularități regionale și cu tradiții istorice diferite, pe care le reafirmă cu vigoare ori de câte ori socotesc că este necesar.

DE LA REICHSTAG LA BUNDESTAG (III)

DUMITRU HÎNCU

Bundesratul — în permanentă reînnoire

Bavaria se consideră, de pildă, un *stat liber (Freistaat)* în sânul federației, iar locuitorii Hamburgului sau ai Bremenului — pentru a ne mărgini numai la aceste exemple — își concep landul doar ca un apendice al orașului lor, care a fost multe secole *oraș liber*. De altfel, după cel de-al doilea război mondial, traumatizați de experiența încă proaspătă a dictaturii naziste, Aliații au încurajat și ei renașterea tendințelor regionaliste, în dorința de a evita concentrarea întregii puteri în mâinile unui cancelar cu atribuții nelimitate. Dar — cum remarcă istoricul francez Alfred Grosser, excelent cunoscător al istoriei germane, în *L'Allemagne en Occident*, Paris, Editura Fayard, 1985 — federalismul s-a dovedit a fi nu o frână în crearea unui stat german puternic, ci, dimpotrivă, o pârghie esențială pentru construirea acestuia. Căci instituind un organism special pentru reprezentarea tuturor landurilor la opera legislativă și admnistrarea Republicii federale, Constituția din 1949 a permis antrenarea tuturor competențelor și a întregii experiențe politice din stat în beneficiul cauzei comune. Organismul care constituie puntea de legătură între statul federal și landuri este Bundesratul.

Acesta este alcătuit din membri ai guvernelor diferi-

telor landuri, deci prim-miniștri și miniștri, iar în cazul orașelor-stat primari și senatori. Ca atare, dacă un ministru al unui land își pierde această demnitate — prin remanierea Cabinetului, demisie sau în urma unui scrutin electoral —, el decade automat și din calitatea de membru al Bundesratului. Membrii Bundesratului nu sunt aleși, ci numiți de guvernele landurilor. De aici rezultă și o altă specificitate a Bundesratului; el nu cunoaște legislaturi, ci este un organism „permanent", ce se reînnoiește totuși necontenit, în funcție de alegerile pentru parlamentele landurilor, care determină și constituirea unor noi guverne locale. La dezbaterile Bundesratului pot participa însă și reprezentanți ai miniștrilor landurilor mandatați de aceștia; regulamentul de funcționare al Bundesratului nu face nici o discriminare între unii și alții.

Numărul voturilor de care dispun landurile în Bundesrat depinde de mărimea populației lor, dar nici un land nu are mai puțin de trei voturi. Landurile cu peste două milioane de locuitori au parte de patru voturi; cele cu peste șase milioane de locuitori au cinci voturi. Componența delegațiilor trimise de landuri în Bundesrat variază în funcție de ordinea sa de zi. Primii miniștri participă mai ales când sunt în discuție probleme politice importante. Întrucât este socotit a reprezenta interesele landului în totalitatea acestuia, un membru al Bundesratului nu poate vota altfel decât stabilește delegația din care face parte, ce se consultă înaintea fiecărei votări și exprimă printr-un singur component opinia tuturor.

Bundesratul din vremea Imperiului era obligatoriu prezidat de cancelar; în timpul Republicii de la Weimar, Reichsratul era condus de un ministru al guvernului central. Astăzi, președinții Bundesratului sunt aleși pe un an. Și, deși regulamentul de funcționare permite realegerea președintelui, înțelegerea intervenită la conferința primilor miniștri ai landurilor de la Königstein, din august 1950, a statuat principiul rotației acestei demnități, spre a se evita intervenția unor eventuale jocuri politice. Președintele Bundesratului convoacă sesiunile acestuia, pregătește ședințele și le conduce. El reprezintă Republica federală în afacerile Bundesratului și preia atribuțiile președintelui federal când acesta este împiedicat să le exercite, în care caz promulgă legile, numește și revocă funcționarii, conferă ordine și medalii etc. În afara președintelui, membrii Bundesratului aleg însă și trei vicepreședinți, care-l ajută pe cel dintâi la conducerea lucrărilor și alcătuiesc, împreună cu el, prezidiul Camerei landurilor. Acesta alcătuiește proiectul de buget al Bundesratului și decide asupra chestiunilor sale interne în problemele pentru care nu este nevoie de o hotărâre a plenului adunării.

Element inedit, fiecare land își deleagă și câte un împuternicit care joacă, într-un fel, rolul de „ambasador în propria-i țară", nu numai pe lângă Bundesrat, ci și pe lângă Bundestag și guvernul federal. Mai mult, acești împuterniciți întrețin legături și cu ambasadele străine sau cu diferite organizații internaționale și sunt considerați la Bonn ca interlocutori de mare însemnătate, fiind ochii și urechile guvernelor lor regionale. Împreună, ei alcătuiesc comitetul consultativ permanent al Bundesratului, care îndeplinește o misiune oarecum similară cu aceea a Ältestenratului de pe lângă Bundestag. Comitetul se întrunește o dată pe săptămână, după ședința guvernului federal, când șeful biroului cancelarului federal sau ministrul de stat de pe lângă cancelar îi informează pe împuterniciți asupra hotărârilor luate de guvernul central. În felul acesta, comitetul consultativ permanent asigură o legătură operativă între Bundesrat și guvernul de la Bonn.

Litigiu de organism? Niciodată!

Obiectul dezbaterilor Camerei landurilor poate fi desprins din înseși denumirile comisiilor sale de lucru care, ca în orice parlament, supun plenului recomandări pentru deciziile ce urmează a fi luate. Așadar, Bundesratul are comisii pentru: agricultură, muncă și politică socială, probleme externe, probleme ale comunităților europene, finanțe, probleme interne, tineret, familie și sănătate, cultură, probleme comunale și locuințe, comunicații și poștă, apărare, economie și altele. Toate comisiile cuprind câte un reprezentant al fiecărui land; în unele din ele — cum sunt cele pentru probleme externe și apărare — landurile sunt reprezentate de prim-miniștrii lor, în celelalte de miniștrii de resort. În vederea pregătirii dezbaterii unor chestiuni cu vaste implicații sau complexe, consiliile organizează și subcomisii ad-hoc, compuse din funcționari proveniți din landuri.

Conform articolului 77, aliniatul 2 din Constituție, în afara comisiilor propriu-zise ale Bundestagului și Bundesratului, există și una de mediere, alcătuită din câte 11 membri ai fiecărei camere și ale cărei lucrări nu sunt publice: comisia de mediere este comună, prevăzută pentru cazuri excepționale — ca de pildă în timp de război — și chemată să joace rolul unui „parlament de criză". Președinte al acestei din urmă comisii trebuie să fie președintele Bundestagului, iar vicepreședinte un membru al Bundesratului.

În ședințe plenare, acesta din urmă se întrunește, o dată la două-trei săptămâni, în zilele de vineri. La cererea expresă a unui land sau a guvernului federal ședințele plenare pot fi însă programate și în afara datelor anterior anunțate. Ele au loc în sala de ședințe a parlamentului din Bonn, dar în câteva rânduri Bundesratul s-a în-

trunit și la Berlin. Lucrările sunt publice și, de obicei, urmărite de mulți curioși interesați de derularea lor și de rezultatele scrutinurilor. Ședințele Bundesratului sunt totdeauna la obiect, iar discuțiile sunt purtate, de obicei, calm, fără patimă, și doar în foarte rare cazuri s-a întâmplat ca aceste întruniri în plen să se transforme în dispute „parlamentare", iar argumentele și contraargumentele să fie avansate pe un ton mai aprins. Hotărârile odată adoptate sunt comunicate, chiar în aceeași zi, celorlalte organisme interesate: președintele federal, cancelarul federal sau altor foruri, sub forma unor „notificări" solemne.

De altfel, miniștrii federali participă regulat la ședințele plenare ale Bundesratului în care sunt discutate chestiuni de resortul lor, în schimb cancelarii federali doar arareori. Pentru ca un ministru federal să fie, însă, invitat în mod formal la o ședință este nevoie de o hotărâre a Bundesratului. Până acum, nu s-a întâmplat, totuși, niciodată ca Bundestagul să „citeze" un ministru. Cu atât mai mult, cu cât membrii guvernului federal își iau precauțiunea ca înaintea ședințelor Bundesratului să se intereseze la secretariatul acestuia dacă prezența lor sau a unui secretar de stat ar fi de dorit. Iar, la rândul lui, dacă Bundesratul consideră că e nevoie ca unul sau mai mulți miniștri să ia parte la lucrările sale, el are totdeauna grijă s-o anunțe din timp guvernului federal.

Acesta din urmă este, de altminteri, obligat prin Constituție (art. 53, paragraful 3) să informeze cu regularitate Bundesratul despre afacerile curente. Este un drept de care Bundestagul, de pildă, nu beneficiază sub această formă și care îngăduie Bundesratului să-și facă o idee exactă asupra întregului mers al politicii guvernamentale. În practică, guvernul transmite informațiile sale prin intermediul comisiilor Bundesratului. Ministrul de externe, de exemplu, ia parte mai la toate ședințele comisiei respective, pe care o ține la curent cu situația politică pe glob. Și la fel se întâmplă și cu problemele privitoare la apărarea națională, dar mai puțin frecvent în cazul miniștrilor de specialitate care își înfățișează concepțiile și planurile lor mai ales la începuturile legislaturilor. Dacă guvernul federal și-ar încălca însă obligația de informare a Bundesratului, acesta s-ar putea adresa Curții constituționale, invocând un „litigiu de organism", ceea ce nu s-a întâmplat însă niciodată.

Pe de altă parte, membrii Bundesratului și substitutorii lor sunt îndreptățiți să participe la toate ședințele Bundestagului. Ba mai mult, au chiar dreptul să ia cuvântul în afara listei de vorbitori întocmite în prealabil și oricând o cer. În cazul unor ședințe importante ale Bundestagului, reprezentanții landurilor urmăresc lucrările de pe banca Bundesratului, aflată în stânga locului rezervat președintelui federal. În același timp, reprezentanții Bundesratului pot lua parte și la ședințele comisiilor Bundestagului. În schimb, oficial, reprezentanți ai Bundestagului n-ar putea participa la lucrările Bundesratului; în realitate însă nimeni nu s-ar gândi să le-o interzică; cu atât mai mult cu cât asemenea situații nu sunt deloc frecvente. Și tot relația Bundestag-Bundesrat a suscitat, e adevărat numai în planul teoriei dreptului constituțional, și întrebarea: un membru al Bun-

În p. 53: *4 octombrie 1990. Cancelarul Kohl anunță în Bundestag unificarea celor două state germane.*

Bonn: Intrarea în noua clădire a Bundestagului

desratului poate deveni și membru al Bundestagului? Această situație se poate ivi, bunăoară, atunci când primul ministru al unui land — așadar membru de drept al Bundesratului — este ales în Bundestag sau când, dimpotrivă, un membru al Bundestagului este numit în guvernul unui land ori membru sau supleant în Bundesrat. După cum ne informează dr. Gebhard Ziller, autorul unei interesante lucrări despre teoria și practica Bundesratului (Düsseldorf, Droste Verlag, 1982), majoritatea juriștilor care au analizat problema au conchis că este vorba despre o încompatibilitate, iar comisia juridică a Bundesratului a stabilit că actul fundamental al Republicii Federale Germania interzice implicit o asemenea dublă apartenență.

O nouă Germanie

Nici o evocare a istoriei și a caracteristicilor definitorii ale parlamentarismului german nu se poate încheia însă, firește, fără a aminti, fie și succint, de memorabila ședință a Bundestagului din 4 octombrie 1990, ținută în vechea clădire a Reichstagului berlinez. La parterul neîncăpător al acestuia — deși comodele fotolii fuseseră înlocuite prin scaune mai strâmte — și într-o parte a tribunelor destinate publicului, alături de cei 569 membri ai Bundestagului, au luat loc atunci și 144 deputați din cele cinci noi landuri răsăritene. Și împreună, ei au decis unificarea celor două state germane postbelice într-o singură țară, cu 16 landuri, 78,5 milioane locuitori și o suprafață de 357 000 kilometri pătrați.

În perspectiva pe care ne-o deschide acum depărtarea treptată în timp a evenimentului, în prim planul acestuia se impune semnificația uriașei discuții publice ce l-a precedat și însoțit. Într-adevăr, germanul obișnuit, germanul de toată mâna, a ținut să-și facă auzit glasul, să-și exprime opinia cu o vigoare și amplitudine nicicând cunoscute înainte. Motivul? Unificarea a însemnat pentru germani o nouă și mare ocazie de a se confrunta cu trecutul și cu percepția lor despre acel trecut. Această stare de spirit a fost, ni se pare, foarte exact exprimată, de pildă, de Hans August Winkler, un istoric ce a studiat emanciparea burgheziei germane și dezbaterea asupra unificării germane din secolul XIX și care, răspunzând unei anchete întreprinse de bine cunoscuta și influenta revistă *Die Zeit*, a scris: „În nici o altă țară europeană scepticismul față de statul-națiune nu este acum atât de mare ca în Germania. Cauza este evidentă: nicăieri altundeva statul-națiune n-a eșuat atât de înfricoșător. Statul național german, Reichul întemeiat în 1871 de Bismarck, s-a distrus pe sine însuși înainte ca — datorită celui de-al doilea război mondial pe care l-a declanșat — el să fi fost ocupat de învingători și dezmembrat. Naufragiul exterior din 1945 a fost precedat, cu doisprezece ani înainte, de naufragiul interior".

Dar a mai existat, indubitabil, și un alt sentiment. Care a și prevalat. Acela că noua structură a Germaniei putea fi benefică nu numai pentru ea, ci și pentru întreaga Europă. El a fost expresiv formulat de Hans Telschik, fostul consilier diplomatic al cancelarului Kohl, care — într-un articol cu titlul „De la piticul politic la puterea mondială" — a scris: „Germania unită nu va fi o putere mondială, tot așa cum nici Republica Federală nu a fost «un pitic politic». Dar e limpede că această nouă Germanie capătă o nouă calitate și o nouă pondere în viața politică internațională. Fapt ce nu se întemeiază doar pe dimensiunea și puterea recent dobândite, ci și pe speranțele considerabil modificate pe care și le pun în noi importanți parteneri ce ne văd, mult mai mult decât în trecut, asumându-ne responsabilități internaționale și dând dovadă de solidaritate". ■

ANIMALELE ÎN CHINA — SIMBOL ȘI REALITATE

(Urmare din p. 52)

epoca dinastiei Shang. Ca punct de plecare, luăm o mică piatră de jad (cel mult 10 cm), care cu timpul, prin modificări succesive, devine din vierme dragon. Îl regăsim la Yinxu, în mormântul unei regine-șaman, regina Fu Hao (sec. XI î.e.n.).

Dragonul este și un simbol cosmogonic. Poate fi aflat, de exemplu, într-un mozaic, executat din pietricele așezate cu grijă în pământ, un fel de pavaj, alături de mort. Dragonul este orientat către răsărit; un tigru, aplecat de cealaltă parte a defunctului, întruchipează apusul. Se naște astfel asociația tigru-om-dragon (omul = centru, la jumătatea traseului solar).

Dragonul creează lumea; el este natura, benefică și malefică, puternică, protectoare și în același timp înspăimântătoare. El domină întreaga creație și ia locul până și „păsării roșii", phoenix, simbolul soarelui la zenit.

Altă figură fabuloasă, monstruoasă și în cele din urmă binefăcătoare: *taoti*, adică „bursucul lacom": un cap de animal fără maxilarul inferior, care „își devorează prada, dar nu o înghite". Motivul a făcut să curgă tot atâta cerneală cât motivul dragonului, învățații cuplând, în general, cele două motive. Astăzi știm că, și pentru *taoti*, trebuie să ne întoarcem în neolitic (2500 î.e.n.), la vărsarea fluviului Yangzi, în celebra stațiune arheologică de la Liangzhu. ■

În românește de
Mihai POPESCU

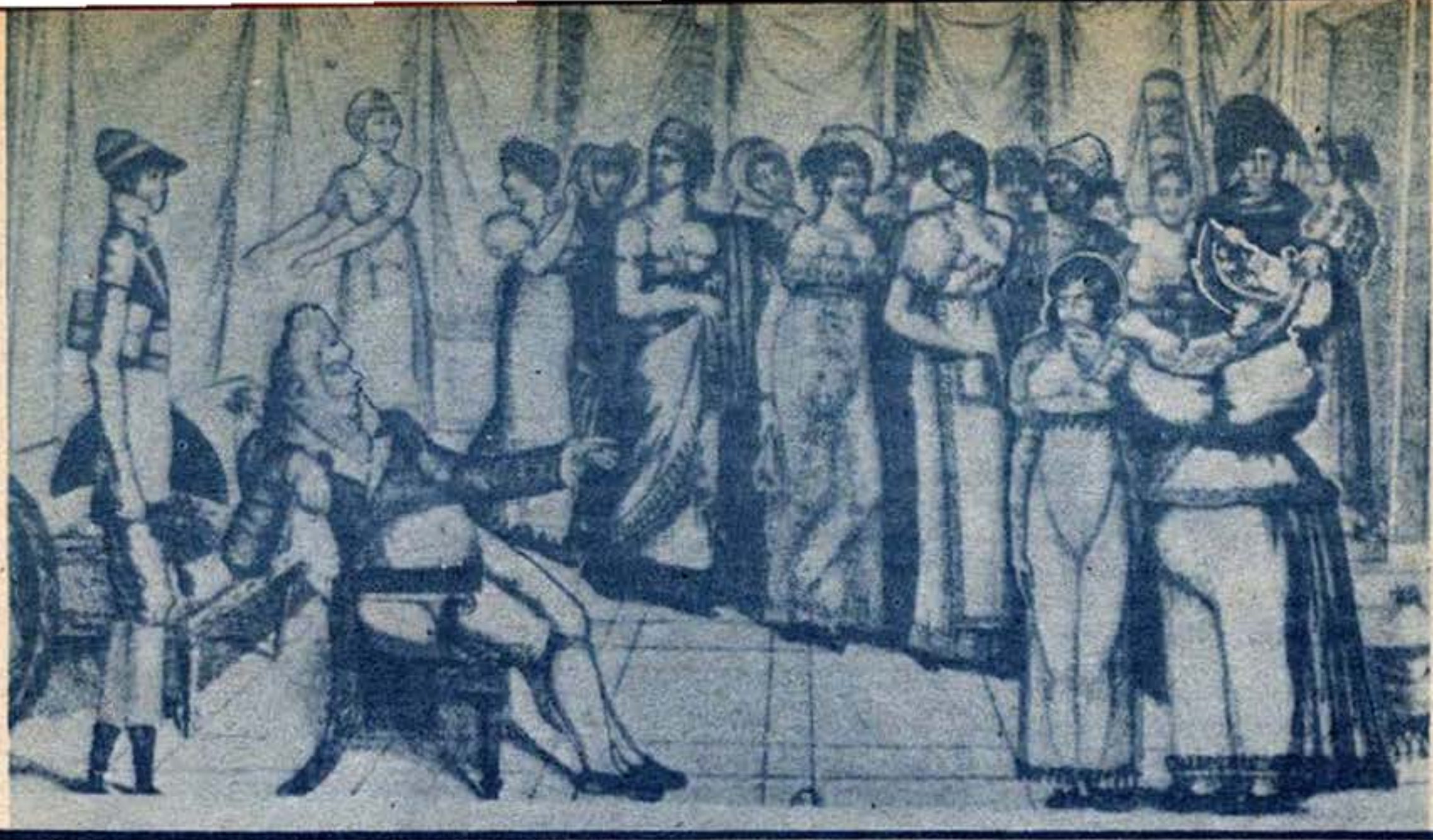

Francmasoneria şi Revoluţia franceză

GELU VOICAN VOICULESCU

În „Secolul luminilor" francmasoneria[1] invadase societatea franceză, pătrunzând succesiv la diverse niveluri: nobilime, armată, parlament, cler, burghezie, oameni de litere, meseriaşi etc. Influenţa ei devenise considerabilă: în 1780 existau 72 de loji în regimente, iar 26 de loji erau conduse de preoţi catolici. În 1789, înainte de Revoluţie, funcţionau 800 de loji dependente de „Marele Orient" şi 170 de loji de „Marea Lojă".

După Revoluţie, numărul lojilor s-a împuţinat simţitor. Puternicul cataclism social din 1789 îi va împrăştia care încotro pe numeroşii adepţi. Unii vor fi suprimaţi de noua instalaţie a masonului dr. Guillotin. Alţii vor trage sforile: Bailly, Talleyrand, Brissot, La Fayette, Condorcet, Marat. (Apartenenţa lui Mirabeau la francmasonerie rămâne controversată.) În schimb, nici Camille Desmoulins, nici Danton, nici Robespierre nu au fost masoni. Dintre nobili, ducele de Luxembourg şi La Fayette vor pleca în exil. Ducele de Chartres, Philippe d'Orléans, apoi Philippe Égalité demisionează din funcţia de *mare maestru*, la 5 ianuarie 1793. În *Journal de Paris*, din 22 februarie 1793, el va căuta să se justifice, arătând că îndrăgise francmasoneria pentru că îi oferea într-un fel imaginea Egalităţii şi Fraternităţii; apreciase Parlamentul, pentru că îi oferea un anume chip al Libertăţii. Acum părăsise aparenţa pentru realitate... Într-o Republică, considera el, nu mai e cazul să existe adunări secrete şi organizaţii de tipul francmasoneriei. Subterfugii inutile. Va fi decapitat, şase luni mai târziu.

La 13 mai 1793, „Marele Orient" şi-a ţinut ultima şedinţă. În anul 1794 au mai avut loc sporadic reuniuni ale lojilor din provincie, de pildă cea din Toulouse. Despre Ordinul francmasoneriei nu se va mai vorbi câţiva ani.

Problema influenţei francmasoneriei asupra pregătirii şi gestaţiei Revoluţiei franceze a stârnit aprige şi pasionate controverse. Incontestabil, idealurile filosofilor liber-cugetători — libertate, fraternitate, egalitate în drepturi — erau şi ale masoneriei. În numele lor s-a venit în ajutorul răsculaţilor din America. Toţi artizanii independenţei Statelor Unite au fost francmasoni: Washington, Franklin, La Fayette, Rochambeau etc. La aceleaşi idealuri aspirând şi Revoluţia, era firesc, într-un fel, să fie considerată drept opera francmasoneriei.

În 1791, teza este lansată de abatele Lefranc în *Vălul ridicat de către curioşi sau secretul Revoluţiei dezvăluit de Francmasonerie.*

[1] *Magazin istoric*, nr. 5-7/1992

În imagini: Directoratul – probabil epoca celor mai lejere moravuri din istoria Franţei, cum o dovedesc şi ilustraţiile la acest articol – a fost şi el, parţial, „urzeala" francmasoneriei.

Abatele Barruel[1] a publicat la Londra, în 1797-1798, *Memorii pentru a servi la istoria iacobinismului*, în care se străduia să dovedească originea Revoluției în conspirația republicanilor, necredincioșilor, francmasonilor și iluminaților. Pătimaș și părtinitor, Barruel fusese el însuși un familiar al lojilor, în anii '80 inițiindu-se până la gradul de maestru. Cunoscând destul de bine masoneria regulată, o va incrimina pe cea zisă neregulată: deoparte, înaltele grade al masoneriei templiere și ocultiste (de *rit scoțian*), iar pe de alta, „Marele Orient" federat, sub înaltul patronaj al ducelui de Orléans — Philippe Egalité. De altfel, Barruel a fost reprezentantul clerului în Adunarea Națională.

În 1797, ministrul lutheran Jean Auguste Starck, demnitar al „Strictei Observanțe (Respectări)" în Germania, îi va atrage atenția, în mai multe rânduri, că a făcut supărătoare confuzii între masoni și „Iluminații din Bavaria" ai lui Weishaupt, care vizau scopuri politice diferite de cele inițiatice ale francmasoneriei, dar asta în Germania, nu în Franța. De asemenea, că a făcut confuzia între iacobini și martiniști sau alți masoni theosofi ori ocultiști, care de fapt fuseseră potrivnici proiectului revoluționar.

Desigur, Barruel nu s-a mărginit numai la aceste aprecieri eronate, ci a denunțat ambiguitatea misterelor masonice, evidențiind pericolele ce derivă din statutul de „societăți secrete", pretabil la orice uzurpare a calității membrilor săi, la orice deturnare de țeluri și la orice abatere, prin mânuirea bine disimulată de către factori ierarhici superiori. În general, Barruel a accentuat faptul că specificul esoteric și inițiatic al masoneriei poate concura și chiar contracara tradiția apostolică și bisericească.

Această versiune „conspiraționistă", mult vehiculată în secolul XIX, mai ales de adversarii masoneriei, s-a dovedit a fi totuși o afabulație.

Joseph de Maistre a scris, în 1800, o carte întreagă pentru a replica „memoriilor" lui Barruel. El face diferența între vinovăția anumitor francmasoni și culpabilizarea organizației ca atare, în legătură cu Revoluția franceză.

---

[1] *Augustin Barruel* (1741-1820), fiul unui nobil, iezuit. Om de litere contrarevoluționar, abatele Barruel se remarcă drept unul dintre cei mai aprigi polemiști ai epocii. Frecventând un colegiu iezuit, intră în noviciatul „Companiei lui Isus" în octombrie 1756. După expulzarea iezuiților din Franța, în 1764, pleacă să-și continue studiile în Boemia, unde va fi hirotonit preot.

Revine în Franța, la Avignon, chiar după desființarea Ordinului iezuiților de către Papa Clement XIV, în 1773. Intrând în rândurile clerului obișnuit, va polemiza cu enciclopediștii și cu filosofii timpului, inclusiv abatele Soulavie, considerat eretic și nelegiuit.

Teza despre responsabilitatea filosofilor pentru toate relele abătute asupra Franței va fi reluată și în lucrarea *Patriotul adevărat sau discurs despre realele cauze ale revoluției actuale*, apărută în 1789.

Director al publicației antiiacobine *Jurnalul eclesiastic*, pe care-l va scrie aproape în întregime, până în august 1792, când va fi suprimat, Barruel se va refugia în Anglia, unde va sta până în 1802. Aici va scrie celebrele *Memorii pentru a servi la istoria iacobinismului*, în 5 volume (1797-1798).

Deși fost mason, el combate cu patimă întreg ordinul masonic, comițând însă numeroase confuzii și excesive erori, cu toate că fusese avizat asupra unora dintre ele.

Având o consecvență fluctuantă, după Concordatul din 1801, face propagandă ca preoții emigrați să revină în Franța, deși înainte fusese un adversar înverșunat al jurământului clerului pe Constituția civilă.

În 1800 a publicat o lucrare despre atitudinea consecventă a clerului francez față de credință și Evanghelie, dar în 1803 scrie *Despre papă și drepturile religioase cu prilejul Concordatului*, în care atacă vechiul spirit galican, recomandând supunerea catolicilor față de Roma. Numit canonic onorific la Notre-Dame de Paris, publică în 1814 un tratat îndreptat împotriva votului universal. În octombrie 1815 se reintegrează în *Societatea lui Isus* — ordinul iezuiților, reconstituit la Paris.

Polemist neostenit, în ciuda sinuozităților de opinie, va alimenta cronicile contrarevoluționare până în 1818.

Moare la Paris, la 5 octombrie 1820.

Încă din 1793, baronul Vignet des Etoles arăta într-un memoriu că vechea francmasonerie nu avea nimic comun cu Revoluţia franceză. Studii mai documentate şi mai aprofundate au condus la concluzii mult mai nuanţate în raport cu teza propriu-zisă a conjuraţiei, care până la urmă a şi fost abandonată. Francmasoneria a fost într-adevăr unul din receptaculele din care s-au distilat fermenţii ideologici, care alături de alţi factori au provocat marea răbufnire din 1789. Toată această ecloziune subversivă a generat însă un proces care a scăpat de sub control, declaşând ravagiile şi excesele cunoscute.

Tema conspiraţiei este azi respinsă până şi de adversarii francmasoneriei. De pildă, Augustin Cochin[1] sau Bernard Faÿ[2], chiar dacă admit

---

[1] Provenit dintr-o familie de notabili, *Augustin Cochin* (1876-1916) va învăţa la Colegiul din Paris, obţinând o licenţă în filosofie. În 1897 va intra primul la *Ecole des Chartes*, devenind un remarcabil istoric, arhivist şi paleograf, specializat însă în perioada Revoluţiei. Studiind situaţia protestanţilor din Provence şi influenţa lor în epoca Frondei, atenţia i-a fost atrasă de puterea pe care o pot dobândi organizaţiile de adepţi coalizaţi. În acest fel a ajuns la problema masoneriei din secolul XVIII, ceea ce l-a făcut să opteze pentru obiectivul viitoarelor sale studii, consacrate grupărilor ce au pregătit şi condus Revoluţia. Lucrările sale se vor axa asupra rolului acelor *sociétés de pensée* (sintagma îi aparţine) în mişcarea ideilor care a precedat Revoluţia.

Fiind mobilizat în 1914, rănit de mai multe ori, moare comandându-şi compania în atacul de la Hardecourt, la 8 iulie 1916.

Cu excepţia articolelor publicate în presă şi a câtorva broşuri, apărute între 1902-1913, printre care *Campania electorală din 1789 în Burgundia*, 1904, *Criza istoriei revoluţionare, Taine şi dl. Aulard* (1909) o polemică acerbă cu Aulard — un apologet al iacobinilor, şi *Cum au fost aleşi deputaţii în statele generale*, 1912, principalele opere ale lui Cochin sunt postume, editarea lor fiind datorată grijii colaboratorului său apropiat, Charles Charpentier, precum şi a abatelui Ackermann şi a lui Michael de Boüard, care i-au reunit lucrările neterminate în următoarele cărţi: *„Societăţile de gândire" şi „Democraţia. Studii de istorie revoluţionară* (1921); *Revoluţia şi libera cugetare: - socializarea gândirii (1750-89); - socializarea persoanei (1789-92); - socializarea bunurilor (1792-94)* (1924). Singura operă terminată găsită în manuscrisele sale a fost: *„Societăţile de gândire" şi Revoluţia în Bretania*, 2 vol., (1925). I s-au mai tipărit volumele: *Actele guvernului revoluţionar*, 3 vol., (1922, 1934, 1935); *Asupra politicii economice a guvernului revoluţionar* (1933); *Abstracţiuni revoluţionare şi realism catolic* (1935) — o schiţă filosofică definitorie pentru poziţia lui Augustin Cochin; *Rezumatul principalelor operaţiuni ale guvernului revoluţionar* (1936). Corespondenţa de război i-a fost grupată în volumul *Căpitanul Augustin Cochin* (1917).

[2] *Bernard Faÿ* (1893-1978). Născut la Paris, fiul unui notar, în urma absolvirii Facultăţii de litere a Universităţii din Paris, Bernard Faÿ va deveni în curând un cunoscut om de litere contrarevoluţionar şi istoric.

Reformat militar, va participa la primul război mondial, în cadrul armatelor Crucii Roşii franceze.

În 1920, îşi ia diploma de *Master of arts* la Harvard University, unde obţinuse în 1919 o bursă Victor Chapman. Până în 1923 predă la Universitatea Columbia şi la cea din statul Iowa. Devenind în 1924 *doctor ès lettres* al Universităţii din Paris, cu teza *Spiritul revoluţionar în Franţa şi Statele Unite la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, ajunge profesor titular la Facultatea de litere a Universităţii din Clermont Ferrand, unde va preda până în 1933. (În 1925 îşi publică teza în ed. Champion, iar în 1927, la New York, îi apare ediţia americană.)

În această perioadă îi apar următoarele cărţi: *Bibliografia critică a operelor franceze referitoare la Statele Unite, 1770-1800*, ed. Champion, 1925; *Panorama literaturii franceze contemporane*, ed. Kra, 1925 (ed. a II-a în 1929, reediţie adăugită în 1935, versiunea americană în ed. Little Brown, Boston, în 1927, versiunea cehă, la Praga, în 1929); *Faceţi jocurile!*, ed. Grasset, 1926 (ediţia americană în 1927).

Efectuând numeroase vizite în America, publică mai multe lucrări în engleză: *Note asupra presei americane la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, ed. Grolier Club, New York, 1927; *Experimentul american*, ed. Hartcourt Brace, New York, 1928; *Franklin, apostolul timpurilor moderne*, ed. Little Brown, Boston, 1929 (versiunea franceză intitulată *Benjamin Franklin, burghez din America*, a apărut în 3 volume, în ed. Calman Lévy, 1930-1931); *George Washington, aristocratul republican*, ed. Houghton, Boston, 1931 (versiunea franceză intitulată *George Washington, gentilom*, a apărut în ed. Grasset, 1931).

Colaborează la prestigioase reviste literare franceze şi anglo-americane.

Din 1933 obţine o catedră la *Collège de France*, publicând apoi următoarele cărţi: *Francmasoneria şi revoluţia intelectuală a secolului al XVIII-lea* (1935); *Omul, măsura isto-*

răspunderea morală a francmasoneriei, care prin răspândirea ideilor progresiste a sporit frământările până la destabilizare, consideră că masonii au pregătit revoluția, nu în calitate de inițiați, ci mai degrabă ca oameni ai secolului XVIII, răvășiți de derutantele curente moderniste, supuși împreună cu alții îndoctrinării enciclopediștilor.

Gaston Martin (francmason), în cartea *Francmasoneria franceză și pregătirea Revoluției*, arată în mod foarte nuanțat că propaganda neîncetată a masoneriei, agitând ideile filosofice franceze la modă, a pregătit de fapt, într-o oarecare măsură, spiritele pentru reformele indispensabile, care s-ar fi putut face pe cale pașnică, dacă nu ar fi existat rigida intransigență a privilegiaților nesăbuiți, ce au avut inconștiența să nu perceapă la timp imperativele epocii.

Pe fondul unor nemulțumiri cumplite, al unor interese acute și al unor patimi irepresibile, ideile corosive ale „secolului luminilor" au amorsat izbucnirea unei erupții revoluționare, la originile căreia nu a fost nici francmasoneria, nici filosofia.

Ideile filosofice, departe de a fi motorul transformărilor sociale, nu constituie decât emergența „curenților psihici" din adâncuri, de o origine obscură — rezultantă a unor cauze mai secrete.

Depășind dogma marxistă a primatului economic, accesul la putere al burgheziei trebuie privit doar ca o consecință în domeniul economico-social.

Clasa burgheză a încarnat curentul revoluționar, adecuând și făcând inteligibil ceea ce era în stadiul subteran, nediferențiat și neformulat al instinctului „popular". Poporul ca atare, prin plasticitatea sa, devenea foarte ușor receptiv la orice sugestionări, pe care speculația „intelectuală" a burgheziei le putea sistematiza.

În fond, voința fanatică a revoluționarilor s-a încrâncenat să recupereze „starea naturală", pe care Diderot a lăsat-o ca pe o abstracție rece lui Jean-Jacques Rousseau, care cu sensibilitatea sa elegiacă a preschimbat-o în „beție fatală"... Dar sentimentalismul subversiv al lui Rousseau și nici nihilismul *avant la lettre*, insidios și distructiv al lui Weishaupt, n-au avut nimic comun cu francmasoneria. ■

---

riei. Căutarea timpului (1939); *Civilizația americană* (1939); *Roosevelt și America sa* (1939). Din literatura americană a tradus cărțile lui Gertrude Steine: *Americani din America*, ed. Stock, 1933; *Autobiografia lui Alice Toklas*, ed. N.R.F., 1934. După începutul celui de-al doilea război mondial, în timpul ocupației Franței, devine conducătorul *Adunării naționale*. I se încredințează funcția de director al *Comitetului anti-iudeo-masonic*, ale cărui birouri se vor instala chiar în fostul sediu al *Marelui Orient al Franței*, desființat de mareșalul Pétain. Între 1941-1944 va conduce publicația *Documente masonice*, asistat de Robert Valléry Radot și Jean Marquès-Rivière. Tot în aceeași epocă va scrie *Istoria Franței de la origini până în zilele noastre*, 2 vol., (1942-43), pentru elevii celui de-al doilea ciclu primar, precum și *Agonia împăratului* (1943).

După Eliberare, este arestat în august 1944, în biroul său de la *Biblioteca Națională*. Judecat în decembrie 1946, este condamnat la muncă silnică pe viață pentru colaborationism. Schimbând mai multe închisori, reușește să evadeze în septembrie 1951, refugiindu-se în Elveția, unde se stabilește la Friburg.

În 1952 publică amintiri din detenție: — *Despre temnița acestei lumi. Jurnal, rugăciuni, gânduri, 1944-52.*

Mai târziu, sub pseudonimul *Du Croquet de l'Esq*, va publica următoarele cărți: *Cugetări, maxime, apoftegme* (1954); *Ludovic al XVI-lea sau sfârșitul unei lumi* (1955); *Marea revoluție* (1959); *Școala imprecației sau profeții catolici din ultimul secol - 1850-1950* (1961, închinată lui Louis Veuillot, Léon Bloy și Georges Bernanos); *Aventura colonială* (1962); *Nașterea unui monstru, opinia publică* (1965); *Prețioșii* (1966, tratând asupra prieteniilor sale literare); *Războiul celor trei nebuni, Hitler, Stalin, Roosevelt* (1969); *Biserica lui Iuda?* (1970); *Jean-Jacques Rousseau sau visul vieții* (1974); *Rivarol și Revoluția* (1978).

Moare totuși la Paris, la 31 decembrie 1978.

Exclusivitate

ARHIVELE BASTILIEI... LA PETERSBURG

JACQUES DE LAUNAY

La 14 iulie 1789, după ce l-au ucis pe guvernator și pe ofițerul de jandarmi, revoluționarii francezi au intrat în număr masiv în fortăreața Bastiliei. S-au urcat la etaj și au jefuit arhivele și birourile.

Ivan Simolin, ambasadorul Rusiei la Paris, însoțit de un atașat de legație, Pierre Lubrovski, se afla la fața locului, pentru a-și întocmi raportul către țarina Ecaterina II. El a văzut astfel hârtii zburând pe ferestre și împrăștiindu-se pe străzile din vecinătate, dar mai ales a văzut cum cei prezenți întâmplător alergau să le ia, după care le citeau cu aviditate prin cârciumile din apropiere.

Asistând la „spectacol", Simolin l-a îndemnat pe Lubrovski: „Cumpărați tot ce puteți și aduceți-mi la ambasadă".

Recolta a fost pozitivă. Ambasadorul a adunat astfel tot ce era prețios, apoi a făcut pachete cu destinația St. Petersburg. Totul a ajuns intact în capitala Rusiei.

În anul 1805, țarul Alexandru I a poruncit să se regrupeze toate documentele și să se depună arhivele Bastiliei în Palatul Ermitaj, unde se află și astăzi.

Francezii nu s-au mai preocupat decât foarte târziu de documentele dispărute. Abia la 27 februarie 1798 au decis să le reunească în Biblioteca Arsenalului, iar clasificarea lor a început în mod serios abia în anul 1840.

„Stocul" de la St. Petersburg este, evident, extrem de important. Odată cu anul 1920, Arsenalul, care deține o copie a acestui stoc, dispune de o clasificare generală.

1403-1406.

ÎN SOLIE LA TIMUR LENK

CLAVIJO

Unul dintre clişeele cu care abordăm Evul Mediu este că în lipsa presei, telegrafului, televiziunii, trenului şi a avionului, oamenii trăiau izolaţi, fără să aibă habar ce se întâmplă în lume. Desigur că veştile, ca şi oamenii, circulau foarte greu. Dar cititorii Magazinului istoric **(nr. 4/ 1988) au putut afla că, de exemplu, un meşter francez aflat la Curtea lui Genghis Han primea totuşi, deşi cu întârziere de câteva luni, veşti de la fratele său, care avea o prăvălie la Paris. Şi textul lui Clavijo stă mărturie că, deşi cu mari greutăţi de ordin tehnic, oamenii şi veştile circulau şi în Evul Mediu.**

Ne-am oprit în numărul trecut cu relatarea ambasadorului regelui spaniol în momentul când se apropia de Tabriz. Oraşul era nodul comercial al Persiei, unde soseau drumul asiatic şi cel ce venea din porturile Mării Negre, prin Asia Mică. Acolo l-au întâlnit pe cei mai mare dintre fiii lui Timur. Şi-au continuat călătoria până la Teheran şi mai departe, pe drumul caravanelor. Ceea ce l-a impresionat cel mai mult pe Clavijo a fost sistemul de staţii de poştă, întreţinut de stat. Şeful unei staţii de poştă avea o asemenea autoritate, încât putea impune chiar şi fiului lui Timur să cedeze calul pe care călărea, dacă o ştafetă avea nevoie de el. Ajunşi la Samarkand, călătorii noştri — reamintim cititorului că ambasada era compusă din şambelanul regelui, Clavijo, călugărul Alfonzo Paez şi Gomez de Salazar, membru al gărzii regale, care a murit la Nişapur, pe drumul de întoarcere — au rămas trei luni.

Au plecat din Samarkand la sfârşitul lui noiembrie 1404. Au revenit la Tabriz pe altă rută, dar au fost siliţi să rămână în oraş şase luni, căci după moartea lui Timur, petrecută în februarie 1405, în timpul campaniei contra Chinei, a izbucnit războiul civil între urmaşi. În sfârşit, la 27 august au părăsit Tabrizul. La 17 septembrie erau la Trebizonda. După o călătorie pe Marea Neagră de 25 zile, au ajuns la Constantinopol, iar la 3 ianuarie 1406 la Genova. La 1 martie soseau în Spania. Nu ştim ce i-a raportat Clavijo lui Henri III în privinţa soliei. Putem presupune că erau aprecieri nefavorabile la adresa situaţiei Imperiului bizantin şi a Constantinopolului. După moartea regelui, în 1407, Clavijo s-a retras de la curte. A fost îngropat în 1412, la mănăstirea San Francisco din Madrid. De la el ne-a rămas însă singura relatare a unui european despre Timur Lenk şi curtea sa.

Un bătrân infirm

Joi [21 august 1404] am ajuns pe malul stâng al Oxusului, pe care l-am traversat. Pentru a trece de pe un mal pe altul, se folosesc bacuri. Dar nimeni nu poate merge din provincia Samarkand în ţinuturile de la sud de râu, decât cu învoire specială şi ţidulă. El trebuie să spună când a venit şi unde urmează să se ducă. O asemenea ţidulă este necesară chiar şi pentru locuitorii liberi din Samarkand. Pe de altă parte, orice persoană care doreşte să treacă râul pentru a merge în provincia Samarkand, o poate face nestânjenită. Toate bacurile au gărzi, puse acolo din porunca lui Timur. Adevăratul motiv pentru care au fost puşi acei oşteni de pază este că el a adus la Samarkand, în urma războaielor, o mare mulţime de oameni pentru a popula provincia. Porunca dată este că nici unul să nu scape de aici şi să se întoarcă în locurile de unde a fost adus. Într-adevăr, pe când călătoream prin Persia şi Horasan, ne-am întâlnit adesea cu slujitorii trimişi de Timur, care căutau şi adunau pe toţi cei ce, pierzându-şi părinţii, erau orfani, fără casă, cât şi pe acei bărbaţi şi acele femei care, lipsiţi de adăpost, vagabondau sau nu aveau mijloace de existenţă. Toţi aceşti oameni erau adunaţi la un loc de către slujitori şi, cu forţa, nu prin voinţa lor, erau trimişi spre ţinutul Samarkand pentru a mări populaţia acestuia. La trecerea prin satele înşirate de-a lungul drumului, erau hrăniţi de căpetenia locală, potrivit poruncii lui Timur. Ni s-a spus că astfel populaţia ţinutului Samarkand a sporit, ajungând să numere 100 000 suflete sau poate mai mult.

În inima înălţimilor înconjurătoare, se află un sat; locul este cunoscut drept Porţile de Fier. Pe toată lungimea lanţului de munţi nu există

altă cale de trecere, în afară de aceasta. Doar pe acolo pot trece toţi cei ce călătoresc spre Samarkand. Timur este singurul stăpân al acestor Porţi de Fier. Din vămile impuse tuturor negustorilor care merg din India spre Samarkand şi mai departe, statul strânge venituri frumoase. După cum se ştie bine, Timur este şi stăpânul celorlalte Porţi de Fier celebre, aflate lângă Derbend [la vest de Marea Caspică], ce închid ţinuturile tătărăşti [la nord] şi nu sunt departe de oraşul Caffa [în Crimeea]. Aşa încât cei ce ar veni dinspre ţinuturile tătărăşti spre Persia trebuie să treacă prin acele Porţi de Fier ale Derbendului, tot aşa cum cei care merg la Samarkand trebuie să treacă prin Porţile de Fier la care ajunsesem şi noi.

Luni, 8 septembrie, am părăsit grădina unde fuseserăm găzduiţi şi, după ce am traversat câmpia, am ajuns în oraşul Samarkand. Este alcătuit din case cu grădini, despărţite prin străzi şi pieţe unde se vând tot felul de lucruri. Pe la 9 dimineaţa am sosit la o mare grădină, în care se afla un palat. Acolo îşi avea Timur reşedinţa şi, aşa cum se va vedea, ea se află la oarecare distanţă de oraş. Am mers la o anumită casă construită lângă palat. Acolo au venit doi dintre dregători şi ne-au spus să le dăm lor darurile şi cadourile pentru Înălţimea sa, urmând să le aranjeze într-un mod potrivit. Alţi slujitori ne-au luat în grijă. Ne-au condus — susţinându-ne de subţiori — spre o poartă largă foarte înaltă, frumos împodobită cu faianţă de culoare aurie şi albastră. În faţa porţii stăteau uşierii imperiali, înarmaţi cu buzdugane, astfel încât nimeni să nu îndrăznească să se apropie de poartă. Dar acolo se adunase deja o mare mulţime, dornică să ne vadă.

Cum am intrat, primul lucru pe care l-am zărit au fost şase elefanţi mari, fiecare purtând în spate un castel mic din lemn, cu două stindarde. În castele se găseau slujitori, care puneau elefanţii să facă diferite mişcări pentru a ne distra pe când treceam pe acolo. Am mers mai departe şi am dat în curând de oameni încărcaţi cu darurile noastre, pe care le purtau pe braţe. Noi, solii, am trecut înaintea lor. Au venit în întîmpinarea noastră câte doi dintre nobilii care erau pe lângă Timur şi ei ne-au sprijinit de subţiori, după cum am arătat mai înainte. Se afla acolo şi acel tătar pe care Timur îl trimisese [de lângă Ankara] la regele Castiliei. Apariţia lui a stârnit multă veselie printre ai săi, căci el era îmbrăcat de noi după felul şi moda unui senior din Spania. Ne-au condus aşa până la locul unde un mare dregător al curţii, un om foarte bătrân, şedea pe o estradă înălţată. Era nepotul lui Timur, fiul sorei lui, şi noi toţi ne-am plecat în faţa lui. Apoi am trecut mai departe, până am ajuns în faţa altei estrade, unde am găsit aşezaţi mai mulţi prinţi tineri, cărora, de asemenea, ne-am înclinat. În acel loc ne-au cerut scrisoarea către Timur, pe care o aduceam din partea stăpânului nostru, regele Spaniei. I-au dat-o unuia dintre acei prinţi, care era, după cum au spus ei, [Halil Sultan] fiul prinţului Miran Şah, cel mai mare fecior al lui Timur [pe care îl văzuseră la Sultaniyah]. Prinţii, trei la număr, s-au ridicat în picioare şi luând cu ei scrisoarea noastră, au dus-o Înălţimii sale. Ni s-a spus să îi urmăm.

L-am găsit pe Timur aşezat sub ceea ce ar putea fi numit un portal. În spate se afla un palat foarte frumos. Stătea pe o estradă înălţată, în faţa căreia se găsea o fântână ce zvârlea spre cer o coloană de apă; în bazinul fântânii pluteau mere roşii. Înălţimea sa şedea pe un soi de saltea acoperită cu mătase brodată şi se sprijinea într-un cot, pe nişte perne rotunde. Era îmbrăcat într-un halat de mătase simplă, fără broderii, iar

Stampă aflată la Bibliothéque Nationale din Paris, care îl înfăţişează pe Timur Lenk la vânătoare

pe cap purta o pălărie înaltă, albă, în vârful căreia se găsea un rubin înconjurat cu perle și pietre prețioase. De îndată ce am ajuns în preajma Înălțimii sale, i-am făcut plecăciune, punând genunchiul drept pe pământ și încrucișându-ne brațele pe piept. Am făcut un pas și iar ne-am plecat și iar am repetat gestul, dar de data asta am îngenuncheat și am rămas așa. Apoi, Timur a poruncit să ne ridicăm și să ne apropiem. Nobilii care ne susținuseră până atunci ne-au părăsit, căci nu îndrăzneau să se apropie mai mult de Înălțimea sa.

Protocol diplomatic

În preajma lui Timur erau trei nobili, marii șambelani ai Înălțimii sale, și numele lor, după cum am aflat mai târziu, erau Șah Melik Mîrza, Burunday Mîrza și Nur ad Din Mîrza. Ei s-au apropiat de noi și luându-ne pe fiecare de mână, ne-au dus chiar până în fața locului unde ședea Timur. Acolo, din nou, ne-au pus să îngenunchem. Înălțimea sa ne-a poruncit să ne ridicăm și să ne apropiem, ca să ne poată vedea mai bine, căci îi slăbise vederea. Într-adevăr, era așa de infirm și de bătrân, încât pleoapele i se prăbușeau peste ochi și abia le putea ridica. Am remarcat că Înălțimea sa nu ne-a dat niciodată mâna să i-o sărutăm, căci la ei nu există un. asemenea obicei. Nimeni nu ar săruta mâna vreunui mare nobil, căci așa ceva ar fi considerat aici neobișnuit. Apoi, Timur ne-a întrebat despre sănătatea regelui, stăpânul nostru, astfel: „Ce face fiul meu, regele vostru? Cum îi mai merge? Este sănătos?". Noi am răspuns cum se cuvenea și apoi am înfățișat pe larg mesajul soliei noastre. Înălțimea sa a ascultat cu multă atenție tot ceea ce i-am spus. Când am terminat, Timur s-a întors și a început să discute cu unii dintre marii nobili care erau așezați la picioarele sale. După cum ne-au spus ei mai târziu, unul dintre personaje era fiul lui Toktamîș, ultimul han al tătarilor, altul era descendentul acelui [Ceagatay] Han, care stăpânise mai de mult peste ținutul Samarkand, iar alții erau prinți de sânge sau granzi, toți din familia Înălțimii sale. Întorcându-se către ei, Timur a spus: „Iată-i pe solii pe care fiul meu, regele Spaniei, i-a trimis la mine. Într-adevăr, el este cel mai mare dintre toți regii francilor care domnesc în acel colț îndepărtat de lume, unde supușii săi sunt o nație mare și vestită. Îi voi trimite regelui Spaniei, fiul meu, un mesaj de bunăvoință. Desigur că ar fi fost îndeajuns să îmi fi trimis solii săi doar o scrisoare și fără daruri sau cadouri. Mi-e destul să știu că este sănătos și bine și nu voi cere niciodată vreun dar de la el". Scrisoarea pe care stăpânul nostru, regele Castiliei, o expediase prin noi, era ținută în fața ochilor Înălțimii sale de către unul dintre nepoții săi și [Fray Alfonso] a înaintat împreună cu dragomanul, care a cerut învoirea să o citească. Timur a luat scrisoarea din mâna nepotului său, dar după ce a deschis-o, a spus că dorește să fie citită mai târziu. Ne-am ridicat din nou în picioare și ne-au condus să ședem pe o estradă joasă, aflată în partea dreaptă față de locul unde trona Timur. Nobilii ne-au așezat pe un loc mai jos decât cel ocupat de solul lui Ceais Han, împăratul Cataiului [Chinei]. Acela venise la Timur să-i ceară tributul datorat stăpânului său, pe care i-l plătea an de an. Observând că noi, solii spanioli, primisem un loc mai jos decât al trimisului împăratului chinez, Înălțimea sa a poruncit să fim puși mai sus și acel trimis mai jos. Deci, abia ne așezasem, când unul dintre nobili s-a apropiat și adresându-se celui din Catai, a spus cu voce tare că Înălțimea sa l-a trimis să îl anunțe că solii regelui Spaniei, prietenul bun și fiul lui Timur, trebuie desigur să ocupe un loc mai sus decât

el, trimisul unui hoţ şi al unui om rău, duşmanul lui Timur. Şi dacă Dumnezeu ar fi dorit-o, el, Timur, ar fi avut grijă şi ar fi aranjat demult lucrurile astfel încât niciodată nu ar mai fi îndrăznit vreun chinez să vină cu asemenea solie. Aşa s-a făcut că tot timpul mai târziu, la sărbătorile şi festivităţile la care Înălţimea sa ne-a invitat, a poruncit întotdeauna ca noi să ocupăm locul aflat mai sus.

Greşeala bietului dragoman

Când am terminat de mâncat, au început să aducă darurile noastre, care, aşa cum am arătat mai înainte, erau astfel aranjate încât să poată fi prezentate în faţa lui Timur. Erau atât darurile din partea regelui Castiliei, cât şi cele pe care le trimisese sultanul Egiptului. Când s-au sfârşit, noi, solii, am fost luaţi în grijă de către dregători şi aduşi înapoi la casa noastră.

Lunea următoare, adică la 15 septembrie, Timur a părăsit palatul, mutându-se într-altul, un loc de o mare frumuseţe, unde, înaintea porţii de intrare, se afla un mare portal, construit cu deosebită grijă din cărămidă ornamentată cu faianţă de culoarea aurului şi albastră.

În acea zi de luni a poruncit să se organizeze o mare petrecere, la care am fost invitaţi toţi trei solii, împreună cu mulţi oameni şi femei, dintre cei care erau rudele Înălţimii sale, cât şi alţii. Grădina în care a avut loc serbarea era foarte mare şi se aflau plantaţi acolo mulţi pomi roditori şi arbori, care să dea umbră. Printre ei treceau alei şi cărări, mărginite de garduri de lemn, de-a lungul cărora oaspeţii se pot plimba. Prin toată grădina fuseseră ridicate pavilioane de tapiserii colorate. În centrul grădinii se înălţa un palat foarte frumos, având planul de forma unei cruci. Interiorul era extrem de bogat mobilat, cu obiecte atârnate pe pereţi. În centrul palatului, în faţa uşii care ducea la dormitoare, se găseau două mese din aur, cu patru picioare, făcute din câte o singură bucată de metal. Pe una dintre mese se aflau şapte ploşti din aur; două dintre ele erau ornamentate pe dinafară cu perle mari şi smaralde şi turcoaze, încastrate în metal, în vreme ce la gură se afla un rubin. Alături de cele şapte ploşti se găseau şase cupe de formă rotundă, din aur.

Noi, solii, fuseserăm invitaţi să luăm parte, dar când au venit să ne caute, dragomanul nostru nefiind prezent, am zăbovit o vreme, aşteptându-l să se întoarcă. Când am ajuns la palat, Înălţimea sa mâncase deja şi ne-a trimis vorbă cum că data viitoare când aveam să mai fim chemaţi la o petrecere, trebuia să venim degrabă şi să nu întârziem din cauza absenţei unui dragoman. Doar de acea dată avea să treacă cu vederea întârzierea noastră, căci, după cum a spus Înălţimea sa, pregătise acel banchet special pentru noi, ca să ne arate curtea şi palatul său. Timur a fost foarte aspru cu acei nobili, pentru că noi, solii, ajunseserăm prea târziu. Drept urmare, nobilii au trimis după bietul dragoman, căruia, mânioşi foarte, i-au grăit astfel: „De ce nu erai gata, în preajma solilor francilor? Greşeala este că ai fost absent şi ca să te pedepsim, poruncim să-ţi fie străpuns acum nasul şi să-ţi treacă o sfoară prin gaură, de care să fi purtat prin tabără, un avertisment pentru toţi". De îndată ce au spus asta, mai mulţi oameni l-au înşfăcat şi erau gata-gata să-i străpungă nasul, când a intervenit acel nobil de la curte care venise după noi şi ne condusese, cu mare întârziere, în prezenţa Înălţimii sale, implorându-i pe ceilalţi să arate îndurare şi să ierte greşeala acelui dragoman. Până la urmă au fost de acord şi astfel el a scăpat de năpasta ce era cât pe ce să se abată asupra lui. Mai apoi, Timur ne-a trimis vorbă că dorea, deşi lipsisem, datorită nenorocului, de la banchetul lui, să fim totuşi părtaşi şi să ne veselim, aşa că ne trimitea cinci oi şi două vase mari cu vin. La ospăţ fuseseră prezenţi, ni s-a spus, mulţi nobili şi dregători şi multă altă lume. Datorită absenţei noastre, nu am putut vedea acel palat, camerele particulare şi marea grădină unde fusese organizată serbarea. Dar mulţi dintre oamenii noştri au fost admişi mai târziu în palat, permiţându-li-se să-i admire măreţia.

Judecata lui Timur

În lunea următoare, 22 septembrie, Timur, părăsind palatul său de la Dilkuşa, s-a mutat într-altul, care, asemenea primului, se afla într-o mare grădină. Era înconjurată de un zid înalt, cu patru laturi şi la fiecare dintre cele patru colţuri se afla un turn rotund, foarte înalt. Grădina avea în centru un palat mare, cu planul de forma unei cruci. Un rezervor de apă foarte mare fusese săpat în faţa lui. Palatul, cu grădina lui întinsă, era cel mai frumos dintre toate cele pe care le-am vizitat şi cel mai somptuos ornat cu ceramică de culoare aurie şi albastră. Toate palatele, împreună cu grădinile ce le înconjură, sunt situate în afara actualului oraş Samarkand.

Mai încolo se întinde marea câmpie prin care curge râul [Zarafşan]. Timur poruncise să se ridice acolo corturi unde puteau veni şi soţiile lui, căci hotărâse adunarea marii Hoarde, care mai înainte şi până atunci fusese plecată pe păşunile de dincolo de zonele cu grădini din jurul oraşului. Toată Hoarda urma acum să se strângă, fiecare clan ocupându-şi locul său anume. I-am văzut ridicându-şi corturile, însoţiţi de femeile lor. Lucrul acesta se făcea pentru ca toţi [ceagataii] să aibă partea lor la serbările ce urmau să se ţină pentru cinstirea unor căsătorii princiare. Potrivit obiceiului lor, de îndată ce tabăra Înălţimii sale era fixată, toţi membrii Hoardei ştiau exact unde îşi avea fiecare locul.

De la cel mai mare până la cel mai umil, fiecare om își știa locul și îl ocupa în cea mai deplină ordine. Astfel, în următoarele trei-patru zile am văzut aproximativ 20 000 corturi ridicate pe alei și în fiecare zi soseau mai multe clanuri din ținuturile înconjurătoare. I-am văzut pe casapi și bucătari cum treceau printre corturi, vânzând carne friptă și fiartă, în vreme ce alții ofereau orz și fructe. Brutarii, cu cuptoarele încinse, frământau aluatul și pregăteau pâini pentru vânzare. Astfel, fiecare meșteșug necesar putea fi întâlnit undeva în cuprinsul taberei și fiecare negoț se găsea pe ulița acordată. Și multe alte lucruri puteau fi întîlnite, căci se găseau acolo băi și băieși. Ei își ridicaseră corturile lor și construiseră lângă ele cabine din lemn în care erau căzi metalice, cu apă caldă, încălzită în căldări pe care, împreună cu toate cele necesare meșteșugului lor, le aveau acolo. Astfel, toate erau orânduite și fiecare om cunoștea dinainte locul unde să se ducă.

Mai mult, pentru a celebra ziua nunții regale, Înălțimea sa dăduse poruncă prin tot orașul Samarkand că toți cei ce se îndeletniceau cu negoțul, adică cei ce vindeau stofe și cei ce vindeau podoabe, împreună cu negustorii ambulanți și negustorii de mărunțișuri, ca și bucătarii, măcelarii, brutarii, croitorii și cizmarii, pe scurt toți meșteșugarii ce locuiau în Capitală, să poftească pe câmpiile unde-și avea tabăra Marea Hoardă. Trebuia să aducă cu ei și corturile și să-și vândă fiecare marfa. S-a mai poruncit ca fiecare ghildă și breaslă să aranjeze un loc unde să-și înfățișeze îndemânarea pentru plăcerea spectatorilor. Nu puteau să se întoarcă la casele lor din Samarkand până ce nu primeau învoirea și aprobarea Înălțimii sale. Astfel că toți meșteșugarii și negustorii au plecat din oraș în tabără, aducându-și cu ei bunurile și mărfurile spre vânzare. Fiecărei ghilde și bresle i s-a acordat o uliță, unde membrii respectivi își arătau meșteșugul, într-o perfectă ordine.

În zonele unde erau strânși negustori și în alte puncte centrale, Timur poruncise să se ridice eșafoade. Iar crainicii anunțaseră că întrucât intenția lui era ca toată lumea să se bucure și să se veselească la acea sărbătoare a lui, vroia să dea și un exemplu și un avertisment celor ce l-au jignit și au făcut fapte rele, executându-i în public pe criminali. Primul dintre aceștia era primarul din Samarkand, un om pe nume Dina, cel mai mare personaj din cuprinsul imperiului său. Mai înainte, când Timur pornise în expediție, adică acum șase ani și 11 luni, el fusese numit guvernator al Samarkandului. Dar Înălțimea sa aflasé că îi trădase încrederea pe care i-o acordase, folosindu-se de dregătorie pentru a oprima poporul. De aceea, a poruncit ca Dina să fie adus înaintea sa și după judecată numaidecât a fost luat și spânzurat de îndată. Toată averea pe care o strânsese pe nedrept a revenit statului. De curând, Timur condamnase la moarte pe unii Casapi prinși că vindeau carnea prea scump. De îndată ce sosise din ultima lui campanie, poruncise să se aplice pedepse unor cizmari și celor care vânduseră sandale și altele, cât și să fie confiscate câștigurile lor necurate. Dar pedepsele și amenzile i-au făcut pe negustori să se teamă că totul fusese făcut pentru a-i jefui mai bine.

Epilog

Vineri, 1 noiembrie, ne-am dus să ne prezentăm în fața Înălțimii sale, sperând că ne va da învoială să pornim în călătoria de întoarcere acasă. L-am găsit în palatul de lângă moschee, care fusese reconstruit potrivit poruncii sale. Am rămas acolo, așteptându-l de dimineață devreme până la prânz. Atunci, Înălțimea sa a apărut dintr-un cort și s-a așezat pe o estradă aflată în curte. S-au adus cărnuri și fructe din abundență, din care toți cei prezenți s-au înfruptat. Dar când masa s-a terminat, Înălțimea sa a trimis să ni se spună să mergem acasă, rugându-ne să îl scuzăm că nu ne putea primi în audiență de rămas bun, căci avea multe treburi. A doua zi, sâmbătă, ne-am dus din nou să o așteptăm pe Înălțimea sa, așa cum ni se spusese să facem, dar nu a ieșit din cort. Se spunea că ar fi fost bolnav. Am așteptat acolo până după-amiază, sperând că avea să vină la locul lui din curte. Unul dintre cei trei mari șambelani, care făceau parte din Consiliul său privat, a venit, spunându-ne să ne întoarcem la locuințele noastre, căci Înălțimea sa nu putea să ne primească. Și ne-am întors de unde am venit.

La acea dată, Timur era deja foarte bolnav și toată lumea de la curtea sa, bărbați și femei, erau foarte îngrijorați. Cei trei mari șambelani, care conduceau afacerile țării, făcând parte din Consiliul privat, abia știau cum să se comporte. Drept urmare, nu ni s-a dat voie să plecăm și ni s-a spus să stăm liniștiți la locuințele noastre până aveau să trimită ei după noi. Și cum așteptam, nemaiîndrăznind să ne ducem singuri în fața lui, unul dintre ceagatai a venit și ne-a spus că marii șambelani, vorbind ca din partea lui Timur, au trimis să fim înștiințați că trebuie să fim gata deîndată să pornim în călătoria de întoarcere. Urma să o facem — ne-au spus ei — chiar a doua zi, la răsăritul soarelui, pornind împreună cu solul sultanului Egiptului și cu cel din Turcia. Am aflat că [un anume nobil tătar, numit] Carno Tuman Uglan, era pus să ne însoțească până la Tabriz. El urma să se îngrijească să primim hrană pe drum și cai de schimb. Când ajungeam la Tabriz, prințul Omar, nepotul Înălțimii sale, urma să ne primească și să ne trimită mai departe, fiecare sol, spre țara sa. De îndată ce am primit mesajul adus de ceagatai, am protestat că, întrucât Înălțimea sa

încă nu ne acordase permisiunea să plecăm, nici nu ne dăduse vreun răspuns la mesajul pe care i-l adusesem de la stăpânul nostru, regele Castiliei, nu puteam şi nu doream să plecăm de acolo. Ceagataiul ne-a răspuns din scurt că ar fi mai bine să nu mai spunem nimic, pentru că totul fusese aranjat de marii şambelani. Cel mai bine era să facem pregătirile pentru călătorie, aşa cum, ne-a spus el, ceilalţi soli se grăbeau să o facă. Totuşi, noi ne-am dus la palat şi am cerut să-i vedem pe marii şambelani. Ne-au primit şi le-am reamintit cât de categoric a fost Înălţimea sa joia trecută, când ne-a poruncit să ne reîntoarcem să îl vedem. Drept răspuns, marii şambelani ne-au spus că nu puteam obţine o audienţă la Înălţimea sa şi nici nu puteam rămâne pe mai departe la curte. Trebuia să grăbim plecarea noastră şi să pornim exact cum ne spusese ceagataiul trimis de ei. Erau obligaţi să procedeze aşa pentru că Înălţimea sa se afla într-o stare de mare slăbiciune, pierzându-şi deja putinţa de a vorbi; putea fi chiar în pragul morţii, după cum preziceau doctorii. Ne-au spus clar că graba lor era determinată de faptul că, pentru binele nostru, trebuia să ne găsim departe, înainte ca vestea morţii lui să fie făcută publică şi mai ales, înainte ca ea să ajungă în provinciile pe unde urma să călătorim. Cât priveşte răspunsul la scrisoarea regelui nostru către Înălţimea sa, era treaba de care se ocupa în întregime nobilul tătar pe care îl trimiteau să ne însoţească şi călăuzească.

Astfel, lucrurile au rămas nehotărâte de luni [4] până joi 18 noiembrie, când marii şambelani l-au trimis din nou pe ceagatai. El ne aducea, de astă dată, patru salvconducte şi porunci către patru oraşe importante, pe unde urma să trecem, care cereau ca la sosirea noastră să fim asiguraţi cu cai odihniţi, care să ne ducă mai departe. Ceagataiul ne-a mai spus că, potrivit poruncilor clare ale marilor şambelani, urma să plecăm chiar a doua zi, dimineaţa. În aceeaşi zi ne-au luat din locuinţele noastre şi ne-au dus într-o grădină din afara oraşului, unde ni s-a alăturat şi solul sultanului din Cairo. Urma să ne însoţească şi solul turc. Am rămas în acea tabără marţi, miercuri, joi şi vineri, 21 noiembrie. Atunci s-a adunat, în sfârşit, toată lumea şi am pornit spre Samarkand. ■

Prezentare şi versiune românească
Dorin MATEI

SINGURUL PROFIT — APARIŢIA REVISTEI!

Cavalcada preţurilor continuă, stimaţi cititori!

După cum aţi putut constata, încercând să facem faţă repetatelor creşteri ale costurilor de producţie pentru tipărirea *Magazinului istoric*, am fost nevoiţi să recurgem la periodice creşteri ale costului revistei, creşteri care însă nu acoperă preţul de cost per exemplar al publicaţiei. Am făcut-o conştienţi că o revistă de istorie nu poate, în actualele condiţii, să aducă vreun profit; dar ea este importantă pentru zeci şi zeci, chiar sute de mii de cititori care solicită lună de lună *Magazinul istoric*. Vi-l oferim la preţuri mai mult decât rezonabile, în comparaţie cu alte publicaţii, cărţi, ca să nu mai vorbim de produsele de larg consum, sau de alte preţuri.

Ne bucură faptul că în acest efort al nostru sunteţi alături de noi, că ne înţelegeţi şi ne sprijiniţi, încurajându-ne prin gândurile foarte des trimise de dvs. pe adresa redacţiei. Iată câteva dintre acestea, venite de la pasionaţi şi statornici cititori ai *Magazinului istoric*.

Mircea Vioreanu, referent la Garda financiară, din Slobozia: „Vă admir mult pentru ceea ce faceţi şi cred că, chiar dacă preţul revistei va creşte poate de *n* ori, nu veţi da faliment, deoarece toţi pasionaţii de istorie vă vor susţine". ● *Const. Gh. Beldie*, pensionar, din Bacău: „Deşi preţul revistei e cam pipărat, nu voi renunţa s-o cumpăr, până voi închide ochii". ● Costică Velev, din Bucureşti: „Nu cred că ar trebui să vă faceţi probleme cu preţul revistei, pentru că suntem mulţi iubitori de istorie adevărată şi trebuie să vă susţinem măcar pe această cale". ● *Titiana* şi *Sterian Stegaru*, din Galaţi: „Deşi suntem pensionari, continuăm, să ne completăm colecţia *Magazin istoric*, pe care o avem de la începuturile ei, din aprilie 1967. Chiar dacă preţurile cresc de la perioadă la perioadă".

Vă mulţumim, stimaţi cititori pentru încrederea cu care sunteţi alături de noi şi vă asigurăm, la rândul nostru, că ne vom strădui să vă oferim în continuare cartea dvs. preferată de istorie, lună de lună, la un preţ accesibil, neurmărind vreun profit, conştienţi că, inclusiv în timpurile tranziţiei, istoria rămâne cea dintâi carte a naţiunii; carte scrisă de noi cu deplină obiectivitate.

Tuturor celor ce ne-au scris, redacţia şi Fundaţia Culturală Magazin Istoric le adresează rugămintea de a continua să atragă noi cititori şi de a ne sprijini financiar, prin donaţii.

CAZACII — PIRAȚII MĂRII NEGRE

MARINA A. TOLMACEVA

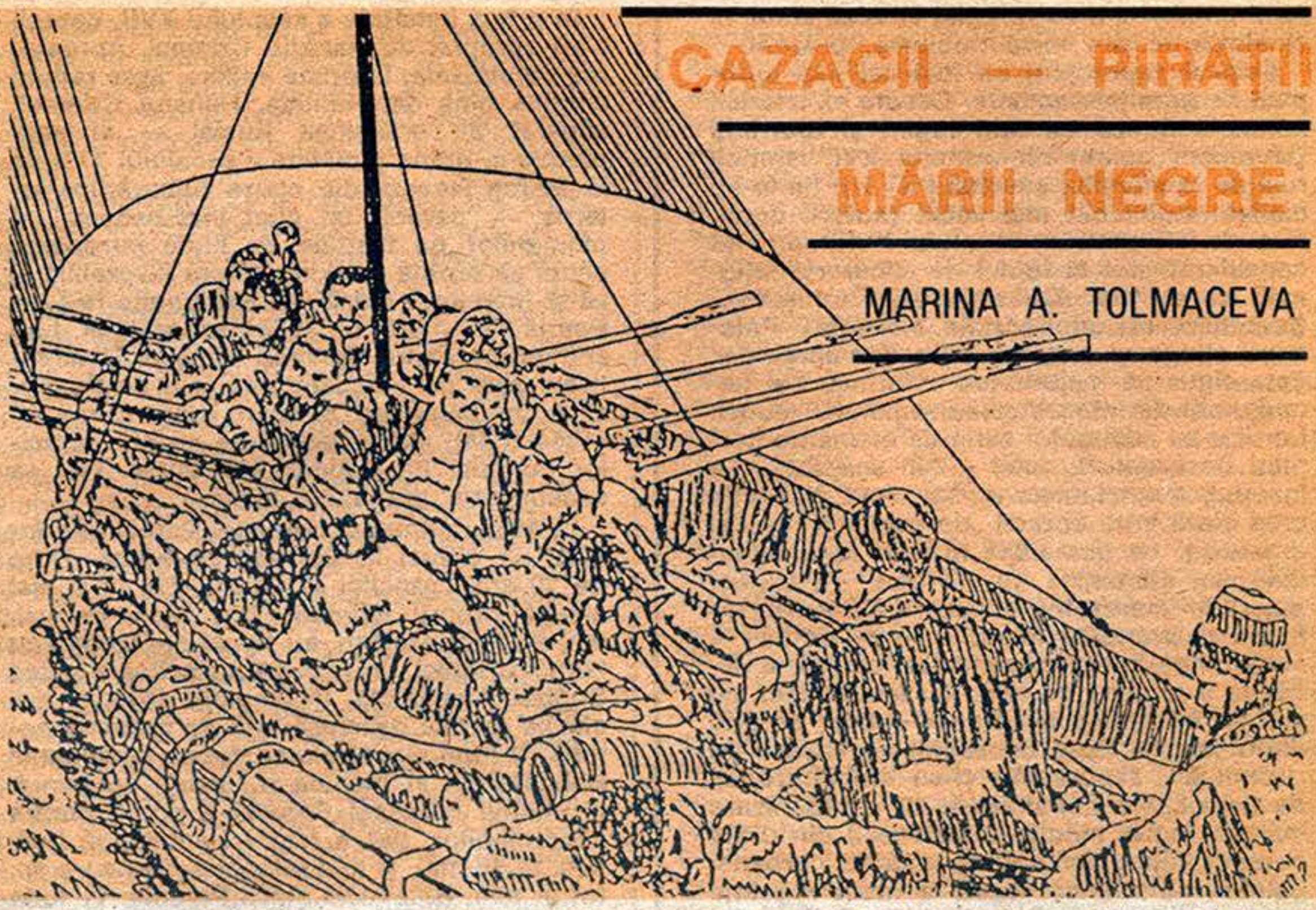

„... cu cale este și noaă a pomeni de vremurile lor, ales povestea lui Hmil hatmanului căzăcescu, de la care vremi (ah!) s-au început și răul nostru, în care până astăzi ne aflăm cu acesta pământu la cumplite vremi și Dumnezeu știe de nu și peste veacul nostru trăitoare".

Așa începea Miron Costin capitolul XVII al Letopisețului Țării Moldovei de la Aron vodă încoace. **După patru secole și jumătate de la prima lor atestare, cazacii și-au făcut reapariția pe malurile Nistrului. Am considerat, de aceea, necesar să precedem articolul doamnei Marina A. Tolmaceva — pe care îl preluăm într-o formă condensată, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista americană** East European Quarterly **— de o prezentare a cazacilor, evident punând un accent mai mare pe grupurile căzăcești mai apropiate de istoria noastră. De altfel, despre contactele românești cu cazacii, revista** Magazin istoric **speră să vă poată oferi, în numerele viitoare, pagini interesante.**

În literatura rusă, ucraineană și sovietică — dar și în cea occidentală, la Alexandre Dumas, de exemplu — cazacii au fost adesea prezenți. Printre autorii care i-au zugrăvit în opera lor se numără Dobroliubov, Cernâșevski, Șevcenko, Tolstoi, Șolohov, Șukșin, Pasternak. Termenul cazac este de origine turcă și era deja folosit în secolul XI de cumani. El desemna grupuri de oameni, uneori triburi întregi, care se plasau în afara formațiunilor politice stabile, nomazi care trăiau din furturi și tâlhării. În secolul XV, la marginea hanatelor tătărești de pe Volga apăreau „cazacii Hoardei". O asemenea grupare a prădat în 1469 Podolia, aflăm de la cronicarul polon Dlugosz. Iar în 1517, ambasadorul împăratului habsburg Maximilian, în drum spre Moscova, semnala și el asemenea „cazaci", instalați pe Volga, la granița hanatului de Kazan.

La începutul secolului XVI sunt menționați în documentele polone și ruse „cazacii de Azov" și „cazacii de Cetatea Albă (Akkerman)". Erau grupuri desprinse din Marea și Mica Hoardă a nogailor. De altfel, până spre sfârșitul secolului XVI, documentele otomane foloseau termenul „cazac" pentru a desemna atât pe acești tătari, cât și pe cazacii creștini, de care ne vom ocupa în continuare. Dar trebuie să spunem mai întâi că termenul „cazac" apare la cronicarul otoman Mustafa Ali, în același secol, și pentru a desemna unități trimise din Moldova și Țara Românească, în Transilvania, la 1566, după cum tot „cazaci" numesc documentele otomane și anumite formațiuni militare polone.

De la sfârșitul secolului XV apar și primii cazaci creștini. Atunci începe procesul de părăsire a pământurilor de către țărani — din cauza fiscalității, a regimului impus de Lituania în Ucraina —, care se retrag spre cursul inferior al Niprului. Dar nu numai ță-

ranii ucraineni s-au refugiat în acea zonă, ci şi elemente din mica nobilime, orăşeni.

Cazacii zaporojeni au fost cei mai apropiaţi de graniţele noastre. Despre ei, istoricii au scris fie că au fost fugari şi răzvrătiţi (cronicarii poloni din secolul XVI, istoricii ruşi de la sfârşitul secolului XVIII), fie le-au căutat origini cât mai vechi (autorii ucraineni de la jumătatea secolului XVII) sau i-au considerat eroi ai luptei de eliberare naţională şi socială (Dobroliubov, Cernişevski, Şevcenko, ori istoriografia marxistă). Polemica atinge şi originea cazacilor ucraineni. Este sigur că majoritatea o formau cei nemulţumiţi de intensificarea regimului feudal. Lor li s-au adăugat o serie de elemente dornice de aventură, mici nobili scăpătaţi. La început, documentele nu au făcut distincţie prea clară între cazacii „de frontieră" — cei organizaţi pe domeniile marilor familii feudale din stărostiile de margine —, supuşi autorităţii staroştilor, şi cazacii care s-au refugiat la pragurile Niprului — za poroje — acolo unde fluviul, căzând prin cataracte, alcătuia o regiune de bălţi, cu insule mici, cu stuf — întemeind acea seci, cetate, pe una dintre insule. Spre deosebire de cazacii de „frontieră", zaporojenii şi-au stabilit reguli de convieţuire comunitară, cu o organizare militară foarte strictă. Cum aceşti din urmă cazaci scăpau de sub ascultarea coroanei polone, autoritatea regală a făcut repetate eforturi să îi aducă la ordine. O primă tentativă este atribuită regelui Ştefan Bathory (1575-1587), care în 1583 ar fi încercat să îi înregistreze.

Principalele lor ocupaţii erau pescuitul, vânătoarea, albinăritul şi, desigur, brigandajul. Documente din secolul XVII ne vorbesc despre nivelul scăzut al dezvoltării meşteşugurilor, atât la ei, cât şi la cazacii de pe Don. De agricultură au început să se ocupe abia în secolul XVIII, când rosturile lor militare se reduseseră considerabil. Din insulele lor pierdute printre apele Niprului şi stuf, zaporojenii atacau şi pe musulmani, dar şi teritoriile creştine. Moldova celei de a doua jumătăţi a secolului XVI a „beneficiat" din plin de asemenea „vizite", pretendenţii la tronul ei găsind oricând în zaporojeni oameni gata să îi ajute. La 1596 deja, seimul polon îi declara primejdie de stat. A intervenit şi problema religioasă, care a complicat lucrurile. În 1569, la Lublin, se introdusese principiul egalităţii între confesiuni şi al egalităţii bisericii catolice cu cea ortodoxă. Evident însă, catolicii nu au respectat acordul punând biserica ortodoxă într-o situaţie de inferioritate. În 1596, sub regele Sigismund, o parte a bisericii ortodoxe din Ucraina s-a unit cu Roma. Mulţi clerici ruteni au trecut în sfera de influenţă a catolicismului, în frunte cu mitropolitul Fotie. Căzăcimea zaporojeană, care nu dăduse până atunci prea mare atenţie problemei religioase, a trecut în masă în frăţia ortodoxă de la Kiev, întemeiată în 1615.

În prima jumătate a secolului XVII, cazacii s-au apropiat de Hanatul Crimeei. Apropierea paradoxală, la prima vedere, avea raţiuni politice bine determinate. Hanatul Crimeei, eliberat de presiunea Rusiei — absentă practic în prima jumătate a secolului XVII de la Marea Neagră din cauza tulburărilor interne —, devenit un aliat indispensabil al otomanilor pe teatrele de luptă europene, căuta să profite de conjunctura favorabilă şi să-şi mărească marja de autonomie faţă de Poartă. În 1624 şi 1628, zaporojenii l-au sprijinit pe hanul Mehmed Giray III în tentativele sale de independenţă faţă de Poartă. O nouă încercare a făcut Islam Giray III (1644-1654), strâns legată de revolta cazacilor conduşi de Bogdan Hmelnicki. Dar să vedem cum s-a ajuns acolo.

În 1636, hatmanul coroanei Potocki l-a înfrânt pe cazaci la Cerkasi, pe Nipru. Timp de 10 ani, cazacilor li s-a interzis să-şi mai aleagă proprii hatmani. Din 1644, cazacii, mai ales zaporojenii, au reluat contactele cu hanul Crimeei. În fruntea cazacilor a ajuns Bogdan Hmelnicki. În ianuarie 1648, el declanşa revolta deschisă faţă de coroana polonă. O lună mai târziu se ducea personal la Bahçesarayi şi încheia o alianţă cu hanul. Hatmanul coroanei Potocki a pornit contra zaporojenilor, dar a fost înfrânt lângă Korsun, la 16 mai, şi luat prizonier. Peste un an, tot în mai, Hmelnicki ataca Polonia. Victoria de la Zborov, în august 1649, ar fi putut fi decisivă dacă hanul tătar nu l-ar fi silit să trateze cu noul rege polon, Ian Cazimir. Tratatul încheiat reprezenta un compromis între revendicările cazacilor şi concesiunile acordate de rege. În scurt timp, magnaţii poloni l-au silit pe rege să adopte o politică mai dură faţă de cazaci. Simţind că se apropia o nouă confruntare, Hmelnicki a adresat sultanului otoman o scrisoare prin care se recunoştea supus al lui. În decembrie 1650, sultanul îi răspundea, acceptând să acorde protecţia sa cazacilor. În martie 1651, Hmelnicki primea şi un caftan, care nu i-a fost însă de prea mare folos, căci în iunie acelaşi an suferea o grea înfrângere din partea armatei polone, deşi hanul tătar fusese alături de el. În septembrie se încheia un nou tratat cu Polonia, prin care se restabilea suveranitatea acesteia asupra Ucrainei. În toamna anului 1652, prevăzând o nouă expediţie polonă, Hmelnicki trimitea cereri de ajutor şi la Moscova şi la Istanbul, promiţând şi unora şi altora să li se supună, în schimbul ajutorului contra regelui polon. Acesta îl ataca din nou în iulie 1653. În octombrie, zaporojenii şi tătarii încercuiau armata polonă la Swaniec. Vestea că Rusia a acceptat cererea de ajutor în schimbul alipirii Ucrainei a ajuns în tabăra beligeranţilor la începutul lui noiembrie. Drept urmare, la 5 decembrie, hanul şi regele Poloniei semnau o alianţă contra cazacilor şi a Rusiei. La 8 ianuarie 1654, Rada de la Pereiaslavi hotăra unirea Ucrainei cu Rusia. Dar Bogdan, fidel politicii

sale de echilibru, nu a rupt legăturile cu Poarta. În schimb, raporturile de alianţă cu Hanatul luau sfârşit definitiv. În 1657, Bogdan Hmelnicki a murit, o dată cu el luând sfârşit şi perioada de glorie a cazacilor zaporojeni.

Prin armistiţiul de la Andrusovo, din 1667, încheiat între Rusia şi Polonia, Ucraina de la răsărit de Nipru, plus Kievul, reveneau ţarului. În 1672, a izbucnit un conflict între doi hatmani zaporojeni: Hanenko şi Doroşenko, primul susţinut de poloni, celălalt de otomani. Prin pacea din 1672, otomanii primeau din partea Poloniei şi restul de Ucrainã pe care îl mai păstraseră, lucru reconfirmat în 1676. O parte a cazacilor care nu-şi mai găseau rostul au migrat spre Don şi spre Volga. Tot acum, la sfârşitul secolului XVIII, intervine şi episodul stăpânirii lui Duca Vodă (între 1681-1683) în ceea ce unii au numit „Ucraina moldovenească", dintre Nistru şi Nipru. La 1699, ruşii au desfiinţat sistemul înregistrării cazacilor ucraineni. Ei aveau să mai joace un rol în vremea hatmanului Mazepa, în timpul expediţiei regelui Suediei, Carol XII, în Rusia. Mazepa a optat pentru tabăra suedeză. Dar la Poltava, în 1709, Petru cel Mare a înfrânt trupele lui Carol XII şi ale lui Mazepa. Armata lui Petru a distrus Staraja Seci, iar Mazepa s-a refugiat pe teritoriul Moldovei, unde a şi murit. Un cartier al Galaţiului de azi îi poartă numele. Lua sfârşit atunci ultima încercare de constituire a unui „stat căzăcesc" sau Ucraina, cum i s-a spus mai târziu. După 1734, instituţia hatmanatului ucrainean era desfiinţată, căci însăşi importanţa militară a cazacilor ucraineni dispăruse. Să mai spunem că ultimul hatman a fost un moldovean, Dănilă Apostol. Treptat, cazacii ucraineni au fost integraţi în unităţile de husari.

Linia căzăcească a Rusiei a avut ca punct de pornire cazacii de pe Don şi Volga. Cauzele care au dus la apariţia lor sunt aceleaşi ca şi în cazul celor din Ucraina. La jumătatea secolului al XVI-lea, linia căzăcească, întinsă de la Nipru până la Iaik (Ural) se afla în inima teatrului de luptă care opunea, de o parte, Polonia (dornică deocamdată să păstreze o minimă înţelegere cu Poarta), Rusia (aflată în plină expansiune spre sud) şi Iranul Safavid, iar de cealaltă parte Imperiul otoman şi Hanatul Crimeei. Încă de la sfârşitul secolului XV şi la începutul celui următor, otomanii instalaseră puternice fortăreţe la Oceakov (Ozü), Kahotovka (Djankerman) — care închideau estuarul Niprului —, Cetatea-Albă (Akkerman) şi Chilia (Kili), care controlau Nistrul inferior şi vărsarea Dunării. Hanatul Crimeei controla Caffa (Kefe) şi Azov (Azak) la gura Donului. În felul acesta, otomanii le interziceau ruşilor accesul la Marea Neagră. Doar cazacii de pe Don puteau pătrunde aici, de unde şi rolul lor, până la sfârşitul secolului XVII. Cetatea Azovului prezenta o importanţă vitală pentru Imperiul otoman: era un avanpost faţă de stepele pontice şi un cap de linie al vechiului drum caravanier al mătăsii care, prin Astrahan, ajungea în Turkestan. Orice ameninţare asupra Azovului se repercuta imediat asupra situaţiei alimentare de la Istanbul, fortăreaţa fiind situată într-o importantă regiune agricolă. În plus, pe drumurile militare ce legau Azovul şi Caffa de Derbent (ţinut din istmul caucazian, de pe ţărmul Mării Caspice), prin Kabarda şi Daghestan, otomanii puteau să atace din nord pe duşmanii lor safavizi. La rândul ei, Rusia, care în 1552 a cucerit Kazanul, iar în 1556 Astrahanul — cheia bazinului Volgăi de Jos, care oferea accesul către Caucazul Oriental şi Turkestan — dorea să păstreze deschis drumul comercial al Caspicei, care-i oferea acces spre bogatele pieţe iraniene. Pentru aceasta, trebuia să îşi stabilească o bază în locul cel mai vulnerabil al respectivei rute, în Kabarda — zona nordică a câmpiei caucaziene, între Kubanul superior şi Sundja, vecină cu ţinuturile locuite de oseţi, ceceni şi inguşi — şi la confluenţa Sundjei cu Terekul.

Una dintre primele menţiuni despre cazacii de pe Don datează din primăvara lui 1521, când hanul tătar Mehmed Giray I îi scria sultanului otoman, printre altele, că în apropierea teritoriilor sale, pe locurile nogailor, s-a instalat o bandă (taife) de cazaci, care îi pândeau ameninţători toate mişcările. Pe la 1570, cazacii de pe Don constituiau o comunitate organizată căreia ţarul Ivan IV i se adresa solicitându-i serviciile. Un an mai târziu, se încheiase un acord formal, reînnoit în 1584 şi 1592, prin care Moscova urma să trimită praf de puşcă, plumb şi bani, iar cazacii se angajau să salveze pe creştinii capturaţi de tătari. Dar câţiva ani mai târziu, sub presiunea autorităţilor ruseşti, nemulţumite că atacau fără discriminare şi pe creştini şi pe musulmani, o parte dintre cazacii de pe Don şi Volga au migrat spre Siberia — un cazac, Ermak Timofeev, a condus, la 1580, prima expediţie rusă în Siberia —, spre Uralii meridionali — cazacii de pe Iaik au fost dispersaţi după revolta lui Emelian Pugaciov (1773-1775) — şi spre nordul Caucazului. Aici au constituit două comunităţi importante: cazacii de Terek şi cei de Greben. La început, locuitorii Kabardiei i-au primit cu bucurie, ca un sprijin contra nogailor, dar şi a cecenilor şi osetinilor, care respingeau pretenţiile de stăpâni ale prinţilor kabardani. Primele comunităţi căzăceşti s-au fixat în jurul estuarului râului Terek. În vreme ce cazacii de Terek primeau printre ei şi necreştini, cei de Greben nu acceptau decât creştini. Spre deosebire de cazacii de pe Don, cei de Terek, căsătoriţi cu femei cecene, au învăţat de la acestea agricultura. De la circasieni au moştenit frumoasa tunică strânsă pe talie cu o curea de piele şi care mergea până la genunchi, cercheza. Treptat însă, pe măsură ce autoritatea ţaristă şi-a întărit controlul asupra liniei căzăceşti, şi conflictele cazacilor cu popula-

ţiile locale s-au inteţit.

Dar în secolul XVI, linia căzăcească, de la Don la Terek, a fost extrem de activă, mai ales între 1578-1605, când, profitând şi de lungul război otomano-safavid *(Magazin istoric,* nr. 2/1984), Rusia a încercat să cucerească, fără succes, Caucazul. Astfel, cazacii de pe Don au fost implicaţi în conflictul care i-a opus pe Sa'adet — pretendent la titlul de han, pe care l-au sprijinit — şi Islam Giray (1584-1588), primul han complet supus voinţei Porţii, după cum i-au dat ajutor şi altui pretendent, sprijinit de Rusia, în 1587, Murat Giray. Împreună cu cazacii de Terek şi Greben, au hărţuit permanent linia de comunicaţii Azov-Derbent, astfel încât în 1593 un sol otoman aducea ţarului un mesaj din partea sultanului, cerându-i să-i oprească. Bineînţeles că ţarul răspundea că el nu avea nici o autoritate asupra acelor cazaci, care erau oameni liberi. La începutul secolului XVII, în perioada de război civil pe care a cunoscut-o Rusia şi care a luat sfârşit cu instalarea Romanovilor, cazacii au manifestat tot mai multă independenţă. La 1604, voievozi de Terek scriau la Moscova că „oamenii din Terek nu-i mai ascultă şi că domneşte acolo, din cauza bandiţilor şi a cazacilor, o mare anarhie". De altfel, în Caucaz Rusia avea să reapară abia peste aproape un secol.

Şi relaţiile cazacilor de pe Don cu primul Romanov au fost tensionate, chiar dacă Moscova a reluat subvenţiile de grâne din 1623. În 1630, patriarhul rus l-a excomunicat şi ruptura a durat până în 1633, când ţarul a avut din nou nevoie de ei contra Poloniei. În 1637, cazacii de pe Don au atacat şi cucerit Azovul. Sultanul Murad IV, angajat într-un conflict cu Iranul safavid, nu a putut să reacţioneze imediat. Dar cum Moscova, care nu dorea atunci o confruntare cu Poarta, a refuzat să îi susţină, în 1642 au trebuit să se retragă. În a doua jumătate a secolului XVII, are loc revolta cazacilor de pe Volga, conduşi de Stepan Razin. După înfrângerea ei, în 1671, autorităţile au luat măsuri speciale pentru a-şi întări controlul asupra cazacilor, inclusiv a celor de pe Don. Spre deosebire de cazacii zaporojeni, cei de pe Don şi din alte zone şi-au menţinut utilitatea militară, dar organizarea lor a suferit importante modificări în secolul XVIII. Treptat, comandanţii încep să fie numiţi, sistemul ierarhic se aliniază tot mai mult celui din cavaleria imperială rusă. La mijlocul secolului devenise o obişnuinţă să se acorde hatmanilor cazacilor de pe Don gradul de general în armata rusă. În 1798, ţarul Pavel I i-a recunoscut pe toţi ofiţerii cazaci ca ofiţeri ai armatei imperiale, asimilându-i implicit nobilimii ruse. În secolul XIX s-au luat noi măsuri pentru integrarea cazacilor în sistemul imperial rusesc. La jumătatea secolului existau 10 oştiri căzăceşti, răspândite în toată Rusia. Îndeplineau rostul de unităţi auxiliare şi apărau frontiera. În a doua jumătate a secolului trecut, datorită evoluţiei artei militare, cazacii s-au transformat tot mai mult în unităţi de poliţie şi jandarmerie, fiind folosiţi în principal contra duşmanilor din interior ai regimului ţarist.

În februarie 1917 însă, unităţile de cazaci au refuzat să atace populaţia revoltată din Petrograd. După izbucnirea revoluţiei conduse de Lenin, cea mai mare parte a cazacilor a trecut de partea albgardiştilor. Cazacii au constituit apoi un factor de nelinişte pentru noua putere sovietică. După 1930, ei s-au opus colectivizării. În martie 1936, ziarul Pravda publica o scrisoare trimisă de cazaci lui Stalin, în care i se plângeau de tratamentul la care fuseseră supuşi. La 20 aprilie acelaşi an, se publica o Hotărâre a Comitetului Excutiv Central al P.C.U.S. prin care o serie de divizii de cavalerie erau rebotezate cu nume căzăceşti şi se anulau toate restricţiile care li se aplicaseră până atunci în executarea serviciului militar în cadrul forţelor armate sovietice. În timpul celui de al doilea război mondial, unităţile de cavalerie căzăceşti au fost reorganizate de sovietici şi folosite din plin pe front. În acelaşi timp însă, unităţi de cazaci au luptat şi alături de trupele germane. O parte dintre aceşti cazaci (170 000), care s-au predat britanicilor, au fost daţi de aceştia, în mai 1945, sovieticilor. În sfârşit, să mai amintim că în 1953, georgianului Stalin i-a urmat, ca premier al guvernului U.R.S.S., un cazac din Urali, Malenkov.

O adunătură de oameni

Raidurile căzăceşti în Marea Neagră puteau avea ca obiectiv o simplă recunoaştere de luptă sau o expediţie de jaf. Cele mai multe dintre acţiunile de recunoaştere erau declanşate la cererea regelui Poloniei sau a ţarului Rusiei. În schimb, deseori atacurile asupra corăbiilor otomane şi tătare, cât şi a aşezărilor din Marea Neagră şi de Azov nu aveau aprobarea Poloniei, în primul rând, pentru că atrăgeau replica fermă a sultanului. La fel, atacurile contra Iranului safavid puneau în pericol comerţul european în zonă şi stânjeneau relaţiile diplomatice cu safavizii, duşmanii de moarte ai otomanilor. Poruncile de oprire a unor asemenea raiduri erau respectate de pătura de sus a cazacilor, dar nu şi de membrii mai săraci ai comunităţii căzăceşti. În plus, cazacilor de pe Don le era interzis, până în 1695, să lucreze pământul. Prada de război reprezenta deci pentru ei o sursă majoră de venituri.

Raidurile erau efectuate adesea în cooperare: cazacii de pe Don alături de cei zaporojeni sau de cei kieveni. După anul 1620, orientarea spre vest a cazacilor de pe Nipru a făcut să fie mai des angajaţi în războaiele con-

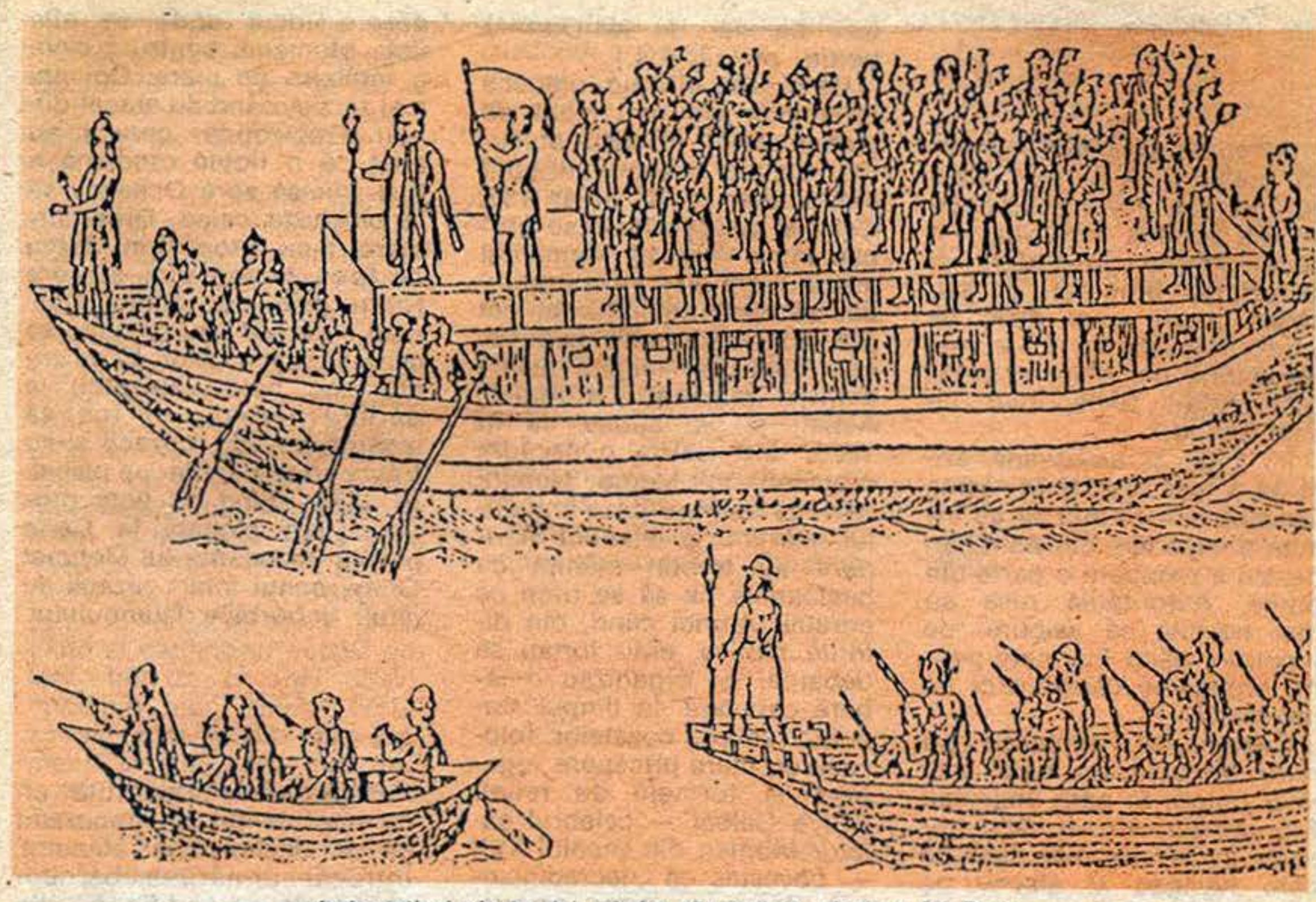

Ambarcaţiuni ale ţarului, trimise să reprime mişcarea lui Razin

În p. 67: Stepan Razin pe Volga

duse de Polonia şi aliaţii ei, astfel încât şi-au redus participarea la expediţiile iniţiate de cazacii de pe Don. În 1632 s-a încheiat o înţelegere de ajutorare reciprocă între cazacii de pe Don şi cei zaporojeni. Aceştia din urmă se alăturau adesea cazacilor de pe Donul superior care acţionau — alături de cazacii de pe Iaik şi cei din zona Terek — în Marea Caspică. Este greu de stabilit ponderea relativă a zaporojenilor şi a cazacilor de pe Don. Unii istorici socotesc numărul expediţiilor comune pe care le-au întreprins în secolul XVII contra otomanilor şi a tătarilor la peste 20, considerând că mare parte din faima zaporojenilor s-ar fi datorat, de fapt, celor de pe Don. Se pare că o parte din mister se datorează chiar cazacilor de pe Don, care vroiau să se pună astfel la adăpost de Moscova. Astfel, ei i-au acuzat în faţa ţarului Mihail Feodorovici (1613-1645) pe zaporojeni că au avut iniţiativa expediţiei din 1637 contra Azovului. La fel, atunci când cazacii de pe Don au atacat o flotă otomană care se îndrepta spre Azov, unul dintre atacatori, luat prizonier, a declarat că totul fusese pus la cale de către regele polon. În schimb, în 1601, ambasadorul Poloniei la Poartă, Piasoczinsky, scuzându-se pentru raidurile zaporojenilor, afirma că acei cazaci acţionau independent de voinţa Poloniei, fiind o adunătură de oameni, mai ales muscali. În 1640, o corabie otomană, ce transporta pe ambasadorul polon care se reîntorcea din imperiu, a fost atacată de cazacii zaporojeni. Luat prizonier, un cazac a spus că raidul fusese organizat fără ştiinţa atamanilor. Iar în vara anului 1647, 37 de şăici au plecat pe Don spre Marea Neagră. Fiecare ducea câte 60-70 cazaci şi „oameni liberi", dar fără atamani şi locţiitorii lor, obligaţi să respecte ucazul ţarului care le interzicea „să supere pe locuitorii din părţile turceşti".

O unitate căzăcească de raid — *vataga* — era condusă de un lider ales, *ataman*, care avea, când numărul participanţilor era mai mare, doi locotenenţi, *esaul*. Unităţile mai mici aveau în frunte un *sotnik* (comandantul unei sute) sau un *piatdesiatnik* (comandantul a 50), numiţi de *ataman*.

Scopul declarat al celor mai multe expediţii era culegerea de informaţii despre preconizate campanii otomane şi tătare. Concret, asta însemna raiduri în aşezările de pe coasta Azovului şi de pe cea de nord a Mării Negre, pentru a captura „limbi". Normal, toată prada pe care o întâlneau — cai, oi, mărfuri etc. — o luau cu ei. Raidurile mai îndepărtate — spre Dunăre (Chilia, Cetatea Albă, Ismail, Varna) şi pe litoralul asiatic (suburbiile Istanbulului, Trebizonda, Samsun, chiar ţărmul caucazian) — aveau clare scopuri economice.

Dispăreau cât ai clipi din ochi

O regulă specifică frontierei creştine — să nu-i ataci pe ruşi sau alţi coreligionari — era adesea încălcată. Pe uscat, multe gospodării şi proprietăţi boiereşti puteau cădea pradă unei razii; pe mare, erau atacaţi nu numai negustorii, dar chiar şi corăbiile care-i transportau pe ambasadori.

În 1569 o ambasadă engleză a fost atacată în Marea Caspică şi a trebuit să se trimită o expediţie din Astrahan pentru a recupera o parte din pradă. Autorităţile ruse au fost nevoite să asigure, de timpuriu, gărzi înarmate pentru protejarea caravanelor de negustori.

Cazacii se deplasau pe râuri şi fluvii cu bărci mai mici (lotci), în care încăpeau 5-6 oameni. Atunci când treceau în bărcile mai mari cu care navigau şi atacau pe mare (şăici) scufundau lotcile în lagunele de lângă estuarul Niprului; la revenirea din expediţie, recuperau lotcile şi scufundau şăicile. Şaica naviga pe vreme frumoasă cu o velă, iar pe furtună cu ajutorul vâslelor (câte doi oameni la o vâslă), reuşind să fie mai iute ca o galeră otomană. Pe vreme frumoasă, o singură şaică putea înfrunta o galeră, dar pe furtună nici 20 nu reuşeau să îi vină de hac. Echipajul unei şaici număra între 50-70 oameni, împărţiţi în vâslaşi şi luptători. Armamentul individual era format dintr-o sabie şi două arme de foc. Apar menţionate şi suliţe şi lănci. Bărcile puteau transporta şi două tunuri uşoare.

Calendarul atacurilor căzăceşti este extrem de variat. În 1606, gurile Dunării au fost atacate în timpul verii; în 1609, toamna. În 1614 au întreprins un prim atac primăvara şi au revenit în vară. În 1616 şi 1617, cazacii de pe Don au atacat coasta Asiei Mici toamna, dar în 1618, 1621 şi 1623 au făcut-o primăvara, iar în 1620, 1624, 1635 şi 1637, vara. În 1667, cazacii lui Stepan Razin şi-au tras bărcile, de la Don la Volga, pe zăpadă.

De obicei, un raid includea un număr cât mai mare de ambarcaţiuni. În cazul atacurilor asupra Istanbulului sunt menţionate şi 80, chiar 150. Cel mai adesea însă, se grupau între 12 şi 40. Momentul atacului era ales în aşa fel încât să aibă de înfruntat cât mai puţine forţe ale inamicului. Atacul lor inspira teamă printre marinarii otomani. Astfel, ni se spune că în 1620, deşi exista o escadră otomană în Marea Neagră care să asigure paza traficului maritim, la Istanbul marinarii au trebuit mânaţi cu bastoanele ca să se urce pe corăbii. Atunci când, din diferite motive, erau forţaţi să debarce, îşi organizau o tabără circulară. În timpul atacurilor asupra coastelor, foloseau cu mare pricepere vegetaţia şi formele de relief. Evliya Çelebi — celebrul călător otoman din secolul XVII — povestea că „necredincioşii" cazaci organizau ambuscade, capturau oameni, îi urcau în bărcile lor şi dispăreau cât ai clipi din ochi.

Raidurile căzăceşti se desfăşurau cu viteza fulgerului, noaptea sau în primele ore ale dimineţii, evitându-se angajarea unor forţe inamice puternice şi cu retragerea imediat după încheierea atacului. În vara anului 1624, jaful pe ambele maluri ale Bosforului a început înainte de răsărit şi a continuat timp de şase ore. Beauplan — autorul celei mai informate relatări contemporane despre cazaci — afirmă însă că, de regulă, atacurile dinspre mare începeau cu o oră înainte de apusul soarelui. Cazacii se apropiau dinspre vest, pentru a profita de unghiul favorabil pe care îl formau razele soarelui înainte de dispariţia acestuia. Raidul era precedat de culegerea unor informaţii cât mai complete despre ţinta de atacat. Aşa, în 1614, atacul asupra Trebizondei s-a bazat pe informaţiile primite de la refugiaţi sosiţi din Imperiul otoman. Iar înainte de a porni pe drumul de întoarcere, cazacii s-au informat despre locul unde se afla flota otomană, pentru a evita o întâlnire pe mare. Doi ani mai târziu, când au atacat din nou Trebizonda, cazacii au aflat că o flotilă otomană a fost trimisă spre Oceakov să le blocheze calea. Drept urmare, s-au întors prin Marea de Azov, îndreptându-se spre Nipru prin est. Bine informaţi, cazacii au reuşit să evite capcana celor 40 galere otomane care-i aşteptau la gurile Niprului. În loc să meargă pe apă, cazacii şi-au transportat bărcile pe uscat. În 1624, ştiind că flota otomană era blocată la Caffa pentru întronarea lui Mehmet Giray, hanul tătar, cazacii au jefuit suburbiile Istanbulului.

Tătucul ţar îi domoleşte

Retragerea constituia un moment la fel de important ca şi declanşarea atacului. Întrucât urmărirea bărcilor căzăceşti era dificilă, din cauza vitezei lor, inamicul îi pândea în apropierea casei, lângă Oceakov sau la gurile Dunării. În 1615, după un raid asupra suburbiilor Istanbulului, 80 bărci căzăceşti s-au ciocnit cu otomanii în dreptul gurilor Dunării. Cazacii au reuşit să se urce la bordul câtorva galere şi să îl captureze pe amiral. Acesta le-a promis 30 000 piaştri ca răscumpărare, dar a murit în captivitate. Dacă reuşeau să ajungă la gura de vărsare a unui râu, cea mai sigură cale era să se ascundă în tufişurile şi stufărişul ce se găsesc de obicei în asemenea locuri.

Uneori, pierderile cazacilor erau mari. În timpul expediţiei din 1622, din Marea Neagră, condusă de atamanul Hilo, din cei 1 500 oameni care au plecat s-au mai întors doar 700. Din cei 2 500 cazaci de pe Don care — alături de 10 000 zaporojeni — au atacat în 1625 Sinope, Trebizonda şi Samsun, 1 300 au pierit. La fel, în 1614, fiind surprinşi pe când reveneau dinspre Sinope, unde arseseră arsenalul, mulţi cazaci au fost omorâţi sau capturaţi

și duși la Istanbul. În 1633, 150 șaici au atacat țărmurile Bosforului, dar 100 din ele au fost distruse, 2 000 cazaci omorâți și 1 000 luați în robie.

Totuși, pe mare cazacii erau mai puțin vulnerabili. Sigur, întâlnirile cu navele de luptă erau evitate, dar corăbiile negustorilor nu aveau nici o șansă în fața șăicilor căzăcești. Nava era abordată, se jefuia tot ce era de jefuit, echipajul și pasagerii erau fie omorâți, fie luați în robie. Dar atunci când situația o impunea, cazacii nu se dădeau în lături să angajeze lupta și cu nave de război. Urmărite de o flotilă otomană, în 1615, 80 șăici au angajat lupta, abordând și capturând câteva galere. Iar un an mai târziu, după un atac asupra Trebizondei, șase galere mari otomane și alte nave mai mici le-au tăiat calea fugarilor. Cazacii — în număr de aproximativ 2 000 — au scufundat trei galere. Pe vreme nefavorabilă, singura șansă a șăicilor era să se strângă la un loc. În vara lui 1624, după un îndrăzneț atac asupra țărmurilor Bosforului, cazacii au așteptat să vadă reacția otomanilor. Aceștia au adunat în grabă o flotilă de nave mai mici. Atunci, cazacii s-au strâns în mijlocul strâmtorii, așezându-și bărcile în semicerc. Din cauza vântului potrivnic, nu puteau ataca și nu au angajat lupta cu navele inamice, care încercau să le lovească cu foc de la distanță. Până la urmă, șăicile s-au retras fără pierderi. În sfârșit, în 1639, 1 500 cazaci, dispunând doar de șase tunuri, s-au ciocnit cu 400 galere și 150 nave mai mici, reușind să distrugă 10 galere.

În a doua jumătate a secolului XVII, frontiera căzăcească din nordul Mării Negre a cunoscut însemnate transformări. În 1667, Rusia și Polonia au căzut de acord să împartă Ucraina. În urma campaniei din 1671-1676, Poarta și-a instalat stăpânirea asupra Podoliei și suzeranitatea asupra restului Ucrainei. Pacea de la Bahçesarayi, din 1681, fixa Nipru drept graniță a Imperiului cu Rusia. Rostul cazacilor s-a schimbat fundamental. Ei participau doar la expedițiile inițiate de statul rus în direcția Mării Negre. Iar după cucerirea Azovului de către ruși, cu ajutorul cazacilor de pe Don și al celor ucraineni, în 1696, a început o nouă fază a relațiilor dintre țar și cazacii de pe Don. Căci atunci când a căzut Azovul, amenințarea otomană a fost îndepărtată și Moscova s-a simțit capabilă să îi supună pe cazacii de pe Don. Reformele militare introduse de Petru cel Mare au redus dependența Rusiei de aportul militar al cazacilor. După revolta lui Bulavin din 1707-1708, înfrântă de Petru, mulți cazaci au fugit la otomani[1]. Cum și zaporojenii, care se aliaseră cu suedezii contra Rusiei, în 1709, fuseseră crunt loviți de Rusia lui Petru, cazacii nu mai reprezentau un pericol pentru siguranța navigației din Marea Neagră. ■

Prezentare și versiune românească:
Dorin MATEI

[1] Ei au fost așezați mai întâi în Kuban, apoi mutați, pe la 1720, în Delta Dunării; sunt strămoșii lipovenilor de astăzi.

PINACOTECA

(7, 6, 4, 7, 5, 5, 5)

Când n-am de lucru, vizitez ades
pinacoteca din oraș. O știi?
Ca asta-ncaltea nu sunt bucurii
mai calde și mai pline de-nțeles.

Privesc, oprit în loc, un peisaj,
un colț de țară luminos și drag,
apoi, dintr-un tablou de lângă prag,
îmi râde-un măscărici sub machiaj.

Năluci uitate! Cum să nu le-admiri?
Naive par lucrările de-aci,
dar un portret din hol te-ar cuceri,
cu lacrimi mari arzându-i în priviri.

Andrei CIURUNGA

Aflați prin ligamentare numele a 7 doamne și domnițe din trecutul țărilor românești.

Regele Eduard VIII — colaboraţionist?

FRANCISCO SÁNCHEZ RUANO

Ducele de Windsor, fostul rege Eduard VIII, născut la Londra in 1894, i-a succedat tatălui său George V in ianuarie 1936. Din acest moment incepea curba tumultuoasă a destinului său, curbă consumată intr-o perioadă de maximă aprindere a vulcanului ce avea să erupă la 1 septembrie 1939, când s-a declanşat a doua mare conflagraţie mondială.

După cum se ştie, personajul a făcut mare vâlvă în epocă. Şi dincolo de ea. Anunţarea de către el a unei viitoare căsătorii cu o americancă divorţată, Wallis Warfield Simpson, a generat o criză între suveran şi guvernul conservator prezidat de Stanley Baldwin.

În decembrie 1936, după abdicarea lui Eduard VIII, în favoarea fratelui său George VI, ex-regele a adoptat titlul de duce de Windsor, numele familiei casei regale a Angliei din 1917, căsătorindu-se în anul următor, 1937, cu d-na Simpson şi, evident, asumându-şi riscurile neconformistului său gest. Vreme de cinci ani, între 1940 şi 1945, ducele a fost guvernator al insulelor Bahamas, timp în care germanii s-au mângâiat cu iluzia că „dizidentul" ar putea fi folosit de ei împotriva propriei lui ţări, Anglia. După căsătoria sa morganatică, mult discutata sa colaborare cu serviciile secrete hitleriste reprezintă al doilea aspect de senzaţie al vieţii lui Eduard VIII. A fost sau nu reală această colaborare? Greu de spus chiar şi după peste 50 de ani de la evenimente. În orice caz, nici memoriile ducelui, publicate în 1951 (apărute şi în limba franceză sub titlul Histoire d'un roi), **nici cele ale ducesei de Windsor, care au văzut lumina tiparului cinci ani după cele ale soţului ei, nu clarifică această faţetă a înaltei personalităţi monarhice.**

Recent, revista spaniolă Historia y vida, **sub semnătura lui Francisco Sánchez Ruano, aduce în discuţie cazul Windsor, afirmând existenţa unei posibile legături între începutul atacului întreprins de Luftwaffe asupra Marii Britanii, în 1940, şi eşecul sechestrării ducelui de către serviciile secrete germane, în colaborare cu autorităţi franchiste: generalul Franco, şeful statului spaniol pe atunci, şi ministrul său de interne — ulterior de externe — Ramón Serrano Suñer. Este un aspect confuz încă, delicat, încărcat de mister. Articolul publicat în revista spaniolă exploatează mărturia unui anume Angel Alcázar de Velasco, unica persoană în viaţă dintre cele ce astăzi ar mai putea aduce informaţii clarificatoare despre „colaboraţionistul" Windsor. Dar să-l lăsăm să vorbească pe de Velasco, într-o discuţie cu Francisco Sánchez Ruano.**

F.D.

— Nimeni nu se bucură mai mult decât mine pentru ocazia de a putea comunica informaţia pe care o deţin, nu numai britanicilor, ci şi spaniolilor, pentru care ducele de Windsor a fost întotdeauna un personaj popular, apreciat.

— Puteţi, deci, să-mi relataţi detaliat cum s-a produs intervenţia dv. personală în această complicată problemă?

— Da. A fost ceva neaşteptat. Cam în prima săptămână a lunii iulie din 1940, am primit un telefon de la fiul dictatorului Primo de Rivera (1870-1930), Miguel Primo de Rivera, pe atunci guvernator civil al Madridului. El mi-a spus că trebuia să ne întâlnim urgent. În aceeaşi seară a venit să mă vadă, însoţit de şeful Serviciului de contraspionaj german, tânărul Walter Schellenberg, pe care Hitler şi von Ribbentrop îl însărcinaseră cu mutarea ducelui de Windsor într-o ţară neutră, probabil Elveţia, unde conducătorii nazişti urmau a-i pune la dispoziţie o importantă sumă de bani...

— Dar ducele se afla atunci în Portugalia, după câteva zile petrecute în Spania (între 20 iunie şi 3 iulie). De ce s-a aşteptat plecarea sa din Spania?

— Primo de Rivera a recunoscut că ducele plecase atât de repede din cauza gafei comise de ziarul *Arriba,* care în ziua de 22 iunie a publicat ştirea falsă că Windsor negocia pacea cu Germania.

— Să continuăm cu Schellenberg, care spune în Memoriile **sale că a fost într-o casă particulară din Madrid, înainte de a-l vedea pe ambasadorul german, şi că a tratat cu un prieten spaniol despre chestiunea Windsor.**

— El a fost în casa mea (Conde de Xiquena, nr. 6) cu Primo de Rivera. Cu siguranţă, acesta era prietenul spaniol la care Schellenberg s-a referit mai târziu. De Rivera mi-a spus atunci că ex-regele britanic era sincer îngrijorat, deoarece ştia că Churchill urmărea să-l îndepărteze de pe scena politică, dându-i funcţia de guvernator al insulelor Bahamas, pe care ducesa le numea „Sfânta Elena a noastră" cu aluzie la Napoleon, iar el nu dorea să accepte această funcţie.

— Ce rol juca Miguel Primo de Rivera?

— El fusese însoţitorul lui Windsor, când acesta venise pentru prima dată în Spania în 1927, ca prinţ de Gales, ca şi în timpul şederii ducilor la Madrid, în iunie 1940. De aceea, când a început să se contureze ideea de a-l reţine în Europa pe ex-regele britanic şi de a-l folosi în beneficiul cauzei naziste, mulţi s-au gândit la Rivera ca emisar. El îşi făcuse cunoscut dezacordul cu proiectul lui Churchill de a-l trimite pe duce în Bahamas şi acordul cu hotărârea fostului monarh de a nu se întoarce în Anglia dacă nu i se acorda soţiei sale respectul pe care-l merita. Ducele cerea să fie primit de către fratele şi succesorul său, regele George VI, şi să îndeplinească în Regatul Unit o funcţie în acord cu rangul familiei şi poziţia sa. În plus, la Madrid garantase că lucrul cel mai urgent pentru ţara sa era începerea tratativelor de pace cu Germania. În Portugalia îi asigurase pe prietenii săi de acolo că îl supăra numirea sa ca guvernator în Bahamas şi că prefera să trăiască într-o ţară neutră din Europa. Astfel, când la 4 iulie Churchill l-a confirmat în noul său post, în Bahamas, ca guvernator, şi-a manifestat fără reţinere supărarea, comunicând-o ambasadorului nord-american, H. Clairbone Pell, care l-a informat imediat pe Roosevelt şi pe ambasadorul Spaniei, Nicolás Franco, acesta din urmă transmiţând imediat informaţia fratelui său, dictatorul Francisco Franco.

— A făcut ducele de Windsor vreun pas care să-i facă să creadă pe nazişti că el se afla mai aproape de ei decât credeau ei la început?

— Da. Soţii Windsor aveau un apartament la Paris, pe bulevardul Souchet, şi o casă la Cap d'Antibes, în Franţa neocupată, dar controlată de germani prin intermediul guvernului lui Pétain, din Vichy. Ambasada britanică în Portugalia i-a împiedicat pe soţii Windsor să meargă la casa lor de pe Coasta de Azur, pentru a-şi strânge porţelanurile şi tablourile pe care doreau să le ia cu ei. Dar nu s-a putut evita ca ducele să ceară germanilor protecţia pentru domiciliul său din Paris şi să obţină permisiunea acestora de a o trimite acolo pe subreta ducesei, domnişoara Moulichon, să strângă toate obiectele de valoare. În acest demers un rol deosebit l-a avut diplomatul spaniol Javier „Tigre" Bermejillo, prieten al ducelui, care a acţionat cu permisiunea ministrului afacerilor externe Beigbeder şi a ambasadorului german von Stohrer.

— În acele momente s-a concretizat ideea de a-i aduce pe duci în Spania?

— În iunie 1940, ambasadorul von Stohrer îl informase deja pe Ribbentrop despre sosirea ducilor în ţara noastră, ca şi despre posibilitatea de a intra în contact cu ei şi de a-i reţine în Spania. După cât se pare, această idee a fost foarte bine văzută de către ministrul german, care îl cunoştea pe regele Eduard VIII şi nu uitase unele declaraţii ale sale favorabile celui de-al treilea Reich, făcute când ducii vizitaseră Germania, în octombrie 1937, în călătoria lor de nuntă. (Atunci Windsor s-a întâlnit chiar cu Hitler, pe care l-a elogiat în public.) Ribbentrop, dornic să-i facă plăcere lui Hitler, l-a lăsat să înţeleagă pe Führer cât de important este să-l ţină pe ex-monarhul englez într-o ţară prietenă şi să ajungă la un acord cu el, înainte de proiectata debarcare germană în Marea Britanie. Faptul ar fi putut provoca divizarea opiniei britanice, criza

guvernului lui Churchill și probabil formarea unui cabinet partizan al unei păci negociate cu Germania. În ultimul caz, dacă Wehrmachtul invada Anglia, repunerea lui Eduard VIII pe tron ar fi facilitat conviețuirea între ambele tabere. Planul, în acea ambianță de război, nu era lipsit de logică...

— Care era atunci atitudinea autorităților spaniole?

— Ambasadorul german la Madrid, von Stohrer, inițial a salutat ideea lui Ribbentrop, dar ulterior, nu s-a mai adresat lui Beigbeder la Ministerul afacerilor externe, ci lui Serrano Suñer care, în afara faptului că era ministru de interne, era cumnatul lui Franco și o persoană foarte influentă. L-a pus la curent cu planul conducătorilor naziști, dar i-a spus că pentru moment Germania trebuia să rămână în culise și de aceea a propus un emisar spaniol de încredere pentru a duce în Portugalia mesajul lor: propunerea ca ducii să se întoarcă în Spania sub pretextul unei vânători în Extremadura, ceea ce le-ar facilita ocazia de a parlamenta cu trimișii lui Hitler. Serrano Suñer a acceptat planul, deoarece nu se putea opune acestuia în situația dată, având puternicul Wehrmacht la frontiera cu Franța, dar, comentând despre cine ar putea fi emisarul, a fost foarte surprins auzind rostindu-se numele, deja hotărât, al lui Miguel Primo de Rivera, pe care nu-l considera pregătit pentru această extrem de importantă misiune. În orice caz, l-a acceptat și l-a propus lui Franco... Conform istoricului britanic M. Bloch, autor al cărții *Operation Willi* (nume cifrat pe care germanii l-au dat încercării de a-l conduce pe Windsor în Spania), atât von Stohrer cât și Serrano Suñer erau de acord că Spania nu trebuia să intre în război alături de Germania și, în fața presiunilor germane în acest sens, s-au gândit că ar putea fi oportun un plan care să distragă atenția naziștilor în acel moment, fapte pentru care au sprijinit ideea, deși atât Serrano Suñer, cât și Franco îl considerau pueril și greu de realizat.

— Miguel Primo de Rivera și-a îndeplinit misiunea dată?

— Da. A fost în Portugalia între 14 și 22 iulie și a prezentat un raport foarte optimist despre întrevederile sale cu ducele, care au avut loc în zilele de 17 și 20. I-a făcut cunoscut acestuia că ministrul spaniol de interne avea să-i comunice ceva urgent în legătură cu securitatea sa și că îl va primi în palatul contelui de Montarco în Ciudad Rodrigo, unde ducii ar putea locui pentru moment. Windsor a răspuns că era din ce în ce mai nemulțumit în Portugalia, înconjurat de spioni ai serviciilor britanice și considerându-se aproape un prizonier. L-a criticat pe fratele său, noul rege al Marii Britanii, pe care-l considera stupid, și pe cumnata sa, regina, despre care a spus că era o intrigantă, dușmană a soției sale, Wallis. Este posibil ca pentru a da astfel mai multă importanță demersului său, Primo de Rivera să fi exagerat buna dispoziție a lui Windsor de a trece în Spania, cu atât mai mult cu cât el avea propriile sale planuri secrete de a-l răsturna pe Franco, cu ajutorul unui rege britanic prieten. A ajuns chiar să spună ducilor că — datorită războiului — Constituția britanică ar putea fi schimbată, iar Eduard s-ar întoarce pe tron.

— Care a fost rolul dumneavoastră, domnule Alcázar de Velasco, în această acțiune?

— Prezentându-mă lui Schellenberg la 25 iulie, Primo de Rivera a spus că eu aș fi al doilea emisar și că în această calitate voi duce o scrisoare de-a sa ducelui, iar apoi îl voi însoți la palatul contelui de Montarco, unde trebuia să aibă loc întrevederea cu Serrano Suñer.

— Dar Schellenberg era un șef al S.S., iar dumneavoastră, d-le Alcázar, ca agent al „Abwehr", depindeați de amiralul Canaris. Nu v-a atras atenția faptul că șeful „Operațiunii Willi" nu era șeful dumneavoastră ierarhic?

— Da, dar Schellenberg mi-a spus să nu abordez această temă cu Canaris, căci pe atunci acesta era deja suspectat că nu era leal față de al treilea Reich.

— L-ați cunoscut bine pe Schellenberg?

— În timpul „Operațiunii Willi" am tratat de câteva ori cu el, iar apoi a fost șeful meu după destituirea lui Canaris. Era un tânăr care trezea multe invidii, căci înaltei sale funcții i se adăuga o vastă cultură și cunoașterea câtorva limbi străine. A fost primul care a propus unificarea tuturor serviciilor secrete și îi ura aproape pe toți miniștrii, deoarece spunea că, făcând politică, nu se va câștiga războiul. De asemenea, a fost primul care i-a propus lui Himmler, în anul 1942, o pace negociată cu occidentalii... Dar nu dau multă crezare *Memoriilor* sale. După război, Schellenberg s-a pus în serviciul englezilor care, după ce au obținut de la el tot ce știa, l-au predat, în 1949, Tribunalului de la Nürnberg, unde a fost condamnat la șase ani. Însă cum era foarte bolnav, englezii au dobândit grațierea sa și i-au plătit o luxoasă vilă în Pallanza, pe malul lacului Maggiore. Acolo și-a scris *Memoriile*, la cererea serviciilor secrete britanice. Bolnav de cancer, a murit la câteva luni după ce a fost eliberat și n-a mai apucat să vadă publicat ceea ce scrisese. Pentru a complica și mai mult lucrurile, un ziarist german, K. Karpprecht, îl ajutase în munca de redactare...

— Să revenim la Windsor. Care a fost rolul dumneavoastră în această poveste ce amintește despre cele mai bune filme de intrigă și spionaj?

— Aici totul este real. În

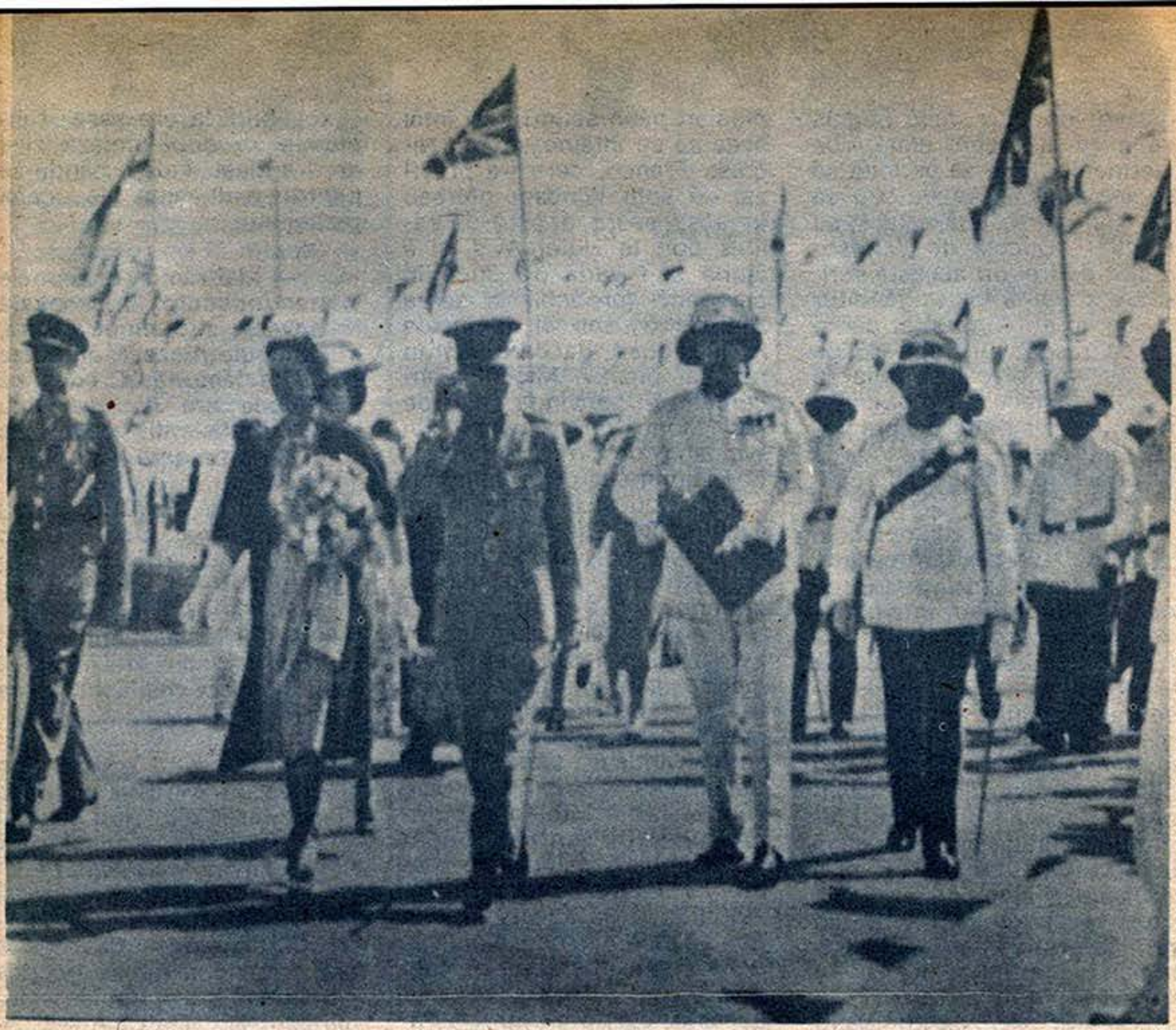

La sosirea în Bahamas, în calitate de guvernator

ziua următoare convorbirii cu Primo de Rivera şi Schellenberg, m-am dus să-l văd pe Serrano Suñer, de care pe atunci mă lega o mare prietenie. Mi-a recomandat ca, la Lisabona, să intru în contact cu Nicolás Franco, ambasadorul spaniol, care mă va informa despre tot ce era în legătură cu ducii de Windsor. Dar înainte de a întreprinde călătoria, am cercetat fişa fratelui lui Franco aflată în arhivele „Abwehr"-ului şi am găsit că el era în serviciul „Intelligence Service"-ului britanic de mulţi ani şi o făcea direct şi exclusiv pentru Churchill... După puţin timp am plecat la Lisabona. La rândul său, Schellenberg a plecat şi el cu avionul, pe data de 26, urmat pe şosea de agenţii S.S., Heineke şi Böcker, care au ajuns pe 27. Schellenberg n-a pierdut timpul şi a tratat chestiunea cu mai mulţi prieteni portughezi, un japonez şi ambasadorul german, prieten al bancherului Espirito Santo, la a cărui fermă — situată în „Boca do Inferno", în apropiere de Lisabona — locuiau ducii de Windsor. A constatat că relaţiile dintre Portugalia şi Germania s-ar deteriora mult dacă planul continua şi mai ales dacă dezvăluia ordinul primit de la Ribbentrop, în ziua anterioară plecării soţilor Windsor din Lisabona, de a-i sechestra pe duci în cazul în care aceştia n-ar fi fost de acord să se întoarcă în Spania. A înţeles că era adevărată aversiunea pe care aceştia o simţeau faţă de gardienii lor (agenţii lui Churchill), că nu doreau să meargă în Bahamas şi că ar fi preferat să rămână într-o ţară neutră europeană; dar că niciodată n-ar accepta să se întoarcă în Spania.

— Schellenberg povesteşte că dumneavoastră, citat ca „Viktor" în nume cifrat, i-aţi văzut pe ducii de Windsor în după-amiaza zilei de duminică, 28 iulie. Cum l-aţi tratat dv. pe duce şi cum a reacţionat el în faţa sugestiilor pe care i le-aţi dat?

— Atât Primo de Rivera cât şi eu ne adresam ducelui, în particular, cu Majestate şi cred că el asculta acest cuvânt cu satisfacţie. I-am înmânat scrisoarea lui Miguel care, în rezumat, spunea că ministrul de interne spaniol, Serrano Suñer, avea ceva foarte important să-i spună în legătură cu siguranţa sa personală şi a soţiei sale. Le cerea să-şi amâne călătoria în Bahamas şi îi invita să treacă în Spania, la palatul Montarco din Ciudad Rodrigo, unde el îi va vizita imediat. Ar putea să rămână în Spania

cât vor dori, iar dacă Spania va intra în război alături de Germania, li se va permite să se întoarcă în Anglia sau să se ducă într-o țară neutră, ca Elveția... Ducele de Windsor a citit de trei ori această scrisoare și părea foarte gânditor și îngrijorat. A anunțat că-mi va da răspunsul după 48 de ore, și atât el cât și soția sa — care a făcut un comentariu foarte simpatic despre părul meu creț — mi-au spus la revedere foarte amabil.

— Ce s-a întâmplat în timpul ultimei întrevederi?

— L-am văzut pe duce pentru ultima dată în ziua de 30 după-amiază și mi s-a părut că plânsese. M-a privit fix și mi-a spus că mulțumea guvernului spaniol pentru interesul lui, dar că va pleca la 1 august spre Bahamas, așa cum hotărâse guvernul britanic. Când eu am insistat oferindu-mă să-l însoțesc până la frontiera spaniolă, mi-a spus cu tristețe că era deja prea târziu și mi i-a arătat, prin fereastră, pe agenții britanici.

— Și dv. ce-ați făcut atunci?

— N-am pierdut nici o clipă. După ce l-am informat pe Schellenberg că ducele nici nu se gândea să treacă în Spania, m-am îndreptat cu mașina spre Madrid, străbătând peste 650 km, chiar și noaptea, oprindu-mă abia în Badajoz pentru a-i telefona lui Serrano Suñer și a-i spune să mă aștepte în dimineața zilei de 31 la Ministerul de interne, unde mă voi duce cu Miguel de Primo de Rivera. Informându-l despre eșecul misiunii mele, Serrano a înțeles că nu se putea face nimic și a considerat cazul închis. Totuși, Primo de Rivera a insistat să mă întorc la Lisabona și să-l aduc pe duce în Spania, „cu binele sau cu răul". Serrano, după ce s-a consultat cu ambasadorul german, l-a autorizat să zboare din nou la Lisabona, unde Miguel a ajuns în după-amiaza zilei de 31, cu o misivă de la Generalissim (scrisoare care nu s-a găsit nicăieri până acum). Mai întâi avea să se întâlnească cu Nicolás Franco, care i-a precizat că soții Windsor ofereau în acea seară o cină de rămas bun la Hotel Avis, și a ajuns să-l vadă pe duce în persoană (probabil în seara zilei de 31 sau în dimineața lui 1 august), dar fără nici un rezultat pozitiv. Miguel a încercat să-l convingă chiar pe Mr. Monckton, avocatul lui Windsor, despre „complotul" Serviciului secret britanic împotriva ducelui. Între timp, evenimentele s-au precipitat, căci Winzer (reprezentantul Gestapoului la Ambasada germană din Madrid) a trimis o telegramă lui Heydrich în care explica faptul că un comando german luase poziții la frontiera hispano-portugheză pentru a-i proteja pe soții Windsor când o vor trece. Este posibil ca toate acestea să fi influențat curajul lui Ribbentrop, căci Schellenberg asigură în *Memoriile* sale că a primit o telegramă de la acesta în ziua de 31 iulie, în care i se ordona să-i sechestreze pe soții Windsor! (din nefericire, această telegramă nu s-a găsit și nu avem decât informația dintr-o carte asupra autenticității și sincerității căreia există multe îndoieli, așa după cum am arătat).

— S-a ajuns să se încerce sechestrarea?

— Eșuaseră toate manevrele pentru a evita plecarea spre Bahamas. Nu mai rămânea decât posibilitatea sechestrării. Dar Schellenberg a înțeles că sechestrarea ar implica un schimb de focuri cu agenții britanici, ceea ce ar fi pus în pericol viața ducilor de Windsor și, dacă ceea ce dorea Germania era să facă pace cu Marea Britanie, a violenta voința ex-regelui ar fi avut un efect contrar, deoarece i-ar fi pus pe naziști într-o situație proastă și s-ar fi îndepărtat voința aceluia pe care Hitler și Ribbentrop doreau să-l repună pe tronul britanic. Așa că hotărârea lui Schellenberg de a evita sechestrarea a permis ducilor să se îmbarce pe vaporul „Excalibur" la ora șase și jumătate în după-amiaza zilei de 1 august, îndepărtându-se pentru mult timp de scena războiului.

— Mai rămân încă unele necunoscute în această poveste și dumneavoastră, domnule Alcázar, ați putea să le lămuriți. Credeți că Franco era de acord cu „Operația Willi" și a scris scrisoarea care nu s-a găsit?

— Cred că da. După ce eu l-am informat pe Serrano despre refuzul ducelui, acesta i l-a comunicat lui Franco, care l-a certat pe fratele său Nicolás pentru eșecul operațiunii. Fără îndoială, pentru el era neplăcut și era supărat...

— Dv. v-ați gândit vreo clipă că Windsor ar putea accepta din nou tronul britanic, de această dată din mâna germanilor?

— Da. Ducele avea stofă de dictator și în timpul scurtei sale perioade ca rege a dat dovezi că nu se gândea să se lase manevrat de către miniștri. Nu uitați că le-a cerut germanilor, prin intermediul nostru, să i se protejeze casa din Paris și să i se permită domnișoarei Moulichon, servitoarea ducesei, să meargă acolo pentru a strânge câteva din lucrurile care îi aparțineau... Credeți că un om care considera Germania drept un dușman ar fi făcut această cerere în 1940...? După publicarea *Memoriilor* lui Schellenberg la Londra, în 1956, ducele a asigurat că nu se gândise niciodată la posibilitatea de a rămâne în Spania, în loc de a se duce în Bahamas, așa cum îi ordonase guvernul englez. Dar spunând aceasta, cu siguranță mințea, deoarece și lui i s-a întâmplat același lucru, ca și lui Schellenberg: fusese prizonier de lux în Bahamas, iar în 1957, mulți ani după înfrângerea germană, n-a vrut să-și toarne țărână în cap povestind tot adevărul.

— După ce am vorbit

îndelung cu Alcázar de Velasco despre această chestiune, m-am dus la Londra pentru a mă întâlni cu alte personaje care au studiat-o, cu M. Bloch, de pildă, pe care l-am întrebat ce părere are despre ce s-ar fi întâmplat în cazul în care germanii ar fi putut debarca în Marea Britanie. Ar fi acceptat ducele un rol similar celui al lui Pétain în Franța?

— Este foarte greu să știi ceea ce gândea realmente Windsor în 1940, și eu nu pot să spun nici *da* nici *nu*. Singurul lucru care a rămas clar a fost că n-a acceptat jocul propus, țara sa aflându-se în război... și încă nu-l pierduse așa după cum credeau unii. Sigur că nu-l aprecia pe Churchill, căci acesta a ajuns să-l amenințe chiar cu un Consiliu de Război și că nu se va mai întoarce niciodată în Anglia...

Pe de altă parte, Lady Frances Donaldson, autoarea biografiei Eduard VIII **(tradusă în spaniolă și care a servit drept scenariu pentru un serial TV despre soții Windsor, ce s-a bucurat de mare popularitate), m-a primit, de asemenea, la locuința sa și a admis că Windsor, în Bahamas, a continuat să mențină relații cu bancherul portughez Espirito Santo, care avea importante relații cu Germania. Dar „nu putem crede — mi-a spus — că ducele ar fi fost un trădător pentru faptul că a cerut ca naziștii să-i protejeze casa din Paris, deoarece, în definitiv, s-a supus guvernului britanic și s-a dus în Bahamas...“ În orice caz, eșecul de a-l aduce pe Windsor în Spania i-a încurajat pe Hitler și Goering să dea ordin, la 1 august 1940, ca Luftwaffe să atace Marea Britanie și să distrugă RAF-ul. Bătălia pentru Anglia începuse...■**

În românește de
Ana VĂDEANU

Din nou despre „cazul Precup“

Am primit la redacție o scrisoare din partea domnului Constantin Tatu, ziarist, colonel (r) din Ministerul Apărării Naționale. Domnia sa aduce o serie de precizări și completări la articolul „Cazul Precup“. Mai întâi, domnul Tatu ne precizează că împreună cu domnul Dumitru Mocanu s-au ocupat de același subiect, prezentându-l în serial, în *Armata poporului*, între 28.02-27.03.1991 și în *Presa panoramic*, nr. 11/iulie 1991. Remarcând că articolul publicat în *Magazin istoric* „tratează mult mai pe larg despre ecoul internațional al «cazului Precup», ceea ce este neîndoielnic pozitiv“, domnul Tatu consideră că nota lui Moruzov referitoare la prezența lui Victor Precup la Budapesta „este insidioasă“, ofițerul aflându-se acolo în calitatea sa de combatant în cadrul unei unități românești participante la campania împotriva Ungariei lui Bela Kuhn“. Având acces la arhiva militară de la Pitești, domnul Tatu aduce și alte elemente în completare. Astfel, într-o foaie calificativă a lui Victor Precup se arată că în calitate de șef al Biroului 2 a contribuit „la descoperirea și prinderea mai multor organizații comuniste și teroriste“. Domnia sa recunoaște că „desigur, este greu de stabilit adevărul. Cert este însă că atunci ca și mai tîrziu, între serviciile de informații ale armatei și Ministerului de interne au existat serioase fricțiuni“. Cea mai importantă contribuție a domnului Tatu — pe baza autobiografiei scrisă de Victor Precup și aflată în arhiva de la Pitești — se referă la intervalul 1940-1958. În scrisoarea sa, domnul Tatu reproduce din articolul publicat împreună cu domnul Mocanu: „Și iată-l pe Victor Precup — dacă e să luăm de bune afirmațiile lui [din autobiografie — *n.a.*] — îndeplinind, în timpul războiului, misiuni încredințate de către conducerea din ilegalitate a P.C.R. Între altele, în octombrie 1941, asigurase legătura dintre aceasta și conducerile partidelor istorice, în rândurile cărora avea cunoștințe vechi. Oricum, după 23 august 1944 va îndeplini funcția de șef de stat major al formațiunilor de luptă comandate de Emil Bodnăraș, apoi va ocupa funcția de șef al secției militare de la C.C. al P.C.R.“ După avansarea la gradul de general de brigadă, „ascensiunea sa va fi vertiginoasă: director superior al armatei pentru educație, cultură și propagandă (E.C.P.), comandant politic (sic!) al armatei, comandant al Comandamentului Teritorial Cluj, apoi al Regiunii Militare Iași. În 1947 era avansat general de divizie, iar în februarie 1948, la propunerea lui Emil Bodnăraș, proaspăt ministru al apărării, la gradul de general-colonel [echivalentul gradului de general de corp de armată, după 1 ianuarie 1948 — *n.n.*].

Spre uimirea tuturor însă, numai la trei zile după noua avansare, Victor Precup era trecut în rezervă, deși nu împlinise nici 59 de ani. Soarele îi apusese definitiv; pentru foarte scurt timp, va fi primar al Clujului [provizoriu — *n.a.*], președinte al Camerei de industrie și comerț din același oraș, apoi, mutându-se la București, președinte al consiliului de administrație al unui sovrom și consilier tehnic al C.S.M. [denumirea de pe atunci a sindicatelor — *n.a.*]. Abia în 1953 se mai «înalță» puțin, căpătând o funcție, dacă nu chiar militară, cumva, totuși pe aproape. Cea de vicepreședinte pe țară a A.V.S.A.P. (Asociația Voluntară pentru Sprijinirea Apărării Patriei).

Oare ce determinase conducerea partidului comunist să-l treacă pe Victor Precup pe linie moartă? Faptul că în toamna anului 1947 se căsătorise cu fiica fostului lider țărănist Aurel Dobrescu? Teama ca având prea multă putere, să nu încerce a o folosi în alte scopuri? Sau trecutul său controversat, care, odată cu scurgerea vremii și consolidarea noii puteri, devenise compromițător?“ În sfârșit, la moartea lui, survenită la 2 septembrie 1958, Victor Precup a beneficiat, „totuși, de un necrolog cuprinzător în presa oficială și de onorurile cuvenite unui militar“.

CELE DOUĂ PASIUNI ALE PREŞEDÍNTELUI JEFFERSON

ANDRÉ CASTELOT

De zece ori pe zi, tânărul student în drept Thomas Jefferson deschidea cutiuţa de la ceas şi privea portretul Rebeccăi Burwell, o tânără veselă, încântătoare, de care era îndrăgostit nebuneşte, dar căreia nu îndrăznea să-i declare dragostea.

Cel care a fost arhitect, matematician, avocat, fermier, filosof, inventator, autor al celebrei Declaraţii de independenţă americană şi al statutului libertăţii religioase în Virginia, cel care, cumpărând Luisiana de la Franţa, aproape a dublat teritoriul Statelor Unite, cel care, în sfârşit, a fost de două ori preşedinte al S.U.A., avea, în 1762, 19 ani şi era stagiar la prietenul său George Wythe. Pasionat de studiile sale, deja exaltat de ideile ce aveau să-l anime întreaga viaţă, îşi repeta pe atunci: „A te revolta împotriva tiranilor înseamnă a face voia Domnului". Tiranul era regele George III al Angliei, suveranul coloniilor americane...[1]

Bellinda cea frivolă

Dar Thomas se inhiba în faţa Rebeccăi, fiica preşedintelui Consiliului Virginiei. Cu fermecătoarea Jane Nelson, cu drăgălaşa Betsy Page, dansează şi flirtează — căci, în această epocă, îi place dragostea la fel de mult ca politica —, dar cu d-ra Burwell lucrurile stau altfel: se mulţumeşte să suspine, să se vaiete chiar, contemplând „portretul scump".

În mod cert, Rebecca nu este o intelectuală, dar nu ajunge că este el şi pentru ea? Din nefericire, tânăra îl găseşte prea slab pe adoratorul ei, cu maxilarele prea pătrate, cu părul bătând prea mult în roşu. Umerii largi, privire ageră, ochi de culoarea alunei, profund adânciţi în orbite, emanând vioiciune şi inteligenţă, voce armonioasă, ştie să poarte elegant o conversaţie, dar are Rebecca ochi pentru toate astea?

În faţa ei, Thomas rămâne împietrit, la fel cum este portretul din cutiuţă pe care îl tot priveşte. În luna ianuarie

Jefferson (în stânga), în timpul redactării Declaraţiei de independenţă americană din 1776

1763, Jefferson îşi ia drept confident pe prietenul său John Page. În fine, poate să-i mărturisească acestuia că iubeşte din tot sufletul. Primul lui gând este să se arunce în genunchi la picioarele iubitei — pe care el o numeşte Bellinda — şi să-şi deschidă inima.

Dar, suspină el, raţiunea îi spune: „Dacă o faci şi demersul va fi infructuos, vei fi de zece ori mai mizerabil".

John îl sfătuieşte pe timidul său prieten să înceteze să mai deschidă cutiuţa ceasului şi să se lanseze „într-un asediu în toată regula". Dar Thomas nu îndrăzneşte, pentru că Rebecca „nu i-a dat niciodată vreun motiv să spere". El jură:

— Dacă Bellinda nu vrea să-mi accepte serviciile — vrea să zică dragostea — nu mai fac niciodată faţă de nimeni un asemenea gest.

John n-ar vrea să-i vorbească el Rebeccăi, în numele îndrăgostitului? Nici vorbă. Page refuză... Suspinele lui Thomas se prelungesc astfel mai bine de zece luni.

În sfârşit, în luna octombrie 1763, pe când dansa cu tânăra în sala „Apollo" din Williamsburg, în taverna Raleigh, locul unde se reuneau „revoltaţii" care pregăteau independenţa, Thomas a îndrăznit.

Dar privirea batjocoritoare — cum i s-a părut lui — a Bellindei l-a tulburat în aşa hal, încât n-a putut decât să bolborosească lamentabil „câteva fraze descusute, articulate în cea mai desăvârşită dezordine".

N-a mai avut curaj să pună partenerei sale de dans „o problemă ce comporta un răspuns categoric la jalnica sa declaraţie".

[1] Reproducem acest text, într-o formă prescurtată, cu subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *Historia*.

Singură filosofia putea să-l consoleze, să-l facă să o uite pe tânăra ce procedase cu atâta cruzime. Astfel, când a aflat că Rebecca se căsătorise cu Jacques Amber, Thomas a tratat evenimentul cu seninătate, declarându-i lui John Page:

— Foarte bine! Fie ca bunul Dumnezeu să o binecuvânteze! Celibatul oferă compensații.

Cu atât mai mult că Jefferson devenise între timp un avocat renumit. Dar, din nefericire, el știa să se exprime perfect în fața unui tribunal, mult mai bine decât în fața unei priviri persiflante a unei femei frumoase. Era sfâșiat de o dorință neostoită de a ști, a cunoaște. O doamnă din Williamsburg afirma, în epoca aceea „că nu a văzut în viața ei o persoană care să pună atâtea întrebări".

Dragoste și politică

În 1769, după ce citise numeroase tratate de arhitectură, Jefferson a început să construiască, pe vârful unei coline, în centrul unui domeniu de trei mii de hectare, admirabila reședință din Georgia de la Monticello. Era pe vremea când se lăsa inspirat de femeia cu care se va căsători într-o zi.

Doi ani mai târziu, era locuibil numai un pavilion mic, în cărămidă roșie, acoperit cu iederă. Casa familiei sale arzând în primăvara anului 1770, Thomas s-a instalat în acest pavilion, unde o va conduce, într-o zi de An Nou, pe cea aleasă a-i fi soție, încântătoarea Martha Wayles Skelton.

Era o văduvă de 21 de ani. Avea veselia Rebeccăi, dansa foarte frumos, la fel ca ea, dar nu era deloc frivolă, cum fusese cruda Bellinda. Martha se va dovedi cultivată. Cânta admirabil la clavecin. De altfel, în casa ei — nu departe de Williamsburg — ascultând-o cântând, se îndrăgostise Thomas.

Căsătoria a avut loc într-o zi a anului 1771. Ningea cu fulgi mari, pe când tinerii căsătoriți au pornit spre reședința de la Monticello, pe o zăpadă înaltă de trei picioare. Pe drum, o roată de la trăsură s-a rupt. Fiul cel mare al lui Jefferson avea să povestească mai târziu:

„Părinții mei au fost obligați să abandoneze trăsura și să-și continue drumul călare. După ce s-au oprit pentru puțină vreme la Blenheim, au pornit din nou la apusul soarelui, pe un drum de munte, acoperit cu multă zăpadă, parcurgând astfel opt mile înainte de a ajunge la Monticello".

Odată sosiți, Thomas a refuzat să-și trezească sclavii, a aprins el focul, a adus o sticlă cu vin și tinerii căsătoriți, îmbrățișați în fața căminului, au toastat pentru fericirea lor.

La Monticello au aflat Martha și Thomas că, în primăvara lui 1774, răsculați din

Marie Cécile Cosway l-a făcut să uite de promisiunea față de Martha

Massachusetts au aruncat o încărcătură de ceai peste bord și că autoritățile britanice au ordonat închiderea portului Boston, iar Virginia a declarat că sprijină din toată inima colonia soră. Libertatea americană era pe drum...

Când Camera Reprezentanților din Virginia a fost dizolvată și „oamenii liberi" s-au reunit la Williamsburg, în sala Apollo, hotărând crearea unui congres, contele Albemarle l-a desemnat pe Jefferson pentru a-i reprezenta. Să ni-l imaginăm pe Thomas citind cu o voce înfierbântată soției sale manifestul de 6 500 cuvinte pe care le încredințase hârtiei, înainte de a lua drumul spre Williamsburg. Acest pamflet a fost „prima verigă ce l-a legat pe Jefferson de însești destinele țării sale", cum scrie un contemporan. Din acest embrion a provenit Declarația de independență. Jefferson nu a scris-o la Monticello, ci la Philadelphia, într-un mic salon situat la etajul doi al unei case de cărămidă din Market Street. În conținutul documentului se putea citi și fraza: „Deținem adevărurile următoare, evidente prin ele însele, că toți oamenii sunt născuți egali; că sunt înzestrați de Creatorul lor cu drepturi inerente și inalienabile. Între aceste drepturi se află: viața, libertatea și căutarea fericirii.

Marie Cécile fuge

Jefferson era guvernator al Virginiei pe când Washington și camarazii săi — între care și La Fayette — luptau pentru independență. Ora speranței va suna în septembrie-octombrie 1781. Prin victoria navală repurtată de amiralul de Grasse asupra flotei engleze, apoi prin capitularea lordului Cornwallis la Yorktown, ziua glorioasă sosise. Coloniile engleze erau libere.

La Fayette părăsise Statele Unite de trei luni când, în primăvara lui 1782, Thomas și Martha au primit la Monticello vizita marchizului de Chastellux, care avea să scrie:

„Aveam să întâlnesc un om ce nu împlinise încă 40 ani, înalt de statură, cu un chip agreabil, deschis, dar al cărui spirit și ale cărui cunoștințe ar fi putut suplini toate înzestrările exterioare; un american, care, fără a fi ieșit vreodată din țara lui, era muzician, desenator, geometru, astronom, fizician, jurisconsult și om de stat..., cu o soție amabilă și binevoitoare, copii drăguți, cinci la număr, de care se îngrijea să-i crească..."

Dar vai! În vremea aceea, în urma venirii pe lume a unei fetițe, în luna mai 1782, soția „amabilă și binevoitoare" a căzut grav bolnavă. Patru luni, Thomas nu a părăsit patul unde Martha — marea dragoste a vieții lui — pornise încet către moarte.

Când Martha a simțit că îl va părăsi, l-a pus să-i promită „solemn" că nu se va recăsători niciodată și Thomas i-a făgăduit.

După moartea ei, Jefferson s-a comportat ca un animal în cușcă. Trei săptămâni a refuzat să părăsească camera. Iar când, în sfârșit, a ieșit din ea, s-a plimbat călare — zile în șir — pe domeniul său.

Dușmanii săi au afirmat că s-a consolat cu negresele de pe plantație. I s-au atribuit chiar — fără dovezi însă — numeroși bastarzi cu pielea bronzată.

Thomas își va distrage singur atenția de la suferința lui citind enorm, corespondând la fel, dând frâu liber spiritului său inventiv. A pus la punct un orologiu perpetuu, un pluviometru, pereți mobili ce măreau sau micșorau — după dorință — camerele de la Monticello. S-a amuzat chiar creând automate ce transportau sticlele cu vin din pivniță pe biroul lui...

18 luni după moartea Marthei, Jefferson a acceptat postul de ministru plenipotențiar la Paris, pentru a negocia, însoțit de John Adams și Benjamin Franklin (*Magazin istoric*, nr. 7/1984), tratatul de comerț cu națiunile europene.

La Fayette îl va introduce în societatea franceză, de care inițial va fi cucerit, pentru ca ulterior să cadă în decepție. În ajunul Revoluției, el descria situația Franței prin această formulă: „Jos mizerie, sus rău" și, în concluzie: „un american care merge în Europa pentru a se instrui pierde în cunoștințe, în morală, în sănătate, în obiceiuri și în fericire".

După moartea soției, Thomas, aflat la Paris, nu credea că ar mai putea fi îndrăgostit. Și totuși... nu o franțuzoaică va fi cea care îl va iubi, ci o englezoaică devenită pariziancă: Marie Cécile Cosway, o pictoriță. Când ea a părăsit Parisul, Thomas a rămas trist și solitar, plângându-și în jurnalul personal durerea despărțirii. Marie Cécile i-a răspuns la scrisorile sale înflăcărate prin epistole scurte și reci, pentru că, în viața ei, Jefferson era deja o filă întoarsă.

La sfârșitul lui noiembrie 1789, după cinci luni de absență, Thomas Jefferson s-a întors la Monticello, unde a fost primit de scalvi și de copii. Washington îi va oferi postul de secretar de stat, „necunoscând pe nimeni care să poată exercita mai bine această sarcină". Thomas a acceptat fără entuziasm.

Era, în continuare, foarte preocupat de evenimentele ce se desfășurau în Franța.

Capitularea lordului Cornwallis la Yorktown echivala cu sfârșitul victorios al războiului de independență

După opinia lui, de succesul sau eșecul Revoluției depindeau soarta și rolul pe care l-ar fi putut juca democrația americană. De aceea, va susține permanent strângerea legăturilor americano-franceze, chiar și după moartea lui Ludovic XVI. „Tratatele între Statele Unite și Franța nu sunt tratate între Statele Unite și Ludovic Capet, ci între două națiuni, America și Franța", va spune el celor care cereau ruperea relațiilor cu Franța, după decapitarea regelui francez.

Regăsirea de Dincolo

În 1796, Jefferson a devenit vicepreședintele Statelor Unite, iar patru ani mai târziu a candidat, pentru a doua oară, la președinție. La 17 februarie 1801, Jefferson a fost ales al treilea președinte al Statelor Unite, după George Washington și John Adams. Pe jos — ca și astăzi președintele Republicii — a mers la Capitoliul din Washington, să-și ia postul în primire, în vreme ce Adams venise cu o trăsură trasă de șase cai.

Patru ani mai târziu avea să fie reales, cu o majoritate zdrobitoare, ca unul dintre cei mai buni președinți pe care îi avuseseră Statele Unite. În martie 1809 s-a retras definitiv din politică. La patru luni după întoarcerea sa la Monticello, Jefferson a primit-o pe ziarista Margaret Bayard Smith, care îl descria astfel: „Are o seneritate pe care numai pacea interioară ți-o poate conferi. Înalt și fragil, deopotrivă, nu poartă amprenta trecerii anilor. Părul alb nu rimează cu activitatea și forța, cu sănătatea, temperamentul, ardoarea și veselia lui".

În 1815, Jefferson avea 72 de ani. A primit atunci la Monticello o scrisoare de la Marie Cécile. De data asta îi scria mai mult de patru rânduri. D-na Cosway, cea care îi sfâșiase sufletul prin plecarea ei din Paris, îl anunța acum că se retrăgea la mănăstire.

Oare din dragoste pentru Jefferson? Thomas va lăsa să treacă un an și jumătate înainte de a-i răspunde. „Religia pe care o practicați cu atâta evlavie ne învață că trebuie să ne regăsim; modul cum am trăit ne asigură că acest lucru va fi întru fericirea noastră". Se referea, bineînțeles, la regăsirea de Dincolo.

Thomas Jefferson a murit doi ani mai târziu, la 4 iulie 1826, exact la 50 ani de la Declarația de independență. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

CHARLES ŞI BARBARA JELAVICH LA 70 ANI

Cititorilor revistei Magazin istoric **le este cunoscut numele primului dintre semnatarii acestui articol, din nr. 5/1990 şi 3/1993. Le reamintim că domnia sa este profesor emerit de istorie la Huntington College, statul Indiana, S.U.A., şi secretar-editor al Societăţii pentru studii române.**

Doamna Jean T. Michelson este scriitoare. Acum cei doi autori ne-au trimis o evocare scrisă special pentru revista Magazin istoric **despre doi iluştri istorici ai spaţiului central şi sud-est european**[1].

PAUL E. şi JEAN T. MICHELSON,
Huntington College, S.U.A.

Charles Jelavich s-a născut la 15 noiembrie 1922, la Mountain View, California. Barbara — care se numea Brightfield, înainte de căsătorie — s-a născut la 12 aprilie 1923, la Bellevill, Illinois. Cei doi, profesori la Indiana University, s-au numărat, după cel de al doilea război mondial, printre promotorii studierii istoriei Rusiei şi a Europei de Est în Statele Unite ale Americii. Contribuţia lor a fost recunoscută, printre altele, şi prin alegerea lui Charles Jelavich, în 1986-1987, ca preşedinte al lui „American Association for the Advancement of Slavic Studies", cea mai puternică instituţie americană care grupează specialiştii din acest domeniu, şi prin alegerea Barbarei ca preşedintă a lui Society for Romanian Studies, în 1988-1990, şi ca membru de onoare al Academiei Române, în 1992. În plus, rolul lor de deschizători de drumuri a fost recunoscut şi printr-un recent publicat volum omagial, cu numeroase contribuţii semnate de foştii lor studenţi. Editat sub îngrijirea prof. Richard Frucht, volumul — intitulat *Labyrinth of Nationalism/ Complexities of Diplomacy; Essays in Honor of Barbara and Charles Jelavich* (Labirintul naţionalismului. Complexităţile diplomaţiei: studii în onoarea Barbarei şi a lui Charles Jelavich) — nu numai că prezintă pe larg activitatea soţilor Jelavich, dar chiar prin numele celor care semnează contribuţii constituie o dovadă a rolului pe care ei l-au jucat în ultimele decenii în cercetarea istorică şi în pregătirea specialiştilor în istoria Europei de Est.

Charles Jelavich şi-a făcut studiile universitare la Universitatea statului California din Berkeley. A predat la Facultatea de istorie de acolo din 1949 până în 1961, a fost preşedintele Centrului pentru studii slave şi est-europene ale Universităţii din 1957 până în 1960 şi a predat, cu o bursă Fulbright, la Universitatea din München între 1960-1961. În 1961, s-a mutat la Facultatea de istorie a Universităţii din Indiana. Barbara a studiat tot la Berkeley. În 1961 — după ce, între timp, îi crescuse pe cei doi fii ai lor, Mark şi Peter — a fost numită ca profesoară la Facultatea de istorie din Berkeley; din 1984 a devenit profesor emerit.

Charles şi Barbara Jelavich au scris peste 100 de articole şi au editat peste 20 cărţi, au îndrumat studenţi şi absolvenţi preocupaţi de studiul istoriei Europei de Est; i-au sprijinit şi încurajat şi pe cercetătorii ce proveneau din ţările acelei părţi a Europei. Rolul lor este cu atât mai important, cu cât puţini oameni erau calificaţi în S.U.A. să se ocupe de acest domeniu iar şi mai puţini au contribuit ca acea regiune a bătrânului continent să îşi afle, într-o măsură mai mare, locul între preocupările istoricilor din toată lumea. Lucrând în echipă, prin călătorii de documentare, cercetări şi eforturi îndelungate, ei au căpătat o cunoaştere aprofundată nu numai a istoriei şi culturii principalelor ţări din Balcani (România, Bulgaria, Iugoslavia şi Grecia), dar şi a imperiilor care au influenţat atât de puternic istoria lor: cel rusesc, cel austriac şi cel turc.

Pentru publicul şi pentru studenţii din S.U.A., Charles şi Barbara Jelavich au jucat un rol major în discutarea şi explicarea naturii istorice şi a caracterului aparte ale Europei de Est, cât şi a semnificaţiilor lor. Această regiune merită atenţie, au subliniat soţii Jelavich, pentru că reprezintă un fascinant „mozaic istoric influenţat de evoluţii divergente, de-a lungul secolelor, din punct de vedere politic, social, economic, religios, cultural şi lingvistic... un laborator politic, social şi economic unic, ale cărui semnificaţii pentru istoria universală contemporană nu pot fi neglijate".

Aşa cum soţii Jelavich au demonstrat în numeroasele lor scrieri, Europa de Est prezintă interes şi din punct de vedere comparativ, pentru că în diversitatea ei cuprinde „cel puţin o duzină de gru-

[1] Acad. Cornelia Bodea a scris, în 1985, în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 3/1985, un articol pe aceeaşi temă, iar în *Academica*, august 1992, a apărut, în traducerea dr. Florin Constantiniu, un alt articol semnat de Paul şi Jean Michelson.

puri naţionale, [care] au fost influenţate şi modelate de evenimentele majore ale civilizaţiei europene; de Roma clasică şi creştină, de Bizanţ şi Biserica Ortodoxă, de turcii otomani şi Islam, de Renaştere, Reformă, Iluminism, naţionalism, socialism şi revoluţia industrială".

În sfârşit, soţii Jelavich au învăţat două generaţii de cercetători americani că, deşi popoarele din Europa de Est au fost din plin influenţate de vecinii lor imperiali (ruşi şi sovietici, habsburgi, otomani şi germani), popoarele acestei regiuni şi-au păstrat identitatea, au adus contribuţii semnificative la civilizaţia europeană şi constituie „nu numai un subiect interesant pentru studiul comparativ, dar vor avea o mare influenţă în viitor asupra deciziilor politice şi economice ale altor ţări".

În ciuda tuturor acestor lucruri — au subliniat soţii Jelavich — şi în ciuda evidentei importanţe a Europei de Est pentru Europa şi pentru întreaga lume, atât în trecut cât şi în prezent, studiilor est-europene li s-a acordat puţină importanţă. Desigur, dificultăţile lingvistice pe care le ridică cercetările asupra zonei, imposibilitatea de a prevedea evoluţia politică, cât şi nefericita dominare exercitată mai ales în secolul XX de către Rusia, apoi U.R.S.S., au fost tot atâtea obstacole. Culmea ironiei, până şi cercetările est-europene au fost subordonate şi s-au topit în cele privind Rusia şi U.R.S.S.

Cea mai însemnată contribuţie a lor a fost promovarea studiilor asupra Balcanilor ca o entitate coerentă, într-o „unitate a dezvoltării sale istorice, sociale, economice, politice şi culturale", în „dorinţa de a scăpa de stăpânirea străină şi de a atinge standardele de viaţă de care se bucură naţiunile din Vest", cât şi în caracteristicile, mentalităţile, instituţiile lor similare şi schemele de evoluţie şi tranziţie.

Astfel spus, au argumentat soţii Jelavich, tocmai istoria, cu izbitoarele sale continuităţi şi severele discontinuităţi, este cea care a făcut din cele „şapte popoare balcanice — albanezii, bulgarii, croaţii, grecii, românii, sârbii şi slovenii —, care toate au o bază istorică antică egală sau mai mare decât cea a statelor europene din Vest", o zonă unitară de studii, în ciuda faptului că spre deosebire de „statele vest-europene medievale, continuitatea istorică a dezvoltării naţionale în Balcani a fost întreruptă de o lungă perioadă de subjugare faţă de stăpâniri externe".

Când epoca naţionalismului şi a revoluţiei s-a născut şi s-a dezvoltat în secolul XIX, problemele popoarelor din Balcani erau, din nefericire, nerezolvate. După cum au subliniat soţii Jelavich, toate noile state au adoptat moduri occidentale şi, în ciuda variaţiilor locale, au dezvoltat sisteme puternic centralizate, care au concentrat prea multă putere în capitală şi au distrus specificul local.

Europa de sud-est a fost mai curând o ipotecă a geografiei sale, sunt de părere soţii Jelavich. „Subordonarea Balcanilor dictaturilor străine a fost provocată mai curând de geografie decât de libera alegere, iar efectele au fost nefericite pentru noile state. Tentaţia fiecărui guvern balcanic de a coopera cu o mare putere contra unui vecin şi nevoia de a se înarma puternic au fost rezultatele directe ale faptului că peninsula a fost o zonă principală de tensiune în politica mondială. Procentajul din venitul naţional consacrat de fiecare naţiune pentru război a fost foarte mare. În fapt, aceste naţiuni au avut cheltuieli pentru înarmare, raportate la numărul de locuitori, mai mari decât ale marilor puteri.

Europa de sud-est rămâne un „mozaic de o complexitate care te lasă perplex". Şi, deşi „fascinaţia pe care o exercită zona şi-a aflat întotdeauna originea în contradicţiile şi conflictele istoriei sale", Charles şi Barbara Jelavich accentuează că trebuie să nu uităm faptul că „exact condiţiile care îi apar cercetătorului ori observatorului ocazional romantice sau excitante sunt cele care au făcut dificilă viaţa oamenilor direct implicaţi". În concluzie, Europa de sud-est „merită un loc mai important în studiile istorice moderne" datorită importanţei sale din trecut şi de azi, rolului pe care îl joacă în competiţia pentru puterea mondială şi naturii sale, „un teren de testare a sistemelor alternative în sensul real al termenului. În ultimele două secole, Balcanii au fost un laborator în care au putut fi observate unele dintre cele mai neaşteptate forme de organizare politică şi dezvoltare economică naţională şi liberală...". Şi, în acest sens, sunt departe de a-şi pierde importanţa sau utilitatea.

Contribuţiile aduse de Charles şi Barbara Jelavich la studiile est-europene au fost substanţiale, la toate nivelele, de la migăloasa şi plina de osteneală cercetare a arhivelor, până la superbele tratate monografice, de la excepţionalele sinteze, la concisele lucrări de popularizare care joacă un rol atât de important în ancorarea rezultatelor cercetării în conştiinţa unei audienţe mai largi decât restrânsul cerc al specialiştilor est-europeni. De la volumul inspirat şi editat de ei — *The Balkans in Transition* (Balcanii în tranziţie), 1963 —, care a jucat un rol esenţial în apariţia şi maturizarea celei de a doua şi a treia generaţii de specialişti americani în problemele Balcanilor, până la eforturile lor repetate de a contribui la elucidarea istoriei Europei de sud-est — precum *The Balkans* (1965), *The Establishment of the Balkan National States, 1804-1920* (Întemeierea statelor naţionale în Balcani, 1804-1920), 1977, sau *History of the Balkans* (1983), semnată de Barbara — şi până la articole din enciclopedii şi conferinţe la

universitate sau în fața altor auditori, soții Jelavich și-au făcut mai mult decât datoria în încercarea de a risipi ignoranța despre Europa de sud-est.

La toate acestea, trebuie adăugat faptul că Barbara Jelavich a fost liderul cercetărilor asupra istoriei României în S.U.A. S-a aflat la originea întemeierii lui „Society for Romanian Studies", în 1973, și i-a fost președintă între 1988-1990, după cum am mai spus. De asemenea, a făcut parte din colegiul de redacție al publicației editate de Keith Hitchins, *Rumanian Studies*, începând din 1970. Și a mai fost și mentorul unei însemnate părți din actuala generație de specialiști americani în problemele românești.

Prima ei carte importantă, *Russia and the Rumanian National Cause, 1858-1859* (Rusia și cauza națională românească, 1858-1859), apărută în 1959, a fost una dintre primele cărți consacrate istoriei României tipărită în Statele Unite. Interesul continuu manifestat de Barbara Jelavich față de România și de diplomația românească s-a reflectat apoi într-o varietate de studii privind Revoluția din 1848, principele Cuza, criza dinastică din 1870-1871, Basarabia, Problema orientală între 1870-1880, poziția geostrategică a României, impactul situației internaționale asupra evoluției României. În 1984, și-a adunat toate aceste cercetări privind raporturile ruso-române sub titlul *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, studiu care va rămâne multă vreme o cercetare de referință.

Astăzi, după prăbușirea dictaturii sovietice, există temeiuri atât pentru optimism, cât și pentru pesimism în Europa de Est. Concluziile trase de Charles și Barbara Jelavich pentru o fază anterioară a evoluției sud-estului european sunt aplicabile și situației actuale: „În studierea istoriei oricărei țări, indiferent cât de puternică sau bogată ar fi, o cât mai largă perspectivă istorică și depărtarea în timp ușurează marcarea erorilor și eșecurilor în dezvoltarea națională. În privința statelor balcanice, marile realizări ale secolului [XIX] și achizițiile pozitive obținute din unificarea națională ar trebui, într-o analiză finală, să prevaleze asupra oricăror rezerve sau judecăți negative. S-a criticat aplicarea soluției naționale la problemele peninsulei, dar trebuie spus clar că atunci nu exista vreo altă soluție practică. Dintr-un punct de vedere strict teoretic se poate regreta faptul că nu a fost posibilă acea evoluție politică prin care să se permită adoptarea unui sistem pe baza căruia diferitele naționalități să poată trăi în pace sub același guvernământ, dar adevărul este că în timpurile moderne nu s-a dezvoltat undeva o asemenea structură... În ciuda gravei lor înapoieri și a creșterii dificultăților economice, fiecare stat a realizat multe lucruri... Rămân încă de făcut multe altele, dar există un început..." Aici se găseau Balcanii în 1920. Destul de surprinzător, tot aici par să fie și în 1993. ■

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

IUNIE 1943

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● În colecţia **„Cartea cu vieţi ilustre" a Editurii Vremea, Barbu Theodorescu, publică monografia** Nicolae Iorga, **închinată — scrie ziarul** Viaţa **— „memoriei aceluia a cărui lipsă este cu deosebire astăzi simţită dureros în întreaga simţire românească".**

● La Ateneu, **scriitorul Radu D. Rosetti prezintă conferinţa** Testamentele voievozilor români. **„Ce te mişcă mai mult la citirea acestor testamente, mai ales la cele redactate în străinătate, e iubirea de patrie a voievozilor pe cari împrejurări vitrege i-au silit să moară în pribegie. Miron Barnovschi, domnul Moldovei, căzut în mâna turcilor, lasă cu limbă de moarte «să puie boierii mână de la mână să mă aducă să fiu îngropat la sfânta mănăstire Dragomirna, să nu zacă oasele mele în păgâni»".**

● Se acordă **premiile Academiei Române pe 1943. Printre laureaţi: Ion Irimescu (sculptură, marele premiu „C. Hamangiu" de 100 000 lei); D. Tudor (pentru lucrarea** Oltenia română, **premiul „Vasile Pârvan", 30 000 lei).**

● Editura **„Scrisul Românesc" din Craiova publică sub îngrijirea lui Ion Const. Chiţimia ediţia comentată a scrierii lui B.P. Hasdeu** Ioan Vodă cel Cumplit. **Să reţinem această constatare a lui Hasdeu: „prima şi fundamentala trăsătură a oamenilor mari, în orice ram, este că lor nu le lipsesc niciodată instrumente; prima şi fundamentala trăsătură a oamenilor mici, iarăşi în orice ram, este că ei nu**

La 22 iunie 1943 se împlinesc doi ani de la intrarea României în războiul împotriva Uniunii Sovietice, alături de Germania hitleristă.

Într-o cuvântare ţinută la radio, ministrul apărării naţionale, generalul Pantazi, reaminteşte condiţiile în care România a fost nevoită să intre în război. „Să ne amintim de acele clipe de umilinţă şi deznădejde, când ţara noastră încolţită din toate părţile a fost sfâşiată fără luptă. Să ne amintim de atitudinea fără precedent în istoria statelor civilizate a Rusiei Sovietice, impunându-ne evacuarea în 3 zile a două provincii româneşti.

Lovitura pe care Republicile Socialiste o dădeau României — continuă generalul Pantazi — era în acelaşi timp un aspru avertisment pentru civilizaţia şi securitatea Europei. După această agresiune a Sovietelor, procesul de descompunere a României a fost continuat de către ceilalţi duşmani ai ei"[1].

Sunt evocate, apoi, bătăliile purtate de ostaşii români în Basarabia, în Bucovina, în Crimeea şi pe Don. „Lupta aceasta peste graniţele ţării a fost impusă României de două mari imperative, subliniază ministrul Pantazi. Acela de a cruţa patria de un război pe teritoriul ei, ceea ce ar fi dus-o la ruină, şi acela de a contribui la o cât mai mare slăbire a adversarului care se dovedea atât de puternic. Sântem siguri că nu există nimeni în această ţară care să nu înţeleagă acest lucru".

Cu acest prilej, în Palatul Culturii din Piaţa Senatului este deschisă o expoziţie anticomunistă. Intitulată *România în război*, expoziţia prezintă, după cum scrie ziarul *Acţiunea* din 24 iunie, „în prima parte caracterul destructiv, pe plan intern şi internaţional al comunismului, iar în cea de-a doua parte eroismul creator de jertfă pentru binele Europei şi de neînfrântă credinţă în victoria justiţiei".

Iată şi cum este văzut soldatul român în străinătate. Astfel, la Amsterdam, *Deutsche Zeitung in den Niederlanden*, într-un reportaj consacrat luptătorilor români de pe fronturile războiului, arată: „Caracteristica soldatului român: marea lui modestie şi marea lui rezistenţă.

Soldatul român este asemenea calului său. Nici el nu face în aparenţă o impresie deosebită, dar dispune de o mare rezistenţă fizică, realizând cele mai grele marşuri prin praf şi arşiţă, chiar şi atunci când aprovizionarea nu i-a sosit încă.

În felul cum apare, soldatul român — continuă ziarul amintit —

[1] Pentru a uşura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare şi celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepţii cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Clădirea Clinicii de medicină pentru copii din B-dul Mărăşti, inaugurată la 12 mai 1943

Echipa de intervenţie a STB

este totdeauna liniştit şi modest. Dacă ştie că are în unitatea lui un ofiţer viteaz şi întreprinzător şi în funcţie de calităţile sale de modestie, de rezistenţa sa, de asprimea vremii pe care o suportă, de repeziciunea cu care se descurcă în fiecare situaţie nouă, de disciplina lui necondiţionată şi de marea sa bunăvoinţă, acest soldat îşi găseşte în fiecare situaţie locul potrivit.

Soldatul român — se spune în încheierea articolului citat — poartă permanent în ochi icoana Patriei. Mulţi dintre ei ţin la piept un săculeţ cu pământ din Patria lor".

La 3 iunie 1943 se serbează Ziua Eroilor.„Această zi, scrie ziarul *Viaţa,* a fost totdeauna cinstită de sufletul românesc de pretutindeni cu un adânc şi total sentiment de adeziune în faţa jertfei tuturor acelora care au murit pentru a asigura neamului viaţa şi libertatea".

Pamfil Şeicaru, în *Curentul,* notează la rândul său: „Ziua de închinare a morţilor Patriei, ziua de confruntare morală a fiecăruia cu colectivitatea naţională, ziua de adâncire în noi înşine pentru a asculta şoapta poruncitoare a morţilor celor trei războaie ale aceleiaşi idei naţionale, în cele trei etape spre desăvârşire".

În această zi, la Cimitirul militar Ghencea are loc o slujbă de pomenire a eroilor neamului, oficiată de patriarhul Nicodem. Participă reprezentantul regelui Mihai, colonel adjutant Marcel Olteanu, mareşalul I. Antonescu, Mihai Antonescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, membrii guvernului, diplomaţi japonezi, germani şi italieni.

Ceremonii similare au loc la monumentul Eroului necunoscut, la cimitirele Bellu militar şi Bellu civil, româno-italian Ghencea, turcesc Ghencea, Pro Patria.

Meditaţii despre *Mitul istoriei* publică într-un editorial nesemnat ziarul *Viaţa* din 8 iunie 1943. „Istoria este o mare întinsă, veşnic schimbătoare, având curente ce se schimbă neîncetat, arătând furtuni şi valuri agitate sau uneori o suprafaţă liniştită şi clară ca oglinda — etern neliniştită şi totuşi aceeaşi, cu adâncuri de nepătruns şi enigme de nedezlegat".

Referindu-se la istoria prezentului, articolul continuă: „Ne aflăm şi trăim într-un timp de furtună şi de revoluţii. Valurile se năpustesc şi fac spume, marea este agitată. Este un moment istoric. O lume este pe cale să se nască, întinzând mii de braţe spre soare, spre viaţă, spre lumină. Milioane de suflete sunt jertfite în acelaşi timp şi aruncate în moarte şi prăpăd. O lume apune pentru ca să facă loc altei lumi noi".

Este exprimată speranţa că „uraganul se va linişti" şi „viitorul ne va apare în faţă cu toată puterea-i creatoare".

Cronică măruntă

văd instrumentele zăcând la picioarele lor şi în zadar îşi frâng capul căutându-le aiurea".

● La Sofia, **revista** Serdica **consacră un număr special României, sub patronajul primului ministru Bogdan Filov şi care se deschide cu articolul** România şi Bulgaria, **semnat de Boris Iaţov, ministrul instrucţiunii publice.**

● De la Prefectura **poliţiei Capitalei: „S-a ordonat tuturor organelor de stat să supravegheze şi să reprime în modul cel mai strict abateri de la norma unei conduite demne, care, deşi nescrisă în nici o lege, este înscrisă în tradiţia de cuviinţă şi de seriozitate a poporului român.**

Astfel, tineretul feminin care se manifestă printr-o fardare exagerată, coafuri extravagante, rochii prea scurte, atitudini nepermise în cinematografe, în grădini publice sau chiar pe stradă, bărbaţii care sub pretextul excesului de căldură îşi scot haina, îşi deschid cămaşa la gât sau îşi suflecă mânecile în localuri publice sau pe stradă, cei ce fac vacarm la manifestaţiuni sportive şi toţi cei ce nu înţeleg a avea o ţinută corectă vor fi identificaţi de agenţii de poliţie, înscrişi în controale speciale şi în caz de recidivă vor fi supuşi unui regim de corecţie în şcoli de reeducare sau în lagăre. De asemenea, cei ce-şi fac din dezmăţ o ocupaţie, precum şi vagabonzii, vor fi trimişi în lagăre de muncă, iar copiii ce fumează vor fi arestaţi şi predaţi familiilor prin poliţie, iar în caz de

IUNIE 1943

Pe ecranele Capitalei: Caprices cu Danielle Darieux și Albert Prejan

Cronică măruntă

recidivă vor fi trimiși la școli de corecție".

● La Padova, **prof. Scarlat Lambrino, directorul Școlii române din Roma, conferențiază despre** Cultura română în Dacia. **Este proiectat filmul documentar** România. Sorra di Roma.

● În zilele **de 23-29 iunie în Capitală se desfășoară exerciții de apărare pasivă, în scopul — după cum notează ziarul** Acțiunea — **„de a se verifica lucrul pe teren al formațiunilor de apărare pasivă ale Capitalei, ca și pentru a orienta masa populației asupra celor ce are de făcut în cazuri de atacuri aeriene și în special a obișnui pe șeful de apărare pasivă al fiecărei locuințe cu măsurile cari trebuiesc luate de el imediat ce s-a produs un sinistru la imobilul respectiv".**

● Din inițiativa **Căminului cultural „Avram Iancu" al refugiaților ardeleni** (Magazin istoric, **nr. 4/ 1993), la 27 iunie se comemorează 30 ani de la moartea scriitorilor Șt. O. Iosif și Iiarie Chendi. La Teatrul Național are loc un festival literar artistic, unde vorbesc Ion Chinezu și Vasile Netea, iar la cimitirul Bellu se oficiază un parastas și la cuvântul Gabriel Țepelea.**

● Der Abendstern **se intitulează versiunea în limba germană a** Luceafărului **eminescian, traducere datorată lui Zoltan Franjo care, notează ziarul** Viața, **„izbutește să prezinte cititorilor săi o lucrare de scrupuloasă ținută literară și, incontestabil, de reală utilitate pentru difuzarea litera-**

„Atunci — se spune în încheiere — problemele de astăzi vor deveni realitățile de mâine și mulți dintre noi vor zâmbi gândindu-se la trecut. Noi vom recâștiga liniștea noastră interioară și ne vom continua munca de toate zilele, generație după generație, până când străvechea noastră comunitate culturală va fi silită să treacă printr-o nouă furtună.

Acesta este mitul istoriei".

Sub titlul *Biserica ortodoxă a Transilvaniei,* prof. D. Stăniloaie prezintă, în revista *Gîndirea,* rolul deosebit de important pe care l-au avut biserica și slujitorii ei în Ardeal pentru menținerea naționalității și credinței strămoșești, pentru înfăptuirea idealului unității naționale. „Biserica — scrie autorul — era aceeași în Transilvania și aceeași în sudul și răsăritul Carpaților. Prin aceasta ea era un factor puternic de legătură între românii de pe cele două versante ale Carpaților. Ierarhii ardeleni veneau din mănăstirile Moldovei și Munteniei, fiind hirotoniți de mitropolitul Ungrovlahiei. Biserica ortodoxă se înfățișa nu numai prin faptul că-și împletea soarta cu obijduitul neam românesc din Transilvania, ci și prin aceea că ierarhia și preoțimea ei păstrau legăturile cu Biserica din Principate, ca o biserică a neamului, cu o solie a fraților de la sud și răsărit, ca o mână de ajutor și de binecuvântare întinsă de la ei".

În condițiile din Ardeal, sub îndelunga stăpânire străină biserica, continuă autorul, a devenit, „mai mult ca oriunde o biserică a poporului. Boierii și puținii intelectuali ce s-au ridicat din când în când s-au maghiarizat, pierzând deodată credința și naționalitatea. Biserica s-a îmbrățișat cu poporul, purtându-și împreună jalea și durerea. Poporul având în biserică singura mângâietoare și sprijinitoare s-a atașat ei cu toată ființa lui, nemaifiind în stare să o părăsească pentru nici o altă credință. Biserica trăind lângă sufletul poporului a dobândit înțelegere și o iubire nemărginită pentru comorile lui și pentru durerea celor obidiți și împovărați".

În *Revista Fundațiilor regale,* Al. Popescu-Telega publică studiul *România văzută de spanioli.* Sunt menționate câteva dintre vechile mărturii ale interesului cu care oameni politici sau cărturari spanioli din sec. XVII-XX priveau spre români și istoria lor.

Astfel, la 19 iulie 1600 Consiliul de stat al Spaniei recomanda lui Filip II să răspundă la o scrisoare trimisă de Mihai Viteazul „grațios" lăudându-i-se bunul zel și curajul, buna corespondență pe care o întreține cu Maiestatea Voastră Crăiască, îndemnându-l să continue, arătându-i multă stimă pentru el și vitejia lui". Lope de Vega, la rândul său, scrie despre luptele lui Mihai împotriva

Amiralul Togo
omul in care —
scrie Realitatea, ilustrata —
„japonezii au
o incredere oarbă"

Ultimul
succes
la „Cărăbuș"

C. TANASE

TEATRUL SAVOY
Comp. Cărăbuș
Dir. C. TANASE

Irevocabil ultimele zile
Joi, Sâmbătă și
Duminică Ultimele
MATINEURI

cel mai mare succes al anului
revista de mare montare
Avanti Tănase
cu C. Tănase
și intreg ansamblu de revistă

Biletele la cassa teatrului Tel. 3.55.03

otomanilor *(Magazin istoric,* nr. 5/1979), lăudându-i vitejia și „statura de uriaș".

Sunt consemnate și unele mărturii ale diplomaților spanioli acreditați la București în secolul trecut sau în secolul nostru. Altfel Don Pedro de Prat y Soutzo nota în 1929: „Prima impresie atât în București cât și în restul țării a fost pentru mine de familiaritate, de ceva văzut și cunoscut, de ceva ce nu-i străin.

Pământ, caracteristici ale locuitorilor, produsele țarinelor sunt aci, asemănătoare cu ale noastre și mărturisesc de-a lungul a douăzeci și două de secole înrâurirea latină, pecetea nepieritoare a neamului, întipărită în Dacia romană de marele împărat hispan (Traian), prin coloniile și legiunile pe care România a știut să le păstreze până azi ca o moștenire scumpă".

Personalitatea și faptele lui Vlad Țepeș sunt prezentate de P.P. Panaitescu în *Convorbiri literare* (studiul *Vlad Țepeș. O problemă psihologică).* Rediscutând informațiile din sursele contemporane domnitorului român, istoricul conturează portretul psihologic al celui „despre ale cărui cruzimi s-a dus vestea în toată Europa prin micì broșuri scrise cu litere groase și cu gravuri în lemn închipuind grozăviile cruntului tiran", dar care „a fost totuși socotit ca un făcător de dreptate și apărător al celor năpăstuiți. Într-un ceas de desnădejde, Eminescu, care prevedea necesitatea unui mântuitor al neamului cu misiune mesianică, îl invoca să vie să curme nedreptățile vieții noastre sociale, care necinstesc amintirea marelui nostru trecut".

Analizând scrisoarea pe care Vlad i-a trimis-o regelui Ungariei, Matei Corvin, în urma victoriei asupra otomanilor în bătălia de la Giurgiu *(Magazin istoric,* nr. 4/1979, 11/1985), istoricul o consideră „o splendidă pagină de istorie „ca și ale lui Ștefan cel Mare de mai târziu".

Solicitând sprijinul regelui ungar în lupta împotriva otomanilor, Vlad scria: „Noi nu vom fugi în fața cruzimii lor (otomanilor), și cu orice preț vrem să ne batem cu dânșii. Dacă însă, ferească Dumnezeu, am fi învinși și mica noastră țară ar pieri, aceasta ar fi o mare nenorocire, nu numai pentru țara măriei tale, ci pentru întreaga creștinătate".

Această scrisoare, subliniază P.P. Panaitescu, „are un caracter istoric care trece de capitolul restrâns al vieții lui Vlad Țepeș. În ea răsună lupta seculară a românilor împotriva turcilor în cadrul creștinătății întregi, ca o sentinelă înaintată a ei. Acest destin european al istoriei noastre întregi, Vlad Țepeș îl înțelege deplin și-l primește nu numai cu bărbăție și mândrie, dar îl împlinește cu vrednicie, luând ofensiva peste Dunăre". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

turii române în cercurile străine".

● Începând cu 1 iunie se pun în funcțiune 8 solarii pentru copiii Capitalei în vârstă de la 5 la 14 ani care nu au posibilitatea să plece din București pe perioada vacanței de vară. Cantinele care funcționează pe lângă aceste solarii asigură hrana copiilor la un preț foarte modest. Cei lipsiți de mijloace sunt scutiți de orice fel de taxe.

● Vineri, **18 iunie, la uzina electrică Grozăvești, s-au pus în funcțiune instalațiile pentru alimentarea cu gaz natural a Capitalei.**

● Firme. **„Foarte rar trecătorii găsesc prilejul să privească mai cu atenție firmele magazinelor, scrie** Evenimentul zilei. **S-au obișnuit să le știe în același loc de ani de zile și trec indiferenți pe lângă ele, fiecare văzându-și de drumul lui. Un om care ar veni însă pentru întâia oară în București și ar sta să privească totul în amănunțime cu multă curiozitate s-ar amuza grozav de ridicolul unora din aceste firme, ce și-au găsit embleme care de care mai caraghioase.**

Alteori însă ar avea surpriza să constate că acele câteva cuvinte scrise pe câte o firmă sunt curioase combinații de limbă dincolo de orice regulă ortografică.

Nu știm care din cei doi este agramat: vopsitorul de firme sau proprietarul care a primit să agațe deasupra magazinului său un astfel de certificat de sărăcie a duhului".

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Continuând serialul nostru, vă propunem în acest număr alte trei personalităţi care au figurat în lista preşedinţilor de Consilii de Miniştri ale României moderne, publicată în nr. 1/1993 de revista Magazin istoric.

ALEXANDRU G. GOLESCU. Cunoscut şi sub numele de Arăpilă („Negru"), era fiul lui Iordache Golescu şi al Mariei Bălăceanu, văr cu Ştefan şi Nicolae Golescu (*Magazin istoric*, nr. 5/1993). S-a născut în 1819; a urmat Colegiul „Sf. Sava" din Bucureşti, iar în 1834 a plecat la Paris. A urmat cursurile Şcolii Politehnice, dar diploma de inginer şi-a luat-o la Şcoala centrală de arte şi meserii (1839). În acelaşi an, împreună cu D. Brătianu şi I. Ghica, a pus bazele Societăţii pentru învăţătura poporului român.

Întors în ţară a fost angajat ca constructor de şosele, cu misiunea de a realiza şoseaua Ploieşti-Câmpina. S-a încadrat în Societatea secretă „Frăţia" (1843) şi a luat parte la activitatea Asociaţiei literare; susţine material Societatea studenţilor români de la Paris (înfiinţată în decembrie 1845). În 1847, aflat din nou la Paris, a contribuit la constituirea Societăţii în vederea înfiinţării de şcoale în Principate („Insocierea Lazariană").

În aprilie 1848 s-a înapoiat în ţară, implicându-se în pregătirea revoluţiei. A fost membru al Comitetului revoluţionar şi al Comisiei executive a acestuia; secretar în Guvernul provizoriu al Ţării Româneşti (14 iunie 1848) şi împuternicit pe lângă guvernul Franţei pentru a obţine sprijin militar şi diplomatic din partea acestuia. Aflat în exil după înăbuşirea revoluţiei din 1848, redactează memorii şi acţionează în favoarea drepturilor naţionale ale tuturor românilor. Din noiembrie 1856 s-a aflat printre fruntaşii mişcării unioniste: vicepreşedinte al Comitetului Central al Unirii-Bucureşti (3 martie 1857), deputat în Divanul ad-hoc din Muntenia (1857).

După Unire, a fost numit ministru al cultelor şi instrucţiunii publice în guvernul Ţării Româneşti (11 octombrie 1859-28 mai 1860).

În noul regim politic instaurat după îndepărtarea lui Al.I. Cuza a fost deputat în Constituanta din 1866, agent diplomatic la Constantinopol (aprilie 1866), ministru de finanţe (12 august - 16 noiembrie 1868 şi 16 noiembrie 1868 - 26 ianuarie 1870); preşedinte al Consiliului de Miniştri, ministru de interne şi ad-interim la afacerile străine (2 februarie - 18 aprilie 1870). S-a aflat printre membrii fondatori ai Partidului Naţional Liberal, ales în Comitetul executiv al acestuia (1875); deputat şi senator. A încetat din viaţă la 15 august 1881, în Rusăneşti (jud. Olt).

MANOLACHE COSTACHE EPUREANU. Descendent al unei familii boiereşti, cu strămoşi menţionaţi încă din vremea lui Ştefan cel Mare, s-a născut la Iaşi, în ziua de 22 august 1820. Era fiul vornicului Ioan Epureanu şi al Catincăi Costache Negel, cu proprietăţi în ţinutul Tutova. La o vârstă fragedă a fost trimis la Heidelberg, în Germania, unde a făcut studii primare şi secundare sub supravegherea fratelui său mai mare, Grigore. Şi-a continuat studiile la Berlin, Göttingen şi Jena, luându-şi doctoratul în drept (1839); a plecat apoi la Paris, revenind în ţară în 1843.

Între 1844 şi 1846 a fost preşedinte al Tribunalului Tutova. Adept al ideilor novatoare, a luat parte la mişcările revoluţionare din Moldova (27-29 martie 1848); a fost arestat şi trimis sub escortă spre a fi preluat de autorităţile otomane, dar a reuşit să scape, cu sprijinul con-

sulului englez de la Brăila. A participat la Adunarea națională a revoluționarilor români din Transilvania organizată la Blaj (3-5 mai 1848) și a fost unul dintre semnatarii programului *Prințipiile noastre pentru reformarea patriei*, lansat de revoluționarii moldoveni la Brașov, la 12 mai 1848; a fost membru activ al Comitetului revoluționar de la Cernăuți.

Sub domnia lui Grigore Al. Ghica, s-a reîntors în țară, fiind numit președinte al Divanului de întăriturI (1854-1856); demisionează din această funcție și se angajează în mișcarea unionistă, devenind unul dintre liderii acesteia; deputat în Divanul ad-hoc (1857) și în Adunarea electivă a Moldovei (decembrie 1859), figurând pe lista candidaților la domnie.

După Unire, domnitorul Al. I. Cuza l-a numit ca membru în Comisia Centrală de la Focșani (27 aprilie-1 mai 1859). A făcut parte, situându-se pe o linie moderată, din mai multe guverne ale Moldovei: ministru de justiție (17 ianuarie-6 martie 1859); președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de justiție (27 aprilie-10 noiembrie 1859), ad-interim la interne (21 septembrie-10 noiembrie 1859) și ad-interim la finanțe (27 aprilie-4 mai 1859 și între 30 iulie-29 august 1859); din nou președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (10 noiembrie 1859-3 aprilie 1860) și ad-interim la interne (14 martie-3 aprilie 1860). A făcut parte și din guverne ale Țării Românești: președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (13 iulie 1860-14 aprilie 1861), ad-interim la interne (11-14 aprilie 1861) și ad-interim la control (23 noiembrie-31 decembrie 1860).

În 1866 a fost vicepreședinte al Constituantei. S-a remarcat ca lider al conservatorilor ieșeni. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (20 aprilie-14 decembrie 1870); ministru de justiție (28 octombrie 1872-31 martie 1873). Conservator dizident, treptat se orientează spre liberali și face parte din primul Comitet executiv al Partidului Național Liberal (1875). Din nou președinte al Consiliului de Miniștri (26 aprilie-23 iulie 1876). După demisie, a revenit la conservatori, fiind proclamat (în februarie 1880) șef al Partidului Conservator. A încetat din viață la 7/19 septembrie 1880, în Wiesbaden (Germania).

IOAN EM. FLORESCU. Fiu al marelui vornic Manolache Florescu și al Zincăi Faca, s-a născut la 7 august 1819, la Râmnicu Vâlcea. Primește o educație aleasă în familie, fiind apoi înscris la Colegiul „Sf. Sava" (1832). În anii de școală s-a simțit atras de actorie și a încercat traduceri din limba franceză. La 14 ani a intrat în armată ca iuncăr, în 1835 fiind înaintat praporcic. În 1836 a fost trimis la Paris, unde a urmat patru ani cursurile Liceului „Louis le Grand" și doi ani la „École d'Etat Major".

În 1842 s-a întors în țară, în anul următor fiind adjutant al domnitorului Gh. Bibescu și avansat căpitan. În 1845 s-a căsătorit cu fiica domnitorului, Ecaterina, fiind înaintat la gradul de maior; în același an figurează printre membrii fondatori ai Asociației literare. La 23 aprilie 1848 a fost avansat colonel și numit vornic al temnițelor. În timpul revoluției și-a dat demisia din armată (16 iunie 1848), apoi, în timpul domniei lui Barbu Știrbei a devenit adjutant domnesc, vornic al temnițelor, efor al drumurilor, membru în comisia de organizare a Școlii militare, unde predă cursul de strategie și tactică militară. În timpul războiului Crimeei, slujește la Cartierul general rus, sub ordinele generalilor Lüders și Dannenberg.

Deputat în Adunarea electivă munteană (1859) și membru în Comisia Centrală de la Focșani; ministru de război în mai multe guverne ale Țării Românești (28 noiembrie 1859-28 mai 1860; 30 august 1860-14 aprilie 1861) și ale Moldovei (14 iulie 1860-16 ianuarie 1861; 18 ianuarie-17 aprilie 1861) și apoi ministru în guvernele unice din timpul domniei lui Al. I. Cuza; ministru de război (30 septembrie 1862-11 octombrie 1863); ministru de interne, agricultură și lucrări publice (14 iunie 1865-30 ianuarie 1866). În anii 1859-1866 a fost comandant șef (cu gradul de general) al Școlii superioare de război. Lui — scria în memoriile sale Carol I — „i se datorește mult din punctul de vedere al dezvoltării armatei române".

După 1866 s-a manifestat ca adept al ideilor politice conservatoare. În perioada 14 martie 1871-30 martie 1876, a fost ministru de război; președinte al Consiliului de Miniștri, ad-interim la interne și titular la război (4-26 aprilie 1876). Împreună cu toți membrii cabinetului conservator a fost dat în judecată (iulie 1876) de Camera liberală și împiedicat de guvernul liberal să participe la războiul pentru cucerirea independenței. S-a numărat printre conducătorii Ateneului Român, a fost președinte al Societății pentru învățătura poporului român și președinte de onoare al Societății de dare la semn. Din nou președinte al Consiliului de Miniștri (21 februarie-27 noiembrie 1891). A încetat din viață la Paris, în ziua de 10 mai 1893.

Documentar realizat de dr. Ion MAMINA

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Când citiți aceste rânduri, unii dintre voi, dragi cititori și prieteni din școli, vă aflați în preajma vacanței de vară, alții în febra concursurilor de admitere la liceu sau ale examenelor de bacalaureat.

Vă felicităm pentru rezultatele obținute în acest an școlar care se apropie de încheierea sa, și vă dorim vacanță plăcută, cu multe bucurii și zile frumoase.

Iată-ne, așadar, și noi cu rubrica pe care v-am pus-o la dispoziție în pragul vacanței... voastre. Căci, atenție, rubrica noastră nu-și întrerupe apariția pe durata verii.

În cadrul acestor pagini închinate școlii, am publicat și vom publica materiale și informații documentare pe care cititorii noștri, aflați pe băncile școlii, nu le pot afla în sursele de informare ce le stau la îndemână, cum sunt: lista guvernelor, a miniștrilor de externe, portrete ale prim miniștrilor României etc.

Așteptăm, în continuare, scrisorile voastre.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

DIN TREI ORAȘE

Iată, succint, câteva dintre gândurile transmise de cititorii noștri de pe băncile școlilor:

Un grup de elevi (din păcate semnăturile sunt indescifrabile) ai Școlii normale din Râmnicu Vâlcea, secția istorie și științe sociale, „care iubesc istoria în general și îndeosebi istoria neamului nostru", ne comunică o dorință de-a lor: „Vă rugăm să publicați în paginile revistei un subiect posibil pentru admiterea în învățământul superior, la istorie". Vom încerca să dăm curs dorinței cititorilor noștri vâlceni, cu precizarea că noi, fiind revistă de cultură istorică, nu ne putem suprapune publicațiilor coordonate de Ministerul învățământului și care oferă consultații privind concursurile de admitere atât în liceu, cât și în învățământul superior.

OSCAR STANCIU, din *Mărășești*, ne scrie că a început să-și alcătuiască „colecția *Magazinului istoric* odată cu luna martie 1992, când s-au împlinit 25 de ani de la înființarea frumoasei reviste de istorie". Totodată, Oscar ne comunică hotărârea sa de a începe să studieze opera marelui nostru istoric Nicolae Iorga. Aceasta însă „după examenul de admitere în liceu". Succes, dragă prietene!

Într-un stil ușor enigmistic, *NICOLAE ALEXANDRU BOICU*, din *Tecuci*, elev la *Liceul „Spiru Haret"* din localitate, își cere scuze că „datorită lipsei de bani" nu prea poate să cumpere regulat revista, pe care totuși o citește, „fiind un împătimit al istoriei". În finalul scrisorii sale, Nicolae Alexandru ne declară și vârsta sa: „5580 și ceva de zile". La cât mai multe și frumoase alte zeci de mii de zile!

COMPLETAREA COLECȚIILOR

Despre colecția sa completă *Magazin istoric* ne scrie *CEZAR CODREȘ*, din *clasa a XI-a a Liceului „Andrei Șaguna"*, din *Brașov*, care, pasionat din copilărie de studiul istoriei, și-a realizat o colecție integrală *Magazin istoric*.

Având în plus numere disparate din anii 1967-1992, prietenul nostru dorește să ia legătura cu alți colegi colecționari spre a le oferi din surplusul de reviste.

Deci, cei dornici de a-și completa colecția *Magazin istoric* sunt invitați să-i scrie pe următoarea adresă: *Cezar Codreș, str. Cocorului, nr. 1, sc. A, ap. 1, Brașov, cod 2200.*

CERCETÂND ARHIVELE

O scrisoare venită de pe plaiuri clujene.

„Mă numesc *CÂMPEAN IOAN*, sunt profesor de istorie la *Școala generală nr. 1 Gherla, județul Cluj*, și slujesc școala românească de peste două decenii. În toată această perioadă revista *Magazin istoric*, alături de alte publicații și lucrări de specialitate, mi-au fost de un real sprijin în îmbogățirea cunoștințelor de istorie, în pregătirea și desfășurarea multor lecții de istorie. Mă număr printre cei care socotesc că revista

d-voastră contribuie, în mai mare măsură decât manualele actuale, la cultivarea interesului pentru istorie. Am recomandat frecvent elevilor revista *Magazin istoric* pentru a-şi clarifica şi îmbogăţi cunoştinţele însuşite în lecţiile de istorie.

În perioada 1979-1989 am funcţionat ca profesor la Şcoala generală Geaca, judeţul Cluj, perioadă în care m-am implicat în cercetarea istoriei locale, preocupîndu-mă de şcolile confesionale româneşti din zonă. Am cercetat arhivele parohiale din Geaca, Mociu, Sucutard, Buza, precum şi documente aflate în Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fondul Episcopia greco-catolică Gherla, perioada 1860-1914. Doresc să vă trimit diferite aspecte din activitatea şcolilor confesionale româneşti din zona Gherla, în speranţa că, în limita spaţiului de care dispuneţi, unele vor fi publicate. Menţionez că despre aspectele pe care vi le trimit nu s-a tipărit nimic până în prezent. Intenţionez să prezint istoricul unor şcoli confesionale (Geaca, Mociu, Sucutard), aspecte privind starea şcolilor din zona Gherla în perioada regimului dualist, pregătirea, perfecţionarea, instituirea şi salarizarea învăţătorilor, manualele şcolare folosite în şcolile din zona menţionată. De asemenea, doresc să surprind şi aspecte din lupta autorităţilor şcolare, bisericeşti pentru apărarea, menţinerea şi îmbunătăţirea activităţii şcolilor confesionale româneşti din zona Gherla în perioada regimului dualist. Pentru început vă trimit materialul intitulat *Şcoala confesională din Geaca*".

Vom publica, într-una din ediţiile viitoare, contribuţia dv. d-le profesor Câmpean, pentru care vă mulţumim.

DIN SIBIU

Dl. prof. *VASILE-MIHAI CÂMPEANU*, de la *Colegiul „Gheorghe Lazăr"*, din *Sibiu*, este autorul compendiului monografic, *Liceul „Gheorghe Lazăr", Sibiu. 1692-1992*, publicat de Editura sibiană „Caleidoscop".

Trimiţîndu-ne un exemplar al lucrării (84 pagini text şi 64 pagini iconografie), dl. Câmpeanu ne scrie: „Am apreciat, întotdeauna conţinutul revistei *Magazin istoric*, conţinut care, de la primul număr şi până în prezent, a analizat cele mai importante fenomene istorice naţionale şi universale.

În calitate de profesor de istorie, la Colegiul «Gheorghe Lazăr» din Sibiu, am folosit în lecţii numeroase informaţii, ce au întregit conţinutul ştiinţific al acestora".

Felicităm elevii şi cadrele didactice ale colegiului sibian pentru tricentenara aniversare a şcolii lor, precum şi pe corespondentul nostru pentru compendiul monografic realizat, publicat într-o aleasă ţinută grafică.

Într-una din ediţiile viitoare ale rubricii noastre vom reproduce câteva informaţii din această microistorie a învăţământului şi şcolii sibiene.

CORESPONDENŢĂ

Iată dorinţa exprimată de un prieten al revistei noastre din Turnu Măgurele: „Mă numesc *MARCU OCTAVIAN*, am 18 ani şi sunt un cititor frecvent al revistei *Magazin istoric* (din 1986).

Aş dori să corespondez cu tineri din întreaga ţară, pe teme de istorie.

Adresa mea este: *Marcu Octavian, str. Pompierilor, Bl. P-1, sc.A, et. 1, ap. 7, Turnu Măgurele, cod 0750*".

fundaţia culturală magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC LA OLIMPIADA DE ISTORIE A ROMÂNIEI

Între 12 şi 15 aprilie a.c., la Caransebeş, s-a desfăşurat, în organizarea Ministerului învăţământului şi a Inspectoratului şcolar al judeţului Caraş-Severin, cea de-a XVII-a ediţie a Fazei naţionale a Olimpiadei de istoria României, la care a fost prezent şi domnul Ioan Lăcustă, din partea Fundaţiei Culturale Magazin Istoric.

Au participat 205 elevi din clasele a XI-a şi a XII-a, care au tratat următoarele teme din concurs: pentru clasa a XI-a — Dacia în timpul stăpânirii romane **şi** Relaţiile româno-maghiare în sec. XIV; **pentru clasa a XII-a** — Istoria constituţiei româneşti (1848-1878) **şi** „Cererile norodului românesc".

Elevilor care au întrunit punctaje peste media 8 le-au fost acordate premii şi menţiuni, precum şi mai multe premii speciale.

Fundaţia Culturală Magazin Istoric a oferit o bursă specială câştigată de eleva Roxana Şerban, **din clasa a XII-a a Liceului sanitar din Piteşti.**

Pe locul întâi s-au situat elevele Paula Corban **(clasa a XI-a, Liceul „Ştirbei Vodă", din Călăraşi) şi** Ioana Boca **(clasa a XII-a, Liceul „G. Bacovia", din Bacău).**

Cu prilejul Olimpiadei, Inspectoratul şcolar şi Casa personalului didactic ale judeţului Caraş-Severin au tipărit numerele 7 şi 8 ale periodicului Şcoala caraş-severineană, **îngrijite de Alexandru Bârsescu şi Gheorghe Magas.**

MIRAJUL COLONIILOR

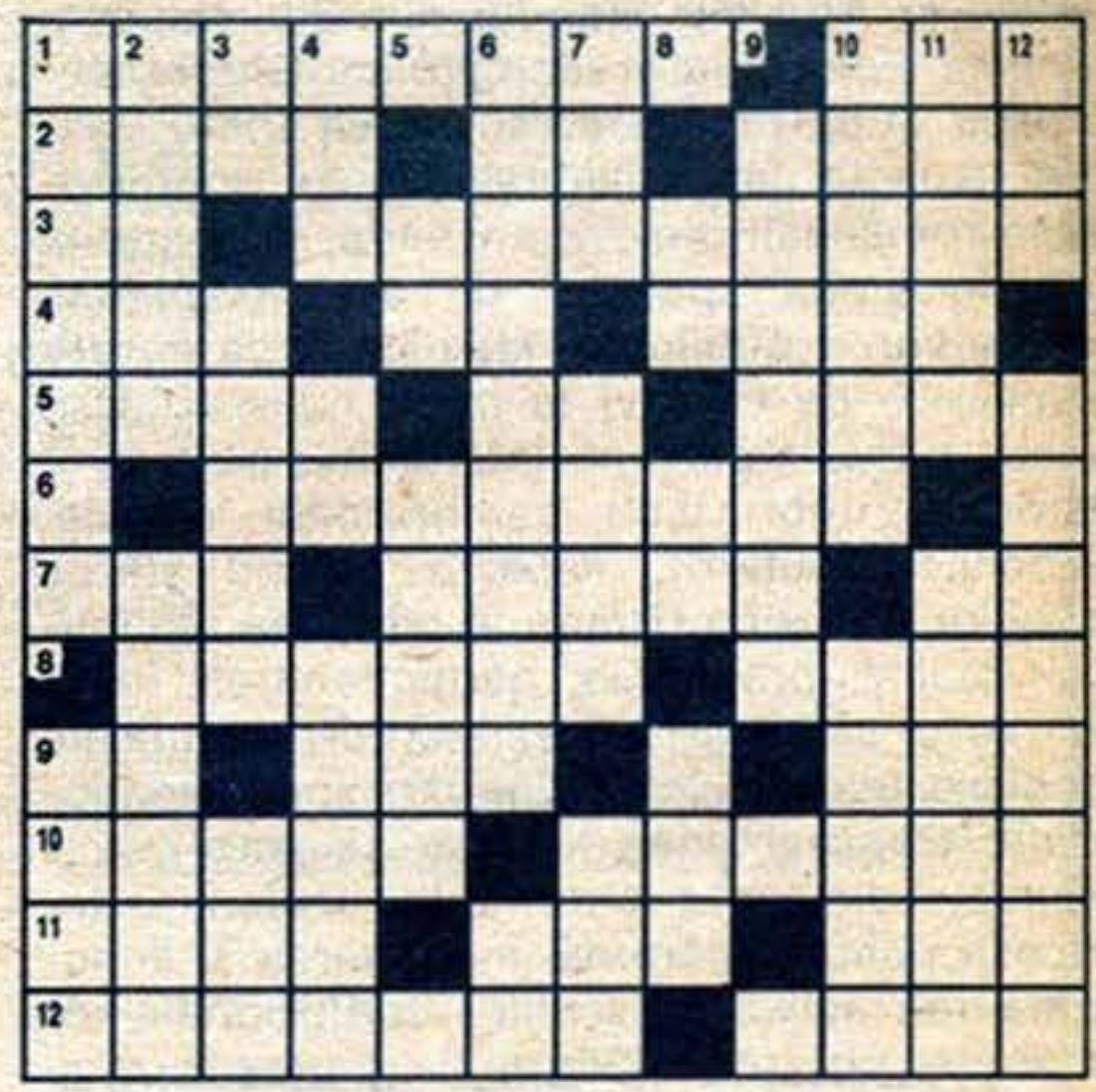

ORIZONTAL: 1) Țară imaginară, în care conchistadorii sperau să găsească bogății fabuloase, după descoperirea Americii - Efect comic dintre cele realizate de Charles Chaplin în filmul „Goana după aur". 2) Cel „probabil" era determinat de organizatorii vechilor expediții prin aparate rudimentare sau după diferitele semne ale naturii - Tudor Jianu - Intervalul de ani scurs între cele două călătorii în Africa ale exploratorului Mungo Park. 3) Ion Barbu - Localitate în Spania unde comisia de experți alcătuită din ordinul suveranilor a apreciat negativ proiectul lui Cristofor Columb de a porni în prima sa expediție, considerându-l fantezist. 4) Mic afluent al Bicazului - Comparativ - Metodă folosită pe scară largă de colonizatorii europeni, pentru a supune și jefui ținuturile cucerite. 5) Tânăr chirurg scoțian, descoperitorul fluviului Niger din Africa Occidentală, ale cărui ape i-au fost și mormântul, în anul 1806 - Natriu - Abreviație pentru „Butler vector analog computer". 6) Regiune în Etiopia, unde au fost înfrânți coloniștii italieni în marea bătălie de la Adua, în luna martie 1896. 7) Prinse în lacăt! - Importantă localitate în Persia, cântată de poeții antichității pentru minunații săi trandafiri - Sandu Roșculeț. 8) Călugărul înțelept din suita conchistadorului Cortez, ale cărui îndemnuri la moderație au încercat să potolească setea de sânge a cuceritorilor Mexicului - Veche cultură peruană, distrusă de conchistadorii conduși de aventurierul analfabet Francisco Pizarro, odată cu lichidarea poporului care-i dăduse naștere. 9) Reglat la centru! - Sentiment josnic de care erau animați noii veniți, îndreptat împotriva băștinașilor din teritoriile cucerite - Omul „față palidă", cuceritor al ținuturilor negrilor și ale pieilor-roșii. 10) Relicvele marelui oraș african Zimbabwe, descoperite întâmplător de-un vânător portughez în Rhodesia, în 1868 - A umbla pe ghicite (reg.). 11) Cetate în Nubia antică - Corabia încărcată cu aur, trimisă de Hernando Cortez împăratului Carol Quintul, pentru a-i capta bunăvoința și a-i lăsa mână liberă în cucerirea Mexicului - Salut roman. 12) Fir de mătase naturală, una dintre avuțiile Chinei, care i-a atras pe cuceritorii portughezi și englezi - Tiran de talia unor Cortez, Pizarro sau Velasquez, cuceritori fără scrupule ai teritoriilor Americii de Sud și Centrale.

VERTICAL: 1) Țară africană pe care italienii au încercat s-o colonizeze la sfârșitul secolului trecut, dar au reușit abia în 1935-1936 - Mod de comunicare pe care coloniștii au fost nevoiți să-l învețe, pentru a se înțelege cu băștinașii. 2) Țară nord-africană devenită colonie italiană în anul 1911 sub denumirea Tripolitania, în urma războiului de cucerire inițiat de primul ministru Giovanni Giolitti - Marele descoperitor al Americii, de la al cărui prim contact cu coastele Lumii Noi s-au împlinit în 1992 500 ani. 3) Decimetru - Peisaj ca-n basme, așa cum le apăreau conchistadorilor orașele fastuoase ale amerindienilor precolumbieni - Din nou. 4) Mops decapitat! - Carol Roth - „Imago...", tratat geografic al cardinalului Pierre d'Ailly, studiat de Columb în vederea primei sale călătorii peste Atlantic. 5) Unealta croitorului - Râu în Franța, afluent al Ronului. 6) Continent legendar dispărut în valurile Atlanticului și explorat fără succes de echipe de scafandri temerari - Dumitru Iuga. 7) Departament în Camerun - Localitate în Corsica - „Ochiul dracului", care a pus în mișcare toate expedițiile cuceritorilor europeni, în goana lor după aur. 8) La intrarea în Mozambic! - Dumneaei - Taxă impusă de cuceritori popoarelor subjugate. 9) Fluviu între Rhodezia și Zambia, în sudul căruia portughezii bănuiau încă din anul 1517 un mare regat denumit Benametapa. 10) Mare putere comercială și maritimă a Evului Mediu, patria lui Cristofor Columb - Ca un conchistador întors dintr-o expediție fructuoasă. 11) Capitala republicii Ghana, regiune descoperită de portughezi în 1471 și denumită „Coasta de Aur" - Oameni vânduți de cuceritori ca niște simple vite de muncă, obiect al celui mai rușinos comerț practicat de europeni pe piețele lumii. 12) Zeița Pământului, cel atât de râvnit și cutreierat de cuceritorii tuturor timpurilor - Temerarii colindători ai mărilor și oceanelor lumii, în căutare de noi pământuri și de bogății fabuloase (sing.).

Dicționar: OII, AMAD, ISERE, ARRO

Andrei CIURUNGA

Soluția careului *Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan: CLOȘCA - VITE - RUSU - BC - LEX - IC - TARANIME - SAVU - UP - NEC - A - I - ADICA - U - NA - OM - TA - AT - BUCINATORI - ADI - NINO - DE - RIBITA - LAE - ACARI - GILAU - DARI - NICOLA*

DIALOG CU CITITORII

DE JUMĂTATE DE SECOL

Citind scrisoarea d-nei Florica Costea din Bucureşti, publicată în cadrul Dialogului **nostru cu cititorii din nr. 10/1992 sub titlul** Istorie încă vie şi dureroasă, **şi răspunsul primit din partea Direcţiei evidenţa populaţiei din cadrul Ministerului de interne (nr. 1/1993), d-na ing. NATALIA SOROCEANU, din** Bucureşti, **ne scrie — cu îndreptăţire — următoarele:** Trebuie să menţionez că eu mă aflu într-o situaţie asemănătoare cu cea a soţului doamnei Florica Costea, adică sunt născută în comuna Secureni, jud. Hotin, în anul 1929 şi bineînţeles că în actele mele de naştere şi identitate figurez născută în Secureni — U.R.S.S.

Or este ştiut faptul că în anul 1929 jud. Hotin, aparţinea României şi deci eu m-am născut în România.

Iniţiativa Direcţiei de Evidenţa Populaţiei de a înscrie pe noile acte de identitate, în loc de U.R.S.S., denumirea statului pe teritoriul căruia se află în prezent localitatea de naştere, nu schimbă cu nimic situaţia. În cazul meu, în loc de U.R.S.S., se va înscrie — Ucraina, deci voi rămâne în continuare considerată ca născută în străinătate şi nu în ţara mea — România.

Drept şi corect ar fi fost ca să se modifice actele respective, în lumina stabilirii adevărului istoric, în sensul indicării că la data respectivă localitatea se afla în România (de ex. comuna, judeţul, România, actualmente R. Ucraina, R. Moldova etc.).

Consider că noi, cei sute de mii de cetăţeni români, născuţi în stânga Prutului în perioada României Mari (cu excepţia eventual a perioadei 28.06.1940-iulie 1941), după ce am fost hăituiţi în 1944-1945 în vederea repatrierii forţate în U.R.S.S., apoi marginalizaţi până în decembrie 1989, meritäm să intrăm în rândul populaţiei născute în România, desfiinţându-se această discriminare, care durează o jumătate de secol.

BĂTĂLIE TERESTRĂ

Colaboratorul nostru dl. NICULAE KOSLINSKI, din Bucureşti, **ne aduce unele binevenite precizări la articole publicate în nr. 2/1993 al revistei noastre.**

Astfel, **notează d-sa,** constat o confuzie la nota de subsol de la pag. 20. Nu este vorba de bătălia **navală** de la Abukir (1 august 1798), ci de bătălia **terestră** de la Abukir (24 iulie 1799). O flotă engleză a debarcat la Abukir o oaste otomană de 18 000 de oameni; generalul Bonaparte, venit cu armata sa de la Alexandria, a înfrânt pe turci, resturile oastei lor fiind silite să se reîmbarce.

Povestitorul turc din articol **(Un hatman la răspântie de veacuri)** precizează de altfel că a fost rănit în lupta împotriva lui Napoleon.

Tot în nr. 2/1993, p. 54, în foarte interesantul articol **Sar în aer Ploieştii,** se dă că ora de bombardare a Ploieştiului în noaptea de 11/12 iunie 1942, ora 22.30. Mă aflam atunci ca ofiţer activ în port la Constanţa. Întorcându-ne la baza de plecare, o parte din cele 12 bombardiere au trecut (4 aparate) deasupra portului Constanţa între 03^{30}-04^{30} când nave din port au tras asupra lor. Poate că e vorba de o eroare de tipar: 02^{30}, în loc de 22^{30}.

Tidal Wave înseamnă **„Valul de maree"** şi nu valul nimicitor.

168 PUBLICAŢII

Statornicul nostru cititor şi colaborator, preot IOAN SPIRU, din Alexandria, **ne semnalează împlinirea, în noiembrie 1992, a 120 ani de la apariţia primului ziar teleormănean** — Teleormanul **(noiembrie 1872-august 1873), gazetă a Partidului Conservator, publicată la Turnu Măgurele de N.R. Lepădătescu şi Anton Dimitrescu.**

Împlinirea a 120 ani de presă teleormăneană a fost marcată printr-un simpozion organizat de Inspectoratul pentru cultură al judeţului Teleorman. Cu acest prilej, Editura Teleormanul liber a publicat un indice cronologic al celor 168 publicaţii teleormănene apărute între 1872 şi 1992.

MONUMENTE DISTRUSE

Dl. prof. MIRCEA CRĂCIUN, din satul Viişoara, com. Ştefăneşti, jud. Argeş, **ne scrie despre unele monumente istorice din Piteşti, distruse în anii dictaturii comuniste. Printre acestea s-a aflat biserica „Sfântul Nicolae", ridicată în 1812. Aici s-a oficiat, în prezenţa prinţului Carol I şi a statului său major, primul Te-Deum în memoria ostaşilor români căzuţi în Războiul de Independenţă. În amintirea acestui fapt, Carol I a donat bisericii un candelabru aurit care, după demolarea acestui sfânt lăcaş în 1963, a fost dus în biserica Ienculeşti-Valea Mare, în apropiere de Piteşti.**

Alte monumente distruse: Bustul lui I.C. Brătianu, bustul istoricului Gh. Ionescu-Gion şi monumentul Mariei Teiuleanu (1839-1922), întemeietoarea primei Şcoli profesionale de fete din Piteşti.

Din satul Florica a fost demontată şi mutată la Oiăneşti bisericuţa de lemn din Albac (construită de Horea), evocată într-o poezie şi de Octavian Goga. În locul ei a fost ridicat un monument închinat fruntaşului comunist grec Nikos Beloiannis care, apreciază corespondentul nostru, pentru noi, argeşenii, nu prezintă nici un interes sau semnificaţie istorică.

CABINETE NATURISTE

Din Ploieşti, **profesor DUMITRU POPESCU ne mulţumeşte pentru serialul extrem de interesant pe teme medicale** Rhône-Poulenc: Călătorie într-o lume necunoscută. **Totodată, domnia sa ne solicită ajutorul pentru aflarea unor cabinete naturiste din Bucureşti. În mod excepţional, fiind un vechi cititor al revistei noastre, vă comunicăm că recent s-a deschis „Centrul de Medicină Naturistă" Nr. 1 al S.C. „Naturismul"—S.R.L. din Bucureşti, str. N. Filipescu (fostă Snagov), nr. 53-55, et. 7, sector 2, având următoarele specialităţi: homeopatie, acupunctură, energoterapie, psihoterapie, masaj de întreţinere, echografie etc.; programări la telefonul 611 78 40/interioare 108/121.**

ERATĂ

La p. 58 din nr. 2/1993 în coloana I, ultimul rând al notei de subsol, numărul corect de revistă indicat în paranteză este 8/1982 **şi nu 8/1992, cum eronat a fost transcris.**

CONTENTS (Romanian History) **D. Stăniloae** Dimensions of the Romanian spirit • **S. Dragomir** Facts and Heroes from 1848 • **P. Cernovodeanu** Glimpses from the Phanariote Morals and Manners (II) • **Th. Văcărescu** From Cuza's Time (II) • **Mihai Antonescu** Thoughts for the Peace Conference (1940-1944; III) • **C. Troncotă** From the Special Intelligence Service History: Traian Borcescu • **I. Hudiţă** 1944. Excerpts from His Diary • **D. Păsat** POW in Russia • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** The Seventies. Bucharest-Washington. Behind Closed Doors (VI) • In Bucharest, 50 Years Ago • **P.E.** and **J.T. Michelson** Mr. and Mrs Jelavich and Romanian History

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **D. Stăniloae** Les dimensions d'ésprit roumain • **S. Dragomir** Faits et héros de l'an 1848 • **P. Cernovodeanu** La chronique des moeurs phanariotes (II) • **Th. Văcărescu** Le temps de Al. I. Cuza (II) • **Mihai Antonescu** Dans la pérspective de la conférence de paix (1940-1944; III) • **C. Troncotă** Pages de l'histoire des Services de Renseignement: Traian Borcescu • **I. Hudiţă** 1944. Pages de journal • **D. Păsat** Prisonnier des Russes • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années 70. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (VI) • A Bucarest, il y a 50 ans • **P.E.** et **J.T. Michelson** Les époux Jelavich et l'histoire de la Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Стэнилоайе Масштабы румынского духа • С. Драгомир Факты и герои 1848-ого года • П. Черноводяну** Летопись фанариотских нравов (II) • **Т. Вэкэреску** премя Ал. И. Кузы (II) • **Михай Антонеску** Приготовления к мирной конференции (1940-1944: III) • **К. Тронкотэ Из истории Спецслужб: Траян Борческу • И. Худицэ 1944.** Дневниковые записи • **Д. Пэсат Быть в плену у русских • Дж. Ф. Хэррингтэн, Б. Дж. Кэртней 70-ые годы: Бухарест-Вашингтон. Позади закрытых дверей (VI) • В Бухаресте, 50 лет назад • П.Е. и Дж. Г. Майкэльсэн Супруги Йелавич и история Румынии**

INHALT (Rumänische Geschichte) **D. Stăniloae** Dimensionen des rumänischen Geistes • **S. Dragomir** Ereignisse und Helden in 1848 • **P. Cernovodeanu** Aus der Chronik der phanariotischen Sitten (II) • **Th. Văcărescu** Aus Al. I. Cuzas Zeit (II) • **Mihai Antonescu** Vorbereitungen für den Frieden (1940-1944; III) • **C. Troncotă** Aus der Geschichte des Rumänischen Geheimdienst: Traian Borcescu • **I. Hudiţă** 1944. Aus den Tagebuch • **D. Păsat** Gefangener bei den Russen • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 70-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (VI) • In Bukarest, vor 50 Jahren • **P.E.** und **J.T. Michelson** Eheleuten Jelavich und die rumänische Geschichte

SUMARIO (Historia rumana) **D. Stăniloae** Dimensiones del espiritu rumano • **S. Dragomir** Hazanas y héroes de 1848 • **P. Cernovodeanu** De la crónica de las costumbres fanariotas (II) • **Th. Văcărescu** De la época de Cuza (II) • **Mihai Antonescu** Preparaciones con vistas a la paz (1940-1944; III) • **C. Troncotă** De la historia de SSI: Traian Borcescu • **I. Hudiţă** 1944. Páginas de diario • **D. Păsat** Prisionero de los rusos • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los anos '70. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (VI) • En Bucarest, hace 50 años • **P.E.** y **J.T. Michelson** Los esposos Jelavich y la historia de Rumania

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex : 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-88IX

Lei 17

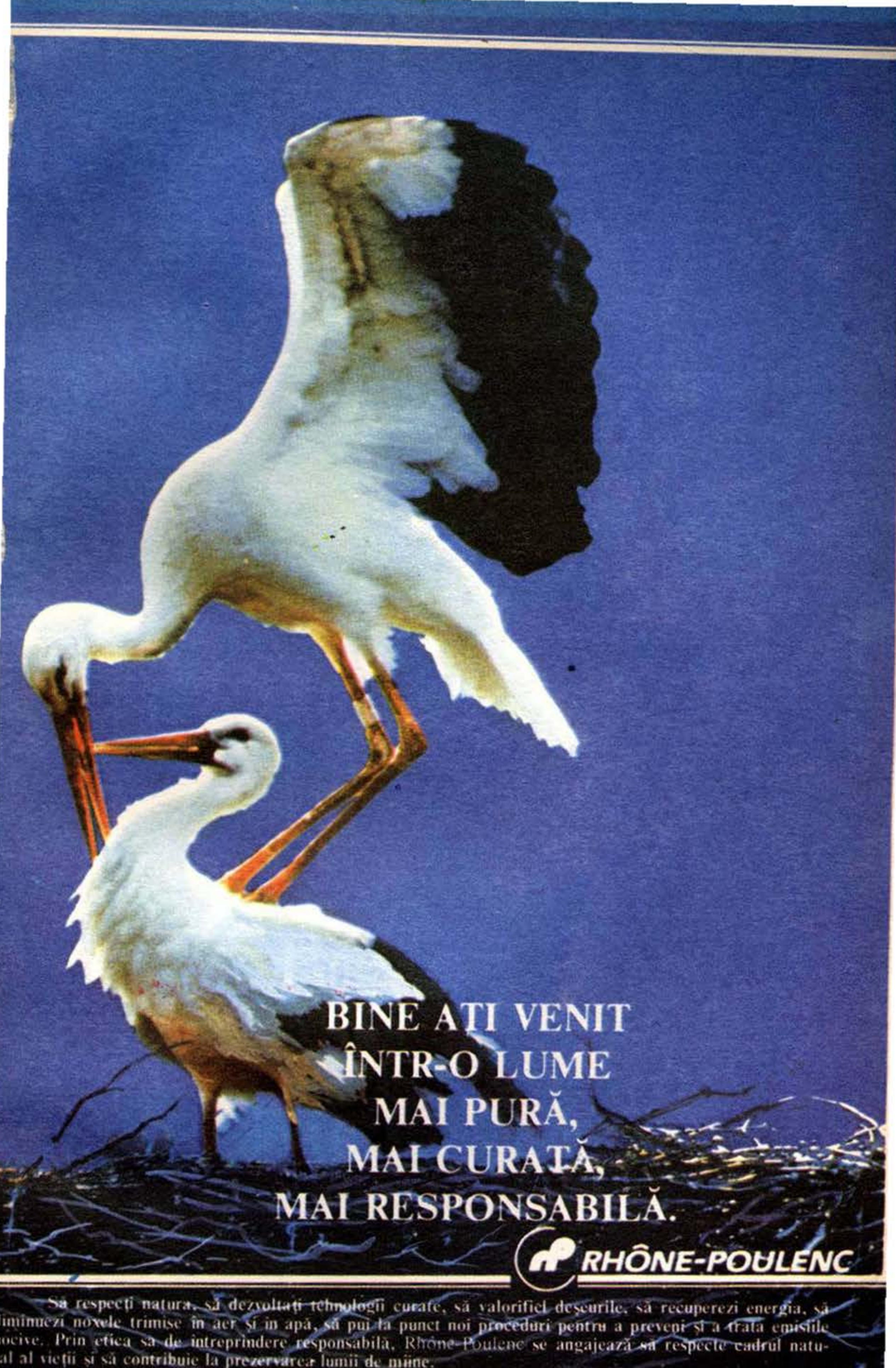
BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
MAI PURĂ,
MAI CURATĂ,
MAI RESPONSABILĂ.
RHÔNE-POULENC
Să respecți natura, să dezvoltați tehnologii curate, să valorifici deșeurile, să recuperezi energia, să
micșorezi noxele trimise în aer și în apă, să pui la punct noi proceduri pentru a preveni și a trata emisiile
nocive. Prin etica sa de întreprindere responsabilă, Rhône-Poulenc se angajează să respecte cadrul natu-
ral al vieții și să contribuie la prezervarea lumii de mâine.

84/38